

ŽIROVSKI OBČASNIK

ZBORNIK ZA VSA VPRAŠANJA NA ŽIROVSKEM, LETNIK XL (2019), ŠTEVILKA 49

VSA ŽIVA BITJA SMO DEL NJE. VODA.

ŽIROVSKI OBČASNIK

ZBORNİK ZA VSA VPRAŠANJA NA ŽIROVSKEM

Žiri 2019

Kazalo ŽO 48

UVODNIK

- 5 Aleš Dolenc: Referendum 1969 je preteklost. O čem glasujemo danes?
9 Miha Naglič: Kratka vsebina tega zvezka

INTERVJU: DR. PETRA LEBEN SELJAK (1959), SLOVENSKA FIZIČNA ANTROPOLOGINJA IN ŽIROVSKA DOMOZNANKA

- 11 Miha Naglič: Človek se rodi in umre: na to, kdaj in kako, pa nima nobenega vpliva

INTERVJU: ALEŠ BIZJAK (1973), DIREKTOR DRUŽBE POCLAIN HYDRAULICS V ŽIREH

- 27 Miha Naglič: Smo del korporacije, ki je v svoji niši svetovni vodja

INTERVJU: GREGOR ŽAKELJ (1976), OBLIKOVALEC

- 34 Maja Justin Jerman: Dobro oblikovanje je za dobre naročnike

OB PETDESETLETNICI ŽIROVSKEGA REFERENDUMA V LETU 1969

- 43 Marija Stanonik: Žiri v precepu novih občinskih meja
56 Alojz Demšar: Žirovska pot iz samostojne občine čez Logatec v Škofjo Loko
76 Alojz Demšar: Podpisniki zavrnjene peticije za referendum o občinski pripadnosti leta 1961
87 Alojzij Pavel Florjančič: Pristanek na Luni in žirovski referendum
89 Vincencij Demšar: Žiri: »Joj, kam bi dev«?
92 Tončka Stanonik: O naših občinah
94 Franc Temelj: Voda teče po dolini
95 Janez Žakelj: Samozavest in pripravljenost na sodelovanje
96 Milka Bokal: Besedna družina klekelj v slovenskih slovarjih

ŽIROVSKA PODJETNOST

- 104 Petra Leben Seljak: Člani Obrtne zadruga Žiri v letih 1908–1929 in 1936–1939

NA ŽIROVSKEM NEKOČ – RAZISKAVE IN SPOMINI

- 132 Petra Leben Seljak: Priimki na Žirovskem skozi stoletja (1500–1850): 3. Priimki na C in Č: od Cankarja do Črnologarja

NOVA TROFEJA MUZEJA ŽIRI: CESARSKA LISTINA 1840

- 141 Alojz Demšar: Žirovska cesarska listina – prvih 179 let
143 Jedert Vodopivec Tomažič: Zaščita, konserviranje in restavriranje cesarske listine za trško občino Žiri iz leta 1840
151 Jure Volčjak: Podelitev treh letnih in živinskih sejmov trški občini Žiri v letu 1840. Transkripcija in prevod listine.

DNEVI EVROPSKE KULTURNE DEDIŠČINE (DEKD) 2019 V ŽIREH

- 154 Alojz Demšar: Geološko popoldne v Jarčji Dolini in v Žireh
159 Maja Justin Jerman: Brezniška barufa

UTRINKI IZ ZGODOVINE SMUČARSKIH SKOKOV NA ŽIROVSKEM

- 164 Miha Šimnovc: »Srečen sem in vesel, da sem lahko skakal v Žireh« (Matti Nykänen, 2010)
169 Oto Giacomelli: Prekletstvo Mattija Nykänena
170 Andraž Kopač: Nordijski center Poclain Žiri je dograjen

PRILOŽNOSTNI ZAPISI, OBLETNICE IN NEKROLOGI

- 173 Andrej Seljak: Zgodbe iz spomina in vsakdana
187 Janez Potočnik: Pustolovščina / Čez mejo maja 1957
193 Viktor Žakelj: Ivan Gluhodedov – ljubitelj vsega lepega
196 Franc Temelj: Le spomini še živijo (Anton Beovič 1942–2019)

V SPOMIN: LOJZE GOSTIŠA (1923–2019), UMETNOSTNI ZGODOVINAR

- 198 Matjaž Kmecl: Hvala, Lojze Gostiša! In čast Tvojemu delu!
200 Viktor Žakelj: Dedi in vnukinja
203 Miha Naglič: Žirovski fragmenti v spominih Lojzeta Gostiše

ODMEVI NA ŽIROVSKI BESEDNJAK

- 212 Alojz Demšar: Žirovski besednjak v Ljubljani
214 Zdravko Mlinar: Sociolog o Žirovskem besednjaku

LIKOVNA PRILOGA: AKADEMSKA KIPARKA KATJA BOGATAJ

- 217 Stane Kosmač: Katja Bogataj

PESMI

- 225 Patricia Goodrich: Tri pesmi

UVODNIK

Aleš Dolenc

Referendum 1969 je preteklost. O čem glasujemo danes?

Referendum o zamenjavi občine, v katero smo spadali davnega leta 1969, je vsekakor zanimiv za proučevanje zgodovine, tedanjih odnosov, različnih mnenj in pogledov, mogoče se iz zgodovine (izjemoma) celo kaj naučimo. Zgodovino sicer cenim in spoštujem, poskušam jo razumeti v kontekstu tistega časa. Toda moja službena funkcija mi bolj nalaga ukvarjanje s sedanostjo in prihodnostjo, od preteklih dosežkov se ne da živeti. Menim tudi, da se je svet precej spremenil, zato proučevanje referendumskega izida za prihodnost Žirov nima prav posebnega pomena, razen za študij takratnih družbenih odnosov in psiholoških profilov tedanjih agitatorjev. Petdeset let svetovnega razvoja je povzročilo, da so razdalje in geografske značilnosti postale nepomembne.

Svet se spreminja z neverjetno hitrostjo, krivulje ključnih podatkov so ponorele. Predvidevati prihodnost ali napovedovati trende je zelo nevhvalno. Kakšni bodo svet, Slovenija in Žiri čez 50 let? Edini pošten odgovor je: Nimam pojma. Upam le, da ne pride do kakšne katastrofe in da bosta količina in vpliv zdrave pameti na daljši rok zmagala.

Bistvena vprašanja o tem, kako živeti bolje, pa so in bodo ostala. Tudi pred 50 leti smo se spraševali o boljših, kvalitetnejših pogojih za življenje. Zamenjale so se le vprašalnice. Takrat smo se spraševali, kje in pod katero upravo nam bo bolje; danes so vprašanja, kako delovati, kaj moramo delati za boljši jutri, kaj je dobro; predvsem pa bi se morali vprašati, kaj spremeniti oziroma popraviti, da nam bo še boljše. Na vsa ta vprašanja mora nekdo sproti, pametno in pravilno odgovarjati, zato je treba postaviti tudi vprašanje: Kdo?

Po moje je eno pomembnejših vprašanj, kakšna bo kadrovska struktura Žirov v nadaljnjem razvoju. Tako kot v podjetjih je tudi za vsako skupnost najpomembnejše vprašanje pravih kadrov. Vse odločitve, ki jih sprejemamo in jih bomo sprejemali, nastajajo v naših glavah. Odvisne so od našega znanja, splošne razgledanosti, odprtosti duha in izkušenj. Več ko bo vsega tega, boljše bodo naše odločitve. Nasprotno pa nas lahko omejujejo naša zaprtost, ozkoglednost, zaverovanost vase, politična in ideološka omejenost. Da bo prvega čim več in drugega čim manj, se moramo odpreti in poskrbeti za prave ljudi na pravih mestih. Naša lokalna politika mora biti usmerjena v to, kako čim več mladih sposobnih ljudi zadržati v domačem kraju, pa tudi v privabljanje dobrih kadrov od drugje. Danes se ves svet ukvarja s težavami migracij, s tem pa se bomo morali soočiti tudi v Žireh.

Ta čas so za del politike v Sloveniji zelo aktualne, škodljive in nevarne imigracije, torej priliv tujcev. Ti naj bi ugonobili naš narod, nam odvzeli delovna mesta in uničili kulturo. Dejstva, da se nam brez tuje delovne sile v enem tednu usmradijo stranišča, obstanejo vsa večja gradbena dela ali se ustavi ogromno tovarn, gladko spregledajo. Tudi zmagovite športne ekipe za mednarodna tekmovanja samo čistokrvni slovenceljni nismo sposobni sestaviti. Tudi v preteklosti so v Žiri prihajali priseljenci. Vprašajmo se, ali so nam res prinesli to, česar se danes nekateri tako bojijo.

V prihodnosti, ko se bodo Žiri starale, bo za normalen razvoj kraja nujen priliv mlajše delovne sile. Dvomim, da jo bomo našli le v Sloveniji. Ni pa seveda vseeno, kdo prihaja. Moramo storiti vse, da bodo Žiri zanimive za mlade izobražene ljudi, ki bodo tu videli potenciale za nadaljevanje svoje poklicne kariere in ki bodo iskali mirne in prijazne kraje za svoje družine. Žirovci smo v preteklosti dokazali, da zmoremo v svoje okolje sprejeti tudi tujce. Bolj sem skeptičen glede slovenske in evropske politike, ki to vprašanje jemlje zelo ideološko namesto pragmatično. Del politike – zanimivo, da tisti del, ki išče svoj vrednostni sistem v krščanstvu – bi vse migrante takoj poslal tja, kjer so bili doma, četudi tam doma nimajo več. Čeprav so obiskovalci božjih hramov, ne slišijo Boga, še njegovega trenutnega predstavnika na Zemlji ne. Bolj pomembno se jim zdi nabiranje političnih točk s hujskaštvom. Njihov edini izračun je ostati vsaj blizu oblasti (korita).

Drugi, levi del politike, pa bi nenadzorovano povabil na socialni turizem vse od kraja. Na prvi pogled sicer plemenito, toda ta izračun se žal ne bo izšel. Čakajočih na to povabilo je mnogo preveč. Migracije bodo naše dejstvo v tem ponorelem svetu, ali mi to hočemo ali ne. Žal najmočnejše svetovne družbe vodijo psihopati, ki ne dajejo prav veliko upanja, da bi se to umirilo. Svet se bo v naslednjih desetletjih krepko premešal. Bi pa veljalo resno razmisliti o pametni politiki na tem področju. Taki, ki bo zadržala vsaj del pametnih in pridnih ljudi, ki sta jih nesreča ali iskanje možnosti za boljše življenje pognala od doma in bodo prečkali Slovenijo; taki, ki jim bo ponudila pravo vključitev v našo družbo, tako da ne bodo odrinjeni in potisnjeni v gete, v katerih se lahko razvije pravo rastišče za razne skrajne ideje. Seveda mora proces teči v obe smeri. Poskrbeti moramo vse potrebno za vključitev v našo družbo, spoštovanje naših navad, jih naučiti našega jezika ter jih seznaniti z našimi navadami in kulturo. Od njih pa moramo tudi zahtevati, da se aktivno potrudijo to sprejeti, ob tem pa še vedno lahko negujejo svoj jezik in kulturo.

Prepričan sem, da se moramo še več ukvarjati z obrnjenim tokom migracij, torej emigracijami. Žiri so v preteklosti že doživele močno izseljevanje, to se ne sme ponoviti. Če nam bodo odhajali mladi, perspektivni in pridni, nam ne bo pomoči. Ne domišljajmo si, da jih bo zaustavila »komanda«, ravno tako ne trkanje na vest, ohranitev korenin, nadaljevanje tradicije in podobne pravljice. Tega mladi nikoli v zgodovini niso kaj prida poslušali in upoštevali, danes in v prihodnosti pa še manj. Ustvariti jim moramo takšne okoliščine, da jih bodo življenje, delo in ustvarjanje v naših krajih zanimali, da bodo tu videli perspektivo in možnost za nadaljnji razvoj. Kakšni pa so ti pogoji?

Varno in zdravo okolje imamo, vsaj primerjalno v Sloveniji, z Evropo še bolj. Bodimo previdni, da ne naredimo kakšne neumnosti, bodimo aktivni, da to še izboljšamo. V naši kotlini ne more biti prostora za umazano industrijo, pa naj ta prinaša še take dobičke. Visoke cene nafte so povzročile, da smo se vrnili na ogrevanje z lesom. Toda ali je les (in razne odpadke) res treba kuriti v slabih pečeh, s slabim izkoristkom, brez vseh filtrov in tako uničevati lepa zimska jutra? Bomo na tem področju zmogli s kombinacijo palice in korenčka izrazito privatni interes podrediti skupnemu dobremu?

Zdravje je gibanje. Lepa narava je za ta namen odlična, ni pa dovolj. Nova telovadnica bo prava pridobitev. Ko gre kaj narobe, mora biti zdravstveno varstvo čim bolj pri roki. Osnovno zdravstvo je razmeroma dobro urejeno, sedanji župan je tu dobil nekaj bitk. Bodimo pozorni, da nam pridobljenega v imenu racionalizacij ne vzamejo. Zdi se, da bomo dobili tudi neke vrste dom za ostarele. Točka več v našo korist.

Ljudje morajo nekje živeti. Žirovci sicer niso dali domorodske izkaznice nikomur, ki ni zgradil hiše z lastnimi rokami, toda to je preživeto. Podjetja v Žireh moramo skupaj z občino začeti razmišljati o gradnji stanovanj, pa ne socialnih, ampak kadrovskih. Zagotovo jih bomo rabili (upam!). Ko se je v naših krajih končal socializem, se je končala tudi gradnja družbenih stanovanj.

Razmišljam še o eni večni žirovski problematiki, naši povezanosti z zunanjim svetom. Smo in bomo ostali med hribi. Do nas še dolgo ne bo avtoceste in železnice, glavne prometne žile nas bodo obšle. To je dejstvo, ki ni le slabo. Seveda bomo še naprej bili bitko za boljše cestne povezave. Ampak vedno bomo nekje bolj zadaj. Ne bi smeli pozabiti na infrastrukturo za prenos informacij. Nihče ne ve, kaj nam bo razvoj prinesel, v času občinskega referenduma 1969 se nikomur ni sanjalo o mobilnih telefonih, internetu ali Facebooku. Je kdo junak, ki zna napovedati, kaj bo čez petdeset let na tem področju? Vendar v Žireh ne bi smeli ponoviti napake, kakršno smo naredili takrat, ko smo malo zaspali ob internetni revoluciji. Čisto prepozno smo dobili optično povezavo s svetom, še danes ima preveč domov preslabo internetno povezavo. Tega ne smemo več prepustiti zgolj zasebni iniciativi. Občina bi si morala zadati za cilj, da bi bili tu med najboljšimi na slovenskem podeželju. Stephen Hawking je v svoji zadnji knjigi *Kratki odgovori* na temeljna vprašanja, preden se je poslovil od tega sveta, zapisal: »V naslednjih petdesetih letih bo najpomembnejša digitalna povezava s svetom.«

Svet se še vedno vrti okoli denarja, in tako bo tudi naprej. Menjal bo sicer obliko, vsebine pa ne. Žirovci vemo, da je denar treba zaslužiti, in to z delom, trgovino ali ustvarjalnostjo. Osnova za vse je uspešno gospodarstvo. Lastniki, direktorji, vsi vodje in drugi odgovorni smo dolžni razmišljati o tem, kako pripeljati, dobiti, razviti ali kako drugače pridobiti posle z več dodane vrednosti, z več vgrajene pameti, ter se za to tudi prizadevati. Ni dovolj, da le posnemamo druge, le pridnost ne bo dovolj, biti moramo boljši in drugačni. Trenutno stanje je kar solidno, večina podjetij dobro posluje, brezposelnosti praktično ni (vsaj za tiste, ki hočejo delati in so pripravljeni prijeti za delo, četudi ni vedno v popolnem skladu z njihovo končano izobrazbo). Upamo, da tudi Alpina najde pravega lastnika, ki bo vedel, kako naprej razvijati bogato znanje in izkušnje. Ob tem se moramo zavedati, da je že danes, jutri pa zagotovo, naša konkurenca cel svet. Izdelati moramo izdelke ali razviti storitve in oboje znati tržiti tako, da bomo uspešni po vsem svetu. Vedno sem se boril proti razmišljanju, da je čisto dovolj, če znamo tudi mi narediti izdelek, ki ga znajo tudi drugi. Vem, da ga znamo, problem ni v tem. Žal ga znajo tudi marsikje drugje, in to ceneje. Mi moramo razvijati izdelke ali storitve, ki jih drugje ne znajo (tako dobro), biti moramo drugačni, boljši in posebni. Svetu moramo ponuditi nekaj več in to znati prav prodati. Gospodarstvo je tekma, da ne zapišem kaj močnejšega. Mi se moramo truditi, da smo v tej tekmi boljši, močnejši, spretnejši in hitrejši. Moramo biti na strani zmagovalcev, ne poražencev. Ne enaki, ampak boljši. In moramo delovati, trenirati in se izobraževati tako, kot to počnejo zmagovalci. Zmagovalci v gospodarstvu so praviloma tudi lastniki, zato podpirajmo in spodbujajmo domače lastništvo in imejmo do njega odgovoren odnos. Domače lastništvo ni le finančna naložba, ocenjena samo s kratkoročnimi dobički.

Ker sem tudi direktor kmetijske zadruga, še nekaj besed o kmetijstvu. Rad bi napisal kaj optimističnega, pa ne znam saditi rožic tam, kjer ne morejo rasti. Vendar čisto črno vendarle ni. Kmetijstvo že dolgo nima več vodilne, niti pomembne vloge v naši občini. Razvoj se bo nadaljeval v smeri zmanjševanja števila kmetij in povečanja obstoječih, ki bodo še vztrajale. Zagotovo pa naše razmere ne dopuščajo, da bi od kmetijstva živelo več kot nekaj družin. Priložnost pa vseeno vidim v vse močnejšem trendu po zdravi prehrani. Osnova za tako prehrano pa je le to, kar zraste v naši bližini, na naši zemlji. Za kmetije, ki se bodo tega posla znale pravilno lotiti in izdelati celo verigo trženja do končnega potrošnika, je prostor tudi pri nas. Imamo kar nekaj dobrih nastavkov. Najbolj verjetno ne bo zadoščalo, da bi kmetija živela le od tega, vendar del dohodka vseeno bo. Tako bomo ohranili našo lepo pokrajino.

Pred petdesetimi leti so šli naši starši na referendum. Danes nam ni treba. Pa bi vseeno iz zgoraj napisanega glasoval, proti čemu sem in kje je moj glas za.

Sem proti vsem fanatizmom in skrajnostim, verskim, ideološkim, skrajnim idejam in njihovim mesijam. Današnji čas ni podoben času, v katerem se je dogajal občinski referendum, žal je bolj podoben dvajsetim in tridesetim letom preteklega stoletja. Preveč je avtoritativnih in agresivnih voditeljev, ki so prepričani, da je edini prav njihov, v imenu njihove resnice je dovoljeno vse, preveč se slišijo in preveč imajo somišljenikov (tudi pri nas), njihova govorica je zelo podobna takratnim časom. Včasih so vpili po pivnicah, danes čivkajo na Twitterju. Ponujajo zelo enostavne rešitve za kompleksne probleme, le Jude so zamenjali migranti. Tisti, ki jim pritrjujete, se spomnite, da v koncentracijska taborišča niso pošiljali samo Judov. Naslednji so bili tisti, ki so mislili s svojo glavo.

Proti zaprtosti, zaplankanosti. Proti delitvam na naše in vaše, opredeljene in neopredeljene. Poti usode so nas umestile v potovanje skozi isti prostor in čas, iščimo skupne točke, prispevamo k izboljšanju naše skupnosti, spoštujemo in cenimo razlike, ne delajmo pa iz njih problemov.

Za enakopravnost in proti enakosti, da ne bodo naše gospodarstvo in družbeni odnosi kot v Orwelovi Živalski farmi. V svojem okolju moramo storiti vse, kar zmoremo, da bodo naše prihodnje generacije imele čim enakopravnejše možnosti za zdravstveno oskrbo, varnost, vzgojo, izobraževanje, ukvarjanje s športom in kulturo ne glede na premoženjski status. Znebiti pa se moramo »fovšije« do uspešnih in komunistične ideje o enakosti vseh, ne glede na njihova prizadevanja in rezultate dela ali ustvarjanja.

Za močna žirovska podjetja, za uspešne podjetnike, za čim več domačega lastništva podjetij, in naj bo to lastništvo čim bolj porazdeljeno. Le tako bodo dobički lahko uporabljeni za razvoj domačega kraja.

Za postopen in premišljen razvoj, za evolucijo, proti revoluciji, tudi tisti »kontra«, ki nekatere v socializmu pridobljene družbene pravice želi vrniti v 19. stoletje.

Za strpnost, tudi sprejeti drugačne in drugače misleče.

Za ohranitev zdravega okolja, pitne vode in dobrega zraka. Naj v Žireh ostaneta prevladujoči barvi zelena in modra.

Predvsem pa glasujem za čim več pameti. Privabimo jo v naše kraje, ne odganjajmo je stran.

Žiri, julija 2019

Pripis urednika: Aleš Dolenc je to besedilo napisal za razdelek ob polstoletnici žirovskega referenduma 1969. Zaradi širine in aktualnosti njegovega razmišljanja pa sem se v soglasju z avtorjem odločil, da ga objavim kot uvodnik v ta zvezek ŽO.

Miha Naglič

Kratka vsebina tega zvezka

Avtor uvodnika je ekonomist Aleš Dolenc, direktor družbe M Sora. To besedilo je napisal za razdelek ob polstoletnici žirovskega referenduma 1969. Zaradi širine in aktualnosti njegovega razmišljanja pa je postavljeno na začetek zbornika. Sledijo trije intervjuji. Prvi je s fizično antropologinjo dr. Petro Leben Seljak, našo dolgoletno sodelavko, ob njeni 60-letnici. Drugi je z inženirjem in menedžerjem Alešem Bizjakom, direktorjem družbe Poclain Hydraulics, ob 70-letnici njene predhodnice, družbe Kladivar Žiri. Tretji pa je z Gregorjem Žakljem, ki postaja s svojimi deli vse bolj prepoznaven na slovenski in mednarodni oblikovalski sceni. S prvima dvema sem se pogovarjal Miha Naglič, z Gregorjem Maja Justin Jerman.

Sledi razdelek z zapisi ob 50-letnici legendarnega žirovskega referenduma v letu 1969. Njegovo ozadje v svojih prispevkih temeljito orišeta ddr. Marija Stanonik in dr. Alojz Demšar. S priložnostnimi zapisi sodelujejo publicist Alojzij Pavel Florjančič, zgodovinar Vincencij Demšar, pisateljica Tončka Stanonik, fotograf in muzealec Franc Temelj in župan Janez Žakelj. Slovaropiska Ljudmila Bokal pa doda temu razdelku posebno noto z razpravo o pojmu klekelj, s posebnim ozirom na rabo tega pojma v Žireh in bližnjih klekljarskih središčih.

Sledita dve študiji dr. Petre Leben Seljak. Prva pomeni dopolnitev našega poznavanja žirovskega obrtništva v prvi polovici 20. stoletja. Na podlagi dokumentov nam prikaže, kdo so bili člani Obrtne zadruge Žiri v letih 1908–1929 in 1936–1939. Sledi tretje nadaljevanje v seriji Priimki na Žirovskem skozi stoletja (1500–1850). V prvih dveh je prikazala priimke na A in B, to pot so na vrsti tisti na C in Č: od Cankarja do Črnologarja.

Listina, s katero je cesar Ferdinand leta 1840 podelil tedanji žirovski občini sejemske pravice, je po mojem mnenju najbolj imenitna listina iz žirovske zgodovine od tistih, za katere sploh vemo in se nahajajo v Žireh. Veljala je za izgubljeno, potem pa jo je leta 2018 po zaslugi pokojnega Antona Beoviča pridobilo Muzejsko društvo Žiri in pomeni novo trofejo našega muzeja. Dr. Jedert Vodopivec Tomažič piše o tem, kako so jo v Arhivu Slovenije strokovno zaščitili, konservirali in restavriral. Njen kolega dr. Jure Volčjak je poskrbel za transkripcijo in prevod te listine. Naš kolega dr. Alojz Demšar pa piše o zanimivi usodi listine v njenih prvih 179 letih.

Zdaj že tradicionalni Dnevi evropske kulturne dediščine (DEKD) so bili na Žirovskem tudi letos zelo bogati in raznoliki. Pišemo o dveh od treh dogodkov. Alojz Demšar popiše geološko popoldne v Jarčji Dolini in Žireh, Maja Justin Jerman pa »Brezniško barufo«.

Smučarski skoki so v Žireh že več desetletij najbolj prepoznavni zimski šport. Letos so prizadevni športni delavci dogradili Nordijski center Poclain Žiri, o njem piše Andraž Kopač. Športni novinar Miha Šimnovec pa o tem, kako je leta 2010 na žirovski skakalnici tekmoval tudi veliki Matti Nykänen. Rojak Oto Giacomelli, ki velja za enega največjih poznavalcev tega športa v Sloveniji, nam razloži, kaj je bil vzrok velikih ekscesov, po katerih je bil ta finski šampion poznan skoraj tako kot po svojih zmagah.

Sledijo priložnostni zapisi, obletnice in nekrologi. Andrej Seljak in Janez Potočnik se spominjata, kako sta v letih 1956 in 1957, nezadovoljna s svojim položajem doma, predrzno pobegnila čez mejo in pri tem doživela vsak svojo malo odisejo. Kraljev Andrej iz Žirovnice jo je sklenil v Kaliforniji, kjer živi še zdaj, Potočnikov Janez z Dobračeve pa v Nemčiji. Viktor Žakelj je svoja zapisa namenil trem ustvarjalnim osebam; enega slikarju Ivanu Gluhodedovu, drugega umetnostnemu zgodovinarju Lojzetu Gostiši in njegovi vnukinji Bronji Žakelj, ki je letih 2018–2019 zablestela

kot nova zvezda na slovenskem literarnem nebu. K boljšemu poznavanju rojaka Lojzeta med Žirovci sem nekaj pripisal tudi podpisani. Franc Temelj pa se v zelo osebnem zapisu spominja svojega sodelavca in prijatelja Antona Beoviča. Oba – Gostiša in Beovič – sta umrla v letu 2019. Kot urednik sem si vzel pravico objaviti dva članka, ki dokumentirata predstavitev moje letošnje knjige Žirovski besednjak v Knjigarni Konzorcij v Ljubljani. Gre za priredbo nagovorov, ki sta jih ob tej priložnosti imela dr. Alojz Demšar in dr. Zdravko Mlinar.

Žirovski občasnik se to pot ponaša tudi z novo pesniško trofejo. Razkrilo se nam je, da je ameriška pesnica in vizualna umetnica Patricia Goodrich po materi žirovskega rodu. Za začetek spoznavanja njenega opusa objavljamo tri njene pesmi dvojezično, v izvirniku in slovenskem prevodu.

Tudi to pot imamo likovno prilogo. Galerijo ŽO smo odprli mladi kiparki Katji Bogataj, predstavlja jo Stane Kosmač.

Veliko je tudi fotografij, zato uživajte v branju in gledanju.

INTERVJU DR. PETRA LEBEN SELJAK (1959), SLOVENSKA FIZIČNA ANTROPOLOGINJA IN ŽIROVSKA DOMOZNANKA

Miha Naglič

Človek se rodi in umre: na to, kdaj in kako, pa nima nobenega vpliva

Dr. Petra Leben Seljak pri svojem delu. Nekaj ga opravi na terenu, nekaj pa doma. / Foto: Polona Mlakar Baldasin, 2007

Rod in mladost

Petra, zdaj si že tako dolgo v Žireh, da te imamo Žirovci za svojo. Prva leta tvojega življenja pa so tekla v Škofji Loki, v Vincarjih in ob Selški Sori. Kako se je zgodil tvoj prihod na ta svet, kateri so tvoji prvi spomini?

Rodila sem se pravzaprav v Postojni, ker je bil oče takrat, leta 1959, zaposlen na Inštitutu za raziskovanje krasa. Mama, ki je po izobrazbi farmacevtski tehnik, pa je delala v postojnski bolnišnici. Sem pa tam živela le dobro leto, potem so me poslali v Škofjo Loko k starim staršem. Kot najemniki smo živeli na »Placu«, pri Savniku. Kmalu zatem je oče dobil službo na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani, in ko sem dopolnila tri leta, smo se preselili v Vincarje. Starši so kupili staro Žagarjevo hišo, ki je stala med livarno LTH in hišo Petra Confidentija (vila Anka). Bila je del nekdanje Krevsovine in pravzaprav dediščina mojega očeta, Krevsovega Acija. Oče je nato dobil Humboldtovo štipendijo in odšli smo v Heidelberg. Starši so bili tam dve leti, jaz pa le prvo leto: potem so me poslali domov v Vincarje, ker sem šla jeseni 1965 v prvi razred. V tem času so starši začeli graditi tudi novo hišo, s staro mambo sva spali v skupni

Petrini stari starši po očetovi strani, Anica, roj. Pecher (1900–1944, umrla v taborišču Auschwitz), in Franc Leben (1898–1934), lastnika Krevsovega mlina v Škofji Loki

spalnici, centralne kurjave še ni bilo, jaz pa sem staršem pisala, kako je lepo, ker se na stropu in stenah bleščijo kristalčki (ledeni). Odraščanje je bilo idilično, verjetno podobno kot v Žireh. Vincarje so (bile) namreč na kmetih: makadam-ske poti z gabrovo živo mejo, pod hišo potok in Sora, stara hiša, lesena drvarnica, obrasla s slakom (v kateri si je uredil dom moj stari oče Konrad), za njo latrina, kurnik, vrt. Otroštvo zaznamujejo spomini na staro mambo Francko, ki me je vzgojila, saj so bili starši zaradi službe bolj malo doma: mama je delala v turistični agenciji Transturist, oče v Ljubljani, precej časa pa so mu vzeli tudi smučarski skoki. In pa spomini na bratranca Janeza Novosela, ki je živel pri nas in mi je bil kot starejši brat, ter na edino prijateljico Marto, saj drugih otrok moje starosti v Vincarjih ni bilo. Spominov je nešteto in prav vsi so lepi. Bila sem edinka, po eni strani so me ujkali, po

Petrini stari starši po mamin strani: Frančiška, roj. Burja (1902–1991), in Konrad Jeseničnik (1892–1966) z vsemi tremi hčerkami, Zoro (1920–1985, por. Novosel), Ivo (roj. 1926, por. Burkhardt) in Petrino mambo Heleno (roj. 1929, por. Leben)

drugi pa ne. Eden od prvih spominov je npr. ta, da so me z bratrancem Janezom posadili na vlak in sva odpotovala v Pulj, kjer so takrat živeli njegovi starši. Stara sem bila kake tri ali štiri leta, Janez pa 12 let več. Spomin je povezan z eno vrečko, ki jo Janez meče skozi okno, v njej pa je moj »drek«. Takole sva v Pulj potovala nekaj let in tam preživela mesec dni, v »oficirskem« bloku blizu arene. Pravzaprav so skoraj vsi prvi spomini povezani z Janezom, ki sem se ga držala kot klop, če se je le dalo. Spomnim se, da sva hodila po zaledeneli Sori. Ko sem ga nekoč zasledovala, pa sem padla v na novo zabetonirano greznico, zaradi česar imam kriv nos.

Z vidika fizične antropologije, ki je tvoja osnovna stroka, je poreklo pomembno, zato nam povej kaj več o svojih prednikih ...

Žal o svojih prednikih še zdaleč ne vem toliko kot o prednikih svojega moža in večine Žirovcev. Prišla sem le do praprastaršev, ker sem znesena z vseh vetrov in je iskanje po arhivih precej zahtevno. Ločanka sem samo četrtno, po stari mami Ani Pecher (1900–1944). Pa še to ne povsem, Ločanka je bila njena mama Klotilda

Deisinger (vendar je njen stari oče Jurij prišel v Loko iz Bavarske), Anin oče Konrad Pecher pa je bil rojen na Češkem. Bila sta trgovca, trgovino sta imela na vrhu klanca pri občini, kjer se zavije v Poljansko dolino. Anica se je primožila na Krevsovino, kjer so imeli mlin, moko pa so tudi prodajali. To je na Novem svetu pri športni dvorani Poden; na otoku sredi Sore, v Krevsovih Benetkah, je balinišče. Anin prvi mož Anton Komatar je kmalu umrl, mlada vdova pa se je poročila s Francetom Lebnom (1898–1934, por. 1927), sinom mesarja Franca Lebna iz Ljubljane. Lebni so živeli na Poljanski cesti, mesarijo pa so imeli v Plečnikovih arkadah na tržnici. Mesar je bil že moj prapraded Janez Leben, po pripovedovanju se je v Ljubljano priselil iz Bizovika. Za zdaj nepreverjen je tudi podatek, da je imel Janez poleg mojega pradede Franca še sina Janeza Lebna (1868–1931), ki je bil duhovnik v Vrsnem, pri njem je deloval kot kaplan pesnik Simon Gregorčič.

Po mamini strani sem pa pol Gorenjka in pol Štajerka. Stara mama Francka Burja (1902–1991) je bila najstarejša hči Janeza Burje in Marjete Kelbl, Katričnkova z Bohinjske Bele. Po njenem

Srečanje izseljencev v Smederevsko Palanko (1941–1945) v Žireh, 6. 7. 1958; tretja z leve sedi Petrina stara mama Francka Jeseničnik, roj. Burja.

rojstvu so odšli na Koroško v Admondt, nato so kupili kmetijo v Žihpolju (Maria Rain), po plebiscitu leta 1920 pa so se vrnil na Bohinjsko Belo. Moj praded Janez Burja je bil v Žihpolju župan, Francka pa je bila tako kot sestre deležna dobre izobrazbe, hodile so v samostansko šolo v Admondtu. Potem pa je v rosnih letih spoznala mojega starega očeta Konrada Jeseničnika (1892–1966, rojen v Paki pri Vitanjah, sin žagarja Martina Jeseničnika in Ivane Potočnik). Od nje je bil 10 let starejši, zelo čeden na pogled, v Žihpolje je prijahal v lepi uniformi na belem konju (bil je Maistrov ali Malgajev borec). Nič čudnega, da ji je zavrtel glavo, tako da je z njim pobegnila. Oče ju je ujel in primoral Konrada, da sta se poročila. Živel so na različnih koncih, ker je bil Konrad financer, med drugim okoli leta 1922 tudi v Žireh, stanovali so pri Kamšku v Novi vasi. Nato v Mostah pri Žirovnici, kjer je bila rojena moja mama, od leta 1937 v Karlovcu v Škofji Loki, med vojno so bili izseljeni v Smederevsko Palanko. Francka in Konrad sta imela tri hčere: Zoro, Ivo in najmlajšo Heleno, mojo mamo, ki so jo v Srbiji začeli klicati Lela. Bližnjih sorodnikov imam bolj malo: sama sem edinka, po mamini strani imam bratranca Janeza (sin Zore, por. Novosel) ter sestrični Meto (Janezova sestra) in Christiane (hči Ive, por. Burkhardt), po očetovi pa sestrično Anamarijo (hči Janeza Lebna) in tri polbratrance (sinovi očetove starejše polsestre Nuše Komatar, por. Guzelj).

Tvoj oče je bil torej dr. France Leben (1928–2002), za Ločane Aci, sicer pa ugledni slovenski arheolog. Je bil on tisti, ki je v tebi vzbudil nagnjenje oziroma ljubezen do arheološke snovi oziroma do »brskanja« po fizičnih in duhovnih sledovih preteklosti?

Ja in ne. V osnovi je značajska lastnost, ker rada odkrivam neznane stvari in ustvarjam kaj novega. Sem pa na srečo živela v okolju, ki je te moje danosti spodbujalo. Dolgo nisem vedela, kaj bi rada bila, sem pa vedela, kaj ne bi bila: ekonomistka, pravnica, zdravnica. Vedno me je zanimalo več stvari, bi pa na prvo mesto postavila raziskovanje, za kar ima zasluge tudi moj oče, ki me je od mladih let jemal s seboj na teren, na

arheološka izkopavanja. Z okostnjaki se tam nisem srečala, ker se je oče ukvarjal z mlajšo kameno dobo, sem pa oprala precej črepinj in kamnitih orodij. Še večji vpliv pa je imel bratranec Janez, ki me je okužil s pustolovskim branjem že v predšolskih letih. Prvo čtivo so bili njegovi stripi (Plavi vjesnik in Zvitorepec), nadaljevala sem s Karlom Mayem in Julesom Vernom, še vedno so moje najljubše knjige detektivke (za prvo žepnino sem si pri desetih letih kupila zbrana dela o Sherlocku Holmesu). Drugo področje mojega zanimanja je narava. Menda sem že kot otrok takoj zjutraj naredila en obhod okoli hiše, da bi videla, katere rožice so zrasle na novo. Rada sem imela tudi živali, vendar le pernate (imela sem svojo kuro, rjavo grahko) in kosmate, golazni pa ne. Zelo zgodaj sem se seznanila tudi s kostmi, ker so človeške stegnenice ležale kar na strehi našega kurnika: ded Konrad, ki je bil po koncu druge svetovne vojne zaposlen kot lovski čuvaj, jih je našel v Gorajtah (prikrito povojno grobišče) in prinesel domov, ker so prišle prav bratrancu Janezu pri študiju medicine.

Najljubše knjige mojega otroštva so bile poleg že omenjenih *Neznalček*, *Doktor Jojboli*, *Monika potuje na Madagaskar* ter *Karik in Valja*. Zlasti slednja, ki opisuje, kako sta se Karik in Valja pomanjšala na velikost bolhe (recimo) in se nato morala temu prilagoditi ter preživeti: obleke sta si izdelovala iz cvetnih lističev in pajčevine, itd.

Ker sem vedno rada tudi risala, sem po gimnaziji omahovala med arhitekturo, slavistiko, biologijo in arheologijo, na koncu je prevladalo naravoslovje. Za to, da sem antropologinja, ima pa res zasluge moj oče, ker brez njega ne bi vedela, da ta študij sploh obstaja. Arheologi očetove generacije so namreč med drugim imeli predavanja tudi pri Božu Škerlju, utemeljitelju slovenske antropologije. Jaz sem pa študirala pri njegovi naslednici Zlati Dolinar Osole, ženi arheologa Franca Osoleta. Na moje veliko veselje je poklic zelo interdisciplinaren, učenju in presenečenjem ni nikoli konca. Edina negativna lastnost je ta, da se z njim v Sloveniji precej težko preživljaš, v tujino me pa nikoli ni vleklo. Zato imam veliko srečo, da je mož

Petra in oče Franc Leben (1928–2002), po domače Krevsov Aci, arheolog, jamar in mednarodni sodnik FIS za smučarske skoke, med drugim je sodil tudi na žirovskih tekmah.

Petra s staro mamo Francko Jeseničnik, roj. Burja (1902–1991), mamo Heleno Leben, roj. Jeseničnik (roj. 1929) in bratrancem Janezom Novoselom (roj. 1947, sin Mata Novosela in Zore, roj. Jeseničnik); 28. 2. 1960, verjetno na vrtu loškega gradu.

Petrine igrače so bili medvedi, večji štirje so Marko, Miki, Belko in Brundo; Vincarje, julij 1964.

Začetki »muzealske«, raziskovalne in zbirateljske dejavnosti: Petra s prijateljico Marto Humer (desno, zdaj por. Suchy) pred razstavo zbirke črepinj, ki sta jih nabrali v Vincarškem potoku.

Gimnazija Škofja Loka, 1. a razred leta 1973/1974. Z leve sedijo: Igor Majnik, Iztok Reya, Staš Mlakar, Marko Cankar, Ivo Kavčič in Jože Prezeli. Spredaj stojijo, z leve: Tilka Bogataj, Jožica Lotrič, razrednik Franc Giacomelli, Nives Bešter, Anica Podobnik, Irena Simonič, Majda Puhar, Minka Ferlan, Marja Kemperle in Danica Potočnik. Zadaj stojijo, z leve: Zdravko Bogataj, Dušan Seljak, Petra, Cirila Vrhunc, za njo Marjeta Potočnik, Tilka Sever, Jožica Gortnar, Mario Thaler, Martina Brence, Irena Lušina, Marija Tušek, Roman Blaznik, pred njim Mira Benedičič, Milan Tušek, Polona Jelenc, Martin Miklavc in Mira Gaser.

»Ljubezen po domače«; pred poroko je Petra morala dokazati, da je primerna za delo na kmetiji; pri Svetletu v Jarčji Dolini avgusta 1983.

Takole je videti delo antropologa na terenu. Za šalo so arheologi preimenovali Petro iz fizične antropologinje v fizikalno antropologinjo. Zaščitna arheološka izkopavanja staroslovanskega grobišča v Cerkljah, 8. 7. 2019. / Foto: Uroš Košir

pripravljen »sponzorirati« vse moje raziskave, tako antropološke kot tudi tiste, ki se nanašajo na žirovsko zgodovino.

Med tvojimi sorodniki po Lebnovih je tudi dr. Stanko Leben (1897–1973), imeniten, a žal že precej pozabljen slovenski intelektualec, romanist, avtor prvega celovitega prevoda Don Kihota v slovenščino ... Ko je umrl, ti je bilo komaj 14 let, in vendar: Si ga kdaj srečala v živo, kaj so ti o njem povedali drugi?

Moj praded, ljubljanski mesar Franc Leben (1872–1907), je imel tri sinove: Stanka, mojega deda Franca in Maksa (1901–1964), ki je ostal doma. Oče je strica Stanka omenjal le mimogrede, nasploh o svojem otroštvu ni veliko govoril: očeta je namreč izgubil pri petih letih, mamu pri petnajstih, umrla je v Auschwitzu. Od leta 1939, ko je pri desetih letih začel hoditi v gimnazijo v Ljubljani, je oče stanoval pri stricu Maksu. Kadar je šel na obisk k stricu Stanku, se je moral z njim pogovarjati v italijanščini in francoščini, z njegovo ženo pa v nemščini. K Maksu smo še hodili na obisk, imel je dve hčerki, Neli in Joni, Brionko. Pri Stanku, ki ni imel otrok, pa jaz nisem bila nikoli. Za prekinitev stikov je bila morda kriva smrt Stankove žene Marije, Maše, sestre Vladimirja Bartola. Druga Stankova žena Breda pa je bila sestra Lidijske Cigoj, moje profesorice biologije na loški gimnaziji.

Kako pa se je zgodilo, da je Ločanka postala Žirovka? Jaz to sicer že vem, nekateri od najinih bralcev pa gotovo še ne. Zato kar sama povej.

Le kaj bi bilo lahko drugega kot ljubezen? Z Dušanom, ki je mimogrede tudi tvoj bratranec, sva se spoznala septembra 1973, v prvem letniku gimnazije, ko so oba »vtaknili« v 1. a razred, v podmornico. Zdaj se me še na obletnicah mature ne more znebiti. To je bil prvi športni razred na loški gimnaziji, vendar je bilo športnikov malo, kakih šest, vidnejše uspehe sta dosegla smučarka Jožica Gortnar in smučarski skakalec Zdravko Bogataj. Športni razred so tako zapolnili z nešportnimi dijaki, v glavnem iz Selške doline, šest nas je bilo Ločanov, trije

iz Poljanske doline, iz žirovskega konca so bili poleg Dušana še Ivo Kavčič, Kamškov, pokojni Marko Cankar s Sela in Tilka Bogataj s Fužin, v drugem letniku se nam je pridružila še Nuša Krolnik, Žirovec pa je bil tudi naš prvi razrednik Franc Giacomelli, profesor matematike. V nasprotju z nekaterimi najinimi sošolci sva midva postala par šele po maturi, hodila šest let in se poročila septembra 1983, takrat sem torej uradno postala Žirovka. Zakaj značajsko greva skupaj, pa verjetno najbolje ilustrira naslednje dejstvo, ki se vsem do zdaj seznanjenim zdi skrajno čudško, nama pa je povsem razumljivo, saj se ve, da je dolžnost pred zabavo. V času študija se med tednom nisva videla niti enkrat (tudi na pijačo ali v kino nisva šla), čeprav sva obiskovala sosednji fakulteti, ki sta samo nekaj metrov narazen: Dušan strojno, jaz pa biotehniško, prostori oddelka za biologijo so bili takrat v stavbi Filozofske fakultete na Aškerčevi ...

Stroka

Kaj je pravzaprav tvoja stroka – biologija, arheologija ali nekaj v povezavi z obema?

Nekaj vmes in še kaj zraven, v osnovi pa biologija. Nerada rečem, da sem antropologinja, ker potem večina ljudi misli, da sem družboslovka. Pojem antropologije je namreč zelo širok, saj je to veda o človeku, človeka pa se da proučevati z več vidikov. Tako je tudi antropologov več vrst. V Sloveniji zdaj prevladujejo družboslovci (socialni antropologi, kulturni antropologi itd.) in zdi se mi, da je antropologija postala izrabljan pojem, saj so na nekdanji FVD predavali celo predmete z naslovom Antropologija vojne, Antropologija turizma, Antropologija spola ipd. Po tej logiki bi tudi medicini lahko rekli antropologija bolezni. Prvotna antropologija, ki so jo kot znanost utemeljili konec 19. stoletja, pa je moja zvrst antropologije, ki proučuje človeka kot živo bitje, del narave. To je biološka ali fizična antropologija. Po osnovni izobrazbi sem diplomirana biologinja, med podiplomskim študijem pa sem se specializirala za biologijo človeka, ki ima tudi več poddisciplin, saj

se lahko ukvarjaš z živimi ljudmi ali pa z mrtvimi (evolucija človeka, genetika, avksologija itn.). Ker sem izbrala mrtve, bi me najboljše opisali z besedo skeletna antropologinja, vendar ta termin ne obstaja. Ker skeleti izvirajo iz zgodovinskih obdobj, moram poznati tudi osnove zgodovine, demografije, medicine in vsega, kar je povezano z okoliščinami, v katerih so v preteklosti živeli ljudje. Ta znanja pridobiš naknadno, v okviru rednega študija smo v t. i. antropološkem bloku imeli le tri nebiološke predmete: paleolitik, kulturno antropologijo in statistiko.

Posebnost tvojega poklica je, da znaš brati iz kosti. Kaj vse pa lahko ugotoviš iz ostankov skeletov in drugih najdenih predmetov?

Jaz pregledam samo kosti, interpretacija predmetov je stvar arheologije, je pa sinergija obeh strok veliko bolj izpovedna. V bistvu je antropološka analiza okostja zelo podobna detektivskemu delu: opazovanje, potrpežljivost, natančnost in sklepanje, dedukcija. Rezultati so odvisni od tega, v kakšnem stanju so kosti. V idealnem primeru lahko napišem kar nekakšen življenjepis, osteobiografijo: dam oceno spola (samo pri odraslih skeletih, ker se spolni znaki na skeletu razvijejo šele v puberteti), oceno starosti ob smrti (biološka starost skeleta, ki je približek kronološki), povem, kakšen je bil človek na pogled (oblika glave in obraza, telesna višina in konstitucija), kaj je bil vzrok njegove smrti, katere bolezni je prebolel, ali je bil v sorodu z nekom, ki je npr. pokopan v sosednjem grobu, pa tudi to, ali je bil desničar ali levičar, in s kakšnim poklicem se je ukvarjal. Žal pa teorija ni praksa, idealnih primerov je zelo zelo malo: okostja so največkrat nekompletna, kosti so polomljene, večina ljudi pa ni v življenju počela nič posebnega in je umrla zaradi kratkotrajne bolezni, ki na kosteh ni pustila nobenih sledov.

Ob pogledu v tvojo bibliografijo se vidi, da se večina naslovov začneja z besedama »antropološka analiza«. Kako ta navadno poteka?

Pri delu ne rabim veliko pripomočkov. Glavno je v glavi, v rokah pa le ščetka, šiviljski

meter in drseče šestilo (šubler), včasih tudi povečevalno steklo. Najprej pridem na teren, kjer med arheološkim izkopavanjem opravim osnovno analizo, in če so kosti slabo ohranjene, tudi kakšno izmerim. Krhke in preperle kosti namreč pri dvigu skeleta iz groba razpadejo na koščke, ki se jih ne da več sestaviti. Navadno je ta, preliminarne terenska analiza, največkrat kar edina. Sem namreč v svobodnem poklicu, ker sistematiziranih delovnih mest za fizičnega antropologa v Sloveniji ni, denarja za kasnejše dodatne antropološke analize pa tudi ne. Taka, prava antropološka analiza, je dolgotrajna: vse kosti najprej operem (na »umazanih« kosteh precej pomembnih stvari ni vidnih), ko so suhe, jih zlepim (navadno so polomljene, predvsem lobanje), sledi podroben popis okostja na sedmih listih. Na prvem listu je opis skeleta: katere kosti so ohranjene in v kakšnem stanju so. Na drugem listu je popis opisnih spolnih znakov: pregledam jih 20–30, vsakega ovrednotim po petstopenjski lestvici. Na tretjem listu je popis kazalcev starosti, na četrtem so mere kosti (od 50 do 100 parametrov), na petem je popis zobovja (karies, obraba, posebnosti v obliki in izračanju, ...), na šestem je popis patoloških posebnosti in kazalcev telesne aktivnosti, na sedmem pa popis znakov, ki se dedujejo. Potem vse skupaj vnesem v računalnik, sledi statistična analiza in interpretacija dobljenih rezultatov. Antropološko analizo najprej naredim na nivoju grobišča, da vidim, ali je mogoče skelete v kakršnem koli smislu razvrstiti v skupine, npr. po spolu, starosti, telesnih značilnostih, dednih znakih. Nato pa še primerjam različna grobišča med seboj. Take analize so zamudne, za obdelavo enega skeleta lahko porabim en dan ali več. Seveda pa tudi manj, če je od njega ostalo bolj malo. Doktorsko disertacijo, v kateri sem obdelala okoli 800 bolj slabo ohranjenih okostij, sem delala skoraj pet let. Terenske analize so pa hitre, tam lahko obdelam tudi do štiri skelete na uro, ker pregledam veliko manj stvari in si zapišem samo osnovne podatke (spol, starost, telesna višina).

V svojih glavnih študijskih nalogah si opravila antropološko analizo skeletov iz treh srednjeveških arheoloških najdišč: v diplomski iz cerkve sv. Miklavža z Otoka pri Dobravi (blizu Kostanjevice), v magistrski tiste iz Kranja, v doktorski disertaciji pa grobišča Bleda in okolice. Kakšna je tedaj antropološka slika srednjeveških Dolenjcev in Gorenjcev?

O Dolenjcih na splošno ne morem reči nič, ker je obdelanih premalo grobišč, pa tudi skeleti so v slabem stanju. O zgodnesrednjeveških Gorenjcih pa to, da so živeli v ugodnih življenjskih razmerah (na skeletih ni bilo skorajda nobenih patoloških sprememb in nobenih kazalcev stresnih situacij, pričakovana življenjska doba je bila za tisti čas med višjimi) in da so jedli hrano, ki ni povzročala zobne gnilobe. Primerjava telesnih značilnosti potrjuje tezo zgodovinarjev in jezikoslovcev, da je prvi val Slovanov prišel s severnega dela Evrope, saj so blejski Slovani po videzu najbolj podobni tistim z najdišča Košice na Slovaškem. Nekoliko mlajše grobišče v Kra-

nju pa nakazuje na vključenost drugega toka Slovanov, ki je prišel iz jugovzhodnih območij.

Kakšna pa je bila razlika med staroselci v teh krajih in Slovani, ko so se priselili? So bili slednji res večji od prejšnjih?

Res. Skeleti iz zgodnesrednjeveških staroslovanskih grobišč (7. – 11. stoletje) so po telesni višini in konstituciji dokaj »uniformni«, homogeni. Skoraj vsi Slovani, tako tisti z Bleda kot tudi tisti s Ptuja, so bili visokih in krepkih postav. Če vržemo vse v en lonec, je bila povprečna telesna višina pri moških 169,7 cm, pri ženskah pa 159,3 cm, kar ni veliko manj kot danes. Predslovanske skeletne serije so bolj raznolike, heterogene, zaradi česar povprečne vrednosti ni vredno računati, ker nam pokaže izkrivljeno sliko. Kljub nekaterim visokim posameznikom, ki spominjajo na Slovane, prevladujejo osebe manjše postave. Medtem ko je bilo v pozni antiki kar 40 % moških in žensk manjših od 164 cm (moški) oziroma 153 cm (ženske), je

Antropološki raj: cerkev, ki jo je leta 1870 František Rint »okrasil« s kostmi iz kostnice, pripadale naj bi 40 000 ljudem; s potovanja po Češki, Sedlec – Kutna Hora, 2010.

Z antropološkega vidika je čisto mogoče, da ima Petra kakšne prednike tudi med norveškimi troli; s potovanja po Skandinaviji, 2011.

bilo med Slovani takih le 10 % moških in 15 % žensk. Visokih moških (nad 170 cm) je bilo med Slovani skoraj polovica, najvišji je doslej meril 187 cm; v pozni antiki pa le četrtnina in nihče od njih ni meril več kot 175 cm. Se pa podatki seveda dopolnjujejo z novimi raziskavami, ki kažejo, da gre pri visokih ljudeh na etnično mešanih grobiščih iz časa preseljevanja ljudstev večinoma za pripadnike germanskih plemen (v ta, t. i. nordidni tip se uvrščajo tudi Slovani), majhne ljudi pa za zdaj povezujemo s staroselci. Čeprav ne moremo trditi, da so bili čisto vsi staroselci majhni, verjetno so obstajale razlike med plemeni. Kakšni so bili ljudje v železni dobi, pa za zdaj še ne vemo, ker imamo iz tega obdobja na voljo predvsem žgane grobove. Antropologi pregledujemo tudi te, vendar pa iz njih ne izvemo veliko.

Kakšne so pravzaprav glavne razlike med nami in ljudmi iz davnih časov?

Bistveni razliki sta dve, v demografiji in stopnji kariesa. Zaradi napredka v higieni in zdravstvu se je podaljšala pričakovana življenjska doba ob rojstvu, v glavnem na račun nižje umrljivosti v otroštvu. Pred demografsko revolucijo, ki se je začela pred dobrimi sto leti, je bilo med vsemi umrlimi 60 % otrok, od tega 20 % novorojenčkov. Visoka je bila tudi smrtnost žensk, ki so umirale mlade, ob porodih. Seveda pa so ljudje tudi takrat lahko dočakali 70 let ali več, le da je bilo takih posameznikov nekoč precej manj kot danes. V preteklosti so bile demografske zakonitosti podobne, kot so danes v nerazvitih deželah, oziroma nekoliko boljše, saj še ni bilo prenaseljenosti. Druga razlika je v stopnji zobne gnilobe, saj v srednjem veku niso poznali prečiščenega sladkorja, ki je glavni kariogeni faktor. Otroci niso imeli gnilih zob, ravno tako ne odrasli, mlajši od 30 let, starejši pa praviloma le enega ali dva zoba. V slovanskih populacijah je bila stopnja kariesa pri odraslih ljudeh največ 4 % (število karioznih zob glede na število ohranjenih zob). Višjo stopnjo smo ugotovili le v nekaterih poznoantičnih skeletnih serijah: za zdaj velja, da je posledica mehke močnate hrane, ki se je lepila na zobe, in/ali hrane, ki je

vsebovala več sladkorjev (med, suho sadje). Bi bile pa razlike v stopnji kariesa lahko deloma tudi dedno pogojene.

Na katero od najdb oziroma analiz doslej si najbolj ponosna?

V 35 letih sem pregledala že veliko okostij, natančno jih sicer nisem nikoli preštela, na oko pa jih je okoli 7000 (5000 iz arheoloških grobišč in 2000 iz prikritih povojnih grobišč). Kljub temu pa imam le dva »kapitalna ulova«, po katerih bi lahko posneli danes tako popularne forenzične nanizanke (npr. Kosti, v originalu Bones, po scenariju kanadske fizične in forenzične antropologinje). Prvi primer je skelet hunskega bojvnika, odkrit leta 2000 na Ptujju. Gre za edino tovrstno najdbo v Sloveniji, izjemen pa je tudi z antropološkega vidika, saj nam je skelet odkril kar nekaj neobičajnih stvari: mladenič, star okoli 20 let, je imel namensko preoblikovano lobanjo (običaj so prakticirali tudi Goti), bil je jezdec, zgornje sekalce pa je uporabljal kot pomožno orodje (verjetno za mehčanje in pripravo tetive za lok). Druga najdba je skelet gobavca, odkrit v Kranju na grobišču Lajh leta 2009. Tudi tu gre za edino tovrstno najdbo v Sloveniji in eno redkih v svetu iz časa 5. in 6. stoletja. Doslej je prevladovalo mnenje, da so gobavost v Evropo zanesli šele križarji z Bližnjega vzhoda. Res so se v tistem času pojavile epidemije, posamezne gobavce pa so našli že prej, zlasti v Egiptu, za časa rimske zasedbe pa tudi v Veliki Britaniji. Tja naj bi bolezen z vzhodnih dežel zanesli rimski legionarji, pa tudi ta »Kranjčan« je najbrž prišel od tam, saj skelet kaže nekatere značilnosti, ki so pogostejše pri azijskih populacijah. Analizi obeh okostij sta bili objavljeni bolj mimogrede, v celoti pa bosta šele takrat, ko bodo svoje delo opravili tudi arheologi (Hun je v čakalnici že 15 let). Kar se tiče objav, mi zato za zdaj največ pomeni mednarodna, v kateri sem opisala stanje antropologije v Sloveniji.¹

¹ MARQUEZ-GRANT, N., FIBIGER, L. (ed.), *The Routledge Handbook of Archaeological Human Remains and Legislation*. – Routledge: London, New York, 2011.

Arheolog dr. Ivan Turk, ki je raziskoval Divje babe nad dolino Idrije (kot študent pa s profesorjem Osoletom tudi Matjaževe kamre; jaz jim pravim »najstarejša hiša na Gorenjskem«) in našel slovito neandertalčevo piščal, ni bil deležen veselja, da bi našel tudi tisto, kar je najbolj zavzeto iskal – kosti teh praljudi. Kakšna najdba bi pa tebi največ pomenila?

Najdba kakršnega koli okostja, ki ne bi bilo običajno in bi imelo veliko posebnosti ter patoloških sprememb. Poleg tega pa še taka, ki je zagotovo ne bom dobila v roke – skelet človeka, za katerega bi brez dvoma vedeli, da je bil dvo-spolnik, hermafrodit. Zanesljiv kazalec spola je namreč le analiza DNK (pa še to ne vedno, če sklepamo po športnikih), ki pa je bistveno dražja od antropološke in se uporablja le izjemoma. Še pri živih ljudeh včasih na pogled ne vemo, kakšnega spola je kdo. Ne morete si predstavljati, kakšne težave imamo šele antropologi, ki določamo spol po kosteh. Ženske in moški imamo namreč bolj ali manj enaka okostja, na nobenem ne piše, kaj je bil. »Hudič se skriva v podrobnostih« – zato pregledamo veliko spolnih znakov, najbolj zanesljivi so na medenici, ker je ženska prilagojena porodu, moška pa ne. Redkokdaj čisto vsi znaki na okostju kažejo na moškega oziroma žensko, sem ter tja pa se najde tudi tak skelet, za katerega pri najboljši volji in znanju ne moremo dati ocene spola. Ali so vsi spolni znaki neznačilni, vmesni (stopnja 0 na lestvici od +2/supermoški do -2/superženska), ali pa je pol moških in pol ženskih. Ali so to morda dvospolniki?

V zadnjih letih se kot raziskovalka pogosto pojavljaš na krajih vojnih in poveljnih pobojev. Delala si tudi v Hudi jami, pa v grobišču Romov, pobitih v soteski Iške pod Krimom, in še marsikje. Je delo na grobiščih, ki so še v živem spominu, drugačno od tistih, ki so iz starih časov in že davno pozabljeni?

Ni, okostje je okostje, delo je rutina. Med kostmi ljudi, ki so umrli pred 100 leti ali pa pred 1000 leti, ni prav nobenih razlik. Poleg tega so za mojo generacijo tudi poveljni poboji oddaljena

preteklost. Malo drugače je bilo le na dveh grobiščih Romov, kjer so bili med žrtvami otroci, v grob so zmetali tudi osebne predmete (lonce, dežnik), ubili pa so tudi pse. Tam se res zaveš, da gre za nameren poboj civilistov, družin. Vendar to odmisliš, podobno kot morajo to storiti tudi zdravniki, policisti ipd. Je pa njim nedvomno težje kot meni, saj časovnega odmika ni.

Na Žirovskem doslej zunaj obeh pokopališč še nismo naleteli na kako večje grobišče. To pomeni, da jih sploh ni?

Zagotovo so, če niso bila uničena zaradi naravnih nesreč ali kakšnih drugih posegov. Le najti jih bo treba, kar pa bo težko, ker nimamo nobenih indicev, ki bi bili podlaga za arheološke raziskave. Jaz bi najprej pogledala za Žirkom, kjer so bile odkrite naključne najdbe iz pozne antike. Še starejša naselbina pa je bila verjetno v Žirovskem vrhu, na lokaciji, za katero je v urbarjih 17. stoletja še izpričano pozabljeno ledinsko ime Gradišče.

Bi bila tudi s tvojega vidika zanimiva okostja naših prednikov, pokopanih v stari žirovski cerkvi in na pokopališču ob njej?

Seveda, ker nikoli ne veš, kakšen zaklad te kje čaka. Vendar pa ne pričakujem prav veliko, ker je bilo pokopališče delno uničeno ob gradnji hiš, okostja so bila poškodovana tudi pri pokopih v že obstoječe grobove, od kosti pa ni prav veliko ostalo tudi zato, ker so ležale na poplavnem območju. Take izkušnje sem namreč pridobila ob raziskavah drugih novoveških pokopališč, npr. ob farnih cerkvah v Kranju in Poljanah.

Je delo v grobiščih, kjer prideš v neposredni stik z ostanki umrlih, le tehnično in znanstveno opravilo ali pa te oddaljena bližina njihove smrti zapelje tudi v razmišljanje o naši umrljivosti?

Izključno znanstveno opravilo, antropologi gledamo na kosti podobno kot arheologi na lonce ali kakšne druge grobne pridatke. Sem biologinja, pa tudi po značaju nisem introspektivna. Človek se rodi in umre: na to, kdaj in kako, pa nima nobenega vpliva. »Life is life.«

Žirovsko in osebno

V zadnjih petnajstih letih smo te spoznali tudi kot žirovsko domoznanko. Začela si z raziskovanjem zgodovine hiš, zdaj raziskuješ priimke. Knjiga hiš na Žirovskem (2010), ki sta jo napisala skupaj z Lojzetom Demšarjem, je bila in ostaja vaju »veliki met«. Je na vidiku še kaj podobnega?

Knjiga, v kateri so opisane vse hiše na Žirovskem in navedeni njihovi lastniki (nazaj do leta 1500), je res pionirsko delo, in sicer zaradi metodologije, ki omogoča povezavo današnjih kmetij z vpisi v urbarjih in terezijanskem katastru, ko kmetije še niso imele hišnih števil. Le da se meni ne zdi »veliki met«, ker bi bila lahko boljša, če bi imela več časa za njeno pripravo. Zaradi datuma izdaje, ki je bil vezan na 40. obletnico Muzejskega društva Žiri in na finančna sredstva, pridobljena na državnem razpisu, sva jo morala z Lojzetom precej na hitro napisati, v enem letu. V njej zato ni veliko napisanega o ljudeh, saj nisva imela časa pregledati vseh

župnijskih evidenc, pa kakšne zatipkane napake se tudi najdejo. Knjiga, ki jo pripravljava zdaj, bo s tega vidika boljša, po obsegu pa približno enaka. Piševa Knjigo hiš Poljanske doline I. (delovni naslov, opisane bodo hiše na območju poljanskega urada loškega gospostva), z njo se ukvarjava že tri leta, najmanj eno leto ali dve pa se še bova. Sva pa medtem naredila tudi še kaj drugega, s Tonetom Koširjem sva sodelovala pri knjigi *Dediščina župnije Šentjošt*, opisala sva tudi vasi Selo in Setnica, kmetije na območju osliškega urada loškega gospostva, napisala več krajših prispevkov za Žirovski občasnik in Loške razglede, pripravila kakšno predavanje itn.

Si tudi ena najvidnejših članic ekipe, ki je po letu 2005 na novo postavila žirovski muzej. Kaj bi morali po tvojem še narediti, da bi bil ta muzej še boljši?

Mislim, da smo mi kot amaterji in prostovoljci naredili vse, kar smo lahko. Vsaj kar se vsebine tiče, pa tudi za promocijo bi potrebovali nove, mlajše moči, seznanjene z novimi tehnologijami. Dolgoročna rešitev pa bi bila samo ureditev

Nekje na Norveškem poleti 2011: z leve Kalina, Bojana, Petra, Uši in Dušan

statusa muzeja, tudi finančno, za kar si že dlje časa neuspešno prizadevamo. Nekoga bi bilo treba redno zaposliti z namenom, da bi popisal žirovsko dediščino in sistematično iskal in zbiral predmete. Danes jih je morda še kaj, čez 20 let jih pa zagotovo ne bo več, saj se stare hiše rušijo, predmeti pa kurijo in mečejo v smeti. Člani Muzejskega društva Žiri jih žal ne moremo rešiti, ker o takšnih posegih nismo obveščeni. Pogrešam podporo krajanov: na naš poziv za zbiranje starih fotografij, ki smo ga pred leti objavili v Žirovskih stopinjah, so se npr. odzvali samo Žnidarčkovi. Projekta virtualnega muzeja nam zato ni uspelo uresničiti, materialni bo pa, kot vse kaže, stagniral.

V letu 2020 bomo zaznamovali 40-letnico izhajanja ŽO. Imaš kot ena najbolj stalnih sodelavk kak predlog, kako bi to naredili in kaj storiti, da bi ŽO po vseh teh letih malo pomladili in osvežili?

A me spet nagovarjaš, da bi sprejela mesto urednika? Žal ga ne bom, ker mislim, da se s tem ne bi nič rešilo, kvečjemu umiranje Žirovskega občasnika bi se morda za nekaj let zavleklo. Žirovski občasnik je tvoj otrok oziroma otrok prvotne uredniške ekipe, ki se je sestavila po nekem neverjetnem naključju: toliko entuziastov različnih in ravno pravih profilov ene generacije v majhnem kraju. Ko bo odnehala ta ekipa, ki vztraja le zaradi tebe, nadomestila nimamo: Nace ne bo večno založnik, Tončka tudi ne lektorica in Stane ne likovni urednik. Seveda bi lahko najeli zunanje sodelavce, vendar ti ne bodo delali skoraj ali čisto zastonj. Čeprav sem najmlajša v uredniški ekipi, sem tudi jaz že stara, zato sem tudi na vrsti za intervju. Razen tega mi manjka širina, ki jo zahtevajo uredniško delo, pridobivanje avtorjev ter pisanje uvodnikov. Potrebne socialne mreže nimam, za urednika pa imam preveč avtorski pristop: to so mi povedali, ko sem pred leti kandidirala za mesto urednika pri založbi Modrijan. Če bi sprejela mesto urednika, bi se končalo tako, da bi Žirovski občasnik izhajal v samozaložbi (dokler bi), vse prispevke bi kar sama napisala in čisto vsi bi bili domoznanski. Moral se boš

sprijazniti, da je Žirovski enkratnik² samo eden, ko boš omagal ti, bo tudi Žirovski občasnik. Razen če bi nam ga uspelo prekrojiti po vzoru Loških razgledov in Železnih niti. V kar pa ne verjamem, saj imajo v Škofji Loki in Železnikih na voljo širše zaledje in več finančnih sredstev, v obeh krajih pa imajo v nasprotju z Žirmi urejen tudi status muzeja.

Na začetku najinega pogovora sva rekla, da znaš brati iz kosti. Sicer pa vemo, da si tudi strastna bralka knjig in ena najbolj stalnih obiskovalk žirovske knjižnice. Kaj vse bereš in kako?

Berem vse, razen knjig za samopomoč in duhovno razsvetljenje ter knjig v stilu Petdeset odtenkov sive. Omenila sem že svojo strast do detektivk, druga je bila dolgo časa znanstvena fantastika, poleg te pa tudi pravljice (zlasti ruske in tiste, ki jih je zbrala Božena Nemcova). Berem za sprostitev in zabavo, resnosti imam čez glavo dovolj v strokovni literaturi, se pa seveda ne izogibam poljudnoznanstveni. Knjiga mora imeti zgodbo, ta mora teči, pa jezik mora biti berljiv. Če je prevod slab, jo odložim, ravno tako, če je v njej preveč tiskarskih napak. Berem hitro, po diagonali: kadar sem v zagonu in nimam na urniku nič drugega, lahko tudi dve knjigi na dan (včasih sem tri, zdaj me pa začnejo boleti oči). Trudim se tudi, da bi premagala odpor do branja slovenskih klasikov, ki so se mi priskutili v času šolanja. In sicer zato, ker so bile vse obvezne knjige ena sama tragika, žalostnih zgodb pa ne maram. Raje sem brala Jalna, zlasti Bobre: hčerka Kalina je dobila ime po Zorni Kalini (Redkozoba Ščuka ni prišla v poštev, Košata Jelka in Jezerna Roža pa tudi ne), ta pa po grmu kalina, tako da je v njenem imenu malo domišljajske zgodovinske literature in malo biologije. Zelo cenim Branka Gradišnika, tako kot pisatelja, še bolj pa kot prevajalca. Čisti užitek je brati njegovo serijo

² Žirovski enkratnik (Zbornik o Mihi Nagliču, uredniku Žirovskega občasnika) je naslov knjižice, ki je izšla na pobudo Mihove sopotnice Olge Vončina leta 2012 ob Mihovi 60-letnici v omejeni nakladi 49 izvodov. V lasti jo imajo torej poleg Miha le avtorji prispevkov, to pa so njegovi sorodniki, sošolci in sodelavci.

Strogo zaupno, tudi zaradi besednih bravur. Pa tudi njegov prevod Tolkienovega Gospodarja prstanov, ki ni nič slabši od originala: brala sem oba (original pred prevodom), še rajši pa Gradišnikov slovarček, v katerem pojasnjuje, zakaj in kako je prevedel določene besede. Malo me spominja na Roalda Dahla, tudi on je eden od mojih priljubljenih avtorjev, najbrž zaradi specifičnega, malo bizarnega humora. Zdaj bom pa nehala, drugače bo šlo v nedogled. Samo še Bronjo Žakelj naj omenim, saj si želim, da bi njena izjemna knjiga izšla malo prej, ko smo se spopadali z Bojanino boleznijo.

Ko greš peš skozi žirovsko mesto z enega na drugi konec, od doma na Dobračevi do knjižnice v Starih Žireh in nazaj, te spremlja tvoj pes. V družini ste tudi sicer ljubitelji živali ...

Smo, in to vsi. Član našega krdela je pikardijski ovčar Uši. Dobila sem ga za 50. rojstni dan, da me spravi od hiše, ker bi drugače tičala samo za računalnikom in v knjigah. V primerjavi z

Dušanom namreč nisem kakšen velik športni navdušenec, čeprav sem precej smučala, dokler so bili otroci majhni. Podobno kot ti sem bolj sprehajalne oziroma pohodniške sorte. Pred Ušijem smo imeli Hipi (bobtail, staroangleški ovčar), bila je hči Kare, ki sem jo dobila za 15. rojstni dan, moj prvi pes pa je bil mešanec Runo. Imela sem tudi zlatega hrčka, ki je bil na eno oko slep, po prihodu v Žiri mačke, morske prašičke, skobčevke, akvarijske ribice, hišne kunce in podgane, tačas pa imamo poleg Ušija le indijskega pitona in miši. Piton je od Kaline, ki zaključuje študij veterine. Gregor, ki ne živi več z nami, ima malega šnavcerja Taza (ter ženo in dva otroke). V Jarčji Dolini imamo pa še kure in himalajske koze ter mačke.

V Žiri si, kot rečeno, prišla iz Škofje Loke, ki je eno najstarejših mest na Slovenskem. So tudi Žiri že mesto? Uradno so, neuradno pa ... Kako Žiri doživljaš ti?

Jaz še vedno pravim, da sem iz Vincarjev in ne iz Škofje Loke; če ne rečem, da sem iz

Če bo šlo vse po načrtih, se bodo takšni osli pasli tudi v Jarčji Dolini. Nacionalni vzrejni center avtohtone pasme poitujskih oslov (Asinerie du Baudet du Poitou, pri kraju Dampierre-sur-Boutonne); cilj odprave v Francijo leta 2018.

Žirov, točneje z Dobračeve. Po duši nisem meščanka, ampak vaščanka. Zato ne preseneča, da se v Žireh zelo dobro počutim, saj sem obkrožena z naravo, ki je na srečo še dovolj neokrnjena, pa tudi stanje potokov se je po ureditvi kanalizacije bistveno izboljšalo. Kako doživljam Žiri, v primerjavi s Škofjo Loko? Ločani so zelo ponosni na svojo preteklost in tradicijo, pri Žirovcih pa tega občutka nisem dobila (glej tudi odgovor na prejšnje vprašanje o žirovskem muzeju). Člani muzejskega društva s(m)o seveda izvzeti, vendar smo žal že sami po sebi muzejski eksponati, podmladka ni. Zaradi tega doživljam Žiri kot kraj, ki nima identitete oziroma odnosa do preteklosti (če izvajam čevljarstvo in čipkarstvo, ki pa sta dokaj mlada pojava s konca 19. stoletja). Kar pa ni nič čudnega, saj so današnje Žiri nastale v času gradbenega »booma« po koncu druge svetovne vojne z združitvijo štirih nekdanjih vasi: Žirov, Stare vasi, Nove vasi in Dobračeve. Zgodovinsko gledano torej niso mesto, na žalost pa so izgubile tudi identiteto vasi, za katero se

zdi, da jo v manjši meri ohranjajo le gasilska društva. Menim, da preveč ljudi ceni tisto, kar je novo in veliko in moderno. Premalo ljudi pa je ponosnih na tisto, kar je staro in lepo in je dediščina preteklih rodov. Pa to ne velja le za Žirovce, tudi Vincarjev moje mladosti ni več, povozil jih je Unitech ter novogradnje. Žal je zavladal duh kapitalizma (neoliberalizma) in potrošništva in le upamo lahko, da ne bo uničil še našega planeta in s tem tudi nas.

Druga od tvojih pogostih poti je z Dobračeve v Jarčjo Dolino, kjer še živi tvoja tašča in moja teta Poldi. Kaj vse počnete v nekdanji Svetletovi bajti in okoli nje?

V glavnem delamo, tako nam ni treba na počitnice na kmete, pa še kulturno krajino vzdržujemo. Pripravimo tudi kakšen piknik. Živine nimamo več, razen že omenjenih kur in himalajskih koz. Poleti kosimo (Dušan) in grabimo (jaz), spomladi in jeseni delamo drva (Dušan) in butarice (jaz), saj imamo v dveh hišah kar tri kmečke peči, pa tudi centralno kurjavo

Skupaj so že 20 let: veterani žirovske »kraljevske« plesne skupine, boljših polovic na fotografiji žal ni. Z leve: plesni učitelj Anže Dobrajc (Studio Ritem), Srečo Gaber (in Mateja), Mitja Galičič (in Silva), Dušan Sedej (in Biba), Miha Naglič (in Olga), Aleš Dolenc (in Nina), Dušan Seljak (in Petra), Tone Eniko (in Vilma); slikano v galeriji muzejske stavbe (Stara šola), 2. 12. 2017.

na drva. Zdaj smo v trendu, še pred leti pa so me prav čudno gledali, ko sem razlagala, kako fino je sedeti pri računalniku ob gašperčku in poslušati prasketanje ognja. Imamo tudi njivo in dovolj negnojenih travnikov za nabiranje rož in zelišč. Pozimi pa hodimo k Poldi samo na obisk in uživamo sadove preteklega dela: se grejemo na peči ter pijemo domače čajčke in »jegermajstra«. Velikokrat nas prička njena legendarna ocvirkovca, včasih se nam pridruži še kdo, npr. ti.

Tolstoj je na začetku Ane Karenine zapisal: »Vse srečne družine so si podobne, vsaka nesrečna družina pa je nesrečna na svoj način.« Največja nesreča, ki je doletela tvojo družino, je bila prezgodnja smrt hčerke Bojane. Kako si jo doživela? Si jo prebolela? To vprašanje lahko tudi spregledaš ...

Ja, našega sončka ni več. Občasno je bila sicer tudi nevihta, ampak res izjemoma. Pogrešamo njen optimizem, radoživost in energijo, saj je v družini poskrbela za zabavo. Preostali štirje smo namreč bolj samotarski in zabubljeni v svoj svet, verjetno smo se tudi zato lahko z njeno izgubo spoprijeli razumsko. Smrt je del življenja, Bojano nam je vzela prezgodaj, ni pa taka usoda doletela samo nas. Vedno bo del naše družine, gleda nas s fotografij, po njenih načrtih smo preuredili tudi pritličje, kjer si je nameravala ustvariti svoj dom. In ji na pokopališču zasadili kraški vrtniček, v katerega vabijo priprta vrata doma, ki obenem simbolizirajo odhod s tega sveta. Nagrobnik je po najini zamisli izdelal kamnosek Bortolato iz Pliskovice, v ta kraj je Bojana namreč rada zahajala.

Z možem Dušanom bosta počasi ostala sama. Kar pa ne pomeni, da vama bo dolgčas. Kolikor vem, sta vsak posebej in oba skupaj zelo dejavna. Načrtujeta še kaj čisto novega?

Saj sva že sama, če ne štejem Ušija. Gregor je šel na svoje že pred leti, živi v Novem mestu. Kalina je bila pa v času študija v Ljubljani: kje bo pristala, se še ne ve, v Žireh verjetno ne, ker je bolj popotniške sorte. Dolgčas nama res ni, načrt je pa tak, da bova kar nadaljevala z do-

sedanjimi aktivnostmi, saj v njih uživava. Sama se bom še vedno ukvarjala z domoznanstvom, izzivov je namreč še veliko, me pa skrbi, da vseh ne bom mogla realizirati: krstna, ledinska, krajevna in hišna imena, žirovski kovači, serija knjižic hiš za vsako žirovsko vas (ker je bila Knjiga hiš razprodana, ponatisa pa ni v načrtu). Antropologija gre pa počasi h koncu, ker poenjuje fizične sposobnosti, težko sem ves dan na kolenih. Ko bo šel Dušan čez nekaj let v penzijo, se bo lahko bolj posvetil športu, oba pa Jarčji Dolini, če bova še pri moči in živa: od živali so v načrtu še gosi, osel ali dva in alpake. Pasma osla imava že več let izbrano, prvič sva ga videla v živalskem vrtu na Dunaju, lansko leto pa smo si ga šli ogledat v Francijo. Je velik, rjave barve in dolgodlak, z »dredi«: po videzu podoben Ušiju ter škotskemu višavskemu govedu, tudi tega imava v načrtu. Verjetno bova še šla na kakšno potovanje, tako kot do zdaj v lastni režiji. Naša potovanja so bolj naravoslovno izobraževalna, poleg naravnih znamenitosti vključujejo tudi kakšno arheološko ali zgodovinsko točko in čim bolj »odštekan« muzej. Pes gre vedno z nama, običajno tudi Kalina, šotor je obvezen. Osnovni itinerar naredim jaz, Dušan pa vozi in poskrbi za nepričakovane dogodke, s katerimi me včasih spravi ob živce, nam pa od vsega ostanejo najdlje v spominu. Stalnica bodo seveda ostala tudi naša (po)plesna druženja, saj je ples dokazano najboljša preventiva proti alzheimerjevi bolezni, pivo ima veliko vitamina B, vino resveratrola, oba pa še precej drugih koristnih snovi ...

Petra, hvala za ta pogovor. Naj se zgodi, kot praviš, in da bi se res še dolgo (o)srečevali!

Pogovor je nastal na e-povezavi poleti 2019.

INTERVJU ALEŠ BIZJAK (1973), DIREKTOR DRUŽBE POCLAIN HYDRAULICS V ŽIREH

Miha Naglič

Smo del korporacije, ki je v svoji niši svetovni vodja

Aleš Bizjak, direktor družbe Poclain Hydraulics v Žireh. / Foto: Stane Kosmač

Časi se res spreminjajo. V osemdesetih letih se je z glavne ceste na fasadi tedanje tovarne dobro videl velik napis Kladivar in zraven njega še kratica ZPS – Združena podjetja strojegradnje ... Zdaj se iz vaše pisarne vidi cela vrsta zastav držav, v katerih so tovarne in druga podjetja globalne skupine Poclain Hydraulics (PH) – skupine, ki ji vaše podjetje pripada zdaj. Prosim, da nam jo za začetek na kratko predstavite.

Gre za mednarodno korporacijo v zasebni lasti, ki se ukvarja s hidravličnimi pogonskimi sistemi, zdaj pa v skladu s pričakovanimi spremembami na tržišču vpeljuje tudi električne pogone. Njeni začetki so v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, ko so inovirali na področju mehanizacije dela in razvijali razne stroje, ki so olajšali težavno ročno delo. Poclain je znan po tem, da je izumil hidravlični bager, kar se šteje kot ena pomembnejših inovacij prejšnjega stoletja. Inovativnost je tudi ena od pomembnih vrednot korporacije. Zdaj ima približno 2500

zaposlenih po vsem svetu, devet tovarn in več kot 20 prodajnih enot.

Kateri so glavni oziroma najbolj prepoznavni izdelki PH? In kakšen je vaš prispevek v tem naboru?

Gre za hidravlični sistem, s katerim prenašamo in krmilimo energijo v mobilnih delovnih strojih in industrijskih strojih. Sestavljen je iz hidravlične črpalke, ventilov in hidravličnih motorjev. Poclain je najbolj prepoznan po hidravličnih motorjih, in tu v svoji tržni niši velja za svetovnega vodjo, vedno bolj pa trži celotne pogonske sisteme. V Žireh smo kompetenčni center za hidravlične ventile. To pomeni, da smo pristojni za razvoj, trženje in proizvodnjo. V Žireh proizvodimo tudi nekaj ključnih sestavnih delov za preostali dve produkti skupini, črpalke in motorje. Zaradi svojega znanja v industrijskih hidravličnih napravah smo prevzeli tudi vodenje trženja na celotnem segmentu industrijskih aplikacij.

Direktor Aleš Bizjak v proizvodnem delu tovarne, ki jo vodi. / Foto: Stane Kosmač

Kdo so lastniki oziroma voditelji skupine PH?

Korporacija je v zasebni lasti, lastniki so iz Francije. Večinoma gre za družinsko lastništvo in tudi glavni izvršni direktor prihaja iz te družine.

Kako pa se žirovski oziroma slovenski »poclainovci« (izgovor: poklenovci) počutite v tej pestri družbi, označeni s kratico PH?

Mislim, da smo se precej lepo ujeli, za tem pa je kar precej trdega dela. Kot del korporacije, ki je v svoji niši svetovni vodja, lahko dostopamo do največjih in najzahtevnejših kupcev. Od tu naprej pa je večinoma vse odvisno od nas samih, saj jim moramo biti sposobni ponuditi konkurenčne in visokokakovostne izdelke, ki so za takšna tržišča zanimivi. Ti kupci so praviloma precej previdni in gradnja zaupanja traja dolgo. Z veseljem ugotavljam, da imamo v Žireh ekipo, ki je to zgodbo sprejela in dokazala, da lahko »igramo v tej prvi svetovni ligi«.

Ko sem leta 1999 v sodelovanju s tedanjim direktorjem Milanom Kopačem urejal zbornik ob 50-letnici Kladivarja, sem o njem za Sobotno prilogo Dela napisal članek z nadnaslovom Slovenski center hidravlike. Prav zaradi te oznake je urednik članek objavil – ker je šlo za podjetje, ki je presegalo lokalni okvir in je nekaj osrednjega pomenilo tudi v slovenskem prostoru. Ima tak pomen tudi zdaj?

Vsekakor lahko rečemo, da smo največji center znanja na področju hidravlike v Sloveniji. Usposobljeni smo za globalni razvoj sestavin – ventilov, inženiringa zahtevnih hidravličnih naprav, svetovanja in prodaje kupcem, smo tehnološki center avtomatskih preizkuševališč za hidravlične sestavine in obvladujemo zahtevne industrijske procese proizvodnje naših izdelkov. Od več kot 300 zaposlenih je skoraj tretjina takih, ki imajo najmanj izobrazbo inženirja.

Ko ste 21. septembra 2017 z veliko slovesnostjo zaznamovali deseto obletnico PH v Žireh, je prišel tudi tedanji predsednik vlade in

Direktor Aleš Bizjak, na plakatih za njim so stroji, v katerih so vgrajeni izdelki žirovske tovarne. / Foto: Stane Kosmač

drugi ugledni gostje, tudi predstavnik francoske ambasade v Ljubljani. Poudarjeno je bilo, da predstavljajo nakup in poznejše investicije PH v Žireh eno večjih francoskih naložb v Sloveniji. Vaše podjetje ima torej opazno vlogo tudi v krepitvi slovensko-francoskih odnosov in v gospodarskem povezovanju znotraj EU nasploh. Ste na to vlogo kaj ponosni?

Zanimivo vprašanje. Raje bi rekel, da je naša naloga uspešno poslovati, in če nam to uspeva, smo upravičeno lahko ponosni. Krepitev odnosov in pozitivno povezovanje bo potem bolj neke vrste prijetna posledica. Sicer pa smo aktivni znotraj Francosko-slovenskega poslovnega kluba, dobre odnose pa imamo tudi s francosko ambasado.

Če prav vem, jezik vsakdanje komunikacije znotraj PH ni francoščina, ampak angleščina. To sicer ni v francoskem duhu, je pa nujno. Kako se v angleščini znajdete zaposleni v Žireh?

Slovenci smo glede angleškega jezika, tudi zaradi svoje majhnosti, dokaj dobri in tudi v Žireh je tako.

Večina komunikacij znotraj PH gotovo poteka na daljavo: e-pošta, telefonski pogovori ... Koliko pa je poleg e-komunikacij tudi osebnih poslovnih poti iz Žirov v Francijo in obratno. In do drugih lokacij PH po svetu?

Elektronska komunikacija ni vsemogoča. Še vedno velja, da ljudje bolje sodelujejo, če se tudi osebno srečajo. Dejansko je poti kar precej in skoraj vsak dan je kdo iz Žirov nekje »zunaj« in nekdo iz drugih enot korporacije pri nas. To osebno povezovanje in sodelovanje tudi spodbujamo, seveda v racionalnih mejah. Dnevno operativno delo pa poteka preko raznih telekonferenc, e-pošte, telefonov, skupnega informacijskega sistema.

Ima nekdo, ki je zaposlen v Žireh, možnost, da se za krajši ali daljši čas poda na delo na eno od drugih lokacij PH po svetu? Taka možnost se zdi mikavna zlasti za mlade, ki še niso vezani oziroma še nimajo svoje družine v naših krajih ...

Da, takšno delo v tujini spodbujamo in zaželeno je, da bi takšnih kandidatov imeli več. Vendar Slovenci še vedno neradi odhajamo na delo v tujino, več aktivnosti je v obratni smeri, ko iz tujine pridejo delat k nam. Prav zdaj imamo enega inženirja, ki sicer dela v našem podjetju v ZDA.

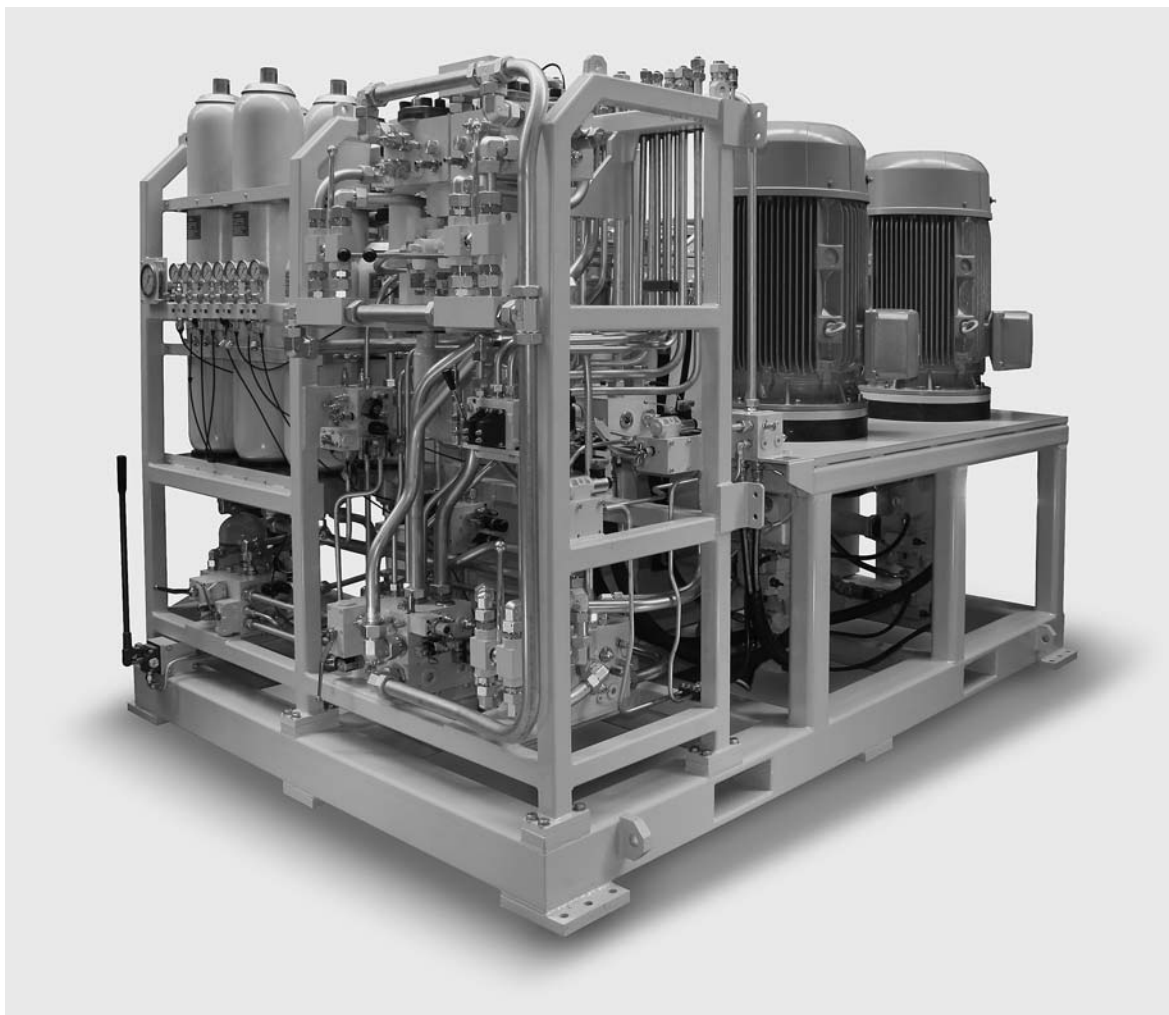
Prejšnje vprašanje sem postavil tudi zato, ker vem, da si prizadevate, da bi se več mladih odločalo za zaposlitev v vaši tovarni. Kako rešujete problem pomanjkanja delavcev?

Pomanjkanje delavcev je zelo relativna zadeva. Podjetje, ki ima dobro kadrovsko politiko in je aktivno na trgu delovne sile, si bo vedno lahko zagotovilo kakovostno delovno silo. Mi si prizadevamo biti takšno podjetje in sistematično gradimo na pozitivni razpoznavnosti ter kakovosti dela z zaposlenimi. Tu gre za širši nabor aktivnosti od promocije v medijih do npr. uveljavljanja sodobnih veščin vodenja in razvoja zaposlenih.

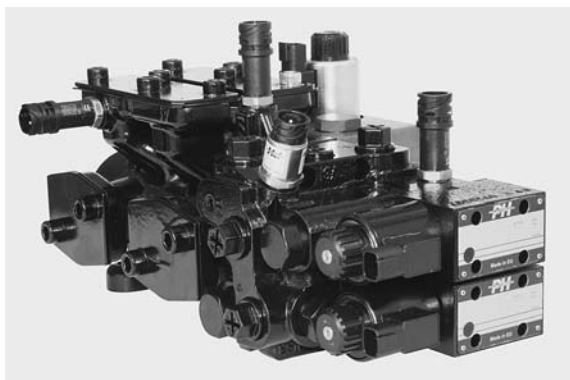
Tudi način dela v industrijskih podjetjih se spreminja, manj je neposrednega dela s proizvodi, vse več pa nadzora, upravljanja in izboljševanja procesov. To tudi pomeni, da bo manj ljudi s pomočjo avtomatizacije in učinkovite organizacije dela naredilo več. Ustrezno se bo morala razvijati tudi miselnost ljudi, s tem pa ne trdim, da bomo potrebovali same inženirje.

Kaj lahko za to, da bi se več otrok odločalo za tehnične poklice, naredijo šole? Dva od vaših nekdanih inženirjev – Martin Pivk in Marijan Žakelj – sta zdaj že vrsto let ravnatelja Šolskega centra Škofja Loka in Osnovne šole Žiri ...

Šole naj še naprej skrbijo za svoj ugled, naj gredo v korak s časom in se trudijo, da bodo zagotavljale dobre in ambiciozne kadre, ki bodo lahko gradili dobre kariere v podjetjih. Zato je veliko odvisno prav od podjetij, da potencialnim zaposlenim prikažejo, kako si lahko ustvarijo zanimivo življenje z delom v industriji. Tu pa ne gre nujno samo za tehnične poklice. Z obema šolama seveda lepo sodelujemo. Zelo posrečeno se mi zdi srečanje z mlajšimi osnovnošolci, ki

Hidravlična naprava zasnovana za pogon in krmiljenje ladijskih vitlov, izdelana v PH Žiri

Hidravlični ventil za krmiljenje dodatnega hidravličnega pogona na tovornih vozilih, izdelek PH Žiri

Zahtevnejši kompaktni hidravlični krmilni blok, izdelek PH Žiri

po obisku z risbami pokažejo, kaj jim je bilo zanimivo, in te risbe nato razstavimo v jedilnici.

Pomanjkanja delavcev najbrž ne bi bilo, če bi bile plače višje. Take pa najbrž ne morejo biti, saj cene vaših izdelkov določa svetovni trg in razmere na njem. Kakšne so vaše plače v primerjavi s plačami v sorodnih tovarnah v bližnji okolici, ki jih je nenavadno veliko: Kolektor, Hidria, Eta, Polycor, LTH Castings, Domel ...

Moramo biti konkurenčni, in to velja tudi za trg delovne sile. Glede na opravljene primerjave ter kadrovske zasedbe v našem podjetju ugotavljam, da to konkurenčnost zagotavljamo. Zelo pa je pomembno, da dvigujemo produktivnost dela in tu je z ustrezno organizacijo, vodenjem in avtomatizacijo še precej rezerve. Podobne proizvode konkurenčno izdelujejo tudi v državah z znatno višjo ceno delovne sile. Večja produktivnost pa je pogoj za višje plače in te bodo v Sloveniji najverjetneje še naprej rasle.

Se zavedate, da ste postali največja tovarna v Žireh? Alpina ima sicer nekaj več zaposlenih (poleti 2019 v Žireh in v Sloveniji okrog 370), vendar večina teh dela v t. i. skupnih službah skupine Alpina, ki je prav tako kot PH globalna in zaposluje po svetu okrog 1500 ljudi. Če pa se vprašamo, kateri je največji proizvodni obrat v Žireh, pa je to že vrsto let tovarna PH ...

Da, lepo je, da soustvarjamo industrijsko tradicijo v Žireh.

Kakšen pa je vaš odnos do okolja, v katerem domujete in delujete, ne le v ekološkem, tudi v družabnem smislu?

Na okolje smo zelo pozorni in smo zavezani k trajnostnemu razvoju. Na srečo naša tehnologija nima večjih obremenjujočih vplivov na okolje. Kar se tiče lokalne skupnosti, lepo sodelujemo z županom in se tudi dogovarjamo o prihodnjih skupnih projektih. Razmeroma dobro sponzoriramo šport in razne prireditve.

Kako pa Žiri in Žirovce doživljajo vaši poslovni partnerji, ki prihajajo v naše mesto? So zanje Žiri še vedno »na koncu sveta«, kakor poje žirovska himna iz davnega leta 1952? Pri čemer ne gre le za ceste, ampak tudi za druge ozire ...

Zaznava »na koncu sveta« je bolj lokalne narave in lahko vpliva na koga iz bližnjih središč, da se težje odloči za delo v Žireh. Navsezadnje so Žiri samo pol ure oddaljene od avtoceste in manj kot eno uro od letališča. To za tujce ni nič posebnega, razen kadar se zmotijo in v Logatcu zavijejo v Idrijo in nato naletijo na strmo cesto proti Žirem.

Sicer pa podjetje, kot je naše, potrebuje večje zaledje kadrov, kot ga lahko ponudijo Žiri in dolina. Tu ne gre za neke lastnosti »lokalcev«, ampak za enostavno dejstvo, da vseh potrebnih kompetenc ne moreš najti med omejenim številom ljudi v Žireh in bližnji okolici. Naše področje pridobivanja kadrov je približno do 50 km iz Žirov in s tem pokrijemo kar nekaj večjih industrijskih centrov – Ljubljano, Kranj, Škofjo Loko, Idrijo, Postojno ...

Skupina PH ima gotovo svojo razvojno vizijo, v okviru te pa ima svojo vlogo tudi slovenska tovarna PH v Žireh? Kam je usmerjen vaš pogled? Ima PH na svoji žirovski lokaciji v načrtu še kakšno investicijo?

Korporacija Poclain je usmerjena v rast in to velja tudi za podjetje v Žireh. Še naprej se nameravamo razvijati kot kompetenčni center za ventile in hidravlične naprave, ter kot proizvodna enota v skladu z industrijskim planom. V prihodnje pripravljamo širitev na obstoječi lokaciji, saj imamo že kupljeno zemljišče. Sedanjno površino naj bi povečali za približno tretjino. Vendar imamo za sedaj od korporacije potrjeno le namero. Želim si, da bi našo 75-letnico obstoja praznovali v novih prostorih.

Zdaj pa reciva še katero o vašem življenju in delu. Če prav vem, živite v Škofji Loki, ena od vej vašega rodovnega drevesa pa sega tudi na Žirovsko ...

Živim celo nekoliko proti Kranju, v vasi Sveti Duh, vendar se štejem za pravega Škofjeločana. Očetova stara mama izhaja iz Opal nad Žirmi, tam se je reklo pri Laznarju. Tudi s Poljansko dolino sem nekoliko bolj povezan, stare starše po materini strani sem imel v Gabrku. Tam sem preživel kar precej lepih otroških trenutkov. Tudi zdaj, ko se vsak dan vozim mimo, se mi včasih zbudi kakšen spomin.

Kaj ste po stroki in od kdaj ste že v Kladivarju oziroma PH?

V takratnem Kladivarju sem se zaposlil maja 1999. Lahko rečem, da sem tu že od prejšnjega tisočletja. Po gimnaziji sem šel študirat strojništvo, saj sem želel delati nekaj bolj oprijemljivega in pripomoči k ponovni oživitvi slovenske industrije, ki je bila v začetku devetdesetih let precej na tleh. Zanimivo je, da sem se takrat odločal med medicino in strojništvom. Leta 2005 sem zaključil magistrski študij iz poslovanja in organizacije na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Takrat sem se usmeril predvsem na trženje med organizacijami.

Kdo so zdaj vaši najožji sodelavci?

Moji najožji sodelavci so vodje enot in seveda naša tajnica.

Vaša naloga je, da vodite oziroma nadzirate delo v žirovski tovarni skupine PH. Kdo pa nadzira vas? Kako shajate s Francozi?

Korporacija ima svojo vodstveno ekipo, t. i. CODIR. Eden od direktorjev, g. Stéphane Rakotoarivelo, je v tej ekipi pristojen za Žiri in produktno linijo ventilov in je tudi moj nadrejeni. CODIR pride enkrat letno tudi na pregled v Žiri.

V korporaciji smo si zgradili kar lepo zaupanje. Tudi s ključnimi ljudmi dobro sodelujemo, saj se večinoma poznamo že precej dolgo. Seveda pa je uspešno poslovanje ključnega pomena za nadaljevanje dobrega sodelovanja in vzdrževanja zaupanja.

Kar nekaj časa pa je trajalo, da smo se privadili korporacijskemu načinu delovanja in spoznanju, da pač nismo sami zase; enotnim pravilom, ki

jih je treba ustrezno uveljaviti; včasih za nas preveč birokratskim pristopom in pomanjkanju pragmatičnosti; pomembnosti mreženja.

In ne nazadnje: kakšno je po vaši oceni prevladujoče vzdušje v tovarni in kakšni so odnosi med zaposlenimi?

Trudimo se ustvarjati dobre odnose in vzdušje v delovnem okolju. Glede na to, da ljudje večinoma radi ostajajo z nami in se mi ni treba ukvarjati z raznimi trenji, sklepam, da so razmere dobre. Ljudje kažejo dokaj visoko zavzetost, kar se kaže predvsem takrat, ko kaj zaškriplje. Kot vodja pa vidim še precej izzivov, ki so povezani tudi z modernimi načini učinkovitega vodenja ljudi pri delu in z našo ambicijo ustvariti najboljše podjetje. Vodenje ljudi, vključevanje, komuniciranje, reševanje problemov, vse to so teme, kjer se želimo sistematično izboljševati in še naprej graditi zavzeto ekipo za ustvarjanje vrhunskih rezultatov.

Pred leti (septembra 2016) ste pripravili dan odprtih vrat in obiskovalcem razkazali svojo tovarno in delo v njej. Ljudje so bili navdušeni. Imate v prihodnjih letih v načrtu še kaj podobnega?

Konkretnih načrtov glede tega za zdaj nimamo. Vsekakor pa lahko pričakujete, da se bo kaj zanimivega še zgodilo.

Naj se zgodi. Gospod Aleš Bizjak, hvala za pogovor. V imenu uredništva Žirovskega občasnika vam želim, da bi tudi v prihodnjih letih uspešno vodili vašo družbo.

Pogovor je nastal poleti 2019 po obisku v PH in na e-povezavi.

INTERVJU GREGOR ŽAKELJ (1976), OBLIKOVALEC

Maja Justin Jerman

Dobro oblikovanje je za dobre naročnike

Ko je za Žirovske stopinje nastajal intervju z Gregorjem Žakljem, mladim oblikovalskim talentom, se je zaradi zanimivosti intervjuvanca gradivo precej razrastlo. Zato smo se odločili, da ga v celoti objavimo v Žirovskem občasniku.

Ob tako raznovrstni dejavnosti in širini, ki ju Gregor pri svojem delu izkazuje, je težko

vse zaobjeti. Zato se je na kratko predstavil kar sam.

Sem oblikovalec. Sliši se preprosto, vendar je bila pot do tega naziva precej dolga. Kljub vsem nazivom, ki mi jih pripisujejo: kreativni direktor, art direktor, grafični oblikovalec, ilustrator, mentor ..., mi je ta beseda trenutno najbližja. Če bi torej pravilno razložil besedo

Gregor Žakelj / Foto: Urša Culiberg

oblikovalec, bi bil najbližji »prevod« ustvarjalec oz. načrtovalec. Nekje na poti sicer ugotoviš, da so nazivi tako ali tako brez vsakega pomena in da vedno delamo z ljudmi, in ne z nazivi – zelo podobna je na primer ugotovitev, da so izkušnje pomembnejše od vsega drugega. Nekoč upam, da bo dovolj, ko bom rekel, da sem samo Gregor Žakelj.

Ko sem brskala po spletu, poslušala tvoje intervjuje, sem opazila, kako se svojih projektov lotevaš poglobljeno, skoraj poduhovljeno. Katera temeljna misel te pri tem vodi?

Vse, kar ustvarim, mora biti boljše oz. drugačno od prejšnjega projekta. Kar je veliko težje, kot se sliši. To je edini način, da umirim svoj notranji nemir in mi daje motivacijo pri ustvarjanju. Zelo rad se s projektom ukvarjam, ga ponotranjim in poskusim čim bolje določiti, v katero smer bo šla rešitev. To me tudi usmerja k raziskovanju in rešitvam, ki niso preproste in hitre. S tem presegam samega sebe in vedno znova spoznavam veselje pri delu.

Najbrž ne gre za perfekcionizem, ampak za nekakšno globlje poslanstvo, ki ti ga delo predstavlja, nekakšna vzgoja srca?

Cilj vsakega izmed nas bi moral biti, da delo opravi najbolje, kot je mogoče. To je neko posebno notranje zadovoljstvo – morda celo najpreprostejša oblika osebne rasti. Pravi perfekcionizem in stremljenje k temu je lahko zelo hitro nepotrebna izguba časa. Na tak način preveč dejavnikov vpliva na en projekt. Rad bi delal dobro, če tega ne morem, izgubim preveč časa in energije. Prav čas pa je tista tankočutna višja sila, ki nenehno teče in nas opozarja na izgubo priložnosti, da bi naredil nekaj zares dobrega.

Na svoji spletni strani imaš napisano »Dobro oblikovanje za dobre naročnike«. Kaj je zate dober naročnik?

Ko vrsto let ustvarjaš za veliko različnih naročnikov, ugotoviš, da je dober naročnik vedno tisti, ki je že od začetka iskren in ima veliko željo po delu. Iskrenost je bistvena. Enačim

jo s predanostjo temu, kar naročnik ustvarja. Hkrati izkoristim, da se čim več naučim o naročniku, produktu ali storitvi, kar mi pozneje pomaga pri komunikaciji z njim in pri snovanju pravilne smeri oblikovanja. Ob tem je zmeraj poudarjena še želja po delu. Projekte izvajam skupaj z naročnikom, in ne za naročnika, kar pomeni, da je rešitev skupna. Tako izničimo možnost slabih enostranskih odločitev.

Ali mar to pomeni, da jih lahko tudi izbiraš?

Lahko rečem, da sem imel z večino naročnikov srečo. Je pa res, da sem zadnja leta postal malce bolj izbiričen oz. strog do sebe. Delo in trud, ki ju vložim v vsak projekt, preprosto nista za vsakogar. Temu sicer ne rečem ravno svoboda, bolj usmeritev/izbira, kaj želim delati in česa ne. V duhu tega imam tudi jasen seznam, s katerimi podjetji ne želim sodelovati.

Verjetno ni neumestno vprašanje, kaj je tisto, zaradi česar nekega naročnika zavrneš? Kaj pretehta pri tvoji odločitvi?

Že na prvem pogovoru moram dobiti iskrene odgovore na določena vprašanja, ki se mi zdijo pomembna. Vsega se lotevam zelo osebno, na ta način ocenim, ali bomo lahko ustvarili nekaj etičnega z visokimi moralnimi standardi. Zavedam se, da ima moje delo lahko takojšen vpliv na ljudi in okolico, saj s sporočili hipno vplivamo na družbo. V duhu tega sem sicer vedno pripravljen na nove izzive, če le niso politično obarvani.

Delaš tako s tujimi kot domačimi naročniki. Je pri tem kakšna razlika? Delal si recimo za Nike, kakšna je bila izkušnja s to svetovno korporacijo?

Verjetno si vsak v nekem trenutku želi delati za tujino. Podobno je bilo z mano in z veliko sreče se je našlo nekaj zvenečih imen, kot so Nike, Carole Guevin, Wyze London, Lynne Franks itn. Kmalu sem spoznal, da so to drugi svetovi, čas pri njih teče neizmerno hitreje in treba je imeti veliko izkušenj, da projekt uspešno končaš. To so svojevrstni izzivi, ki so povezani predvsem z logistiko, potovanji, premagovanjem časovnih

ovir ipd. Delo pa je zelo podobno. Če nekaj znaš, potem je vseeno, za koga in kje delaš. Večkrat niti nimaš občutka, da delaš za korporacijo, saj so na drugem koncu vedno ljudje, s katerimi se pogovarjaš. Težava pri velikih sistemih je samo ta, da ni nujno, da se pogovarjaš s pravo osebo. Tudi kadar izhajaš iz zahteve, da vedno komuniciraš z odgovorno osebo, to ne pomeni, da je ta oseba na vrhu odločevalne lestvice. To se je dogajalo pri sodelovanju z Nike, pri čemer smo delali z londonsko agencijo. Če bi me znova vprašali za sodelovanje, bi verjetno odklonil ali pa se stvari lotil popolnoma drugače. Lahko bi rekel, da je to izziv, po drugi strani pa se jim raje izogibam, saj požrejo ogromno časa.

Če se vrnem še na drugi del tvojega slogana, me zanima, kaj je zate dobro oblikovanje? Kdaj veš, da je nekaj dobro? Imaš kakšne zglede dobrega oblikovanja?

Naš svet se vrti okoli ugotavljanja, ali nam je nekaj všeč ali ne. Morali bi se spraševati, ali je nekaj ustrezno ali ne. Na oblikovanje namreč vpliva veliko dejavnikov. Prav tako oblikovanje ne nagovarja vedno ciljne skupine, kateri pripadamo. Dobro oblikovanje je vedno odgovorno, mora reševati vprašanje etičnosti, vpliva na okolje in ljudi. Vedno se je treba zavedati dolgoročnih učinkov, ki jih lahko prinese. Kdaj pa kdaj mislim, da moja prednost ni v dobrem oblikovanju, temveč v predvidevanju in upoštevanju zgoraj napisanega. Odločitve, ki jih sprejemem, so rezultat tehtnega razmisleka in preizkušanja več usmeritev do končne rešitve. Zase vem, da kadar srečam svoj »strah«, ki je neki notranji kompas, da grem spet čez vse svoje meje, je to dobršno zagotovilo za nastanek nečesa dobrega. To je strah, ki ga ni mogoče nadzirati in tudi ne vem, kdaj se bo pojavil. V vsakem primeru gre za pravi strah, saj večinoma sploh ne vem, ali bom določen projekt lahko izvedel. Dobra stran pri tem je, da strah izostri čute in popelje z glavo skozi zid, če je to nujno.

Če prav razumem, je v tem primeru strah nekaj pozitivnega, kar pomaga pri ustvarjalnem procesu, tudi kot obet za dobro rešitev. Ali ga je

kdaj preveč, ti strah kdaj poje dušo, kot pravi Fassbinder v svoji drami?

Strah je čustvo. Vsakršnih čustev je lahko preveč ali premalo. Bistveno pa je, da jih sprejmemo in jim pustimo svojo pot v začetnem procesu dela. Čustva so velik del kreativnosti in umetnosti. Moj strah ni adrenalinski strah, mu je podoben, vendar se od adrenalinskega tudi zelo razlikuje, saj nima eksistenčne note, pomaga preskakovati ovire, hkrati pa vem, kdaj je čas, da k stvari pristopim racionalneje. K temu so veliko pripomogle izkušnje. Mojo dušo uničujejo le neizvedeni projekti. Ob tem se zmeraj počutim, kot da je z njim umrl del mene. Podobno je z uspešnimi projekti, v vsakem izmed njih živi moj del.

Ob brskanju po sodobnih medijih sem opazila, da si potrpežljiv in skromen človek. Kako se naučiš počakati na pravi trenutek, ne za vsako ceno hiteti za uspehom? V primerjavi s siceršnjo, na prvi pogled zelo agresivno oblikovalsko sceno, je to precej neobičajno?

Ego in s tem povezano agresivnost prerasteš v trenutku, ko začneš delati dobro, se trudiš po najboljših močeh in si že nekaj dosegel. Šopirijo se vedno povprečneži, ki se samo tako lahko naredijo za kratek trenutek vidne. O meni govori moje delo. Tukaj sem predvsem zato, da to delo opravi dobro in da se zavedam, da moje delo ni nič več vredno od dela, ki ga opravljajo drugi. Nekako se zavedam, da znam delati in da rad delam. Verjetno sem vse to pobral v zgodnji mladosti od dedka, ki mi je vedno govoril »dabr dilaj pa pridn bod«. Kot čevljar mi je tudi vlil veliko željo in spoštovanje do ljudi, ki delajo z rokami. To je še zmeraj moje vodilo pri vsakem projektu: nekje nekaj moram narediti z rokami, vseeno, kaj. To je tudi botrovalo temu, da sem vse svoje nagrade za delo, okrog 90 jih je, dal na stran in se raje posvetil deljenju znanja ter predavanjem.

Skozi tvoje odgovore se luščijo temeljne vrednote: skromnost, delavnost, vztrajnost, ki so v sodobnem svetu že malo iz mode. Izhajaš iz povsem drugačnih izhodišč in imaš

Oblikovalec Gregor Žakelj pri delu. / Foto: Ciril Jazbec

Gregor Žakelj v galeriji. / Foto: Urša Culiberg

Bučno olje Kocbek / Foto: Matevž Kostanjšek

G. / Foto: Urša Culiberg

Črno milo, 4kidsandus / Foto: Urša Culiberg

Pivo, Bad day is a good beer day / foto: Gregor Žakelj

Longboard, Dtwo / Foto: Luka Kaše

Predlog naslovnice za Žirovski občasnik, avtor Gregor Žakelj

Milo, 4kidsandus / Foto: Urša Culiberg

pri tem uspehe. Predstavljam si, da tudi o tem govoriš na svojih predavanjih?

Moja predavanja so svojevrstno popotovanje od začetka do trenutnih spoznanj. Rad povem svojo zgodbo, govorim o tem, da sem samouk in koliko mi to pomeni. Razložim, da imeti manj pomeni več. Govorim tudi o tem, da če zmorem jaz, zmore kdor koli. Na koncu rad poudarim, da se vse da.

Navdušila me je tudi misel na tvoji spletni strani, da »Verjamemo v slovenske produkte in slovensko oblikovanje, ki jih izvažamo tudi v epicentre svetovnih metropol«. Všeč mi je, kako verjameš v slovensko pamet in znanje. Si obstranec s takimi nazori ali misliš, da se razmere vseeno popravljajo?

Pri tem je treba najprej poudariti, da živimo v dobrem okolju. Slovenija je ena najlepših in zdravih držav. Verjamem v Slovenijo, živimo v deželi neverjetnih posameznikov, imamo strokovnjake za skoraj vsako stvar, ki so najboljši ali med boljšimi na svetu. Nimamo samo vrhunskih športnikov, temveč tudi znanstvenike, podjetnike, pridelovalce, torej različne profile ljudi. Žal se o tem premalo govori. Moja želja ni več usmerjena v to, da bi delal za tuji trg. Želim si predvsem ustvarjati projekte, ki bodo slovenske blagovne znamke pripeljale na tuji trg. Veliko premalo se zavedamo, da je naša konkurenčna vrednost prav okolica, v kateri živimo. Veliko premalo se zavedamo, kako srečno življenje imamo prav tukaj.

V tvojem ustvarjalnem opusu se je nabralo lepo število oblikovalskih dosežkov, na katerega od teh si najbolj ponosen, je najbolj tvoj in bi ga rad predstavil žirovskim bralcem?

Če se vrnem bolj na svoj začetek, je eden izmed najbolj osebnih ta, da sem večni samouk. Ko sem davnega leta 1999 začel svojo pot v agencijah, nisem prav dobro vedel, v kaj se spuščam, in skoraj ničesar nisem vedel o oblikovanju. Vedel sem samo, da hočem postati oblikovalec. Takrat sem začel prebirati enega izmed največjih svetovnih blogov o oblikovanju, Netdiver, ki ga je pisala Carole Guevin iz Kana-

de. Bral sem ga vsak dan in se učil o najboljših svetovnih oblikovalskih presežkih. Večinoma sem si predstavljal, da mi nikoli ne bo uspelo postati tako dober. Dokler ni prišel dan, ko sem bil objavljen prav v tem istem spletnem časopisu. Da je zgodba še bolj neverjetna, sva s Carol postala prijatelja in 14 let pozneje me je prosila, če ji lahko oblikujem nov logotip prav za ta blog. Predstavljajte si, kaj pomeni za fanta iz majhnega kraja sredi majhne države oblikovati za nekoga, ki ga je v bistvu naučil vsega, kar zna in ve o oblikovanju.

To je skoraj pravljica zgodba o tvojem samouštvu. Predvsem ta del, da nisi vedel, v kaj se spuščaš. Danes, ko veš, bi kaj naredil drugače?

Čisto zares bi bil vesel, če bi ugotovil, kaj želim delati v življenju, že veliko prej. Mogoče bi sicer to malo spremenilo mojo pot, vendar bi mi vseeno dalo nekaj let več izkušenj. Nekaj izgubljenih let, ko sem taval med tem in onim, bi lahko izkoristil drugače. Hkrati pa se zavedam, da me je prav ta pot izoblikovala in še zdaleč je nisem prehodil.

Če nadaljujem s prejšnjim vprašanjem, bi rad omenil še zgodbo s Kocbekom. Z Gorazdom sva se spoznala, ko sem bil mentor mladim podjetjem v okviru Spirita Slovenije/Goodbiz. Takoj sem začutil zmožnosti, ki jih ima ta oljarna, katere korenine segajo v leto 1929. K meni je pristopil s težavo, da že tri leta hodi na največji kulinarčni sejem v Dubaj, vendar potrebuje drugačen pristop s svojim izvrstnim bučnim oljem. Potrebovali smo nekaj svojevrstnega za neusmiljeno okolje, kot je prestižni Dubaj. Med pogovorom z njim in raziskovanjem sem ugotovil, da je tradicijo oljarne vzpostavil že dedek Alojz Kocbek, ki je za označevanje svojega najboljšega bučnega olja uporabljal star platinasti žig. Znanje se je prenašalo iz roda v rod, pridelava olja pa se v skoraj 90 letih ni spremenila. Prav ta žig in zgodovina (ki jo sicer radi pozabimo) sta bila osnovna za oblikovanje serije črnih steklenic, pri tem so vsako ročno napihnili in izdelali v Steklarni Hrastnik iz najčistejšega stekla. Na steklenici, ki je v škatli iz starega stoletnega

hrasta, je imitacija dedkovega žiga. S tem smo celotno zgodbo pridelave, Slovenije in tradicije zaprli v en sam izdelek. To je eden najlepših projektov, v katerih sem sodeloval v zadnjem času, kar podkrepi tudi dejstvo, da Kocbekovo bučno olje strežejo v prestižni restavraciji At. Mosphere v najvišji stolpnici na svetu Burdž Kalifa v Dubaju, uporabljajo pa ga tudi naši najboljši Ana Roš, Janez Bratovž in Tomaž Kavčič. Kljub takim zgodbam pa vztrajam, da je moje delo konstantna igra in mora vključevati veliko zabave. Večkrat se odločim za nove izzive in gradim svoje blagovne znamke iz čiste zabave: imam blagovno znamko longboardov, ustvaril sem pivo z najboljšim imenom »Bad day is a good beer day.« Itn.

Zgodba s Kocbekovim bučnim oljem in tvojo vrhunsko steklenico je res navdihujoča. Verjetno je težko preseči take vrhunce, kako je nadaljevati po takih uspehih?

Vsak nov projekt je nov izziv. Nekje so ti izzivi veliko vidnejši, kot so druge. Vendar zame je vedno polno malih zmag, ki jih naredim ob vsakem projektu, pa naj bo velik ali majhen. Nimam navade sedeti na lovorikah in kaj hitro gledam naprej. Pomembno pri tej zgodbi je, da sva s Kocbekom dokazala, kaj vse se da in kako visoko lahko gredo slovenski izdelki. Na to sem najbolj ponosen in prav to je moja neskončna motivacija.

Ustvarjalne ideje na konkurenčnem trgu morajo biti prodorne, kje se ti porajajo, od kod jih črpaš, če je to sploh mogoče locirati oz. omejiti?

Recimo raje, da morajo biti pravilne. Nimam se za blazno kreativnega, čeprav me drugi radi tako označijo. Svoje rešitve iščem na vseh možnih koncih in za vsako vem, kje se začne. Vsaka potrebuje svoj čas, da dozori. Treba je vedeti, da je ideja samo delček končne rešitve. Veliko težja je izvedba rešitve in samo z dolgoletnim delom znam oceniti, ali bo nekaj delovalo ali ne. Svoje delo primerjam z rokodelstvom (craft), saj na koncu koncev večinoma sedim, skiciram in preizkušam rešitve. Z rešitvijo ene ideje sem

v povprečju zadovoljen pri sedmi verziji. To pomeni, da sem preizkusil več možnosti in pogosto samo zaradi ene malenkosti preoblikujem celotno zgodbo v nekaj, kar bo delovalo bolje.

Že v junijskih Stopinjah si z naslovnico razkril, da se seliš v še bolj likovne vode, saj pripravljáš razstavo risb in kolažev. Ti je oblikovalski medij postal pretesen, te omejuje? Kaj te je napotilo k risbi in kolažu?

Ilustracije in grafike, v širšem pomenu besede, so bile vedno del mene. Čeprav so vedno neke na stranskem tiru, jih poskušam vzgajati, kolikor mi čas dopušča. Ta zelo oseben pristop ne bo prerastel oblikovanja, je pa res, da grafiko in ilustracijo večkrat uporabljam pri projektih. Moje umetniško izražanje, če temu lahko tako rečem, mi daje posebno svobodo, saj v svojem izraznem jeziku nima jasnih zakonitosti in sporočilnosti, tako kot jih ima oblikovanje. Je čisti odraz trenutnega stanja, eksperiment, pri katerem ne želim imeti omejitev. Vedno iščem nove načine, kako bi se izrazil – zdi se mi, da bi moral to početi vsak. Pri tem se ne bi smeli omejevati z besedami, da ne znamo ali ne zmoremo – tako kot vse, kar vzgajamo, tudi ta raste in se razvija z nami.

Lahko rečeš, da je kaj takega v tvoji ustvarjalnosti, idejah, rdeči niti, ki se kakor koli nanaša na pokrajine tvojega otroštva?

Odraščal sem v srečni družini, ki mi je dala vse, in rad se vračam. Vedno bolj sem prepričan, da je nekaj v tej vodi, sreči in vzgoji, ki smo jo deležni v Žireh. Moje delovne navade vsekakor izhajajo od očeta, sreča pa od mame. To dvoje pa je tudi najpomembnejše v življenju. Žirovci smo izjemno delavni, nekaj nas je, ki smo odšli in smo zelo uspešni na svojih področjih, drugi so tukaj ostali in dokazujejo, da se vse da.

Kaj pa podeželje, oddaljeno od centrov, kot so recimo Žiri, ali nas dosežejo oblikovalski trendi?

Naročniki nekaterih mojih najboljših rešitev izhajajo iz krajev, ki so veliko manjši od Žirov in veliko bolj oddaljeni od večjih mest. Žiri so

eden izmed najsrečnejših krajev, in ko skočiš na Žirovski vrh, vidiš, da je skoraj četrť Žirov pokrito z uspešnimi podjetji, veliko bolj, kot se zavedamo, vsi ti nastopajo na globalnih trgih in še zdaleč niso lokalni. Čeprav je bila Alpina vedno sinonim za delo v Žireh in ima enega še vedno boljših brezčasnih znakov, sem prepričan, da ni izjema in se tudi druga podjetja zavedajo pomembnosti oblikovanja. V končni fazi gre samo za željo in zavedanje, da nismo vsi za vse in da je treba kdaj pa kdaj čez vse svoje meje.

Gregor, rada bi tudi zaključila v tem tvojem delavnem duhu in te vprašala, čemu se zdaj posvečaš, kaj te vznemirja in zaposluje ta trenutek?

To leto sem si zadal, da se še bolj posvetim malim slovenskim izdelkom in blagovnim

znamkam, s katerimi lahko ponotranjim naše slovenske avtohtone zgodbe. Tako rad odkrivam, kako posebni smo in koliko dobrega znamo narediti, koliko zgodb imamo in v kako lepi deželi živimo. Prav zdaj končujem novo grafično podobo blagovne znamke naravne kozmetike, resnično vrhanskemu vipavskemu vinarju pa sem ustvaril novo podobo, ki si jo njegovo vino zasluži, in se lotil destilarne sredi Krasa ...

Gregor, hvala za ta pogovor.

Pripis uredništva. Za boljšo oz. bolj vizualno predstavo o ustvarjanju Gregorja Žaklja priporočamo še ogled njegove spletne strani <http://www.vbg.si/>

OB PETDESETLETNICI ŽIROVSKEGA REFERENDUMA V LETU 1969

Marija Stanonik

Žiri v precepu novih občinskih mejá

Zgodovinski pogled

Gorenjske nosilce političnih odgovornosti so leta 1961 Žirovci vznemirili z odločitvijo, da se kot krajevna skupnost ne priključijo občini Škofja Loka, ampak Logatcu. Na seji OLO [= okrajni ljudski odbor] v Kranju je o tem poročal sam predsednik Vinko Hafner. K razpravi se je priglasilo še sedem odbornikov. Vsi so se čudili »nerazumljivemu stališču v Žireh« in dvomili, da je ta izbira dolgoročno pravilna.¹

»Vest, da se občina Žiri vključi v sestav nove občine s sedežem v Logatcu, je iznenadila domala vso Gorenjsko, zlasti pa še one, ki bolj podrobno poznajo lego ter navezanost žirovske kotline na ostalo Gorenjsko. Toda zbori volivcev so sklenili tako. Res je. Vendar pa se danes že kaj pogosto sprašujejo volivci sami, zlasti pa volivci volilne enote št. 9, kaj lahko od te odločitve pričakujejo.«² Člankar na njenem primeru (Žirovski Vrh) namiguje na premajhno obveščenost volivcev, saj da so »zaman čakali na nekoga s strani občinskega vodstva ali kakega drugega političnega delavca, ki bi jim zadevo razložil«. Drugi se sprašuje, ali so se Žirovci v izbiri med Idrijo, Logatcem in Škofjo Loko zares opredelili na podlagi vsestranskega objektivnega presojanja. Piše o nevarnosti fizičnega obračunavanja in zbiranju podpisov za zahtevo po referendumu. »Seveda bi bil referendum popoln in demokratičen, če bi bili vsi volivci oziroma prebivalci sploh v resnici objektivno in nepristransko seznanjeni z dobrimi in slabimi stranmi in če se posamezniki ne bi bali groženj. Ti pogoji pa ob današnjem stanju niso povsem zagotovljeni. Toda nerazumljivo je, zakaj toliki hudi duhovi proti želji po referendumu, proti najdemokratičnejši obliki, ki jo zakoni dovoljujejo volivcem ...«³

Novinar Dela je glede na besede enega od vplivnejših Žirovcev prišel do spoznanja, da so se pred osmimi leti potegovali za Logatec »zaradi globoke privrženosti domačemu kraju. Žiri so nehale biti občina. Treba pa je bilo ohraniti tisti sijaj samostojnosti. In to so v Logatcu dosegli. V močnejši in večji škofjeloški občini bi bila ta samostojnost mnogo manjša. Žiri bi se nekako

¹ Karel Makuc, Kdo bo nosil odgovornost, *Glas*, št. 18, 13. 2. 1961.

² Glej op. 1.

³ Karel Makuc, Zakaj hudi duhovi v Žireh, *Glas*, 11. 3. 1961.

razgubile.«⁴ Po mnenju Vinka Govekarja je nerazumljivi odločitvi, s katero so Žiri in njihov okoliš postali del občine Logatec, botrovala užaljenost, ker so bili po preselitvi sedeža okraja iz Škofje Loke v Kranj pri delitvi dohodka Žirovci »nekoliko prikrajšani«.⁵

Ozadje, zakaj so se žirovski politiki že leta 1959 raje odločili za sodelovanje z Logatcem, razkriva Miha Naglič: Naveličali so se oviranja in poniževanja od takratne gorenjske, od »demo-kratičnega centralizma« navdahnjene politike, ki »je v Žireh videla le rezervat cenene delovne sile in počivališče za upokoјence« (Naglič 1992: 82).

Toda Žirovci se vseeno niso mogli sprijazniti s politično odločitvijo iz leta 1961, da je njihova nekdanja občina postala krajevna skupnost Žiri in pripadla občini Logatec. Večina prebivalcev ni mogla sprejeti, da bi hodili po opravkih na občino v Logatec, na specialistične zdravstvene preglede v zdravstveni dom na Vrhniko, po domačih opravkih pa v Škofjo Loko. Začel je delovati zgodovinski spomin na sedemstoletno pripadnost Žirovcev loškemu gospodstvu. Spomladi leta 1969 je zavrelo. Od 16. do 23. marca istega leta je bila na zborih volivcev v krajevni skupnosti Žiri postavljena zahteva, naj se Žiri odcepijo od občine Logatec in priključijo k občini Škofja Loka.⁶ Seštevek dogodkov pove, da je bila večina občanov na njih za čim hitrejši napredek kraja, za spremembo občinskih meja in njene politike.

»Čeprav se je v šestdesetih letih Žirovcem posrečilo ustanoviti podjetje Etiketa, obdržati in razviti podjetje Kladivar, Kmetijsko-gozdarsko zadrugo Sora z modernim žagarskim obratom, Mizarsko podjetje in podjetje Kroj Žiri, ki je postalo obrat Modnih oblačil iz Ljubljane« (Naglič 1992: 82), se je pod geslom, da kraj gospodarsko zaostaja, v Žireh sprožilo pravcato gibanje. Tedaj ni bilo v navadi, da bi se mimo obstoječih družbenopolitičnih organizacij, kakršne so bile tedaj sindikat, Socialistična zveza delovnega ljudstva in Zveza komunistov, sprožale kakršne koli pobude iz volilne baze. Njim navkljub se je zunaj in znotraj njih, sicer omejeno strogo lokalno, pojavilo novo pojmovanje demokracije. Živahno razpravljanje je vznemirilo lokalne politične dejavnike, ki so celo pretili. »Pojavila se je velika užaljenost.« Toda pobudniki sprememb se niso ustrašili: »Čas je prinesel novo miselnost, mladi ljudje so dozoreli in postali samostojni. Upoštevati jih bo treba.« Razsodnost, pritisk (od zgoraj?!) ali z zakonom predvidena možnost v takem primeru so bili vzrok, da se je občina Logatec odločila razpisati referendum.⁷

Preden je bil izpeljan, so na zborih volivcev ugotavljali prednosti in morebitne pomanjkljivosti ob morebitnem prestopu krajevne skupnosti Žiri v drugo občino. Nekateri so zagovarjali obstoječe stanje, češ da se bo s predvideno spremembo poslabšal položaj žirovskih podjetij in kmetov. Drugi so se sklicevali na tradicionalno deželsko pripadnost, poudarjali skokovit napredek škofjeloške občine v tistih letih in boljše prometne (avtobusne) zveze z njenim središčem.⁸

Dne 5. aprila 1969 je t. i. »strokovna komisija za razvoj kraja«, sestavljena iz žirovskih strokovnjakov, zaposlenih v Ljubljani, razpravljala z nekaterimi povablenci iz domačega okolja o programu krajevnega razvoja z vidika vseh vrst dejavnosti v družbenopolitičnem in gospodarskem življenju. Po več kot šesturnem sestanku je ostal vtis, da se s takimi manevri »samo zavlačuje« rešitev vprašanja in hkrati nekateri spretno izkoriščajo »za protiloško propagando«. Tudi tokrat so se kot na merilo pripadnosti sklicevali na solidno prometno povezavo, a zdaj že tudi na druge sestavine tako imenovane infrastrukture: trgovina, banka, možnost za takojšnjo priključitev k

4 Primož Žagar, Žirovci bodo imeli referendum (Do volitev zatiše za oba tabora Žirovcev, od katerih hoče prvi v Škofjo Loko, drugi v Logatec). *Delo*, 7. aprila 1969, 4.

5 I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti – to je zdaj vprašanje, 7.

6 Vinko Haložan, predsednik Skupščine občine Logatec, Zahteva po odcepitvi, 11.

7 Izidor Rejc, O preteklih dogodkih v kraju, *Delo – življenje* (glasilo delavcev Alpine Žiri) 8, Žiri 1969, št. 4, 7.

8 I. Rejc, O preteklih dogodkih v kraju, 7–9.

avtomatični telefonski centrali. Appetite je vzbujal »/r/azvoj občine Škofja Loka v zadnjih letih«, upoštevati pa da je treba »mentaliteto ljudi in celo zgodovinska dejstva.«⁹

Teden pred napovedanim referendumom sta logaška občina in občinska konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Logatec sklicali javno tribuno.

Razumljivo je, da je Peter Naglič – sicer Žirovec – kot podpredsednik skupščine občine Logatec že v začetku pokazal zadržanost do pričakovane spremembe: »Ne morem pa se strinjati z oblikami in načinom, kako se je začela sedanja akcija in razpravljanje po nečem novem in boljšem. Zdi se mi, da je prešla vsako normalno in demokratično pot ter nazadnje tudi izgubila pravi ton, s katerim naj bi se odpirala in reševala vsa prisotna protislovja. Strinjati se ne morem tudi s tem, da ti novi koncepti dobivajo podporo in celo zven posameznikov, ki so v vsej povojni dobi stali ob strani in bili napram našemu družbenemu redu nerazpoloženi.«¹⁰ Z retorično sposobnostjo je razgrinjal svoje pomisleke: »Pri vseh stvarei bodimo dovolj strpni, bodimo dovolj pošteti, osvobodimo se mitov preteklosti in sedanjosti, ki bi nas skušali usmeriti v korist ali škodo ene ali druge politične teritorialne skupnosti! Bodimo zvesti svojim ekonomskim potencialom kraja, ki so ustvarjeni s trudom in znojem naših delovnih ljudi, ki so že odšli ali pa odhajajo, niso pa bili deležni vseh dobrin, ki jih uživamo danes mi tudi na podlagi njihovega truda in dela! Verujmo vase in vložimo vse napore za naš notranji razvoj in ne cepimo naših sil, predvsem pa se ne prepirajmo in ne ugibajmo, katera družbeno teritorialna skupnost nam bo dala več! Ne nasedajmo obljubam in govoricam, da nam bo kdo kaj dal, ampak rajši preračunajmo, kdo nam bo manj vzel in nam omogočal prost in svoboden razvoj in nadaljnji napredek! [...] Neka individualna želja ali misel posameznika ne more biti avtoritativen predlog nekakšnega novega političnega koncepta, ki bi bil sprejet mimo potrebne široke in javne razprave, na podlagi katere bi lahko politični aktiv in ljudstvo kraja sprejel konkretne zaključke za nadaljnji razvoj kraja in občine. [...] Bojim se, da bi bila polovična drobitev sil za kraj lahko zgodovinsko usodna in bi lahko pomenila začetek konca napredka v kraju. Bojim se, da nam bo politična razdvojenost samo v škodo in nikakor v korist. S svojimi nasprotji ne koristimo ne eni ne drugi politično teritorialni skupnosti, škodimo pa samo samemu sebi – Žirem in Žirovcem. Zato torej dobro premislimo, preden se bomo odločili za to ali ono, in ne začenjamo pod firmo demokracije prikriti politične drame nekdanjih strank in ekstremizma. [...] Dragi Žirovci! Ne nasedajmo raznim govoricam, da nam je bilo slabo! Res ni vse tako, kot bi želeli, toda pogledjmo k sosedom okrog našega kraja, če je tam vse najlepše in najboljše in ali so brez težav ter jim je vsaka drobna želja uresničena. Ne glejmo mestnih ureditev, ki nam jih ne bo nihče sfinanciral. So posamezniki, ki pravijo, da smo zadnjih 8 let propadali. Zaslepili so se od propagande, ali pa nočejo videti resnice, kako kraj vztrajno raste in se razvija.«¹¹

Potem ko je z nizanjem dotedanjih dosežkov skušal izpodbiti očitke o nazadovanju krajevnih skupnosti Žiri, odkar je ta prišla pod Logatec,¹² ga je od konkretnih dejstev spet zaneslo v nekakšno volilno kampanjo, skušal je nove zamisli mlajše generacije, ki je bila sicer politično z

⁹ I. Rejc, O preteklih dogodkih v kraju, 7–9. R.[ejc] I.[zidor], Nadaljujemo pot, *Delo življenje* (glasilo delavcev Alpine Žiri) 8, Žiri 1969, št. 5, 10–12. »Zgodovina Žirov je bila že zdavnaj napisana in jo bo težko potvarjati. Kdor jo količkaj pozna, lahko ve, da je vezana na škofjeloško zgodovino in geografsko strukturo. Reka Sora iz Žirov namreč teče proti Škofji Loki! Naseljevanje naših predelov je bilo v 13. stoletju in to je bilo delo freisinskega škofa. Stare listine o tem prepričljivo govorijo in ni dvoma, da spadamo v zgodovino Škofje Loke in njenega zaledja. Priznani slovenski zgodovinarji so to znanstveno obdelali in bi se bilo krivično spuščati v to. Torej imajo mladi Žirovci pravico črpati resnico iz uradnih znanstvenih virov. Čas NOB pa je še enkrat potrdil, da smo del Gorenjske, saj so se Žirovci priključili gorenjskim partizanom in se bojevali v loškem pogorju, na Gorenjskem in drugod. Zgodovini pa pri prikazovanju pomaga še geografija, ki z Žirovsko kotlino zaključuje določeno območje s svojimi značilnostmi. Ko bi sedaj tujec prišel v Žiri, bi pa še vedno videl lične oznake na Selu in v Sovri, da je tu okraj Kranj.«

¹⁰ Peter Naglič, podpredsednik Skupščine občine Logatec, Občanom za razmišljanje, 2.

¹¹ P. Naglič, Občanom za razmišljanje, 5.

¹² P. Naglič, Občanom za razmišljanje, 1.

njegove strani, vključiti v svoj politični koncept: »Dragi občani! To je čista resnica. Nihče se ne bi zavzemal za nas, če ne bi nič imeli. [...] Ne sledimo slepo in brezglavo agitatorjem, ki zanikajo vse, kar je bilo dobrega in pozitivnega v naši preteklosti. Prav bi bilo, da ob izrekanju sodbe o našem dosedanem razvoju primerjamo druge podobne kraje na Slovenskem. [...] Samo ime te ali one občine nič ne pomeni in tudi ne bo. Zato premislimo, če nam je bilo do sedaj slabo, kdo nam zagotavlja, da bo po novem konceptu bolje.«¹³

Navzven je žirovski primer deloval kot boj Davida z Goljatom, toda v resnici je šlo za lokalni generacijski spopad med člani ene in edine »stranke«, znotraj katere so se iz obstoječega političnega koncepta izvijali bolj dinamični pogledi: »Petru Nagliču nihče ne oporeka zaslug, ki jih je imel za Žiri v vsem povojnem obdobju, vendar mu to ne daje pravice, da deli nezmotljive nauke in da razsoja po načelu: kdor ni z menoj, je proti meni. Danes je naša samoupravna socialistična družba že tako razvita, da nihče ne more sebe istovetiti z naprednimi silami in nastopati v njihove imenu, vse druga pa proglasiti za svoje osebne in družbene sovražnike. Saj je vendar bistvo socialistične demokracije prav v tem, da se krešejo različna mnenja o posameznih vprašanjih, vendar so kljub razliki v stališčih ljudje med seboj lahko prijatelji in tvorno sodelujejo. Kdor je vnet za napredek, mora torej upoštevati tudi mnenja drugih, ne pa vsako nasprotno mnenje imeti za sovražnost proti sebi in skupnosti.

Zato omenjeni prispevek, žal, izzveni kot pamflet:«¹⁴ »Pisec se očitno ima za poklicanega, da razsoja, kdo našemu kraju želi dobro, kdo pa slabo. Med dobronamerne očitno šteje predvsem sebe in tiste, ki jih on proglasi za progresivne sile. [...] Kdor ne upošteva takšnih pravil igre, je razbijač enotnosti, kričać in nasprotnik napredka, ki 'pod firmo demokracije začenja prikrito politično dramo nekdanjih strank'. Stara in preizkušena, samo zelo prozorna metoda! Če se z nekom ne strinjaš, ne moreš mu pa dokazati, da nima prav, ga obmeči z blatom! Tov. Naglič pa ne pojasni, zakaj tisti, ki jih ima za progresivne sile in ki se danes 'strinjajo' z razpisom referendum, niso sami postavili tega vprašanja, ampak so pustili, da je med ljudmi tlelo 8 let.«¹⁵

Predsednik skupščine občine Logatec Vinko Haložan je po točkah pojasnjeval izhodišča nekaterih odločitev in nekatere očitke zavrnil kot nesmiselne.

»Logaška občina ni storila nič, da bi se oba centra organsko povezala:«¹⁶ »Zaradi te obtožbe in zaradi obtožbe, da je revni Logatec izkoriščal bogate Žiri, so bili pregledani dohodki in izdatki zadnjih 4 let za vsako območje posebej.«

»Dotacije krajevni skupnosti so premajhne:« »Nobena krajevna skupnost ni dobila z ozirom na velikost in število prebivalcev niti dinarja več kot druga. Ogledal sem si proračune nekaterih drugih občin, koliko dajejo za krajevne skupnosti, in ugotovil, da ne dajejo več, nekatere pa tudi manj. Za Škofjo Loko nimam podatkov, želim pa vam, da bi tam dali več kot v Logatcu.«

»Slaba telefonska zveza:« »Ali je res tudi za telefonsko zvezo odgovorna občina? Očitano nam je bilo, da je Alpina dala 5 milj. za izboljšanje telefonske mreže. To je resnica, vendar je k temu treba dodati še drugi del resnice, ki pravi, da je bil ta znesek uporabljen za ATC v Žireh, enako kot je bil prispevek KLI-ja porabljen za ATC v Logatcu. Razlika je samo ta, da direktor KLI-ja še nikdar ni očitil Logatčanom svojega prispevka za telefon, direktor Alpine pa ga očitá Logatčanom in Žirovcem [...] Neuradno sem obveščen, da je PTT v Kranju bolj bogata in ima manjše potrebe po modernizaciji telefonskega omrežja. Zato vam baje Škofja Loka obljublja modernizacijo telefona takoj, ko bo znan izid referendum. Občina Logatec tega ne more obljubiti in ne zagotoviti, vsaj letos ne. Če torej hočete v najkrajšem času uspešno in hitro telefonirati, se ravnajte po obljubi.«¹⁷

¹³ P. Naglič, Občanom za razmišljanje, 9, 10.

¹⁴ Stojan Pertovt, Žirovski referendum, *Delo življenje* (glasilo tovarne Alpina Žiri) 8, Žiri 1969, št. 6, 9.

¹⁵ S. Pertovt, Žirovski referendum, *Delo življenje*, 7–8.

¹⁶ Vinko Haložan, predsednik Skupščine občine Logatec, Zahteva po odcepitvi, 11.

¹⁷ V. Haložan, Zahteva po odcepitvi, 14.

»Nerešeno kmetijsko vprašanje:« »Priznati moramo, da arondacija in prisilen odkup zemljišč nista pripomogla k napredku kmetijstva v naši občini. Toda akcija ni bila začeta niti v Logatcu niti v Žireh. Kritika v tej smeri je bila napačno naslovljena¹⁸ in so jo žal morali poslušati predstavniki naše občine, ki so za to stanje najmanj krivi. Zdi se mi prav, da avtorja te kritike opomnim, da smo to napako priznali in jo začeli popravljati že vsaj dve leti prej, kot se je on nanjo spomnil (Glej zapisnik zasedanja občinske skupščine maja 1967). Že takrat je bilo sklenjeno, naj se žirovskim kmetom vrne prisilno odkupljena in arondirana zemlja.«¹⁹

Na koncu logaški »župan« posvari Žirovce pred vročerkvostjo²⁰ in dostojanstveno konča: »Rečemo lahko tudi, da nismo in ne bomo nikogar prepričevali, naj glasuje za Logatec. [...] Če bomo šli narazen, pojdimo kot prijatelji, če bomo ostali skupaj, ostanimo prijatelji in sodelujmo kot tovariši še bolj/, kot smo doslej!«²¹

Haložanov prispevek je bil razumevajoče sprejet, kljub temu »da se je omejil na pobijanje samo nekaterih očitkov, ki so bili doslej izrečeni na račun sedanje logaške občine.«²² Na splošno je pisanje obeh funkcionarjev razočaralo tiste, ki so pred referendumom pričakovali primerjalne podatke o obeh občinah (Logatec : Škofja Loka), dobili so pa v roke polemiko s tistimi, ki so izrazili svojo naklonjenost Škofji Loki.²³

»Da bi se ugotovila volja volivcev z območja krajevnne skupnosti Žiri, ali želijo, da se to območje odcepi od občine Logatec in priključi občini Škofja Loka ali ne, bo po sklepu Skupščine občine Logatec, dne 15. junija 1969 izveden referendum. Referendum bo trajal od 7. do 19. ure. Referendum pomeni volitve, na katerih bodo volivci v vseh 9 volilnih enotah (toliko jih je za območje KS Žiri), ki bodo 6/6–1969 stari 18 in več let in ki bodo vpisani v volilni imenik, ki ga vodi KU Žiri, s tajnim, neposrednim in osebnim glasovanjem povedali, ali so za Loko ali ostanejo v sklopu občine Logatec.«²⁴ Za spremembo občinskih meja je bilo treba pridobiti več kot polovico glasov od vpisanih volivcev. Kdor iz kakršnega koli vzroka ne bi prišel na volišče, bi bil avtomatično proti spremembi.²⁵

Etnološki oris

Dnevno in tedensko časopisje je žirovsko kost glodalo z vseh strani.²⁶ Ne le gorenjski Glas, sledila sta mu tudi Delo²⁷ in Dnevnik, ki je pisal o »naelektrenem ozračju«, odkar so v Žireh na spomladanskih zborih volivcev odkrito zastavljali vprašanje o upravno-politični prihodnosti Žirov.²⁸ Vrstile so se nalepke o »upornikih«, »puntarjih«,²⁹

Delo: »Osem let potem, ko je nehala obstajati samostojna občina Žiri, je na zborih volivcev spet močno izbruhnulo na dan staro vprašanje: ali se pridružiti škofjeloški občini ali pa še naprej

¹⁸ Gre pač za politične odločitve z vrha.

¹⁹ V. Haložan, Zahteva po odcepitvi, 15.

²⁰ V. Haložan, Zahteva po odcepitvi, 16–17.

²¹ V. Haložan, Zahteva po odcepitvi, 17.

²² S. Pertovt, Žirovski referendum, 9.

²³ S. Pertovt, Žirovski referendum, 9.

²⁴ Komisija za izvedbo referendumu Skupščine občine Logatec: »Glasovnica se glasi: Skupščina občine Logatec / Glasovnica / o referendumu v Krajevni skupnosti Žiri na dan 15. junija 1969/. Na vprašanje: Ali naj se področje krajevnne skupnosti Žiri, ki je sestavni del občine Logatec v bodoče od nje odcepi in postane sestavni del občine Škofja Loka, / glasujem / z besedo /DA / NE. / Navodilo glasovalcu: / Glasovalec izpolni glasovnico tako, da obkroži besedo "DA", če se strinja, sicer pa besedo "NE" / Ta sestavek smatrajte za vabilo na javno tribuno in kratko napotilo ter vabilo za volitve, ki bodo v nedeljo, dne 15/6–1969.«

²⁵ S. Pertovt, Žirovski referendum, 9.

²⁶ Primož Žagar, Žirovci bodo imeli referendum, *Delo*, 7. aprila 1969, 4.

²⁷ Lado Stružnik, Žiri pred odločitvijo, *Delo*, 9. 6. 1969, 4.

²⁸ Marjan Remic, Po včerajšnjem referendumu v Žireh (Žirovci so si odrezali svoj kos (kakšnega?) kruha), *Dnevnik*, 16. 6. 1969, str. 4.

²⁹ I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti – to je zdaj vprašanje. *Glas*, 19. april 1969, 6–7.

obstajati v okviru logaške občine. Dve strani sta torej v Žireh. Prva vleče na škofjeloško stran, druga ostaja zvesta Logatcu. Tisti prvi pravijo, da je v vseh teh letih napravila logaška občina bore malo za razcvet Žiri.³⁰ Drugi poudarjajo, da se je kraj v 'blagodejnem logaškem naročju dobro razvijal'. «Novinarjem je delalo težave sklanjanje krajevnega imena in imena prebivalcev: »Sklicali so nadalje pred dvema letoma ustanovljeno komisijo za razvoj Žiri.«³¹ Žirovčan³² Peter Naglič je menda tisti, ki naj bi takrat pred osmimi leti obdržal položaj zaradi združitve z logaško občino.³³ »Spraševali so krajevne funkcionarje in prebivalce o njihovih stališčih v tej zvezi in s tem višali temperaturo v kraju. Predsednik krajevnega odbora SZDL: 'Bi moral biti bolj brihten kot sem, da bi kaj rekel o tej stvari.' [...] 'Napredovale so Žiri, napredovale. Bi pa še bolj, če bi bili samostojna občina. Ampak smo premajhni. Gravitacijsko nas sicer štejejo k škofjeloški občini. Toda sama gravitacija ni še nič. Ne mislim navijati za nobeno stran. Naj se ljudje sami odločijo. Nočem potem sprejemati očitkov, da smo hoteli občane zavajati.'³⁴ Predsednik žirovske krajevnega skupnosti: 'Tako v miru smo živeli. [...] Kot občan sodim, da nimam nobene potrebe in želje, da bi sodile Žiri v škofjeloško občino. Na zadnjem zboru volivcev so ljudje zahtevali priključitev k Škofji Loki. Nihče pa ni vedel povedati, kaj imajo oni tam več kot Logatec.'³⁵ »Delavci in uslužbenci v znani tovarni čevljev Alpina so prav gotovo najmočnejša množična skupina, ki se v Žireh prizadeva za pridružitve k Škofji Loki. Namesto direktorja tovarne, ki je bil na poti, nam je te Alpinine nagibe razlagal sekretar podjetja Stojan Pertovt. Predsednik skupščine občine Vinko Haložan: 'Ko bodo znani natančni podatki ekonomske analize, tedaj bomo o vsem obvestili občane. Dvomim, da bi gospodarsko močnejše Žiri podpirale šibkejši Logatec. Ne bi pa rad te domneve zanikal, dokler me ne bodo o tem prepričale številke. [...] Pritrdim lahko še temu, da se Žiri zemljepisno, zgodovinsko in etnično zares nagibajo k Škofji Loki. Gospodarska povezava z loškim koncem pa ne more biti opravičilo za to, da zdaj Žiri po vsej sili hočejo v škofjeloško občino. Občinske meje namreč niso nobena zapornica za gospodarsko povezavo. Trdim, da Žiri v logaški občini niso bile zapostavljene.' To je torej zgoščena javna podoba žirovske zadeve. V njenem ozadju pa tečejo baje tudi skrivne agitacijske spletke.³⁶

Glas: »Žirovci so odločeni prekoračiti mejo, ki stoji med njimi in napredkom. Zgodilo se je pred osmimi leti. Žiri, nekdanja samostojna teritorialna celota, so postale del občine Logatec. Še sedaj, po tolikem času, ljudje v Žireh ne vedo povedati, zakaj so se kar tako brez referendum priključili bližnjemu notranjskemu sosedu. Kaj je bilo posredi? Danes to vprašanje znova burka domišljijo in razvema glave prebivalcev zgornjega dela Poljanske doline. Na minulih zbiorih volivcev so namreč Žirovci prvič jasno in glasno izrazili svoje nezadovoljstvo, prvič so množično zahtevali odcepitev od logaške občine in priključitev k Škofji Loki.

»'Ogoljufani smo bili,'« pravijo danes, če jih vprašate za mnenje. »'Nasedli smo pravljicam o nizkih davkih in taksah, ugodnostih, ki se pod okriljem Logatca baje obetajo kmetom. Zdavnaj že bi morali ukrepati, osem let životarjenja ter gospodarske stagnacije je več kot preveč.'«

»'Kaj jih jezi, kje jih čevljev žuli? Zakaj so se spuntali?'«

»'Gorenjci smo, ne pa Notranjci!' Kratek in morda malce poenostavljen vzklik pravzaprav odkriva bistvo vsega sedanjega dogajanja v Žireh. Kraj in njegova okolica sta del Poljanske doline ter prav tako tudi del Gorenjske. Geografsko, etnično in gospodarsko sta z njo neločljivo povezana. Celo zgodovinsko gledano je trditev neoporečna, saj že več sto let stare listine ta kraj prištevajo k škofjeloškemu ozemlju. Akcija, s katero so žirovski konec priključili občini Logatec,

30 Pravilni sklon bi bil seveda *Žirov*.

31 Pravilno: *Žirov*.

32 Pravilno: *Žirovec*.

33 ZK = Zveza komunistov.

34 P. Žagar, Žirovci bodo imeli referendum, 4.

35 P. Žagar, Žirovci bodo imeli referendum, 4.

36 P. Žagar, Žirovci bodo imeli referendum, 4.

se pravi Notranjski, torej ne vzdrži kritike. Članek se nadaljuje z vsečnimi podatki za Žirovce, da skoraj polovico vseh proračunskih sredstev občini Logatec prispevajo Žiri, da je v njih višina novoustvarjene vrednosti na prebivalca 'občutno večja od povprečja na občino.' Glede tega kraj in okolica prekašata celo Škofjo Loko. Zato da vodilni Žirovci tudi na političnem, ne le na gospodarskem odru igrajo prvo violino, saj je na primer – čeprav zastopajo samo 3900 od skupno 11.000 prebivalcev – zanje v skupščinskih klopeh rezerviranih kar polovica sedežev. V gospodarsko močnejši sosednji komuni bi bil njihov vpliv seveda mnogo manjši.³⁷

Sledi pojasnilo, da je za 'upor' kriv direktorjev članek v tovarniškem glasilu »Delo – življenje, ki izhaja v nakladi tisoč izvodov, ki jih vsak mesec hkrati z osebnimi dohodki razdelijo med delavce. Sporno tretjo številko so ljudje dobili v roke komaj dan pred začetkom zborov, a vendar direktorjev članek ni ostal brez odmeva. Sprožil je vihar, ki se do danes še ni polegel. 'Predstavniki občin, skupščine so moje pisanje nemudoma zavrnilo, hoteč vso zadevo potlačiti,' je povedal Izidor Rejc. 'To ni bilo pošteno, zato sem osebno obiskal 3 zbere volivcev ter javno, pred ljudmi in ob navzočnosti občinskih mož zagovarjal svoje stališče. Prisotni so me soglasno podprli.' Kljub temu (ali pa prav zato) je bilo v naslednjih dneh na račun 'upornega' direktorja izrečenih mnogo pikrih besed. Očitali so mu, da načenja stvari, ki se ga nič ne tičejo, da nima pravice pisariti in govoriti o zadevah, ki sodijo v pristojnost oblasti. Takšno besedičenje je seveda nesmiselno. Vsak občan lahko izraža svoje mnenje, če pa je vrh vsega še član komisije za razvoj kraja – kot na primer Rejc – so očitki naravnost smešni.«³⁸ Poglavitna slabost dotedanje občine da »je umetna, prisiljena tvorba« in da mora glavno breme pri vseh večjih investicijah doma prevzeti ravno tovarna Alpina. Žiri se sicer širijo, vendar le na račun individualnih gradenj. Vse poteka stihijsko.«³⁹

Z delavci da se strinjajo »kmetje, razočarani nad neizpolnjenimi obljubami o nizkih dajatvah in o drugih izjemnih ugodnostih.«⁴⁰ V Logatcu zaposlena družbena elita novinarju gorenjskega Glasa ni bila pripravljena dajati izjav, izjema je bil le Nejko Podobnik: 'Ljudje so razdvojeni že osem let, zato ni čudno, če si želijo odločitve. Upoštevati velja tudi, da smo Žirovci nekako čustveno navezani na Škofjo Loko, kar je po svoje značilno. Vendar pa bi ob referendumu vsakogar morala voditi le zavest, da edino važno stvar predstavlja današnje splošno stanje kraja ter želje in perspektive za prihodnost. Gledati nazaj in iskati krivca ni pametno.'⁴¹ Iz članka se vidi, da so bili Žirovci do javnih občil nezaupljivi in so se zavedali resnosti položaja, saj je njihova želja po odcepitvi od logaške občine menda postavljala na kocko obstoj celotne občine.⁴²

»Ali je ob tem, kar smo zapisali, ravnanje jeznih prebivalcev zgornjega konca Poljanske doline še komu nerazumljivo? Trmasto vztrajanje na sedanjem stanju najbrž ni zdravo.«⁴³

Dnevnik: »Nekaj Žirovcev si je brusilo zobe v posebni rubriki Ljubljanskega dnevnika »Kako se Žirovci puntajo?'« Dejstvu, da nekaterim Žirovcem že leta 1961 ni ugajala priključitev k Logatcu in je bilo v želji po drugačni odločitvi zbranih okrog 700 podpisov,⁴⁴ se oporeka, češ da jih ni jemati resno: »V dvorani 'Svobode' Žiri je bil tiste dni zelo številno obiskan zbor volivcev, ki so z ogromno večino izglasovali sklep združitve z Logatcem. To so neizpodbitna dejstva. [...]«

37 I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti – to je zdaj vprašanje. *Glas*, 19. april 1969, 6.

38 I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti, 6.

39 I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti, 6–7.

40 I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti, 6–7.

41 I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti, 7.

42 I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti, 7.

43 I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti, 7.

44 Njihova teža se vidi iz dejstva, da je organiziral njihovo zbiranje Vinko Govekar, prvi direktor tovarne Alpina. I. Guzelj, Odcepiti se ali ne odcepiti – to je zdaj vprašanje, 7: »Pred osmimi leti sem predlagal referendum, saj so bili ljudje čisto očitno proti združevanju z Logatcem. Zbral sem podpise več kot ene petine prebivalcev, kolikor je potrebno, da občinska skupščina zahtevi ugodi. Toda predlog so kljub temu zavrnilo.«

Tedanjemu direktorju Alpina oponaša članek v tovarniškem glasilu, češ da je proti temu, »da bi odločal tudi o kraju samo on«. ⁴⁵

V prerekanju, kam sodijo Žiri, se mladi študent zemljepisa in zgodovine odzove z navdušenim spoštovanjem sodobnih dognanj svojih profesorjev. Glede na »geografsko rajonizacijo« v Sloveniji »Žiri spadajo v Škofjeloško submezoregijo, torej pokrajinsko fiziognomično v predel predalpskih pokrajin. Gravitacijska enotnost škofjeloškega območja je zasnovana v prirodnih, prometnih brazdah Selške in Poljanske doline, ki je stara in očitna, pri tem pa je žirovska kotlina ekonomska geografska mikroregija (prof. dr. Fran Ilešič, Geografski vestnik 1958, 137, karta 1). V škofjeloški submezoregiji, torej pripada Kranjski. Drugače je z Logatcem, ki spada v pokrajinsko fiziognomično submezoregijo kraških pokrajin notranje Slovenije. Ekonomsko geografsko pa spada že k gozdnim pokrajinam in planotam na južnem obrobju ljubljanske kotline z močno usmeritvijo v gozdno in lesno gospodarstvo. Torej, tu je lepo razloženo, kam Poljanska dolina in Žiri pripadajo, iz pokrajinskega in ekonomskega vidika.« ⁴⁶

Vprašanje, ali spadajo Žiri na Notranjsko ali Gorenjsko, se nevarno zaostri ob vprašanju njihovega položaja med II. svetovno vojno 1941–1945. Ob okupaciji slovenskega ozemlja leta 1941 so Italijani zasedli Logatec, del občine Žiri pa Nemci. ⁴⁷ »Ali je torej Žirovce Hitler naredil za Gorenjce? Kajti prej smo bili Notranjci. Še to pripominjam, da je v bistvu prav vseeno, ali smo s slovenskimi očmi gledano, Notranjci ali Gorenjci. Toda če gre za resnična dejstva, potem jih moramo pač upoštevati.« ⁴⁸ Iz besed mladega sogovornika je jasno, kje bi v prihodnje rad videl Žiri: »V drugi svetovni vojni, ko so Nemci zasedli Žiri, so se žirovski partizani pridružili gorenjskim partizanskim odredom, ki so se gibali na Jelovici in škofjeloškem hribovju. Zakaj niso odšli na Notranjsko, če so vse do takrat, po teoriji tovariša Bačnarja, bili Notranjci? Opažka, ali nas je Hitler naredil za Gorenjce, je samo slab trik. Prej bi lahko rekel, da je NOB še enkrat dokazala, kljub prejšnjim drugačnim upravnim mejam, kam Žiri in Žirovci spadamo in kaj smo.« ⁴⁹ Vendar se je skoraj zaletel, saj je dobil lekcijo:

»Kam so hodili žirovski partizani, naj bi Žakelj raje bil bolj skromen, da ne bi kdo kaj več povedal. Zase vem, da smo hodili veliko iz Žirov na Cerkljansko, ker ta dva kraja sta bila pač najprej osvobodjena. V Selško dolino po potrebi, toda čez Blegoš. Na Gorenjo vas samo v akcijo, ker so tam imeli beli postojanko. Veliko pa smo se zadrževali po primorskih krajih, v Lokvah, v okolici Idrije, v Trebuši in celo po Vipavski dolini oziroma obrobjih.« ⁵⁰

Ljubljanski dnevnik si je privoščil sestavek o »žirovskih puntarjih«, česar prizadeti niso razumeli kot šaljivo domisljico: »To, kar je sedaj v Žireh, najbrž ni puntarija, ampak kvečjemu zavzemanje za boljši in hitrejši razvoj kraja. Mi nočemo mirnega življenja in ne vem kakšnega zatišja. Hočemo čimprej nekaj napraviti. Premalo se je naredilo in ni prav, da smo z vsako stvarjo zadovoljni. Enostavno ni dovolj močna baza in kadrovska zasedba.« ⁵¹ Naši razgledi

45 Rubrika: Občan, opozorjen, da govori resnico, pove: Kako se Žirovci puntajo: Poslušal in zapisal Lojze Jakopič, *Dnevnik* 19, Ljubljana 29. 4. 1969, 12.

46 Rubrika: Občan, opozorjen, da govori resnico, pove: Druga plat »Zakaj se Žirovci puntajo: Poslušal in zapisal Lojze Jakopič, *Dnevnik* 19, Ljubljana 8. 5. 1969, 12.

47 Ivan Pečnik, *Kronika žirovske župnije*, Žiri 1941, 189: Avtor tukaj zamolči ali pa se je res že potlačilo v podzavest, kar je ohranila žirovska župnijska kronika, da so najprej prišli Italijani in »že za časa italijanske zasedbe so pošiljali deputacije v Škofjo Loko in se hodili priporočat na Fužine, do koder so Nemci prišli. Prav na dan njihovega prihoda (27. aprila) pa jih je šla množica Žirovcev sprejet ter so jih v procesiji spremili do Žirov, noseč pred njimi rdečo zastavo s kljukastim križem. Škoda je le, da tega sprevoda ni nihče slikal, bil bi dragocen spomin na poznejše čase.

48 Rubrika: Občan, opozorjen, da govori resnico, pove: Kako se Žirovci puntajo: Poslušal in zapisal Lojze Jakopič, *Dnevnik* 19, Ljubljana 29. 4. 1969, 12.

49 Rubrika: Občan, opozorjen, da govori resnico, pove: Druga plat »Zakaj se Žirovci puntajo: Poslušal in zapisal Lojze Jakopič, *Dnevnik* 19, Ljubljana 8. 5. 1969, 12.

50 Rubrika: Žirovci se puntajo: Franc Bačnar, Stara vas – Žiri, Odgovor na članek Janeza Žaklja z dne 8. maja t. l. *Dnevnik* 19, 15. 5. 1969, 13.

51 R.[ejc] I.[zidor], Nadaljujemo pot, 10–12.

so se obregli ob napačno razumevanje pojma »etnično«⁵² in ugotovili, da glede na Ramovševo karto slovenskih narečij Žirovci sodijo v rovtarsko narečno skupino in imajo znotraj nje »geografsko skoraj središnji položaj«. Po narečnih merilih Frana Ramovša potemtakem ne spadajo h Gorenjcem. Vendar je korektno priznано, da je to le en vidik in vseh drugih članek ne obravnava: »Pa brez zamere in pogumno naprej.«⁵³ Gre za repliko na nerodno izraženo misel tedanjega sekretarja žirovskih družbenopolitičnih organizacij, da je za so-bivanje pomembna tudi ubrana pokrajinska mentaliteta: »Zdi se mi, da mora biti med ljudmi, ki živijo v eni občini, čim več vezi, tako *etničnih* (podčrtala a.) in ekonomskih. Zato težimo k Škofji Loki. Poglejte: Gorenjski industrijski bazen je bolj podoben žirovskemu kot notranjskemu gospodarstvu. Gospodarsko bi torej lahko bile Žiri del celote tega bazena. Sicer pa se Alpina že zdaj navzlic občinskim mejam povezuje z Gorenjsko, s svojim naravnim zaledjem. Obrat ima v Gorenji vasi. Treba pa je pri vsem tem misliti tudi na čustvene razloge, ki mnoge Žirovce vlečejo na škofjeloško stran. Žirovci se namreč že dolgo s ponosom prištevamo h Gorenjcem. To dejstvo je prav tako pomembno.«⁵⁴

Pred pomembno odločitvijo se je okrog 600 volilnih upravičencev na javni tribuni 8. 6. 1969 srečalo s predstavniki obeh omenjenih občin, družbenopolitičnih organizacij in poslanci. Predsednik občine Škofja Loka Zdravko Krvina je moral »odgovoriti na kopico vprašanj, o položaju Žirov po morebitni priključitvi k škofjeloški komuni: kakšna je oblika organizacije in način financiranja krajevne skupnosti, ali se bodo v novih pogojih pravice krajevne skupnosti kaj povečale oziroma zmanjšale, nadalje kolikšna je cena vodarine, ali bi bila škofjeloška občina pripravljena poskrbeti za rekonstrukcijo ceste Žiri–Logatec ter urediti priključek na Sončno cesto, kdo bo reševal položaj turizma in gostinstva, kakšne so davčne ter druge olajšave za kmete-borce in podobno.«⁵⁵ Na koncu so se udeleženci javne tribune strinjali, da bi bilo treba v prihodnje – ne glede na izid referendum – okrepiti gospodarsko sodelovanje med občinama Logatec in Škofja Loka in »združiti in povezati vse družbenopolitične organizacije na območju Žirov, kajti sedanja nasprotja znotraj njih so kraju samo v škodo.«⁵⁶

V skladu z republiškim pravilnikom je za odcepitev od Logatca moralo od 2360 žirovskih volilnih upravičencev glasovati več kot 1281. To določilo so nekateri sprejeli z negotovanjem, češ da že vnaprej daje več možnosti tistim, ki so naklonjeni Logatcu, saj bi bile ob slabi udeležbi neizpolnjene glasovnice v prid zagovornikom obstoječega stanja. Od 2580 volilnih upravičencev jih je glasovalo 2172; za priključitev k Škofji Loki 1643, proti 462, neveljavnih pa je bilo 66. Glasovanja se ni udeležilo 408 volilnih upravičencev.

Po takem izidu republiški skupščini ne bo težko postaviti žirovskemu referendumu pike na »i«.⁵⁷ Na volišče je prišlo 64 % volilnih upravičencev in od njih se jih je 84 % odločilo za Škofjo Loko.⁵⁸

52 »Prijatelj me je opozoril npr. na sočasne tegobe Žirovcev, ki se bodo morali odločiti, ali za škofjeloško ali za logaško občino. Prebral sem v poglavju navedenega članka »Gospodarstvo in čustvo«, »da mora biti med ljudmi, ki živijo v eni občini, čimveč vezi, tako *etničnih* (podčrtal pisec tega zapiska) in ekonomskih«. Potem še: »Žirovci se namreč že dolgo s ponosom prištevamo h Gorenjcem. To dejstvo je prav tako pomembno.« In še to, da se »Žiri zemljepisno, zgodovinsko in *etnično* (podčrtal pisec tega zapiska) zares nagibajo k Škofji Loki«.

[...] Etnični princip je narodno(stno) načelo, npr. kot merilo pri razmejitvi dveh ozemelj, in etnična sestava, je narodnostna sestava prebivalstva.

53 Drago Druškovič [= Rok Arih], Tegobe, ki niso (samo) žirovske. *Naši razgledi*, št. 8, 19. aprila 1969, 231.

54 Primož Žagar, Žirovci bodo imeli referendum (Do volitev zatišje za oba tabora Žirovcev, od katerih hoče prvi v Škofjo Loko, drugi v Logatec). *Delo*, 7. aprila 1969, 4.

55 I. Guzelj, Na križpotju dveh možnosti (Javne tribune v Žireh se je udeležilo okrog 600 domačinov), *Glas*, 11. junija 1960, 2.

56 I. Guzelj, Na križpotju dveh možnosti, 2.

57 M. Remic, Žirovci so si odrezali svoj kos (kakšnega?) kruha, *Dnevnik* 19, št. 163, 16. junija 1969, 4.

58 M. Naglič, Kam sodijo Žiri? 82.

Ljubljanski dnevnik se je vprašal, ali taka žirovska odločitev zares vodi k izboljšanju položaja žirovske krajevnosti, in predstavljal vročico prave volilne kampanje, ki je v tistih časih na Slovenskem nismo bili vajeni:

»Včeraj med potekom glasovanja nemara ni bilo nikogar v Žireh, ki bi tvegala staviti počen groš za napoved izida glasovanja. Ljudje so se zbirali po skupinah na cesti, v gostilni in po domovih. 'Tesna bo. Takole približno pol na pol. Nobena stran ne bo žela prepričljive zmage,' so napovedovali in hkrati ugibali Žirovci, tisti, ki jim dogodki izza kulis referendumov niso ravno tuji. Že v noči pred referendumom so se pojavili pred hišami in na cestah lepaki, katerih avtorji so bili pristaši obeh taborov, ter pozivali prebivalce, naj glasujejo za oz. proti priključitvi k občini Škofja Loka.

Znana žirovska družbenopolitična delavka: 'Saj to je pravo obsedno stanje. Gledamo se tako kot med vojno beli in rdeči. In to mi, sami Žirovci med seboj, saj proti Logatčanom nimamo ničesar razen tega, da želimo zavoljo hitrejšega razvoja Žiri⁵⁹ priključitev k Škofji Loki.' Predsednik volilne komisije, vrhniški sodnik Vladimir Macarol, je imel že v dopoldanskih urah, ko o poteku, kaj šele o rezultatih ni bilo nobene vesti, obilo dela. Okrog enajste ure sta prišla na občinsko komisijo občana in spregovorila:

'Pred enim tednom na javni tribuni nam je bilo zagotovljeno, da bodo volilni odbori na posameznih voliščih sestavljeni iz članov obeh zainteresiranih strani. Danes pa ugotavljamo, da so na seznamu povečini ljudje iz tabora pristašev logaške občine. Tudi volilne skrinjice niso zapečatenе in je glasovnice moč jemati ter jih popravljati, kolikor se komu zdi potrebno ...'

'Tovariši, menim, da imamo opraviti s poštenimi ljudmi in da je vsakršen sum odveč,' je dejal predsednik volilne komisije in povzel: 'Za vsak primer bomo ljudem na voliščih še enkrat zabičali, naj jih ne premotijo kakšne skušnjave, ter jih opozorili na kazenske posledice.' Za vsak primer pa je sklenil rešiti pritožbo za zaprtimi vrati. Po končanem razgovoru je predsednik volilne komisije povedal le tole: 'Pišite in poročajte samo to, da je dobila volilna komisija pritožbo in da jo je ugodno rešila ...' Predsednik se je trudil obvladati volišče in naposled tudi uspel.

Žal nam je, če se s tolikanj skopo informacijo nismo smeli zadovoljiti, saj že stara resnica pove, češ, kjer je dim, je tudi ogenj. Če je nato odšel predsednik volilne komisije z lepilnim papirjem na volišča, potlej dopuščamo, da je bil pri izvedbi žirovskega referendumov prisoten vsaj dim! Še zlasti, ker smo na račun priprav in izvedbe lahko slišali ter videli precej pomanjkljivosti. Npr.: na voliščih ni bilo izobešenih zastav, kar se v Žireh ni pripetilo še pri nobenih volitvah, volilne skrinjice niso bile zapečatenе, dalje so nekateri zatrjevali, da za včerajšnji referendum niso opravili običajnih propagandnih akcij, kajpak s pristavkom, češ da je bila v interesu razpisnika referendumov, to je občine Logatec, čim manjša udeležba. Namreč po veljavnih predpisih mora za spremembo glasovati več kot polovica vpisanih volivcev. Potem takem so vsi tisti, ki iz kakršnega koli vzroka niso prišli na volišče, nedvoumno glasovali proti spremembi?

Tudi Stojan Pertovt je v svojem prispevku v glasilu tovarne Alpina, kjer je polemiziral z avtorjema informacij o referendumu, za zaključek napisal:

»Majhna udeležba na voliščih je torej najboljše poročilo za to, da ostanemo pri starem. To pa je moč lažje doseči, kot postreči s primerjalnimi podatki. Kakorkoli že, žirovski referendum je bil doslej edini primer s tako vsebino glasovanja v Sloveniji. Za sestavljavce morebitnega zakona o tako kočljivi vsebini referendumov bi utegnile biti Žiri dober šolski primer, denimo o tem, kako se je treba izogniti očitkom ene ali druge zainteresirane strani.

⁵⁹ Pravilno: Žirov.

Žirovcem na primer bi bila prihranjena prenekatera nevšečnost, če bi referendum izvedlo neko tretje, nevtravno telo in ne ena izmed prizadetih občin; v tem primeru naj bi referendum izvedla republika namesto prizadetih občin Logatec ali Škofja Loka.

In kaj so dosegli Žirovci s to mukoma pridobljeno zmago? Pomeni, da Žirovci poslej ne bodo več razdvojeni? Ali ni morda že vnaprej moč pričakovati, da bodo stopili v novo ofenzivo v prihodnje tisti, ki so bili takrat v 'opoziciji'?

Bržčas ne bo zavidanja vredno živeti in delati v koži »zmagovalcev«. Kajti poraženi jim bodo zrli pod prste, če ne celo pod kožo. Z zmago so si nadeli težko breme odgovornosti in naslova prihodnjega razvoja Žirov.⁶⁰

»Vroče, vroče in še enkrat vroče. Tako bi lahko označili vzdušje, ki je minulo nedeljo ob referendumu prevevalo Žiri ter njene prebivalce. Ljudje so se zbirali po gostilnah, po domovih prijateljev in znancev, na trgu pred Zadrurnim domom ... Razprav, debat, ugibanj in komentarjev ni hotelo biti konca. 'Težko bo, težko,' je modroval razburjeni pristaš Škofje Loke.« Pomislite, več kot polovica vpisanih volivcev mora biti za odcepitev. To niso mačje solze. 'Ja, če bi vedel, da bo udeležba tako dobra, se ne bi gnjavil. Ampak pogledajte, kako počasi kapljajo skupaj! Danes eden, jutri eden. Presneto.' Toda možakarjeva bojazen je bila odveč. Od 2580 volilnih upravičencev se jih je do večera 'nakapljalo' 2172. Člani volilne komisije – z vrhniškim sodnikom Vladimirjem Macarolom na čelu – so potlej pregledali lističe in ugotovili: za odcepitev torej za priključitev k Škofji Loki je glasovalo 1643 ljudi, proti pa 462. Rezultati kažejo, da zahteva po ločitvi od Logatca in združitvi z bližnjo gorenjsko sosedo ni bila zgolj plod 'bolno ambiciozne peščice nezadovoljnejšev', ampak odraz želja velike večine Žirovcev. Republiška skupščina, ki po Zakonu edina še lahko zavre ali potrdi odcepitev, po vsem tem bržkone ne bo imela težkega dela. Če lahko verjamemo besedam nekaterih poslancev, ki so se prejšnjo nedeljo udeležili javne tribune (glej glas št. 45,) naj bi bila njena odločitev v skladu z željami občanov.⁶¹

Predsednik skupščine občine Škofja Loka Zdravko Krvina je takoj po uspešno izvedenem referendumu obljubil, da bodo na podlagi internih planov posameznih žirovskih gospodarskih organizacij Žiri vključene v srednjeročni načrt gospodarskega razvoja celotne škofjeloške občine in zatrdil, da je s tem pridobila tudi občina Škofja Loka, saj je gospodarsko in družbenopolitično postala zaokrožen teritorij: »Ravno Žiri so bile doslej tista ovira, zaradi katere se Poljanska dolina ni mogla enakomerno razvijati. Občinska meja je doslej razpolavljala območja, ki sicer sodijo drugo k drugemu, in obema stranema povzročala kup problemov (na primer zapleti ob asfaltiranju ceste).« Na vprašanje, ali se z manjšim številom žirovskih odbornikov v novi občini politični vpliv nove krajevne skupnosti kaj zmanjšuje, je odgovoril: »Skupščina mora delovati skladno, v splošno zadovoljstvo vseh krajevnih skupnosti. Vsako drugačno ukrepanje bi bilo izredno nevarno, onemogočalo bi kakršno koli vodenje globalne politike in uresničevanje srednjeročnega načrta za razvoj občine, ki se ga skušamo držati.«⁶²

»Tri četrtine volivcev z območja krajevne skupnosti Žiri je 15. junija [1969] glasovalo za priključitev k občini Škofja Loka. S tem so dokončno in nedvoumno končane osemletne razprave o vprašanju, kam pravzaprav spadamo. Zgodovinska napaka je torej popravljena.«⁶³

Skrbno pripravljen in uspešno izveden referendum o prestavitvi krajevne skupnosti Žiri iz logaške v škofjeloško občino je bil deležen velikega navdušenja in politične motivacije: »Razprave okrog referenduma in izredno velika udeležba na voliščih so pokazale, da se za politične dogodke v kraju zanima veliko število občanov, daleč večje, kot se je mislilo. Pravijo, da so prišli na

⁶⁰ M. Remic, Po včerajšnjem referendumu: Žirovci so si odrezali svoj kos (kakšnega) kruha, Dnevnik, 16. 6. 1969, str. 4.

⁶¹ I. Guzelj, Kocka je padla (Žirovci so se odločili za Škofjo Loko), Glas 22, št. 47, 18. 6. 1969, 1–2.

⁶² I. Guzelj, Kaj sedaj? (Predsednik skupščine občine Škofja Loka Zdravko Krvina odgovarja na vprašanja o možnostih za nadaljnji razvoj Žirov), Glas, 21. junija 1969, 2.

⁶³ S. Pertovt, Po referendumu, Delo življenje (glasilo tovarne Alpina Žiri) 8, Žiri 1969, št. 7, 6.

volišče celo takšni, ki vsa povojna leta še niso volili. Imamo torej možnost pritegniti v krajevno samoupravljanje veliko širši krog občanov kot doslej. Če bodo občani tudi v prihodnje lahko svobodno izražali svoje mnenje o posameznih perečih vprašanjih in če bodo družbenopolitične organizacije znale spodbujati in usmerjati razpravo, bomo v družbenem in političnem življenju lahko želi še lepe uspehe. Vendar je treba začeti z delom takoj, dokler so ljudje še optimistično razpoloženi.«⁶⁴ Žirovce je motilo, da se zaradi administrativnih zadev Žiri dejansko priključijo občini Škofja Loka šele 1. januarja leta 1970.

Dne 3. julija 1969 je izvršni svet Socialistične republike Slovenije sprejel zakonski predlog o spremembi občinskih meja. V Uradnem listu SRS št. 24 z dne 24/7 1969 je bil objavljen zakon o spremembi območij občin Logatec in Škofja Loka.

1. člen: Območje občin Logatec in Škofja Loka, določeno z zakonom o območjih krajev in občin v SR Sloveniji (Uradni list SRS št. 35/64), se spremeni tako, da se izločijo iz občine Logatec in se priključijo občini Škofja Loka naselja, ki jih zajema krajevna skupnost Žiri.

2. člen: Območje iz 1. člena tega zakona postane sestavni del območja Škofja Loka dne 1. januarja 1970.

S tem dnem postanejo organi občine Škofja Loka na tem območju krajevno pristojni za opravljanje vseh zadev iz pristojnosti občine.

3. člen: Odborniki skupščine občine Logatec, ki so bili izvoljeni v volilnih enotah na območju iz 1. člena tega zakona, postanejo s 1. januarjem 1970 odborniki skupščine občine Škofja Loka.

4. člen: Pristojni organi občine Škofja Loka prevzamejo v reševanje od organov občine Logatec vse do 1. januarja 1970 nerešene zadeve, ki se nanašajo na območje iz 1. člena tega zakona.

Ti organi prevzamejo tudi vse druge spise, uradne knjige in evidence, ki se nanašajo na to območje, ter inventar in uradne prostore, ki so jih na tem območju uporabljali občinski organi.

5. člen: Občina Škofja Loka prevzame s 1. januarjem 1970 vse pravice in obveznosti, ki izvirajo iz investicijskih posojil ali danih garancij za objekte na območju iz 1. člena tega zakona, ter druge pravice in obveznosti občine Logatec, ki se zanašajo na to območje.

6. člen: Ta zakon začne veljati osmi dan po objavi v Uradnem listu SRS.

Sklenjeno je bilo, naj se v zadevah, ki so v pristojnosti občinske uprave, občani Žirov do konca tekočega leta še obračajo na Logatec, zaradi postopne vključitve v občino Škofja Loka pa so predstavniki občinskih skupščin Logatec in Škofja Loka in družbenopolitičnih organizacij v obeh krajih tesno sodelovali. Odbornike iz Žirov so že to leto vabili na seje škofjeloške občinske skupščine, občani Žirov pa so dobili v razpravo osnutke odlokov, ki jih je loška skupščina potem sprejemala. Prav tako so družbenopolitične organizacije (socialistična zveza, sindikati, zveza komunistov, zveza mladine) v Žireh takoj začele sodelovati v akcijskih programih občinskih forumov iz Škofje Loke. Tako je za 1. januarja 1970 ostal le še formalen prenos.⁶⁵

⁶⁴ S. Pertovt, Po referendumu, 6.

⁶⁵ S. P.[ertot], Priključitev Žirov k občini Škofja Loka – s 1. januarjem 1970, *Delo življenje* (glasilo tovarne Alpina Žiri) 8, št. 8, 1969, 9–10.

Literarni odmev

Anton Žakelj, *Zbegani Žirovec*

*Ves zbeغان in preplašen sem,
kaj storil naj bi, sam ne vem,
kako naj se opredelim,
da zopet blažen mir dobim.*

*V objemu sem logaškem zdaj,
pa k Loki spet želim nazaj,
brez miru je in pokoja
zdaj uboga duša moja.*

*Če zgodovina nas uči,
da Loki smo pripadali,
zakaj trditev ta velika
zdaj se tu pa tam zanika.*

*Ker geografski položaj
je tudi važen za naš kraj,
me zdaj prepričati žele,
naj k Loki bi pridružil se.*

*A drugi, skušeni možje,
ta čas takole govore:
»V Logatec vodi naša pot,
iskati nimaš kaj drugod.«*

*Le kaj naj revček zdaj storim,
kako naj se opredelim,
ko pride odločitve čas
in treba bo oddati glas.*

*Le ena misel še živi,
ki more me tolažiti,
tribuna javna nam pove,
kako naj vsak odloči se.*

*Prišel trenutek bo napet,
ko referendum bo nared
in zgodovine nova stran
zapisana bo na ta dan.*

*Izjasnil se bo naš občan,
bo šel li na gorenjsko stran,
al' Notranjec bo še naprej,
kot bil je osem let doslej.*

*Takrat se bo za vekomaj
Žirem določil položaj,
končan bo vsakršen prepir,
v Žireh bo spet zavladal mir.⁶⁶*

Ta pesem iz desetih štirivrstičnih kitic hudomušno, toda dovolj objektivno predstavi pred-referendumsko razpoloženje Žirovcev. Iz nje je razbrati dva bistvena nagiba za Škofjo Loko: zgodovinski in geografski, toda dokončna odločitev bo odvisna od javne tribune. Vsekakor pa bi se od vznemirjenja in nemira, ki ga je dala pobuda za administrativni prestop z Notranjske na Gorenjsko, rad odpočil.

Po referendumu je bilo v ponedeljek »pred vhodom v Alpino na tleh veliko cvetja«.⁶⁷

Z današnjega vidika je bil ta žirovski primer miniaturna vaja v držbi Slovencev ob odločanju za odcepitev od Jugoslavije na referendumu 26. 12. 1989.

Pripis urednika. To besedilo je deseto poglavje iz knjige ddr. Marije Stanonik *Žiri na meji*. Izšla je leta 2007 skupaj z ŽO 37 kot 11. zvezek v zbirki Knjižnica Žirovskega občasnika. Besedilo, ki je v knjigi na straneh 107–124, objavljamo s soglasjem avtorice.

⁶⁶ Anton Žakelj, *Zbegani Žirovec*, *Delo življenje* (glasilo tovarne Alpina Žiri) 8, Žiri 1969, št. 5, 19.

⁶⁷ Miha Naglič, Izidor Rejc, ob njegovi 70-letnici, 25.

Alojz Demšar

Žirovska pot iz samostojne občine čez Logatec v Škofjo Loko

Pridružitve občine Žiri občini Logatec leta 1961, odcepitve od Logatca in pridružitve Škofji Loki 1969–1970

Povzetek

Občina Žiri je bila 1. junija 1961 priključena občini Logatec. Priključitev je občinsko vodstvo predlagalo zborom volivcev, ki so jo potrdili februarja 1961. Vendar podpora med ljudmi ni bila popolna, nasprotniki priključitve Logatcu – zagovorniki priključitve Škofji Loki – so marca 1961 vložili peticijo za referendum o občinski pripadnosti s 559 podpisov volivcev. Peticijo so zavrnili najprej v družbenopolitičnih organizacijah in nato na seji občinskega ljudskega odbora. Po osmih letih, marca 1969, je bila zahteva po referendumu ponovljena, tokrat na zborih volivcev, ki so jih sklicali zaradi volitev v občinsko skupščino. Nasprotovanja referendumu zdaj ni bilo. Bil je 15. junija 1969, od 2579 volivcev jih je prišlo na volišča 2172, za priključitev občini Škofja Loka se jih je izreklo 1643, kar je 75,6 % od tistih, ki so prišli na volišče, ali 63,7 % od vseh volivcev. Referendumski predlog za priključitev Krajevne skupnosti Žiri občini Škofji Loki je bil sprejet, ker je zanj glasovalo več kot 50 % vseh volivcev. Z zakonom, sprejetim v republiški skupščini, je priključitev stopila v veljavo 1. januarja 1970. Prispevek je bil napisan z uporabo arhivskih virov, ki omogočajo dober pregled kronologije dogodkov.

Uvod

V prispevku sem nameraval opisati referendum, na katerem so se Žirovci pred 50 leti, leta 1969, odločali o odcepitvi iz občine Logatec in priključitvi občini Škofja Loka. Pokazalo se je, da dogajanja leta 1969 ni mogoče razumeti brez poznavanja priključitve občine Žiri občini Logatec leta 1961. Zato v prispevku opisujem obe spremembi občinske pripadnosti, žirovsko – marsikdaj mučno – pot iz samostojne občine čez Logatec v Škofjo Loko.

Samostojne Žiri: *kraj* Žiri (1945–1952) in občina Žiri (1952–1961)

Po drugi svetovni vojni so bili od 1945 do 1952 v Sloveniji najnižja upravna enota *kraji*, višja pa okraji. *Kraje* so vodili krajevni ljudski odbori, okraje pa okrajni ljudski odbori. Žirovsko ozemlje je bilo od leta 1946 vključeno v *kraj* Žiri, ki je imel podoben obseg kot sedanja občina

Napisna tabla na Trevnovi hiši v Sovri. Sovra in druga žirovska naselja so bila v občini Žiri in okraju Kranj od 19. aprila 1952 do 31. maja 1961, iz tega časa je tudi napisna tabla. / Foto Alojz Demšar, september 2019

Žiri. Pred tem so bila tudi naselja Dobračeva, Stara vas, Ledinica in Nova vas samostojni *kraji*. Do leta 1948 je *kraj* Žiri spadal v okraj Škofja Loka, po njegovi ukinitvi v okraj Kranj.¹

Ozemlje Slovenije so leta 1952 razdelili na občine in določili, v katere okraje spadajo. *Kraj* Žiri je postal občina Žiri, ki je spadala v okraj Kranj (gl. sliko). V primerjavi s sedanjo občino je bil v takratni občini Žiri le del Koprivnika. V občini Žiri je bil tudi del ozemlja naselja Lavrovec, brez prebivalcev. V Poljanski dolini so takrat ustanovili še občine Zminec, Poljane, Gorenja vas in Sovodenj.² V občino Žiri so v Koprivniku spadale hišne številke 35–40 (V brezje, Fortunc, Paradiž, Žust, Pretovč in Metež).

Novo občinsko ureditev so uveljavljali postopoma. Občinam so z zakoni nalagali vedno več pristojnosti. Z okrajev so na občine prenesli inšpekcijske službe (finančna, tržna, veterinarska, kmetijska, gradbena, inšpekcija dela). Občine so skrbele za izvrševanje vseh zakonov in predpisov in za organiziranje javnih služb. Manjše in gospodarsko šibkejšje občine organizacijsko, kadrovske in finančno niso zmogle vseh teh nalog. Zato so jih pridružili sosednjim občinam. Predloge za pridružitve so običajno dala vodstva okrajev.³

Priključitev občine Žiri občini Logatec leta 1961

Leta 1955 je okrajni ljudski odbor prvič predlagal ukinitve samostojne občine Žiri.⁴ Tega leta so v Poljanski dolini občini Gorenja vas priključili občini Sovodenj in Poljane, občini Škofja

¹ SI ZAL ŠKL 30, Krajevni ljudski odbor Žiri, Administration history na spletni strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=335278> vpogled 16. 9. 2019.

² (a) Uradni list Ljudske republike Slovenije, 1952, št. 11, 19. 4. 1952, str. 52–54. (b) Krajevni leksikon Ljudske republike Slovenije, str. 77–88.

³ Šmidovnik, str. 147–148.

⁴ ZAL ŠKL 384 (okrajšava za SI ZAL ŠKL 384, Občinski komite Zveze komunistov Žiri, t. e. 5), a. e. 01/4 – 4 – 60, zapisnik s posvetovanja 8. 11. 1960.

Loka pa občino Zminec. Leta 1958 je bila občina Gorenja vas priključena občini Škofja Loka.⁵ Tako so bile leta 1960 v Poljanski in Selški dolini le še občine Žiri, Škofja Loka in Železniki. Novembra 1960 je sledil predlog okrajnega ljudskega odbora Kranj o združitvi vseh treh občin v občino Škofja Loka. V Žiri je 8. novembra 1960 prišel Janko Rudolf, sekretar okrajnega komiteja Zveze komunistov, da bi predlog predstavil na posvetovanju z žirovskimi gospodarstveniki in političnimi delavci, prisotnih na sestanku je bilo 45. Peter Naglič je omenil, da to ni prvi poskus ukinitve občine Žiri: »V letu 1955 so nas pustili (kot samostojno občino, opomba A. D.), delali pa so z nami nekaj let, kot da ne obstajamo, ali da bi prenehali.« Rudolf je tudi poslušal očitke, do so bila žirovska podjetja prikrajšana pri delitvi sredstev v primerjavi s kranjskimi. Zaključek posvetovanja je bil, da se navzoči ne strinjajo s priključitvijo občini Škofja Loka.⁶

Vendar so vodilni v občini Žiri kmalu spoznali, da samostojnosti občine ne bo mogoče ohraniti. Občinski komite Zveze komunistov Žiri je 24. januarja 1961 imenoval komisijo, ki se je o združitvi pogovarjala s predstavniki sosednjih občin Škofja Loka, Idrija in Logatec. Člani komisije so bili Viktor Maček, Vinko Markelj, Anton Peternel in Peter Šuler.⁷ Predlagali so pogovore tudi občini Vrhnika, vendar do njih verjetno ni prišlo.⁸ Komisija je poročala občinskemu komiteju ZK 8. februarja 1961. Na sestanku so ugotovili, da združitev z Idrijo ni smiselna, ker med Idrijo in Žirmi ni bilo telefonske povezave in ker je bila cesta slaba in pozimi neprevozna. Občina Logatec je bila za združitev z Žirmi zainteresirana, ker je bila majhna in bi bila brez Žirov lahko priključena sosednjim občinam. Njeni predstavniki so prišli v Žiri, ponudili so ji sodelovanje podjetja KLI pri razvoju in širitvi žirovskega Mizarskega podjetja. Tudi zaradi podobne razvitosti, kot so jo imele Žiri, se je komisiji zdel Logatec primernejši od precej močnejše Škofje Loke. Škofjo Loko je zanimal les le kot surovina za njihovo lesno industrijo. V razvoj lesne industrije v Žireh niso bili pripravljeni vlagati, bi pa razvijali žirovsko opekarno. Sklep sestanka je bil, da predlagajo združitev občine Žiri z občino Logatec.⁹

Zvečer 8. februarja sta se sestala oba zbora občine Žiri. Na seji so bili odborniki seznanjeni s predlogom partijske komisije, »ki naj se posreduje zborom volivcev, da bi bilo najprimernejše, da se občina Žiri združi z občino Logatec, kajti to daje največje možnosti, da bo gospodarski razvoj naše občine šel z istim tempom naprej«. Pomislek proti predlogu je najprej izrazil Franc Kavčič, ki je omenil »vprašanje čevlarske industrije, ki bi s tem sklepom prešla iz okvira okraja Kranj, v katerem se nahaja pretežno slovenske čevlarske industrije«. Za njim je direktor Alpine Alojz Filipič povedal, »da je prepričan, da rešitev z združitvijo z Logatcem ne bi bila najboljša. Vsekakor bi bila boljša varianta Škofja Loka že zavoljo tega, da vsa čevlarska industrija ostane v okviru enega okraja, ki je obenem tudi eden najmočnejših okrajev v državi. Kranj ima razvito industrijo, Logatec je sploh nima ali pa samo enostransko. Znano je, da se ves promet odvija preko Škofje Loke, v zimskem času so prometne zveze z Logatcem dosti slabše kot s Škofjo Loko, poleg tega je bilo sodelovanje z okrajnim odborom zelo dobro. Imam bojazen, da bi v novem nastalem položaju nastala stagnacija gospodarstva. Poleg tega Škofja Loka širi svoje podjetje Motor, ki bo eno najmočnejših v okraju s čemer bi tudi rasel dohodek občine. Res je, da glede izkoriščanja lesnih mas pride bolj do izraza Logatec, ampak to ne odtehta drugih prednosti, ki bi jih imeli pri združitvi s Škofjo Loko. Občina Logatec nima denarnega zavoda, ne zavoda za socialno zavarovanje ter bo izredno otežkočeno glede nabave novih kreditov v novem položaju.« Predsednik občine je odgovoril, da bodo banko v Logatcu ustanovili. Zbora občine sta nato

⁵ (a) SI ZAL ŠKL 71, Občinski ljudski odbor Gorenja vas, Administration history na spletni strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=335319> vpogled 21. 9. 2019. (b) SI ZAL ŠKL 403, Občinski ljudski odbor Zminec, Administration history na spletni strani <http://www.siranet.si/detail.aspx?ID=335651> vpogled 21. 9. 2019.

⁶ Gl. op. 4.

⁷ SI ZAL ŠKL 384, a. e. 76, zapisnik seje Občinskega komiteja ZKS 24. 1. 1961.

⁸ SI ZAL ŠKL 384, a. e. 76, dopis Občinskemu komiteju ZKS Vrhnika 4. 2. 1961.

⁹ SI ZAL ŠKL 384, a. e. 76, zapisnik seje Občinskega komiteja ZKS 8. 2. 1961.

sprejela sklep, da bodo na zborih volivcev pojasnili situacijo, nato pa se bodo volivci svobodno odločili o občinski pripadnosti.¹⁰

Naslednje jutro, 9. februarja 1961, je Peter Naglič obiskal Franceta Popita, predsednika okrajnega ljudskega odbora Ljubljana, ki proti združitvi z Logatcem ni imel pomislekov.¹¹

Zdi pa se, da so na ta predlog vodstva žirovske občine vplivali tudi spori, ki so jih v poldrugem desetletju imeli z vodstvom škofjeloškega in kranjskega okraja, ki naj bi nasprotovala razvoju Žirov.¹² Na zboru volivcev 18. marca 1969 pri Petronu v Žireh se je Izidor Rejc »/.../ dotaknil tudi starega primera spora med Kranjem, vsled česar je prišlo do priključitve k Logatcu.«¹³ Miran Naglič, sin Petra Nagliča, se spominja očetovega pripovedovanja o sporu pri elektrifikaciji Žirovskega Vrha.¹⁴ Električno je Žirovski Vrh dobil leta 1955,¹⁵ takrat je bil Peter Naglič predsednik žirovskega občinskega ljudskega odbora. Vodstvo okraja Kranj je na sestanku v Gorenji vasi poskušalo stroške prevaliti na ramena prebivalcev Žirovskega Vrha, Naglič pa se je temu uprl.¹⁶ Na zboru volivcev 9. februarja 1961 na Ledinici so v razpravi omenili šikaniranje žirovske občine od Okrajnega ljudskega odbora Kranj pri dodeljevanju sredstev, ki naj bi jih Žirovci dobili manj kot druge občine.

Na 26. skupni seji obeh zborov občinskega ljudskega odbora Žiri so sklenili, da bodo o prihodnji občinski pripadnosti razpravljali na zborih volivcev.¹⁷ Zbore devetih volilnih enot je predsednik občinskega ljudskega odbora Vinko Naglič sklical za 9. februar 1961 ob 19. uri.¹⁸ Zbori so bili na Ledinici pri Koklju (20 udeležencev), v Brekovicah pri Jureču (38), na Dobračevi pri Županu (71), v Novi vasi pri Bartelu (32), na Selu pri Kendovcu (37), v Račevi v gasilskem domu (32), v Žireh (160) in v Stari vasi v sindikalni dvorani (90). V Žirovskem Vrhu je zbor 9. februarja odpadel in je bil 5. marca 1969 na treh mestih (Špeh, Šale in Kralj), skupaj je bilo 92 udeležencev. Na zborih so funkcionarji občine ali občinski odborniki volivcem pojasnjevali potrebo po združitvi žirovske občine z eno od sosednjih občin in prednosti združitve z Logatcem. V razpravi nasprotovanja predlogu o združitvi z občino Logatec na sedmih voliščih ni bilo. Na Selu je Janko Jereb izrazil bojazen Alpine zaradi priključitve Notranjski, kjer čevljarstvo ni razvito. Na zboru volivcev v Stari vasi je Vinko Govekar ponovil Filipičeve pomisleke, da v Logatcu nimajo sodišča, podružnice socialnega zavarovanja, banke, katastra. Po njegovem mnenju »bi morali napraviti referendum, ki bi odločil, kam bi se priključili«. Na zborih volivcev so predsedujoči najprej dali na glasovanje predlog o priključitvi Logatcu, nato pa še predlog o priključitvi Škofji Loki. Skupaj je na vseh zborih 497 volivcev glasovalo za Logatec, 30 za Škofjo Loko, 45 pa je bilo vzdržanih.¹⁹ Pri glasovanju v Stari vasi je priključitev Logatcu dobila 43 glasov podpore, priključitev Škofji Loki 27, vzdržalo se je 20 prisotnih.²⁰

Oba zbora žirovske občine sta se sestala naslednji dan, 10. februarja, ob 11. uri. Predsednik Vinko Naglič je poročal o glasovanjih na zborih volivcev prejšnji večer. Nato je na glasovanje dal predlog sklepa:

10 SI ZAL ŠKL 31 (okrajšava za SI ZAL ŠKL 31, Občinski ljudski odbor Žiri), t. e. 48, a. e. 512, Zapisnik 27. seje obeh zborov občinskega ljudskega odbora Žiri 8. 2. 1969 ob 7. uri zvečer.

11 SI ZAL ŠKL 384, a. e. 76, zapisnik seje Občinskega komiteja ZKS 9. 2. 1961 ob 10. uri.

12 Naglič, str. 108.

13 Zapisnik zbora volivcev 18. marca 1969 »pri Petronu« v Žireh, hrani Miran Naglič.

14 Miran Naglič, pogovor 2. 9. 2019.

15 (a) Stanonik, *Literarjenje*, str. 279–280. (b) SI ZAL ŠKL 31, t. e. 6, a. e. 97-11, ObLO Žiri – Elektrifikacija Žirovskega Vrha.

16 Gl. op 14. (Miran Naglič)

17 Gl. op. 10.

18 SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 506, dopis Občinskega ljudskega odbora Žiri 6. 2. 1969, predsednik Vinko Naglič sklicuje zbore volivcev.

19 SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 506, Resolucija plenuma Obč. odbora SZDL 6. marca 1961.

20 SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 506, (a) Zapisniki zborov volivcev, Poročilo ljudskemu odboru glede sklepanja o združitvi komune (podpisan Vinko Naglič), (b) Poročilo o zborih volivcev (podpisan Rado Kosmač).

Iz teritorija občine Žiri in občine Logatec se ustanovi nova komuna Logatec s sedežem v Logatcu.

Za predlog so glasovali vsi navzoči odborniki. Po glasovanju je na sejo z zamudo prispel ljudski poslanec Anton Peterneel – Igor. V krajšem govoru je pojasnil odbornikom, da po njegovem mnenju odločitev o priključitvi Logatcu ni najboljša, ker Žiri z Logatcem niso gospodarsko povezane in ker bi gospodarsko močnejša Škofja Loka lahko več pomagala pri razvoju Žirov kot šibkejši Logatec. Po Peterneelovem nagovoru je predsedujoči zaključil sejo.²¹

Občina Žiri je o sklepu obeh zborov obvestila okrajni ljudski odbor v Kranju.²²

Zahteva po referendumu leta 1961

Predlog za referendum, ki ga je Govekar dal na zboru volivcev v Stari vasi, pa ni bil pozabljen. Za referendum so začeli zbirati podpise. Prva reakcija žirovskih oblasti na zbiranje podpisov je bil sklic plenuma občinskega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL) Žiri, ki je bil 6. marca 1961. Člani plenuma so bili predsedniki krajevnih organizacij SZDL, prisotni so bili tudi najvplivnejši ljudje občine. V resoluciji, ki so jo sprejeli na sestanku, so obsodili zbiranje podpisov. Zapisali so, da so trije volivci začeli zbirati podpise za tajno glasovanje potem, ko so zbori volivcev in oba zbora občine že sprejeli sklep o združitvi z Logatcem in da bi bilo politično škodljivo, če bi razveljavili sklepe zborov volivcev. Ostro kritiko je doživel prisotni Vinko Govekar, »duhovni vodja te grupe«. Zbiranje podpisov je plenum SZDL razumel kot »poskus razbijanja enotnosti članstva.«²³

Da zbiranje podpisov ni bila obrobna akcija, se je pokazalo 9. marca 1961. Takrat so Jože Košir, Tone Bizjak in Vinko Govekar vložili na žirovsko občino *Peticijo volilnih upravičencev za tajno glasovanje*. Peticija je imela naslednje besedilo: *Podpisani smo na pobudo volilnih upravičencev občine Žiri, da se izvede tajno glasovanje, pristopili k pobiranju podpisov, naj se na tajnem glasovanju odloči, kateri občini naj se priključi občina Žiri. / S tem v zvezi vlagamo peticijo, ki je podprta s 560 podpisi volilnih upravičencev /vseh podpisov je 559, op. A. D./ ter prosimo naslov, da razpiše tajno glasovanje s sodelovanjem Obč. odbora SZDL, to pa vsled tega, ker je večina podpisnikov v tej organizaciji včlanjena. / Prilagamo seznam volilcev, ki obsega 11 listov ter 15 listov z originalnimi podpisi volilnih upravičencev, ki so vsi za tajno glasovanje.*

Volivci so se podpisovali pod besedilo:

Tovariši in tovarišice – volilci!

Volilci občine Žiri se ne strinjamo in protestiramo proti načinu in manjšinskim sklepom za združitev občine Žiri z občino Logatec. Novi zakon o komunalni ureditvi daje občinam nove in širše kompetence in ker je občina Žiri za novo ureditev gospodarsko prešibka, da bi uspešno vršila svojo funkcijo, smo volilci postavljeni pred važno in odgovorno izbiro.

*Zato volilci občine Žiri, ki smo spodaj oziroma na tem listu podpisani, zahtevamo od oblasti, da izvede tajno glasovanje k kateri gospodarski enoti naj bi se priključili, tako, da bo imel vsak volilec priliko in čas za premislek in svobodno o tem odločil, ali naj se občina Žiri priključi k občini Škofja Loka ali k občini Logatec.*²⁴

²¹ SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 512, Zapisnik 28. seje obeh zborov občinskega ljudskega odbora Žiri 10. 2. 1961 ob 11. uri.

²² SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 506, dopis Občinskega ljudskega odbora Žiri Okrajnemu ljudskemu odboru Kranj 10. 2. 1961: Združevanje občin, poročilo o priključitvi.

²³ Gl. op. 19.

²⁴ SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 506, Peticija volilnih upravičencev za tajno glasovanje, vložena 9. marca 1961, priloženih 11 listov z natipkanimi imeni podpisnikov in 15 listov s podpisi.

Podpisniki so bili v večini volivci iz naselij v žirovski kotlini: Žiri, Stara vas, Nova vas, Dobračeva, Selo in Ledinica. Precej jih je bilo tudi iz Račeve (11) in Žirovskega Vrha (15), le po nekaj pa iz Koprivnika (2), Jarčje Doline (6), Zabrežnika (1), Brekovic (1) in Breznice (1).

Po vložitvi podpisov so 10. marca 1961 sklicali v dvorani Svobode posvet političnega aktiva občine Žiri, navzočih je bilo 226 ljudi. Posvetu je predsedoval Viktor Maček, predsednik občinskega odbora SZDL. Zbiranje podpisov so branili vsi trije vlagatelji in Dalibor Lapajne, pridružil se jim je tudi Janko Rudolf, sekretar okrajnega komiteja Zveze komunistov. Zaključek posveta povzemam po zapisniku:

Maček Viktor: kdo se strinja, da se glasuje proti referendumu, da se tej skupini prepereči nadaljnje delo, da se te ljudi obsodi in kaznuje, ker se s tem razbija politična enotnost našega kraja.

Sklep: Na predlog tov. Mačka kdo se strinja s tem predlogom so navzoči pozdravili z burnim aplavzom; predlog je bil potrjen z veliko večino glasov. Na vprašanje kdo je proti je bil z dvigom roke samo eden (medklici: kje so zdaj tisti trije), nato je vprašal kdo se glasovanja vzdrži; z dvigom roke so se za to izjasnili trije.

Kot glas razuma v dvorani je bila po glasovanju izrečena pripomba Jelice Diklič: »Sila rodi odpor in je treba upoštevati obe strani in ne samo eno.« Sledila je krajša razprava, v kateri je predsedujoči rekel Dikličevi: »Tovarišici Jelici bi odgovoril: mislim, da Jelica sama ne veš, kaj bi rada.« Dikličeva je vztrajala: »Če bomo samo eno stran obravnavali, ne bomo dosegli sloge, naj se obravnavata obe strani.«²⁵

Pravno veljaven sklep o zavrnitvi zahteve po referendumu sta 16. marca 1969 sprejela oba zbora občine Žiri. Predsednik občine Vinko Naglič je prečital peticijo z zahtevkom po razpisu referendumu. Ponovil je pomisleke proti referendumu, ki so jih zapisali v resoluciji plenuma SZDL. Odborniki so na glasovanju soglasno sprejeli sklep, ki se v zapisniku seje glasi:

*Zahtevek po referendumu po skupini volilcev se zavrže vsled tega, ker bi kvarno vplival na razpoloženje, ki vlada pri ogromni večini volilcev.*²⁶

Ta sklep so posebej formulirali:²⁷

SKLEP

Zahtevek po referendumu, ki so ga v imenu 561 volilcev vložili Košir Jože, Govekar Vinko in Bizjak Anton se zavrne.

Obrazložitev:

Skupina volilcev je z akcijo zbiranja poskušala minirati sklepe zborov volilcev o združitvi z občino Logatec na način, ki je že napravil precejšnjo politično škodo in bi lahko nastala še večja, če bi se zahtevku ugodilo. Vsled tega sta oba zbora sklepala, kot je navedeno v izreku tega sklepa.

Štev. 02/1 – 02 – 1/6 – 61

Žiri, dne 16. 3. 1961

Predsednik:

Vinko Naglič

Še obširnejša je bila obrazložitev v odločbi, ki so jo prejeli vlagatelji zahteve po referendumu, podpisal pa jo je tajnik občine Rado Kosmač.²⁸

ODLOČBA

²⁵ SI ZAL ŠKL 384, a. e. 76, zapisnik s posveta celotnega političnega aktiva Občine Žiri 10. 3. 1961.

²⁶ SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 512, Zapisnik 29. seje obeh zborov občinskega ljudskega odbora Žiri 16. 3. 1969 ob 20. uri.

²⁷ SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 506, Sklep o zavrnitvi zahtevka po referendumu, izdan 16. 3. 1961.

²⁸ SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 506, Odločba o zavrnitvi zahtevka po referendumu, izdana 18. 3. 1961.

Zahtevek po referendumu, ki so ga v imenu 561 volilcev vložili Košir Jože, Govekar Vinko in Bizjak Anton se zavrne

Obrazložitev:

Košir Jože, Govekar Vinko in Bizjak Anton so v imenu 561 sopodpisanih volilcev vložili zahtevek, da Občinski LO Žiri razpiše referendum, na katerem bi se s tajnim glasovanjem z večjim številom volilcev dokončno odločilo, ali naj se občina Žiri združi z občino Logatec ali Škofjo Loko. Zahtevek je neupravičen ker je občinski ljudski odbor o tej zadevi sklical zbere volilcev na katerih so volilci lahko svobodno odločali o tem s katero izmed zgoraj navedenih občin naj se občina Žiri združi. Z velikim številom glasov je bilo nedvoumno dokazano, da se volilci občine Žiri strinjajo za združitev z občino Logatec. Razpis referenduma bi ustvaril nepotrebno politično razprtijo in rušil politično enotnost, ki je bila do sedaj značilna za naš kraj. Poleg tega so se ugotovile tudi razne nepravilnosti pri zbiranju podpisov, tako da je n. pr. mož podpisoval za ženo in obratno ter da so bili volilci o namenu zbiranja podpisov napačno informirani. Vsled tega je bilo odločati tako kot je navedeno v izreku odločbe.

Tako ni bilo več formalnih zadržkov za združitev občine Žiri z občino Logatec. Skupščina Ljudske republike Slovenije je 23. maja 1961 sprejela zakon o združitvi občin Žiri in Logatec v novo občino Logatec. Hkrati sta bili združeni tudi občini Železniki in Škofja Loka v novo občino Škofja Loka in občine Bled, Bohinj in Radovljica v novo občino Radovljica. Zakon je občinskim ljudskim odborom »starih« občin nalagal, da do 1. junija 1961 izvolijo začasne ljudske odbore novih občin.²⁹ Odborniki občine Žiri so se na skupni seji zbrali 31. maja 1969 ob 21. uri, tri ure pred združitvijo z občino Logatec. Izvolili so »žirovske« člane začasnih odborov nove, združene občine Logatec. Po ključu števila prebivalcev in števila zaposlenih je Žirovcem od 21 pripadlo 7 mest v občinskem zboru logaške občine in 9 v občinskem zboru proizvajalcev. V občinski zbor so bili izvoljeni Peter Naglič, Vinko Naglič, Rado Jurca, Maks Oblak, Jaka Mihevc, Vinko Bačnar in Franc Treven, v občinski zbor proizvajalcev pa Miloš Mlinar, Antonija Disič, Stanko Merlak, Franc Jereb, Anton Naglič, Alojz Filipič, Dane Primožič, Franc Potočnik in Franci Kavčič.³⁰

Žirovci v občini Logatec

Jugoslovanska ustava iz leta 1963 je predvidevala krajevne skupnosti. Tako je bila na ozemlju bivše občine Žiri po sprejetju ustave ustanovljena Krajevna skupnost Žiri. Žirovci so v letih 1965–1968 predstavljali dobro tretjino prebivalstva logaške občine (34,5 %), v občinsko blagajno prispevali 34,9 % dohodkov občine in iz občinske blagajne dobili 36,2 %.³¹ Od leta 1961 do 1968, ko so bile Žiri pod Logatcem, je bila največja investicija nov žirovski vodovod. Asfaltirali so cesto Dobračeva–Selo, zgradili dva mostova čez Soro v Žireh in most na Selu ter dva mostova v Podklancu, nove ceste v Račevo, Zabrežnik, Jarčjo Dolino, Mrzli Vrh, Ravne in Martinj vrh (Opale). Postavili so bencinsko črpalko, TV-pretvornik, dve transformatorski postaji, gasilski dom v Račevi in stanovanjski blok v Stari vasi in dogradili planinski dom. Kupili so nov gasilski avtomobil. Proti Logatcu so napeljali dve novi telefonski liniji. Izdelan je bil urbanistični načrt. Žirovci so večino uradnih zadev, za katere je bila pristojna občina, lahko opravili na krajevnem uradu v Žireh.³² Obljube o razvoju žirovske lesne industrije v povezavi s KLI Logatec pa so bile pozabljene.

²⁹ Uradni list Ljudske republike Slovenije 1961, št. 13, 1. 7. 1961, str. 209–210.

³⁰ SI ZAL ŠKL 31, t. e. 48, a. e. 512, Zapisnik 31. seje obeh zborov občinskega ljudskega odbora Žiri 31. 5. 1961 ob 21. uri.

³¹ Haložan, Zahteva po odcepitvi, gradivo za javno tribuno 8. 6. 1969 v Žireh (arhiv Nejka Podobnika).

³² Naglič, Peter, Občanom za razmišljanje, gradivo za javno tribuno 8. 6. 1969 v Žireh (arhiv Nejka Podobnika).

Pred referendumom leta 1969

Nezadovoljstvo z občino Logatec in želja po priključitvi Škofji Loki se je pojavila konec leta 1968. Jeseni 1968 so v škofjeloški občini asfaltirali več cest v Poljanski in Selški dolini. Nato je bila v sneženi zimi 1968/1969 cesta Žiri–Logatec zaradi snega ves teden neprevozna. V februarju 1969 so se pojavile govorice, da se pripravlja odcepitev od občine Logatec in priključitev Škofji Loki. Zaradi teh govoric je predsednik logaške občine Vinko Haložan na pobudo Petra Nagliča 1. marca 1969 v Žireh sklical sestanek, na katerem sta bila predsednika logaške in škofjeloške občine Haložan in Zdravko Krvina, oba občinska partijska sekretarja (Janez Loštrek in Tone Polajnar), iz Žirov pa Peter Naglič in zvezni poslanec Marjan Dolenc. Dogovorili so se, da vprašanja o spremembi občinskih meja ne bodo odpirali pred volitvami v zbor delovnih skupnosti občin 9. aprila 1969 in v občinski zbor in republiško skupščino 13. aprila 1969.³³

Toda prav volitve aprila 1969 so bistveno pripomogle k razpisu referenduma. Pred volitvami so bili sklicani zbori volivcev, na katerih je bila zahteva po referendumu zelo jasno in glasno izražena. Po podjetjih so bili zbori delovnih ljudi za volitve v zbor delovnih skupnosti. Za volitve v občinski zbor in republiško skupščino so pripravili zборе volivcev v vsaki od devetih volilnih enot v Krajevni skupnosti Žiri.

Priključitev Žirov občini Škofja Loka je bila nedvomno v interesu tovarne Alpina. Za priključitev se je leta 1961 zavzel direktor Alpine Alojz Filipič. Referendum je takrat predlagal prvi direktor tovarne Vinko Govekar, ki je tudi vodil zbiranje podpisov. Vendar je takrat potek dogodkov in odločitve narekovalo vodstvo občine Žiri. Preslišalo je Filipičev predlog in zavrnilo zahtevo po razpisu referenduma. Po osmih letih, leta 1969, so bile vloge zamenjane. Pobudo je prevzelo vodstvo Alpine. Direktor Izidor Rejc je v tovarniškem glasilu *Delo – življenje* 15. marca 1969, pred zbori volivcev, objavil sestavek z naslovom *O prihodnosti kraja*. Kot največje pomanjkljivosti v Krajevni skupnosti Žiri je navedel, da ni bil narejen družbenogospodarski načrt razvoja kraja, ki bi določil vlogo dejavnosti in delovnih organizacij pri razvoju kraja, da so trgovski in gostinski lokali nesodobni in v slabem stanju, da telefonske povezave ne zadostujejo potrebam in da ni rešeno kmečko vprašanje (vrnitev odvzete zemlje kmetom). Prispevek je Rejc zaključil: *Združujem vse misli: Kraju bo treba dati odprto perspektivo, ki bo slonela na stvarnosti in geografski osnovi, če smo smeli demokracijo že pred leti pustiti ob strani, moramo sedaj, ko je čas svoje povedal, tudi vsi prebivalci na pravilen in demokratičen način povedati, kaj hočemo in kje je naša perspektiva boljša in razvoju dan pravi temelj. Na bližnjih zborih volilcev bomo dolžni povedati, kar mislimo in zahtevati, da se naša zgodovinska razmejitve spremeni čimprej iz šušljanja v resnico.*³⁴

Iz Alpine je prišel »razglas«, ki so ga čitali na zborih volivcev.³⁵ Razglas je napisal direktor Izidor Rejc, ki je bil tudi predsednik komisije za razvoj kraja.³⁶ Zbori volivcev so bili od 16. do 23. marca 1969. Ohranjenih je nekaj zapisnikov zborov volivcev: 16. marca v Brekovicah in v Račevi (gasilski dom), 17. marca na Selu, 18. marca pri Petronu v Žireh in pri Primcu v Novi vasi, 23. marca pri Špehu v Žirovskem Vrhju.³⁷ Zbor na Dobračevi je bil 17. marca, v Stari vasi v Zadružnem domu pa verjetno 19. marca in na Ledinici 16. marca.³⁸ Zapisnikov teh treh zborov nisem našel.

³³ Častno razsodišče ZK Slovenije, III. Senat, poročilo 28. 10. 1969, št. 20/3 (arhiv Nejka Podobnika).

³⁴ Izidor Rejc, *O prihodnosti kraja*, *Delo – življenje* 8, št. 3, 15. marec 1969, str. 12–13.

³⁵ Gl. op. 33.

³⁶ (a) Nejko Podobnik, informacija v e-mailu 12. 8. 2019. (b) Razglas je bil priložen zapisniku zbora volivcev na Ledinici (gl. Peter Naglič, *Uvod*, gradivo za sestanek krajevne organizacije ZK 21. 3. 1973, str. 11 – arhiv Nejka Podobnika), ki je neznano kje.

³⁷ Zapuščina Petra Nagliča.

³⁸ V zapisniku zbora volivcev na Selu 17. marca 1969 je omenjeno, da je na Ledinici zbor že bil.

Na zboru v Žireh sta govorila Rejc in predsednik logaške občine Vinko Haložan. Rejc je utemeljeval svoj predlog o priključitvi občini Škofja Loka: da je bila priključitev Logatcu leta 1961 neosnovana in s tem poteptana demokracija, ker je bila priključitev izvedena proti volji občanov po želji manjšine, da Žiri geografsko spadajo na Gorenjsko, da po priključitvi delovne organizacije životarijo, da ni kje nastaniti turistov in poslovnih gostov, da zemlja ukinjenega posestva ni bila vrnjena kmetom, da ni bilo izboljšav v upravi. Haložan je prisotnim povedal, da ne nasprotuje referendumu, da pa bo o občinskih mejah odločila republiška skupščina.³⁹

Rejc je govoril tudi na zborih na Dobračevi in v Stari vasi v Zadrurnem domu. Med zagovorniki referendumu velja omeniti še Franca Giacomellija, ki je govoril na zborih v Novi vasi in na Dobračevi in Jožeta Kržišnika iz Jarčje Doline, ki je govoril na Ledinici in na Selu.⁴⁰

Posebej buren je bil zbor volivcev v Stari vasi. V dvorani Zadrurnega doma, kjer so bili skoraj natanko osem let prej ožigosani zagovorniki priključitve Škofji Loki, so zdaj iz dvorane letele zmerljivke na žirovske funkcionarje in pobudnike takratne priključitve Logatcu leta 1961.⁴¹

Po zborih volivcev je logaška občinska skupščina o zahtevi po odcepitvi od občine Logatec in priključitve občini Škofja Loka prvič razpravljala že 24. marca 1969.⁴² V Žireh se je 26. marca 1969 sestal aktiv družbenopolitičnih organizacij Žiri in podprl zahtevo zborov volivcev za izvedbo referendumu. Ugotovili so, da bodo postopke za izvedbo referendumu lahko izpeljali šele po volitvah v občinsko skupščino 9. in 13. aprila 1969.⁴³

Logaška občinska skupščina se je 7. aprila po razpravi o problematiki strinjala z zahtevo po razpisu referendumu. Odločitev so prepustili novi skupščini, izvoljeni 9. in 13. marca 1969.⁴⁴ V zbor delovnih skupnosti so 9. marca v žirovskih podjetjih izvolili: Slavko Mlinar, Alojza Filipiča, Vinka Podobnika, Stanislava Merlaka, Izidorja Rejca, Emila Strliča, Antona Beoviča, Antona Pivka in Franca Čeplaka. V zbor občin so bili 13. marca iz Žirov izvoljeni: Peter Naglič, Ernest Mlakar, Maks Oblak, Stanko Čar, Leopold Ušeničnik, Franc Vončina, Vinko Lukančič, Janko Novak in Vinko Guzelj.⁴⁵ Novoizvoljena skupščina občine Logatec se je 23. aprila odločila, da se referendum razpiše čimprej. Prosili so IS SRS za mnenje, kako nadaljevati in rešiti to vprašanje. Predlagali so, da na seji 15. maja sprejmejo sklep o razpisu referendumu za sredino junija 1969.⁴⁶

Nedvomno se je najvišja slovenska oblast strinjala z referendumom in predlaganimi roki, saj je logaška občinska skupščina 15. maja 1969 na skupni seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti res sprejela odlok o razpisu referendumu. Prvi člen odloka se glasi: *Da bi ugotovili voljo občanov Krajevne skupnosti Žiri glede njihove pripadnosti temeljni družbeno-politični skupnosti Logatec ali Škofja Loka, se razpiše referendum, ki bo opravljen v nedeljo, dne 15. junija 1969.* »Drugi člen odloka določa: »Referendum se izvede za naselja Žiri, Breznica, Osojnica, Stara vas, Goropeke, Dobračeva, Selo, Koprivnik, Zabrežnik, Nova vas, Brekovec, Opale, Ravne, Izgorje, Podklanec, Sovra, Račeva, Ledinica, Jarčja Dolina, Mrzli Vrh in Žirovski Vrh.« Način izvedbe referendumu je opredeljen v tretjem členu: »Referendum poteka v skladu z določili statuta občine Logatec (Glasnik, št. 6/65) in zakona o volitvah odbornikov občinskih skupščin (Uradni list SRS, št. 5/1969).⁴⁷ Odlok je postal veljaven z

39 Zapisnik zbora volivcev 18. 3. 1969 v Žireh, zapiščina Petra Nagliča.

40 (a) Zapisnik zbora volivcev na Selu 17. marca 1969. (b) Peter Naglič, *Uvod*, gradivo za sestanek krajevne organizacije ZK 21. 3. 1973, str. 7 (arhiv Nejka Podobnika).

41 Peter Naglič, *Uvod*, gradivo za sestanek krajevne organizacije ZK 21. 3. 1973, str. 7 (arhiv Nejka Podobnika).

42 SI ZAL LOG 39 (okrajšava za SI ZAL LOG 39, Skupščina občine Logatec, t. e. 15, a. e. 153), Poročilo o zahtevi zborov volivcev za odcepitev žirovskega dela občine (KS Žiri). Naveden je 24. februar, verjetno je pravilno 24. marec.

43 Gradivo za javno tribuno 8. 6. 1969 v Žireh (arhiv Nejka Podobnika).

44 Gl. op. 42.

45 SI ZAL ŠKL 141, Seznam odbornikov občinske skupščine občine Logatec iz območja Žiri, izvoljenih dne 9. in 13. aprila 1969.

46 Gl. op. 42.

47 ZAL LOG 39, Odlok o razpisu referendumu.

objavo v Uradnem listu 22. maja 1969.⁴⁸ Hkrati je bila imenovana tudi komisija za izvedbo referenduma ali odborniška komisija. Predsednik komisije je bil Drago Debeljak, odbornik zbora delovnih skupnosti iz Dolenjega Logatca 322, člana pa sta bila Leopold Ušeničnik, odbornik občinskega zbora iz Žirov, in Slavka Mlinar, odbornica zbora delovnih skupnosti iz Žirov.⁴⁹

Komisija za izvedbo referenduma se je sestala 22. maja 1969 in natančneje določila izvedbo referenduma. Volišča bodo odprta od 7. do 19. ure. Glasovali bodo lahko volivci, ki bodo 6. junija 1969 stari 18 ali več let in bodo vpisani v volilni imenik, ki ga vodi Krajevni urad Žiri. Glasovanje bo tajno, neposredno in osebno. Vsak volivec bo glasoval v svoji volilni enoti. Volišča je določila občinska volilna komisija. Iz ohranjenega gradiva ni razvidno, kje so bila. Volilne enote so bile: št. 15 – Žiri, Breznica in Osojnica; št. 16 – Stara vas in Goropeke; št. 17 – Dobračeva; št. 18 – Selo, Koprivnik in Zabrežnik; št. 19 – Nova vas; št. 20 – Brekovec, Opale, Ravne, Izgorje, Podklanec in Sovra; št. 21 – Račeva; št. 22 – Ledinica, Jarčja Dolina in Mrzli Vrh in št. 23 – Žirovski Vrh. Glasovnica mora biti overjena s pečatom Občinske skupščine Logatec. Na glasovnici bo naslednje besedilo:

GLASOVNICA

*o referendumu v Krajevni skupnosti Žiri na dan
15. junija 1969*

Da bi se ugotovila volja volivcev z območja Krajevne skupnosti Žiri, ali želijo, da se to območje odcepi od občine Logatec in priključi k občini Škofja Loka ali ne; vsak volivec izrazi svojo voljo tako, da zaokroži zaporedno številko pred »DA« ali »NE« in sicer:

- DA-sem za priključitev k občini Škofja Loka
- NE-nisem za priključitev k občini Škofja Loka

Vse potrebno za referendum (glasovnice, zapisnike, skrinjice, svinčnike, razglas predloga za referendum, vabila in dostavo teh volivcem, izpiske iz volilnega imenika in druge volilne materiale naj pravočasno preskrbi in razdeli volilnim odborom pristojni občinski upravni organ. Predlog, o katerem bodo odločali volivci na referendumu, bo po 233. členu statuta občine Logatec sprejet, če bo z »DA« glasovalo več kot 50 % vpisanih volivcev vseh 9 volilnih enot. Politične priprave izvršita občinska konferenca SZDL Logatec in krajevna konferenca SZDL Žiri. Stroški za organizacijo in izvršitev referenduma gredo v breme proračuna občine Logatec.⁵⁰

Stroške referenduma je ocenila občinska volilna komisija. Predvidela je 5.450 din stroškov. Za glasovnice in preostali material, za stroške volilne in odborniške komisije in za stroške uporabe prostorov – volišč je bilo predvidenih po 1000 din. Objava odloka o razpisu referenduma in objava rezultatov naj bi predvidoma stala po 250 din. Za stroške javne tribune je bilo predvidenih 850 din, za materialne stroške 500 din in za stroške volilnih odborov 600 din.⁵¹

V pismu Izvršnemu svetu SRS (IS SRS) 6. maja 1969 je dogajanje v Žireh opisal predsednik logaške občine Vinko Haložan. V pismu je zapisal, da so pobudniki referenduma zahtevo po prehodu v drugo občino utemeljevali takole:

⁴⁸ Uradni list Socialistične republike Slovenije 1969, št. 17, 22. 5. 1969, str. 365.

⁴⁹ ZAL LOG 39, Sklep o ustanovitvi in imenovanju komisije referenduma za izvedbo referenduma.

⁵⁰ ZAL LOG 39, odlok Komisije za izvedbo referenduma, dne 22. 5. 1969.

⁵¹ ZAL LOG 39, Plan stroškov za izvedbo referenduma.

SKUPŠČINA OBČINE
LOGATEC

GLASOVNICA

o referendumu v Krajevni skupnosti Žiri
na dan 15. junija 1969

Na vprašanje:

"Ali naj se področje krajevnne skupnosti Žiri, ki je sestavni del občine Logatec v bodoče od nje odcepi in postane sestavni del občine Škofja Loka,"

GLASUJEM
z besedo

DA NE

Navodilo glasovalcu:

Glasovalec izpolni glasovnico tako, da obkroži besedo "DA", če se strinja, sicer pa besedo "NE".

M.P.

Vzorec glasovnice za referendum 15. junija 1969, ki so ga dobili občani z gradivom za javno tribuno o referendumu 8. junija 1969. Prava glasovnica je bila žigosana z žigom Skupščine občine Logatec.

- da združitev občin Logatec in Žiri leta 1961 ni bila v skladu z željami in interesi večine prebivalcev nekdanje občine Žiri, takratni predstavniki žirovske občine pa niso dovolili organizirati referendum,
- če je bila takrat zatajena demokracija, je sedaj čas, da se ta napaka popravi,
- vsa žirovska podjetja gravitirajo na Gorenjsko,
- logaška občina v 8 letih ni storila skoraj nič, da bi se Logatec in Žiri organsko povezala,
- trgovina v Žireh je povezana z Gorenjsko, trgovski lokali so slabi in ni nam uspelo zgraditi moderne trgovske hiše,
- slaba je telefonska povezava z Žirmi, avtomatska telefonska centrala še vedno ni priključena na slovensko telefonsko omrežje,
- nerešeno je kmetijsko vprašanje na žirovskem območju,
- občina daje premajhno dotacijo Krajevni skupnosti Žiri in se zato rešujejo le najnujnejše zadeve,
- pri reševanju krajevnne problematike je bilo preveč omahovanja in premalo odločnosti,
- šli smo se dva centra, pri čemer se je vedelo, da bo Logatec odnesel boljši del.

Po Haložanovem mnenju pa glavni namen akcije ni bila toliko odcepitev Žirov od logaške občine kot napad na vodilne družbenopolitične delavce žirovskega območja. Pismo je Haložan odnesel na IS SRS 7. maja 1969.⁵²

Javna tribuna o odcepitvi je bila v nedeljo, 8. junija 1969, ob 8. uri v Zadržnem domu v Žireh. Sklicali so jo Občinska konferenca SZDL Logatec in Skupščina občine Logatec in nanjo

⁵² Gl. op. 42.

povabili tudi predstavnike škofjeloške občine. Volivci so prejeli na dom vabilo na javno tribuno z obširnimi priloženimi gradivom.⁵³ Komisija za izvedbo referendumov je v gradivu, ki je bilo hkrati vabilo na referendum, pojasnila njegov namen in potek, pripet je bil vzorec glasovnice (gl. sliko). Aktiv družbenopolitičnih organizacij Žirov je pojasnil svoja stališča. Peter Naglič, podpredsednik Skupščine občine Logatec, je bil v sestavku *Občanom v razmišljanje* zadržan do spremembe občinskih meja. Vinko Haložan, predsednik Skupščine občine Logatec, je v sestavku *Zahteva po odcepitvi* odgovoril na obtožbe proti občini Logatec, ki so bile napisane ali izrečene v predreferendumskega času. Nagličev in Haložanov zapis je povzela in komentirala Marija Stanonik.⁵⁴ Vsi pa so prosili za strpno in dostojno razpravo na javni tribuni. Krajevna konferenca SZDL Žiri je podpisana pod vabilom na javno tribuno, vendar pri pripravi in izvedbi referendumov ni dejavno sodelovala.⁵⁵

Pred javno tribuno je Skupščina občine Škofja Loka pripravila odgovore na vprašanja Krajevne skupnosti Žiri in Kmetijsko gozdarske zadruge Sora Žiri. Vprašanj in odgovorov je 14 tipkanih strani. Eno od vprašanj razkriva takratno ime za sedanjo primorsko avtocesto: Ali bo Skupščina občine Škofja Loka nadaljevala začetno rekonstrukcijo ceste Žiri–Logatec s priključkom na sončno cesto? Odgovor: Skupščina občine Škofja Loka je tudi v primeru, da se Žiri ne priključijo Škofji Loki, izredno zainteresirana za rekonstrukcijo ceste Žiri–Logatec s priključkom na sončno cesto.⁵⁶

Javna tribuna je bila dobro obiskana, trajala je skoraj štiri ure, okrog 600 občanov je napolnilo kinodvorano v Zadrudnem domu »do zadnjega kotička«.⁵⁷

Referendum

O dogajanju na referendumsko nedeljo imamo le časopisna poročila, ki poročajo o negotovosti ljudi glede izida in o naelektrenem vzdušju.⁵⁸ Volilno gradivo, to so glasovnice in zapiski volilnih odborov, v arhivih ni ohranjeno. Tako ne vemo, niti kje so bila volišča niti kdo so bili člani volilnih odborov.⁵⁹

Zapisnik referendumov so zvečer napisali na sedežu volilne komisije v prostorih Krajevne skupnosti Žiri v žirovskem Zadrudnem domu (gl. sliko). Volilni odbori na voliščih so po zaključenem referendumu prešteli glasovnice, napisali zapisnik in v Zadrudni dom prinesli volilno gradivo. Tukaj so bili zbrani člani občinske volilne komisije Logatec: Vladimir Macarol (predsednik, sodnik občinskega sodišča na Vrhniki), Franc Miklavčič (namestnik predsednika), Anton Plut (tajnik), Stana Kek (namestnica tajnika), Mihael Kleč (član) in Rudi Vidrih (namestnik člana). Navzoči so bili tudi vsi trije člani komisije za izvedbo referendumov. Nedvomno so preverjali rezultate volilnih odborov, saj so za volišče na Dobračevi štiri glasovnice uvrstili med »DA«, volilni odbor pa jih je prej uvrstil med neveljavne. Potrdili so nekaj obrobni odstopanj na volilnih seznamih, ki so jih čez dan ugotovili volilni odbori. Na volišču Selo je bil vpisan volivec, ki je pred kratkim umrl. Na volišču Stara vas je bil en volivec vpisan dvakrat. Na volišču Dobračeva so prejeli eno glasovnico preveč. Na volišče Žiri je prišel volivec s potrdilom, v dneh pred referendumom je dopolnil 18 let in je lahko volil, čeprav ni bil vpisan v volilni imenik. Volišči Žirovski Vrh 1 in

⁵³ JAVNA TRIBUNA V ŽIREH 8. JUNIJA 1969, Logatec 31. maja 1969, 22 strani vabil in gradiva (arhiv Nejka Podobnika).

⁵⁴ Stanonik, *Žiri na meji*, str. 109–112. Ponatis v tej številki na str. 45–47.

⁵⁵ Nejko Podobnik, informacija v e-mailu 12. 8. 2019.

⁵⁶ SI ZAL ŠKL 141, Odgovori na vprašanja Krajevne skupnosti Žiri in Kmetijsko gozdarske zadruge Sora Žiri, SO Škofje Loka, 7. 6. 1969.

⁵⁷ Več o javni tribuni: Stanonik, *Žiri na meji*, str. 118–119. Ponatis v tej številki na str. 51.

⁵⁸ Več o poročanju časopisov o referendumski nedelji: Stanonik, *Žiri na meji*, str. 119–122. Ponatis v tej številki na str. 52–53.

⁵⁹ Predsednik volilnega odbora na Ledinici je bil Jože Mrovlje, v Brekovicah pa Rado Jurca, gl. Peter Naglič, Uvod, str. 10 (arhiv Nejka Podobnika).

Nova vas sta bili v isti stavbi in je eden od volivcev iz Nove vasi pomotoma odvrnil glasovnico v skrinjico Žirovskega Vrha.

Takoj ko so izračunali rezultate referenduma, jih je predsednik komisije za izvedbo referenduma Drago Debeljak okrog pol desetih zvečer v Žireh pred Zadružnim domom javno razglasil. Zapisnik so dokončali okrog 22. ure.⁶⁰ Na razglasitev je čakalo mnogo ljudi.

Rezultati referenduma so bili naslednji:

Volišče	Volilna enota	Vpisanih volivcev	Glasovalo volivcev	Glasovali DA	Glasovali NE	Neveljavne glasovnice	Niso glasovali
Žiri	15	506	403	270	121	12	103
Stara vas	16	593	535	428	86	21	58
Dobračeva	17	494	452	393	54	5	42
Selo	18	160	141	125	14	2	19
Nova vas	19	276	242	158	76	7	34
Brekovice	20	142	87	38	42	7	55
Račeva	21	96	78	47	28	3	18
Ledinica	22	144	111	92	14	5	33
Žirovski Vrh 1	23	88	67	49	16	2	22
Žirovski Vrh 2	23	80	56	43	11	2	24
SKUPAJ		2579	2172	1643	462	66	408

Žirovci so se referendumsko odločili za pripojitev občini Škofja Loka. Da bi bil predlog referenduma sprejet, bi morale za *DA-sem za priključitev k občini Škofja Loka* glasovati več kot 50 % od 2579 volivcev, to je 1290 ali več. Za *DA* je glasovalo 1643 volivcev, kar je 75,6 % od tistih, ki so prišli na volišče, ali 63,7 % od vseh volivcev.

Volilna udeležba je bila 84,2 %, najvišja na voliščih na Dobračevi (91,5 %), v Stari vasi (90,2 %), na Selu (88,1 %) in v Novi vasi (87,7 %), najnižja pa v Brekovicah (61,3 %), v volilni enoti Žirovski Vrh (73,2 %) in na Ledinici (77,1 %).

DA je največji del volivcev obkrožil na Selu (88,7%), na Dobračevi (86,9 %), na Ledinici (82,9 %) in v Stari vasi (80,0 %). Najmanj volivcev pa se je za *DA* odločilo v Brekovicah (43,7 %), v Račevi (60,3 %), v Novi vasi (65,3 %) in v Žireh (67,0 %).

Za izid referenduma je štel odstotek glasovnic z obkroženim *DA* glede na vse volivce. Po tem kriteriju so se najbolj odrezali na Dobračevi (79,6 %), na Selu (78,1 %), v Stari vasi (72,2 %) in na Ledinici (63,9). Referendum bi »padel« v Brekovicah (26,8 %) in Račevi (49,0 %), le tesno pa so se odločili za Škofjo Loko v Žireh (53,4 %), v volilni enoti Žirovski Vrh (54,8 %) in v Novi vasi (57,6 %).

Tako volilna udeležba kot tudi odstotek tistih, ki so volili *DA-sem za priključitev k občini Škofja Loka*, je bila najvišja v severnem delu žirovske kotline, na Selu, Dobračevi, v Stari vasi in na Ledinici. Ta del je tudi najbližje Škofji Loki in najdlje od Logatca. Spremembo občine so referendumsko z veliko večino zavrnili volivci 20. volilne enote iz naselij Brekovice, Opale, Ravne, Izgorje, Podklanec, Sovra. Samo 26,8 % vpisanih volivcev je glasovalo za priključitev Škofji Loki. V času, ko se je po opravkih v občinsko središče potovalo večinoma z avtobusom,

⁶⁰ (a) Izvirnik zapisnika: SI ZAL ŠKL 48, Krajevni urad Žiri, spisovno gradivo 1969, Zapisnik občinske volilne komisije o izidu referenduma v Krajevni skupnosti Žiri 15. 6. 1969. (b) Kopija zapisnika: SI ZAL LOG 39.

Z a p i s n i k

Občinske volilne komisije o izidu
referenduma v Krajevni skupnosti Žiri
dne 15.6.1969

Od občinske volilne komisije Logatec so bili navzoči :

1. Vladimir Macarol, kot predsednik
2. Franc Milkavčič, kot namestnik predsednika
3. Anton Plut, tajnik
4. Stana Kek, namestnik tajnika
5. Mihael Kleč, član
6. Rudi Vidrih, namestnik člana

Od odborniške komisije so bili navzoči :

1. Drago Debeljak, odbornik ZDS kot predsednik - Logatec
2. Slavka Mlinar, odbornica ZDS, član - Žiri
3. Leopold Ušeničnik, odbornik OZ - član Žiri

Po sprejemu volilnega gradiva od volilnih odborov je občinska volilna komisija ugotovila, da je bil izid rezultata referenduma na voliščih naslednjih volilnih enot naslednji :

		vpis.	vol.	da	ne	nev.	ni volilo
1. Ledinica	22/1	144	111	92	14	5	33
2. Selo	18/1	160	141	125	14	2	19
3. Brekvice	20/1	142	87	38	42	7	55
4. Žirov. vrh	23/2	80	56	43	11	2	24
5. Račeva	21/1	96	78	47	28	3	18
6. Nova vas	19/1	276	242	158	76	7	34
7. Žir.vrh	23/1	88	67	49	16	2	22
8. Stara vas	16/1	593	535	428	86	21	58
9. Dobračeva	17/1	494	452	393	54	5	42
10. Žiri	15/1	506	403	270	121	12	103 , 1 s potrd.
Skupaj		= 2579	2172	1643	462	36	408

Pri voliščih in gornjih vpisih veljajo še sledeče pripombe :

Pri volišču Selo volilna enota 18/1 je bil vpisan še 1 volilec več in je bila ena glasovnica odve, ker je bilo uradno ugotovljeno, da

- 2 -

je on volilec med tem umrl.

Pri volišču Žirovski vrh volilna enota 23/2 je ugotovljeno, pravilno 23/1 je ugotovljeno, da je v to skrinjico bila vržena ena glasovnica več od naš vpisanih volilcev in to zaradi tega, ker sta bili v isti stavbi in v istem prostoru združeni v lišči N^ova vas 19/1 in Žirovski vrh 23/1. En v lilec, sicer vpisan v N^ovi vasi je odvrnil pomotoma svoj volilni listek v volno skrinjico Žirovski vrh 23/1.

V volišču Stara vas 16/1 so prejeli eno glasovnico preveč, ker je bil en volilec pomotoma dvakrat vpisan.

V volilni enoti 17/1 Dobračeva so ravno tako prejeli eno glasovnico preveč, ker je bilo v volilnem imeniku sicer prečrtano, pa pri dodelitvi števila glasovnic ne upoštevano ima enega volilca, ki je postal umobolen in je v volilnem imeniku črtan. Na istem volišču je občinska volilnakomisija v razliko od volilnega odbora šteje izmed neveljavnih glasov še štiri glasovnice kot veljavne in sicer z "da".

V volilni enoti 15/1 Žiri je že v enostrenskem seštevku in rubrikah ugotovljeno, da je k vpisanim volilcem v imeniku volil še eden več na podlagi potrdila občinske volilne komisije, ker je med tem izpolnil starost 18 let.

Spričo gornjih pripomb, očitno se to nanaša na pomotoma vrženo glasovnico v združenih voliščih Nova vas 19/1 in Žirovski vrh 23/1 je Občinska volilna komisija ugotovila, da je po upisu v volilne imenike in s potrdili glasovalo 2.172 volilcev oz., da izhaja iz imenika in potrdila število volilcev 2.580, po glasovnicah, da - ne - neveljavnih in neuporabljenih glasovnic pa izhaja štetevka 2.579 vpisanih volilcev. Spriče te razlike se je sklicevati na določilo petega odstavka 93. člena zakona o volitvah odbornikov občinskih skupščin, ki smiselno velja tudi za volilni postopek pri referendumu, da velja izid glasovanja po glasovnicah. Število volilcev znaša tedaj 2.579, volitev se je udeležilo pravilno referendumu 2.172 volilcev, z da je glasovalo 1.643 volilcev, z ne 462 volilcev, neveljavnih je bilo 66 oddanih glasovnic, ni pa volilo 408 volilcev.

Končno je na to občinska volilna komisija ugotovila, da je večina volilcev v Krajevni skupnosti Žiri oddala svoj glas za odcepitev od občine Logatec in priključitev v občini Škofja Loka.

- 3 -

Občinska volilna komisija je spoznala referendum kot veljaven in nepravilnost ni bilo ugotoviti.

Volilni odbori na posameznih voliščih so zasedali cel dan od 7 do 19 ure, po zaključenih volitvah so razglasili rezultat volitev in prenesli volilno gradivo na sedež občinske volilne komisije v stavbi Krajevnega urada Žiri, kjer se je sestavil ta zapisnik, zaključil ob 22 uri, ob seštevku rezultata referenduma okrog 21,30 ure pa so se gornji rezultati tudi javno razglasili občanom v Žireh.

V Žireh, dne 15. junija 1959

Člani občinske volilne komisije in odborniške komisije občinske skupščine Logatec :

[Signature]

Prilomir
Bent

Wes Stamp
Heu hildes
ling

[Signature]
[Signature]

je bila za prebivalce teh naselij pot v Logatec mnogo hitrejša kot v Škofjo Loko. Ni pa znano, ali je bil to pomemben vzrok za njihovo željo, da bi ostali v občini Logatec.

Po referendumu – do 31. 12. 1969

Tajnik občine Škofja Loka Ferdinand Buh je 27. junija 1969 na pobudo Republiškega sekretariata za pravosodje in občo upravo razložil smiselnost priključitve Žirov občini Škofja Loka.⁶¹ Republiška oblast je upoštevala obrazložitev in rezultate referenduma. IS SRS je pripravil zakonski predlog za priključitev Krajevne skupnosti Žiri občini Škofja Loka s 1. januarjem 1970, skupščina ga je sprejela 16. julija 1969.⁶² Besedilo zakona je v prispevku Marije Stanonik.⁶³

Razgovor o prenosu pristojnosti je bil 7. avgusta 1969 na Krajevnem uradu Žiri. Na razgovoru sta bila tajnika obeh občin Mihael Kleč (v. d. tajnika, Logatec) in Ferdinand Buh (Škofja Loka) in po en uradnik vsake občine. Škofjeloški tajnik je logaškemu izročil seznam evidenc, spisov in materialov, ki jih potrebujejo za prenos pristojnosti. Nekaj dni pred tem sta se že srečala predsednika občin in si predala osnutek seznama.⁶⁴ Seznam ima kar 47 evidenc s podatki o prebivalcih, naseljih, gospodarstvu in družbenih dejavnostih.⁶⁵

Naslednji sestanek med predstavniki obeh občin je bil 21. oktobra 1969 v prostorih občine Logatec. Prisotna sta bila predsednika skupščin obeh občin (Vinko Haložan, Zdravko Krvina), oba tajnika (Zoran Mrak in Ferdinand Buh), oba načelnika oddelkov za narodno obrambo (Otmar Oblak in Nikola Dopudža), načelnika oddelkov za gospodarstvo (Anton Petercel in Irena Mlakar), Stane Pečar – načelnik oddelka za splošne upravne zadeve občine Škofja Loka, iz logaške občine pa še Mihael Kleč – načelnik oddelka za notranje zadeve, Olga Skvarča – v. d. načelnice davčne uprave, Vinko Urbar – šef katastra in Polonca Senčur – šefica odseka za družbene službe. Dogovorili so se, da bodo posamezne službe obeh občinskih uprav sodelovale neposredno. Vloge, ki sprožijo upravni postopek, bo Krajevni urad Žiri od 15. decembra 1969 naprej pošiljal na škofjeloško občino. Druge zadeve pa bodo do konca leta reševale službe logaške občine. Predsednika Haložan in Krvina sta nato poskušala urediti zaposlitev za Žirovce, ki so bili zaposleni v službah logaške občine. Službo v krajevnem uradu sta še naprej opravljali Ivana Menard in Tinka Markelj. Drugi zaposleni iz Žirov so bili Leopold Kogovšek (davčni izterjevalec), Ludvik Jesenovec (referent v oddelku za narodno obrambo), Karel Kavčič (referent za invalide in borce NOV) in Viktor Štajer (referent za urbanizem, stanovanjske zadeve in komunalo). Kakšne zaposlitve so dobili, iz arhivskega gradiva ni razvidno.⁶⁶

Skupščina občine Škofja Loka je 7. septembra 1969 ustanovila komisijo za prevzem v zvezi s priključitvijo območja Žirov. Člani komisije so bili Zdravko Krvina, Lojze Malovrh, Ferdinand Buh, Irena Mlakar in Stane Pečar.⁶⁷

Skupščina občine Škofja Loka je na zadnje tri seje v letu 1969 (26. novembra, 10. in 24. decembra) povabila tudi odbornike iz Žirov.⁶⁸

Za prenos pristojnosti pri prehodu med občinama in prehodu iz notranske v gorenjsko regijo je škofjeloška občina 3. novembra 1969 pozvala tudi različne ustanove, zavode in službe.

⁶¹ SI ZAL ŠKL 141 (okrajšava za SI ZAL ŠKL 141, Skupščina občine Škofja Loka, t. e. 63, a. e. 015-01/69), dopis Republiškem sekretariatu za pravosodje in občo upravo 27. 6. 1969, naslov dopisa: Priključitev Žirov Škofji Loki, obrazložitev.

⁶² Uradni list Socialistične republike Slovenije 1969, št. 24, 24. 7. 1969, str. 457.

⁶³ Stanonik, *Žiri na meji*, str. 122–123. Ponatis v tej številki na str. 54.

⁶⁴ SI ZAL ŠKL 141, zapisnik o razgovoru glede primopredaje upravnih zadev 7. 8. 1969.

⁶⁵ SI ZAL ŠKL 141, pregled evidenc, 4. 8. 1969.

⁶⁶ ZAL LOG 39, zapisnik sestanka predstavnikov SO Škofja Loka in SO Logatec 21. 10. 1969.

⁶⁷ SI ZAL ŠKL 141, Dopis SO Škofja Loka 27. 10. 1969 SO Logatec, naslov dopisa Priključitev območja KS Žiri.

⁶⁸ SI ZAL ŠKL 141, dopis SO Škofja Loka 17. 11. 1969, naslov dopisa Priključitev območja KS Žiri, seje občinske skupščine.

Poziv so prejeli Občinsko sodišče Škofja Loka, Sodnik za prekrške Škofja Loka, Občinsko javno tožilstvo Kranj, Občinsko javno pravobranilstvo Kranj, Stanovanjsko podjetje Škofja Loka, Temeljna izobraževalna skupnost Škofja Loka, Komunalni zavod za socialno zavarovanje Kranj, Komunalni zavod za zaposlovanje Kranj, Zdravstveni dom Kranj, Uprava javne varnosti Kranj, Podjetje za PTT promet Kranj, Zavarovalnica Sava, Kranj, Služba družbenega knjigovodstva Kranj, Gorenjska kreditna banka Kranj, Splošna vodna skupnost Kranj, Gozdno gospodarstvo Kranj, Lekarna Škofja Loka, Živinorejsko-veterinarski zavod Kranj, Elektro Kranj, Zavod za zdravstveno varstvo Kranj, Zavod za klimatsko zdravljenje otrok Kranj in Veterinarska postaja Škofja Loka.⁶⁹

Oddelek za splošne upravne zadeve škofjeloške občine je od logaške občine prejel vse zahtevane evidence. Med drugim dokumente za 902 voznika motornih vozil, seznam 12 oseb, ki se jim potni listi ne smejo izdati, 855 dokumentov za motorna vozila, 44 dokumentov lastnikov orožnih listov in 14 dosjejev društev (PGD Žiri, PGD Dobračeva, Lovska družina Žiri, Krajevni odbor RKS Žiri, Društvo prijateljev mladine Žiri, ZTS Četa zelenega Žirka Žiri, Krajevni odbor ZVVI Žiri, Ribiška družina Žiri, Turistično društvo Žiri, Planinsko društvo Žiri, Delavsko prosvetno društvo Svoboda Žiri, Društvo ljudske tehnike Žiri, Avto-moto društvo Žiri in Strelniška družina Tabor Žiri).

Logaški urad za kataster je predal katastrski operat škofjeloškemu uradu 15. decembra 1969.⁷⁰

Odsek za finance škofjeloške občine je 29. 12. 1969 prevzel od logaške občine finančne obveznosti za območje Žirov. Iz anuitet za odplačevanje posojil izvemo, da so v Stari šoli nadzidali tretje nadstropje v letih 1958 do 1964. Učiteljski blok so zgradili od 1957 do 1960. Območje Žirov je imelo še 57.188 din obveznosti do gradnje ljubljanskega Kliničnega centra.⁷¹

Oddelek za družbene službe in občo upravo škofjeloške občine je prevzel štipendiranje 10 dijakov srednjih šol. Na pedagoški gimnaziji se jih je šolalo šest, na gimnaziji dva, ena dijakinja je bila na ekonomski, dijak pa na tehniški kemijski šoli.⁷²

Oddelka za narodno obrambo sta predala posle do 10. decembra 1969, ko je škofjeloški oddelek začel opravljati vojaške obveznosti za območje Žirov.⁷³

Pošto Žiri je PTT podjetje Ljubljana predalo PTT podjetju Kranj 30. decembra 1969.⁷⁴

Predaja veterinarskih poslov med veterinarskima postajama Logatec in Škofja Loka je bila opravljena 31. januarja 1970. Prezaposlili so tudi veterinarja Janka Habjana.⁷⁵

Zapisnik primopredaje na matičnem uradu v Žireh 8. januarja 1970 našteva seznam rojstnih, poročnih in mrliških knjig, družinske kartoteke, državlansko knjigo in register prebivalcev. V družinski kartoteki je bilo 1211 gospodinjev, v registru prebivalstva pa 3926 občanov. Od inventarja sta med 123 predmeti naštet pisalna stroja Emona in Torpedo, dvojce škarij in štiri Titove slike.⁷⁶

69 SI ZAL ŠKL 141, Primopredaja poslov od SO Logatec za področje KS Žiri, dopis 3. 11. 1969.

70 SI ZAL ŠKL 141, Zapisnik o primopredaji katastrskega operata dne 15. 12. 1969.

71 SI ZAL ŠKL 141, Zapisnik o prevzemu finančnih obveznosti od SO Logatec dne 20. 1. 1970.

72 SI ZAL ŠKL 141, Oddelek za družbene službe in občo upravo, Poročilo o prevzemu poslov, datum dopisa 13. 3. 1970.

73 SI ZAL ŠKL 141, Odsek za narodno obrambo, Primopredaja poslov po NO od SO Logatec za področje KU Žiri, datum dopisa 13. 3. 1970.

74 SI ZAL ŠKL 141, Podjetje za PTT promet Kranj, Primopredaja poslovanja pošte Žiri, datum dopisa 12. 3. 1970.

75 SI ZAL ŠKL 141, Veterinarski postaji Logatec in Škofja Loka, Zapisnik o primopredaji veterinarskih poslov dne 31. 1. 1970.

76 SI ZAL ŠKL 141, Zapisnik o primopredaji poslov Matičnega urada Žiri dne 8. 1. 1970.

Po referendumu – od 1. 1. 1970

Zgoraj opisane administrativne postopke pri vključitvi Žirov v občino Škofja Loka je 25. junija 1970 povzel v poročilu predsednik Skupščine občine Škofja Loka Zdravko Krvina. Dodal je svoj pogled na stanje v urbanizmu in komunalni opreми. Gradilo se je na vseh za stanovanjsko gradnjo določenih površinah, z dovoljenjem občine Logatec pa tudi drugje. Zato je bila gradnja razpršena in komunalno opremljanje težavno in drago. Kanalizacije sploh ni bilo, graditelji so svoje odtokove speljali do prvega jarka ob cesti.⁷⁷

Maja in junija 1971 so organi škofjeloške občine ocenili stanje in opravljeno delo v Krajevni skupnosti Žiri po priključitvi občini Škofja Loka. Oddelek za urbanizem, gradbene in komunalne zadeve je pripravljaval zazidalni načrt, oviralo ga je pomanjkanje katastrskih podlag. Najnujnejša naloga za prihodnje je bila izgradnja kanalizacije in ureditev ceste od Dobračeve do Starih Žirov.⁷⁸ Oddelek za finance je leta 1970 prekategORIZIRAL nekatera kmetijska zemljišča, da so se kmetom znižali davki. Urejali so lastništvo stavbnih zemljišč, ki so bila dodeljena ali kupljena brez pogodb.⁷⁹ Geodetska uprava Škofja Loka je pripravljala geodetsko-topografsko izmero Žirov.⁸⁰ Oddelek za družbene službe in občo upravo je uredil prenos občinskih štipendij na občino Škofja Loka, zagotovil financiranje osnovne šole in vrtca, skrbel za socialno varstvo in pomoč. Opozorili so na izredno velik delež duševno prizadetih občanov na območju Žirovskega Vrha.⁸¹ Oddelek za notranje zadeve je ugotavljal, da delo na Krajevni upravi Žiri ni bilo v skladu z navodili in predpisi, organizirali so inštrukcije za delavki. Krajevni urad v Žireh je opravljal več storitev za občane kot drugi uradi v občini, to prakso nameravajo obdržati in razširiti. Odpravljali so hude pomanjkljivosti v požarnem varstvu v žirovskih delovnih organizacijah. Zamenjali so registrske tablice motornih vozil z oznako LJ za oznako KR.⁸² Oddelek za gospodarstvo je ugotovil, da je nejasen nadaljnji razvoj kraja in gospodarskih organizacij (razen Alpine), da občina ni sodelovala pri reševanju pomembnih gospodarskih problemov kraja, da so investicije v gospodarstvu bile pretežno iz sredstev gospodarstva, niso pa črpali sredstev sklada skupnih rezerv, bank, skladov za pospeševanje gospodarskega razvoja, stanovanjskega sklada. Leta 1970 so zaprli obrat Modnih oblačil, nudili finančno in organizacijsko pomoč Etiketi pri pripravah na izgradnjo nove tovarne in Kladivarju pri pripravljanju in realizaciji novega programa. Lotili so se preusmerjanja kmetij in vračanja arondiranih zemljišč kmetom.⁸³

V Žireh po referendumu

Med ljudmi v Žireh je po referendumu nekaj mesecev vladalo evforično razpoloženje,⁸⁴ politična situacija pa je bila po mnenju Častnega razsodišča ZK Slovenije mučna. Komunisti v Žireh so se razdelili na dva tabora. Spor se je razširil tudi v krajevno organizacijo SZDL in Zvezo združenj borcev NOV.⁸⁵ Te organizacije so skoraj prenehale delati. Konec leta 1972 so v krajevni

⁷⁷ SI ZAL ŠKL 141, Primopredaja poslov od SO Logatec za področje KS Žiri. Poročilo o izvedbi zakona o spremembi območij občin Logatec in Škofja Loka, dopis 25. 6. 1970.

⁷⁸ SI ZAL ŠKL 141, Oddelek za urbanizem, gradbene in komunalne zadeve, Ocena dogajanja in problematike na območju KS Žiri, dopis 4. 6. 1971.

⁷⁹ SI ZAL ŠKL 141, Oddelek za finance, Ocena dogajanja in problematike na območju KS Žiri, dopis 17. 5. 1971.

⁸⁰ SI ZAL ŠKL 141, Geodetska uprava Škofja Loka, Ocena dogajanja in problematike na območju KS Žiri, dopis 14. 6. 1971.

⁸¹ SI ZAL ŠKL 141, Oddelek za družbene službe in občo upravo, Poročilo o delu in stikih v KS Žiri, dopis 20. 5. 1971.

⁸² SI ZAL ŠKL 141, Oddelek za notranje zadeve, Ocena dogajanja in problematike na območju KS Žiri, dopis 5. 5. 1971.

⁸³ SI ZAL ŠKL 141, Oddelek za gospodarstvo, Ocena gospodarske aktivnosti na področju Žirov, dopis 26. 5. 1971.

⁸⁴ Nejko Podobnik, informacija v e-mailu 12. 8. 2019.

⁸⁵ Častno razsodišče ZK Slovenije, III. Senat, poročilo 28. 10. 1969, št. 20/3, str. 7 (arhiv Nejke Podobnika).

organizaciji ZK ugotavljali, da družbenopolitične organizacije obstajajo le na papirju.⁸⁶ V prvi polovici leta 1973 je bila v krajevni organizaciji ZK Žiri večina energije še vedno namenjena iskanju krivcev za referendumsko dogajanje. V Ljubljani so govorili kar o »žirovskem problemu«.⁸⁷ V tistem času, ko so organi Zveze komunistov sodelovali pri odločanju na vseh ravneh, je takšna situacija v kraju nedvomno zavirala razvoj Žirov. Poleg tega so spori zmanjševali vpliv Žirovcev na odločitve v občini Škofja Loka, kar je dodatno slabo vplivalo na razvoj Žirov.

Spori, povezani z občinsko pripadnostjo, so mnogim v Žireh zagrenili leta življenja. Ta oseba na plat žirovske poti iz samostojne občine čez Logatec v Škofjo Loko pa bi bila primernejša za literarno delo kot za strokovni prispevek.

Zahvala

Nejko Podobnik mi je za pisanje prispevka posodil dokumente iz svojega osebnega arhiva, Miran Naglič pa iz zapuščine svojega očeta Petra Nagliča. Milan Kopač je v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, enota Škofja Loka prvi našel arhivirano peticijo in podpise z zahtevo po referendumu leta 1961. Vsem se za dragocene podatke iskreno zahvaljujem.

Viri in literatura

Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka, okrajšave v sprotnih opombah:

SI ZAL ŠKL 141 = SI ZAL ŠKL 141, Skupščina občine Škofja Loka, t. e. 63, a. e. 015-01/69.

SI ZAL ŠKL 384 = SI ZAL ŠKL 384, Občinski komite Zveze komunistov Žiri, t. e. 5.

SI ZAL ŠKL 31 = SI ZAL ŠKL 31, Občinski ljudski odbor Žiri.

SI ZAL ŠKL 48, Krajevni urad Žiri.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Ljubljana, okrajšava v sprotnih opombah:

SI ZAL LOG 39 = SI ZAL LOG 39, Skupščina občine Logatec, t. e. 15, a. e. 153.

Privatni arhivi:

zapuščina Petra Nagliča, hrani Miran Naglič, Žiri,
arhiv Nejka Podobnika, Žiri.

Literatura

Krajevni leksikon Ljudske republike Slovenije, osnovni podatki o prebivalstvu, šolstvu, zdravstvu, poštah, železniških postajah, s seznamom katastrskih občin, planinskih postojank in abecednim imenikom zaselkov in naselij, Ljubljana, Uradni list LRS, 1954.

Naglič, Miha: *Kdo je kdo na Žirovskem*, Žiri, DPD Svoboda, Literarna sekcija, Muzejsko društvo, 1998.

Stanonik, Marija: *Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi*, Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

Stanonik, Marija: *Žiri na meji*, Ljubljana, Pegaz International, 2007. Ponatis poglavja o referendumu v tej številki na str. 43–55.

Šmidovnik, Janez: *Koncepcija jugoslovanske občine*, Ljubljana, Uradni list, 1970.

Uradni list Ljudske republike Slovenije 1952, št. 11, 19. 4. 1952.

Uradni list Ljudske republike Slovenije 1961, št. 13, 1. 7. 1961.

Uradni list Socialistične republike Slovenije 1969, št. 17, 22. 5. 1969.

Uradni list Socialistične republike Slovenije 1969, št. 24, 24. 7. 1969

⁸⁶ Zapisnik komisije 28. 12. 1972 (arhiv Nejka Podobnika).

⁸⁷ (a) Zapisnik sestanka krajevne organizacije ZK 21. 3. 1973, (b) stališča in predlogi sekretariata krajevne organizacije ZK Žiri 7. 5. 1973, (c) zapisnik skupne seje sekretariata in komisije, ki je raziskovala ravnanje posameznikov ob referendumu 18. 6. 1973, (d) vabilo z gradivom za sestanek vseh žirovskih komunistov 26. 6. 1973 (arhiv Nejka Podobnika).

Alojz Demšar

Podpisniki zavrnjene peticije za referendum o občinski pripadnosti leta 1961

Povzetek

Peticijo za referendum o občinski pripadnosti, ki so jo 9. marca 1961 vložili Jože Košir, Tone Bizjak in Vinko Govekar na Občinski ljudski odbor Občine Žiri, je podpisalo 559 volivcev tedanje občine Žiri. Pobuda za referendum je bila teden dni kasneje na seji Občinskega ljudskega odbora zavrnjena. V prispevku so objavljena imena podpisnikov.

Uvod

Občinski ljudski odbor kot najvišji organ Občine Žiri je 10. februarja 1961 sprejel sklep, da se občini Žiri in Logatec združita v novo občino Logatec. To je pomenilo, da je žirovska občina priključena logaški. Sklep so sprejeli po zborih volivcev, ki so bili sklicani dan prej. Na zborih volivcev je občinsko vodstvo predlagalo priključitev občini Logatec, zbori pa so predlog z veliko večino z javnim glasovanjem potrdili. Priključitvi je na zboru v Stari vasi nasprotoval Vinko Govekar, prvi direktor tovarne Alpina. Predlagal je referendum o bodoči občinski pripadnosti, zbor pa je večinsko izglasoval priključitev občini Logatec.

Predlog za referendum, ki ga je Govekar dal na zboru volivcev v Stari vasi, pa ni bil pozabljen. Nasprotniki priključitve Logatcu – zagovorniki priključitve Škofji Loki – so 9. marca 1961 vložili peticijo za referendum o občinski pripadnosti s 559 podpisi volivcev. Vlagatelji so bili Jože Košir, Tone Bizjak in Vinko Govekar (slika 1).¹

Peticiji so priložili 15 oštevilčenih listov s podpisi volivcev (slika 2). Večinoma so na listih podpisi z imenom in priimkom, na 1., 7., 10., 14. in 15. listu so pri delu podpisnikov navedena tudi njihova naselja, na 3. listu pa naslovi podpisnikov. Imena podpisanih volivcev so vlagatelji peticije tudi natipkali, priloženi tipkopis ima 11 oštevilčenih listov. V tipkopisu so imena v enakem vrstnem redu kot na listih s podpisi, dodana sta zaporedna številka in naselje (slika 3).

Zaporedne številke podpisanih volivcev v tipkopisu se končajo z vpisom 561 in imajo več napak. Dvakrat je bilo uporabljenih 13 zaporednih števil: 11, 218, 235 in 246–255. Te napake so verjetno kompenzirali tako, da so 13 števil izpustili (67 in 68, 464, 475–484). Vpis z zaporedno številko 160 je prečrtan, številka 270 pa je brez imena podpisnika. Tako je v tipkopisu skupaj 559 imen podpisnikov.

Zaporedne številke pri imenih v tipkopisu 1–11 (Žakelj) so na 1. listu s podpisi, 11 (Oblak) –38 na 2. listu, 39–55 na 3. listu, 56–81 na 4. listu, 82–161 na prvi strani 5. lista, 162–195 na drugi strani 5. lista, 196–226 na prvi strani 6. lista, 227 na drugi strani 6. lista, 228–246 na 7. listu, 247–284 na 8. listu, 285–319 na prvi strani 9. lista, 320–326 na drugi strani 9. lista,

¹ Peticija je arhivirana v ZAL, Enota v Škofji Loki, arhivski fond SI ZAL ŠKL 31, Občinski ljudski odbor Žiri, t. e. 48, mapa: Volilci občine Žiri, zahtevek za referendum, dokument: Peticija volilnih upravičencev za tajno glasovanje, vložena 9. marca 1961, priloženih 11 listov z natipkanimi imeni podpisnikov in 15 listov s podpisi.

LJUDSKA REPUBLIKA SLOVENIJA
OBČINSKI LJUDSKI ODBOR ŽIRI
DARJA KRANJ

Znak, del. št.	Leto: 6/3-111
08-2/1	Priloga - vrednota: 26 Resi: 02/1

O B Č I N S K E M U L J U D S K E M U O D B O R U,

Ž I R I

ZADEVA: Peticija volilnih upravičencev za tajno glasovanje.

Podpisani smo na pobudo volilnih upravičencev občine Žiri, da se izvede tajno glasovanje, pristopili k pobiranju podpisov, naj se na tajnem glasovanju odloči, kateri občini naj se priključi občina Žiri.

S tem v zvezi vlagamo peticijo, ki je podprta z 560 podpisi volilnih upravičencev ter prosimo naslov, da razpiše tajno glasovanje z sodelovanjem Obč. odbora SZDL, to pa vsled tega, ker je večina podpisnikov v tej organizaciji včlanjena.

Prilagamo seznam volilcev, ki obsega 11 listov ter 15 listov z originalnimi podpisi volilnih upravičencev, ki so vsi za tajno glasovanje.

26 prilog

V Žireh, 9. marca 1961.

Košir Jože : *Jože Košir*.....

Bizjak Tone: *Tone Bizjak*.....

Govekar Vinko: *Vinko Govekar*.....

Slika 1. Peticija volivcev za tajno glasovanje (referendum), vložena 9. marca 1961. Vir: SI ZAL ŠKL 31, Občinski ljudski odbor Žiri., t. e. 48, mapa: Volilci občine Žiri, zahtevek za referendum.

10

Tovariši in tovarišice - volilci !

Volilci občine Žiri se ne strinjamo in protestiramo proti načinu in manjšinskim sklepom za združitev občine Žiri z občino Logatec. Novi zakon o komunalni ureditvi daje občanom nove in širše kompetence in ker je občina Žiri za predvideno novo ureditev gospodarsko prešibka, da bi uspešno vršila svoje funkcije, smo volilci postavljeni pred važno in odgovorno nalogo.

Vsled tega volilci občine Žiri zahtevamo od oblasti, da izvede tajno glasovanje h kateri občini naj bi se priključili, tako, da bo imel vsak volilec čas in priliko za premislek in svobodno o tem odločil, ali se Žiri priključijo k Škofji Loki ali k Logatcu.

groselj Frane Dobrova	Volilnik Jekla Selo
groselj Ivanda " "	Volilnik Jekla - " -
Oblok Matev Selo	Podobnik Dril - " -
Oblok Tarla " "	Podobnik Mlika - " -
Oblok Ivanka " "	Kokomeli Marijo - " -
Oblok Kimbo " "	Gajnerin Danica - " -
Oblok Ivan " "	Oblok Anjele - " -
Oblok Anton Selo	Oblok Stefan - " -
Oblok Ivanjo	Oblok Ljilja - " -
Oblok Anton	Trček Francija - " -
Oblok Berta	
Oblok Dobrova	Bogataj Franja
Oblok Emilija - " -	Bogataj Franja
Oblok Kotovine - " -	Bojarski Furka Selo
Oblok Franciško Dobrova	Koglič Polca
Oblok Utrm " "	Eržen Marijo
Oblok Kozinka	Eržen Pavel
Oblok Ivan	Oblok Francka
Oblok Marija	Starmom Anja
Oblok Marija	Starmom Fani
	Starmom Kofija

Slika 2. Podpisi zahteve po referendumu, list št. 10. Vir: gl. slika 1.

-1-

S E Z N A M VOLILCEV, ki so za tajno glasovanje

Zap. št.	Priimek in ime	Naselje	Zap. št.	Priimek in ime	Naselje
1	Demšar Vera	Stara vas	36	Podobnik Dušan,	Stara vas
2	Demšar Jože	"	37	Cigale Cilka	Stara vas
3	Jan Janko	"	38	Jereb Ivanka	Dobračeva
4	Lampreht Marija	"			
5	Velkavrh Albin	"			
6	Istenič Frančiška	Žiri			
7	Tušek Marta	Stara vas	39	Pivk Karl	Dobračeva
8	Tušek Janez	"	40	Demšar Albert	"
9	Kavčič Pavel	"	41	Burjek Janez	"
10	Kavčič Vida	"	42	Demšar Katarina	"
11	Žakelj Stanko	"	43	Burjek Veronika	"
			44	Pivk Vladimir	"
11 ^a	Oblak Anton ml	Selo	45	Pivk Marija	"
12	Oblak Vital	"	46	Pivk Ivan	"
13	Tolar Vinko	Zabrežnik	47	Pivk Ivana	"
14	Poljanšek Alojz	(miz.podj.)	48	Žakelj Urban	"
15	Bogataj Slavko	Žirovski vrh	49	Žakelj Frančiška	"
16	Trček Franc	Dobračeva	50	Tavčar Jakob	"
17	Cankar Venceslav	Selo	51	Tavčar Mici	"
18	Kavčič Franc	Račeva	52	Pivk Marta	"
19	Naglič Mirko	Žiri	53	Žakelj Breda	"
20	Kavčič Vinko	Koprivnik	54	Oblak Franc	"
21	Eniko Viktor	Dobračeva	55	Oblak Marija	"
22	Logar Tone	Dobračeva			
23	Pivk Janko	Osojnica			
24	Kristan Rado	Dobračeva			
25	Glađek Dušan	Stara vas			
26	Potočnik Franc	Dobračeva			
27	Kavčič Vinko	Selo			
28	Fečelin Franc	Brekovce			
29	Filipič Vinko	Dobračeva			
30	Filipič Slavka	"			
31	Gantar Vinko	Nova vas			
32	Fortuna Vinko	Dobračeva			
33	Žakelj Vencelj	Breznica			
34	Godec Ciril	Dobračeva			
35	Jereb Alojz	Nova vas			

Slika 3. Tipkopis z imeni podpisnikov zahteve po referendumu, list št. 1. Vir: gl. slika 1.

327–362 na prvi strani 10. lista, 363–391 na drugi strani 10. lista, 392–433 na prvi strani 11. lista, 434–474 na drugi strani 11. lista, 485–493 na 12. listu, 494–497 na 13. listu, 498–533 na prvi strani 14. lista, 534–541 na drugi strani 14. lista in 542–561 na 15. listu s podpisi.

Podpisniki so prebivali v naseljih Brekovice (1 podpisnik), Breznica (1), Dobračeva (86), Jarčja Dolina (6), Koprivnik (2), Ledinica (14), Nova vas (103), Osojnica (1), Račeva (11), Selo (59), Stara vas (195), Zabrežnik (1), Žiri (63), Žirovski Vrh (15). Alojz Poljanšek nima vpisanega naselja, le opombo miz. podjetje.

Pobuda za referendum je bila zavrnjena na seji Občinskega ljudskega odbora Občine Žiri 16. marca 1961. Skupščina Ljudske republike Slovenije je 23. maja 1961 sprejela zakon o združitvi občin Žiri in Logatec v novo občino Logatec. Zakon je stopil v veljavo 1. junija 1961. Več o združitvi občin Žiri in Logatec v novo občino Logatec in zavrjeni pobudi za referendum je napisano na straneh 56–75 v tej številki Žirovskega občasnika.²

Imena podpisnikov peticije za referendum o občinski pripadnosti leta 1961

Zap. št.	Priimek	Ime	Naselje
1	Demšar	Vera	Stara vas
2	Demšar	Jože	Stara vas
3	Jan	Janko	Stara vas
4	Lamprecht	Marija	Stara vas
5	Velkavrh	Albin	Stara vas
6	Istenič	Frančiška	Žiri
7	Tušek	Marta	Stara vas
8	Tušek	Janez	Stara vas
9	Kavčič	Pavel	Stara vas
10	Kavčič	Vida	Stara vas
11	Žakelj	Stanko	Stara vas
11	Oblak	Anton ml.	Selo
12	Oblak	Vital	Selo
13	Tolar	Vinko	Zabrežnik
14	Poljanšek	Alojz	(miz. podjetje)
15	Bogataj	Slavko	Žirovski Vrh
16	Trček	Franc	Dobračeva
17	Cankar	Venceslav	Selo
18	Kavčič	Franc	Račeva
19	Kavčič	Mirko	Žiri
20	Kavčič	Vinko	Koprivnik
21	Eniko	Viktor	Dobračeva
22	Logar	Tone	Dobračeva

23	Pivk	Janko	Osojnica
24	Kristan	Rado	Dobračeva
25	Gladek	Dušan	Stara vas
26	Potočnik	Franc	Dobračeva
27	Kavčič	Vinko	Selo
28	Pečelin	Franc	Brekovce
29	Filipič	Vinko	Dobračeva
30	Filipič	Slavka	Dobračeva
31	Gantar	Vinko	Nova vas
32	Fortuna	Vinko	Dobračeva
33	Žakelj	Vencelj	Breznica
34	Godec	Ciril	Dobračeva
35	Jereb	Alojz	Nova vas
36	Podobnik	Dušan	Stara vas
37	Cigale	Cilka	Stara vas
38	Jereb	Ivanka	Dobračeva
39	Pivk	Karl	Dobračeva
40	Demšar	Albert	Dobračeva
41	Burjek	Janez	Dobračeva
42	Demšar	Katarina	Dobračeva
43	Burjek	Veronika	Dobračeva
44	Pivk	Vladimir	Dobračeva
45	Pivk	Marija	Dobračeva
46	Pivk	Ivan	Dobračeva
47	Pivk	Ivana	Dobračeva
48	Žakelj	Urban	Dobračeva

² Demšar, str. 56–75.

49	Žakelj	Frančiška	Dobračeva
50	Tavčar	Jakob	Dobračeva
51	Tavčar	Mici	Dobračeva
52	Pivk	Marta	Dobračeva
53	Žakelj	Breda	Dobračeva
54	Oblak	Franc	Dobračeva
55	Oblak	Marija	Dobračeva
56	Jesenko	Franc	Stara vas
57	Pirih	Celestina	Stara vas
58	Gluhodedov	Ivan	Stara vas
59	Gluhodedov	Dana	Stara vas
60	Vehar	Ana	Stara vas
61	Zajc	Pavel	Stara vas
62	Velkavrh	Iva	Stara vas
63	Anzelm	Vera	Stara vas
64	Lazar	Viktorija	Stara vas
65	Govekar	Ana	Stara vas
66	Govekar	Matevž	Stara vas
69	Govekar	Julij	Stara vas
70	Žakelj	Janez	Stara vas
71	Žakelj	Marija	Stara vas
72	Jan	Ana	Stara vas
73	Bogataj	Anton	Stara vas
74	Šubic	Slavka	Stara vas
75	Oblak	Terezija	Stara vas
76	Šubic	Vinko	Stara vas
77	Giacomelli	Silva	Stara vas
78	Mlinar	Slavka	Stara vas
79	Vončina	Angela	Stara vas
80	Poljanšek	Tončka	Stara vas
81	Zupančič	Silva	Stara vas
82	Bogataj	Stazi	Stara vas
83	Gladek	Marija	Stara vas
84	Mur	Pavla	Stara vas
85	Mur	Pavel	Stara vas
86	Rihar	Katarina	Stara vas
87	Čadež	Berta	Stara vas
88	Šinkovec	Tončka	Stara vas
89	Šinkovec	Franc	Stara vas
90	Žakelj	Nada	Stara vas
91	Podobnik	Marija	Stara vas
92	Mrak	Neža	Stara vas

93	Šubic	Ivana	Stara vas
94	Mur	Danica	Stara vas
95	Jereb	Francka	Stara vas
96	Ovsenk	Janez	Stara vas
97	Oblak	Tone	Žiri
98	Oblak	Janko	Stara vas
99	Oblak	Albina	Stara vas
100	Podgornik	Ivana	Stara vas
101	Podgornik	Pavel	Stara vas
102	Kopač	Majda	Stara vas
103	Mlinar	Franc	Stara vas
104	Mlinar	Ana	Stara vas
105	Mlinar	Franc ml.	Stara vas
106	Mlinar	Enica	Stara vas
107	Jager	Veronika	Stara vas
108	Krvina	Franc	Stara vas
109	Krvina	Ivana	Stara vas
110	Zajc	Ivan	Stara vas
111	Prosen	Hilda	Stara vas
112	Poljanc	Marija	Stara vas
113	Bogataj	Marija	Stara vas
114	Peternelj	Franc	Stara vas
115	Peternelj	Pavla	Stara vas
116	Pivk	Anton	Žirovski Vrh
117	Pivk	Marija	Žirovski Vrh
118	Košir	Jože	Stara vas
119	Govekar	Vinko	Stara vas
120	Naglič	Ignac	Stara vas
121	Bizjak	Anton	Stara vas
122	Lapajne	Dalibor	Stara vas
123	Kavčič	Jože	Stara vas
124	Zupančič	Pavel	Stara vas
125	Bizjak	Zora	Stara vas
126	Oblak	Minka	Stara vas
127	Bogataj	Antonija	Stara vas
128	Padovac	Jože	Žiri
129	Mrak	Štefan	Stara vas
130	Udovč	Anton	Stara vas
131	Udovč	Tilka	Stara vas
132	Mrak	Katarina	Stara vas
133	Bogataj	Evgen	Stara vas
134	Lapajne	Mili	Stara vas

135	Strlič	Marijana	Stara vas
136	Kavčič	Ivana	Stara vas
137	Jereb	Franc	Stara vas
138	Jereb	Alojzija	Stara vas
139	Naglič	Angela	Stara vas
140	Bogataj	Marija	Stara vas
141	Seljak	Anton	Stara vas
142	Seljak	Marija	Stara vas
143	Poljanšek	Andrej	Stara vas
144	Tavčar	Anton	Stara vas
145	Tavčar	Angelca	Stara vas
146	Dermota	Adolf	Stara vas
147	Dermota	Angela	Stara vas
148	Drmota	Alojzija	Stara vas
149	Drmota	Verena	Stara vas
150	Žakelj	Milka	Stara vas
151	Možina	Franc	Stara vas
152	Možina	Cilka	Stara vas
153	Mlinar	Marija	Stara vas
154	Mlakar	Neža	Stara vas
155	Cigale	Nežka	Stara vas
156	Žakelj	Marija	Stara vas
157	Oblak	Vika	Stara vas
159	Seljak	Neža	Stara vas
160	prečrtan vpis		
161	Bogataj	Ivan	Dobračeva
162	Bogataj	Marija	Dobračeva
163	Kunc	Marija	Dobračeva
164	Žakelj	Matevž (Balčk)	Dobračeva
165	Žakelj	Ivana	Dobračeva
166	Žakelj	Elka	Dobračeva
167	Zajc	Alfonz	Dobračeva
168	Grošelj	Franja	Dobračeva
169	Zajc	Marija	Dobračeva
170	Istenič	Franc Ivanka	Dobračeva
171	Istenič	Marjana	Dobračeva
172	Pertovt	Franc	Dobračeva
173	Pertovt	Pavla	Dobračeva
174	Pertovt	Franci	Dobračeva
175	Kopač	Pavla	Dobračeva
176	Jereb	Silva	Dobračeva
177	Erznožnik	Vera	Dobračeva
178	Andreuzzi	Marija	Stara vas
179	Fortuna	Julka	Račeva
180	Kavčič	Malka	Račeva
181	Poljanšek	Marija	Račeva
182	Albreht	Ivana	Račeva
183	Novak	Ivan	Račeva
184	Trček	Jože	Račeva
185	Pivk	Pavel	Račeva
186	Trček	Marjana	Račeva
187	Gantar	Polda	Račeva
188	Podobnik	Marija	Račeva
189	Potočnik	Marija	Žirovski Vrh
190	Mlinar	Marjana	Žirovski Vrh
191	Kavčič	Milan	Žirovski Vrh
192	Kavčič	Helena	Žirovski Vrh
193	Krvina	Slavka	Žirovski Vrh
194	Albreht	Pavla	Žirovski Vrh
195	Potočnik	Franja	Žirovski Vrh
196	Oblak	Janez	Stara vas
197	Krumpačnik	Martin	Stara vas
198	Mrak	Marjana	Stara vas
199	Bogataj	Anica	Stara vas
200	Bačnar	Marija	Stara vas
201	Pečelin	Ivan	Stara vas
202	Pečelin	Marjana	Stara vas
203	Strlič	Franc	Stara vas
204	Strlič	Marija	Stara vas
205	Možina	Nada	Stara vas
206	Dolenc	Milan	Stara vas
207	Košir	Ana	Stara vas
208	Dolenc	Ljudmila	Stara vas
208	Kocelj	Julka	Stara vas
209	Anzelm	Ivana	Stara vas
210	Primožič	Anica	Stara vas
211	Pišek	Desa	Stara vas
212	Brković	Jelka	Stara vas
213	Primožič	Marjana	Stara vas
214	Bačnar	Marija ml.	Stara vas
215	Kolenc	Anka	Stara vas
216	Jesenko	Johan	Stara vas
217	Kristan	Alojz	Stara vas

218	Bevk	Jože	Stara vas
218	Bevk	Fani	Stara vas
219	Bevk	Fanči	Stara vas
220	Lokar	Franc	Stara vas
221	Lokar	Martina	Stara vas
222	Ušeničnik	Štefka	Stara vas
223	Godec	Dara	Dobračeva
224	Strlič	Matevž	Dobračeva
225	Erznožnik	Polde	Dobračeva
226	Erznožnik	Franca	Dobračeva
227	Kavčič	Ivana	Dobračeva
228	Grošelj	Leopoldina	Žiri
229	Fortuna	Marija	Žiri
230	Bizjak	Valentina	Žiri
231	Kopčavar	Marica	Žiri
232	Erznožnik	Slavko	Žiri
233	Erznožnik	Milena	Žiri
234	Erznožnik	Albina	Žiri
235	Čadež	Marija	Žiri
235	Kristan	Berta	Žiri
236	Kristan	Mirko	Žiri
237	Žakelj	Janko	Žiri
238	Justin	Matilda	Žiri
239	Pečelin	Marija	Žiri
240	Bajčič	Slavka	Žiri
241	Sodič	Marica	Žiri
242	Kavčič	Fanči	Žiri
243	Vehar	Sonja	Žiri
244	Štumberger	Anton	Dobračeva
245	Tavčar	Tilka	Žiri
246	Tavčar	Irma	Žiri
247	Tušar	Ana	Žiri
248	Tušar	Maks	Žiri
249	Primožič	Lidija	Žiri
250	Zajc	Jožefa	Stara vas
251	Novak	Vinko	Stara vas
252	Starman	Rozalija	Stara vas
253	Starman	Frančiška	Stara vas
254	Kržišnik	Slava	Stara vas
255	Kavčič	Jožefa	Stara vas
246	Čadež	Vilka	Stara vas
247	Erznožnik	Marko	Žiri

248	Pečelin	Adolf	Žiri
249	Pečelin	Pavla	Žiri
250	Kolenc	Alojz	Žiri
251	Kolenc	Francka	Žiri
252	Kolenc	Zdenka	Žiri
253	Jobst	Anton	Žiri
254	Erznožnik	Marta	Žiri
255	Mlinar	Leander	Žiri
256	Mlinar	Marijana	Žiri
257	Štajer	Zorka	Žiri
258	Erznožnik	Janko	Žiri
259	Erznožnik	Vilma	Žiri
260	Mlakar	Franca	Žiri
261	Podobnik	Anton	Žiri
262	Podobnik	Ksenija	Žiri
263	Podobnik	Veronika	Žiri
264	Golobič	Milka	Žiri
265	Padovac	Marija	Žiri
266	Biljali	Esad	Žiri
267	Demšar	Andrej	Žiri
268	Mlinar	Vinko (mesar)	Stara vas
269	Demšar	Marjana	Žiri
270	ni vpisa		
271	Lahajnar	Natalija	Žiri
272	Lahajnar	Gabriel	Žiri
273	Lahajnar	Marta	Žiri
274	Pintar	Anton	Žiri
275	Jereb	Alojzija	Stara vas
276	Čadež	Viktor	Stara vas
277	Čadež	Vika	Stara vas
278	Peternel	Tone	Stara vas
279	Čadež	Marta	Stara vas
280	Peternel	Ivanka	Stara vas
281	Čadež	Mirko	Stara vas
282	Mlinar	Frani	Stara vas
283	Poljanšek	Cilka	Stara vas
284	Kržišnik	Franc	Stara vas
285	Novak	Blaž	Stara vas
286	Novak	Antonija	Stara vas
287	Govekar	Joži	Stara vas
288	Brelih	Marija	Stara vas

289	Breljih	Josip	Stara vas
290	Anzelm	Ivan	Stara vas
291	Anzelm	Vida	Stara vas
292	Filipič	Janez	Stara vas
293	Filipič	Marjana	Stara vas
294	Tušek	Katarina	Dobračeva
295	Tušek	Franc	Dobračeva
296	Tušek	Anka	Dobračeva
297	Klemenčič	Jakob	Dobračeva
298	Klemenčič	Albina	Dobračeva
299	Ušeničnik	Milan	Stara vas
300	Poljanšek	Slavka	Dobračeva
301	Šubic	Valentina	Dobračeva
302	Žakelj	Francka	Dobračeva
303	Žakelj	Mila	Dobračeva
304	Žakelj	Marija	Dobračeva
305	Poljanšek	Rudi	Dobračeva
306	Vončina	Janez	Dobračeva
307	Vončina	Magda	Dobračeva
308	Podobnik ³		Stara vas
309	Podobnik	Bronislava	Stara vas
310	Podobnik	Jernej	Stara vas
311	Kavčič	Mima	Stara vas
312	Čadež	Franc	Stara vas
313	Lazar	Frančiška	Stara vas
314	Lazar	Luka	Stara vas
315	Lazar	Friderik	Stara vas
316	Močnik	Ivana	Stara vas
317	Ovsenk	Ivana	Stara vas
318	Ovsenk	Ivan	Stara vas
319	Bogataj	Janko	Žiri
320	Mravlje	Neža	Stara vas
321	Razpet	Franc	Stara vas
322	Razpet	Pavla	Stara vas
323	Ušeničnik	Marta	Stara vas
324	Primožič	Marta	Stara vas
325	Primožič	Justina	Stara vas
326	Košir	Francka	Stara vas
327	Grošelj	Franc	Dobračeva
328	Grošelj	Ivanka	Dobračeva
329	Oblak	Matevž	Selo
330	Oblak	Pavla	Selo
331	Oblak	Ivanka	Selo
332	Oblak	Vinko	Selo
333	Štumberger	Franca	Dobračeva
334	Šantej	Anton	Selo
335	Oblak	Marija	Selo
336	Oblak	Anton	Selo
337	Šantej	Berta	Selo
338	Kristan	Rudolf	Dobračeva
339	Kristan	Emilija	Dobračeva
340	Mrak	Katarina	Dobračeva
341	Otrin	Frančiška	Dobračeva
342	Otrin	Marija	Dobračeva
343	Mlinar	Rozinka	Dobračeva
344	Ušeničnik	Ivan	Selo
345	Ušeničnik	Marija	Selo
346	Starman	Marija	Selo
347	Žakomeli	Marija	Selo
348	Gašerin	Danica	Selo
349	Oblak	Angela	Selo
350	Oblak	Štefan	Selo
351	Oblak	Lidija	Selo
352	Trček	Amalija	Selo
353	Bogataj	Janez	Selo
354	Bogataj	Franja	Selo
355	Kogovšek	Tončka	Selo
356	Naglič	Polda	Selo
357	Eržen	Marija	Selo
358	Eržen	Pavel	Selo
359	Ušeničnik	Francka	Selo
360	Starman	Anica	Selo
361	Starman	Fani	Selo
362	Starman	Zofija	Selo
363	Kavčič	Terezija	Selo
364	Bogataj	Katarina	Selo
365	Šink	Anton	Selo
366	Ržen	Luka	Selo
367	Šink	Pavla	Selo
368	Žakelj	Ivanka	Dobračeva
369	Žakelj	Janko	Dobračeva
370	Ravnihar	Lojzka	Dobračeva

³ Podpisan je Nejko Podobnik, njegova ustna informacija 15. 8. 2019.

371	Mlakar	Katarina	Dobračeva
372	Seljak	Ivana	Dobračeva
373	Logar	Anton	Dobračeva
374	Logar	Marija	Dobračeva
375	Miklavčič	Franc	Selo
376	Miklavčič	Albina	Selo
377	Čar	Veronika	Selo
378	Čar	Martin	Selo
379	Kopač	Terezija	Dobračeva
380	Rampre	Miha	Selo
381	Rampre	Anica	Selo
382	Lazar	Marija	Selo
383	Lazar	Albin	Selo
384	Oblak	Ivana	Selo
385	Grošelj	Julij	Selo
386	Grošelj	Julijana	Selo
387	Poljanšek	Alenka	Selo
388	Poljanšek	Janko	Selo
389	Poljanšek	Vilka	Selo
390	Oblak	Franc	Selo
391	Oblak	Tinka	Selo
392	Albreht	Rafael	Nova vas
393	Slabe	Janko	Nova vas
394	Primožič	Franc	Nova vas
395	Primožič	Ivana	Nova vas
396	Bogataj	Marija	Nova vas
397	Gantar	Francka	Nova vas
398	Slabe	Kristina	Nova vas
399	Albreht	Manica	Nova vas
400	More	Matilda	Nova vas
401	Frlic	Kristina	Nova vas
402	Jereb	Ivanka	Nova vas
403	Rupert	Franc	Nova vas
404	Rupert	Frančiška	Nova vas
405	Šubic	Lovro	Nova vas
406	Šubic	Marija	Nova vas
407	Šubic	Cilka	Nova vas
408	Pustovrh	Jože	Stara vas
409	Cigale	Polda	Stara vas
410	Žakelj	Frančiška	Stara vas
411	Podobnik	Antonija	Nova vas
412	Podobnik	Franc	Nova vas

413	Tušar	Franca	Nova vas
414	Šubic	Marjana	Nova vas
415	Dolenc	Filip	Nova vas
416	Podobnik	Tončka	Nova vas
417	Podobnik	Jakob	Nova vas
418	Pečelin	Tomaž	Nova vas
419	Pečelin	Marija	Nova vas
420	Žakelj	Katina	Nova vas
421	Žakelj	Julka	Nova vas
422	Žakelj	Katarina	Nova vas
423	Žakelj	Matevž	Nova vas
424	Pivk	Stanko	Nova vas
425	Pivk	Terezija	Nova vas
426	Pivk	Vinko	Nova vas
427	Pivk	Jože	Nova vas
428	Orehhek	Tonica	Nova vas
429	Mlinar	Vida	Nova vas
430	Mlinar	Anton	Nova vas
431	Erznožnik	Cilka	Nova vas
432	Kokelj	Štefka	Nova vas
433	Cigale	Marija	Nova vas
434	Mlakar	Ana	Nova vas
435	Mlakar	Marija	Nova vas
436	Burnik	Vinko	Nova vas
437	Burnik	Ivana	Nova vas
438	Kavčič	Frančiška	Nova vas
439	Kavčič	Franc	Nova vas
440	Govekar	Ivana	Nova vas
441	Kavčič	Marija	Nova vas
442	Poljanšek	Marija	Nova vas
443	Kopač	Polde	Nova vas
444	Kopač	Milka	Nova vas
445	Bogataj	Karol	Nova vas
446	Bogataj	Marjana	Nova vas
447	Bogataj	Jože	Nova vas
448	Bogataj	Marija	Nova vas
449	Bogataj	Ludvik	Nova vas
450	Kopač	Darinka	Nova vas
451	Demšar	Avguštin	Nova vas
452	Demšar	Marija	Nova vas
453	Ušeničnik	Helena	Nova vas
454	Gantar	Pavel	Nova vas

455	Gantar	Stazi	Nova vas
456	Gantar	Jože	Nova vas
457	Gantar	Olga	Nova vas
458	Kavčič	Edi	Nova vas
459	Kavčič	Francka	Nova vas
460	Kavčič	Alojzija	Nova vas
461	Pišlar	Ludvik	Nova vas
462	Mivšek	Marjana	Nova vas
463	Mivšek	Franc	Nova vas
465	Filipič	Marija	Nova vas
466	Berden	Štefan	Nova vas
467	Seljak	Ivanka	Nova vas
468	Vehar	Janez	Nova vas
469	Mavri	Milan	Nova vas
470	Trček	Milka	Nova vas
471	Demšar	Alojz	Nova vas
472	Tratnik	Alojz	Nova vas
473	Jašovec	Jože	Nova vas
474	Kržišnik	Kristina	Nova vas
485	Šorli	Štefan	Žiri
486	Šorli	Apolonija	Žiri
487	Končan	Boža	Žiri
488	Tavčar	Franc	Žiri
489	Kolenc	Marija	Žiri
490	Škruba	Marija	Žiri
491	Filipič	Janez	Žiri
492	Filipič	Martina	Žiri
493	Kolenc	Francka	Žiri
494	Mravlje	Stanko	Žirovski Vrh
495	Mravlje	Marija	Žirovski Vrh
496	Pivk	Milka	Žirovski Vrh
497	Pivk	Polda	Žirovski Vrh
498	Pišek	Milan	Nova vas
499	Pišek	Jože	Nova vas
500	Pišek	Ana	Nova vas
501	Modrijan		Nova vas
502	Bogataj	Maks	Nova vas
503	Bogataj	Ivanka	Nova vas
504	Istenič	Albina	Nova vas
505	Istenič	Stana	Nova vas
506	Govekar	Malka	Nova vas
507	Govekar	Janez	Nova vas

508	Stanonik	Jože	Nova vas
509	Stanonik	Lojzka	Nova vas
510	Oblak	Silva	Nova vas
511	Govekar	Pavel	Nova vas
512	Erznožnik	Metod	Nova vas
513	Kenda	Slavko	Nova vas
514	Kenda	Marica	Nova vas
515	Burnik	Anton	Nova vas
516	Burnik	Marija	Nova vas
517	Kolenc	Anica	Žiri
518	Krvina	Slavka	Stara vas
519	Kralj	Slavka	Stara vas
520	Šubic	Angela	Stara vas
521	Krvina	Rafael	Stara vas
522	Potočnik	Julka	Dobračeva
523	Trček	Franc	Nova vas
524	Pišlar	Cvetka	Nova vas
525	Bogataj	Jaka	Ledinca
526	Filipič	Ela	Ledinca
527	Čadež	Bernarda	Ledinca
528	Oblak	Marija	Ledinca
529	Oblak	Anton	Ledinca
530	Oblak	Franc	Ledinca
531	Oblak	Ljudmila	Ledinca
532	Ritoper	Marija	Ledinca
533	Možina	Jožica	Ledinca
534	Eniko	Rudolf	Ledinca
535	Eniko	Milka	Ledinca
536	Kavčič	Franc	Stara vas
537	Filipič	Jože	Ledinca
538	Filipič	Angela	Ledinca
539	Čadež	Alojz	Ledinca
540	Novak	Nada	Nova vas
541	Pivk	Vencelj	Žirovski Vrh
542	Selak	Lojzka	Dobračeva
543	Selak	Anton	Dobračeva
544	Luznar	Marija	Dobračeva
545	Jereb	Milan	Selo
546	Jereb	Cilka	Selo
547	Kopač	Ana	Dobračeva
548	Bogataj	Zofka	Dobračeva
549	Šorli	Lojzka	Selo

550	Šorli	Ivana	Selo
551	Tinauer	Rudi	Selo
552	Tinauer	Kristina	Selo
553	Cigale	Jožefa	Jarčja dolina
554	Cigale	Alojz	Jarčja dolina
555	Liker	Matko	Koprivnik

556	Jezeršek	Jožefa	Jarčja dolina
557	Jezeršek	Vinko	Jarčja dolina
558	Cigale	Terezija	Selo
559	Poljanšek	Pavel	Jarčja dolina
560	Poljanšek	Jože	Jarčja dolina
561	Podobnik	Vinko	Stara vas

Zahvala

Zahvaljujemo se Damijani Jesenko za pretipkavanje spiska v računalniško datoteko. Milan Kopač je v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota v Škofji Loki, našel arhivirano peticijo z zahtevo po referendumu iz leta 1961.

Literatura in viri

Demšar, Alojz: Žirovska pot iz samostojne občine čez Logatec v Škofjo Loko : Pridružitve občine Žiri občini Logatec leta 1961, odcepitev od Logatca in pridružitve Škofji Loki 1969–1970. Žirovski občasnik 40 (2019), št. 49, str. 56–75.

SI ZAL ŠKL 31, Občinski ljudski odbor Žiri, t. e. 48, mapa: Volilci občine Žiri, zahtevek za referendum, dokument: Peticija volilnih upravičencev za tajno glasovanje, vložena 9. marca 1961, priloženih 11 listov z natipkanimi imeni podpisnikov in 15 listov s podpisi.

Alojzij Pavel Florjančič

Pristanek na Luni in žirovski referendum

Leta 1969 se je iztekalo moje malce podaljšano študentsko obdobje, ki je bilo še daljše zato, ker sem prejšnje leto moral odslužiti obvezni vojaški rok JNA. Skratka, bil sem »stara bajta«. Končal sem terenske raziskave za svoje diplomsko delo in si vzel čas za dopust. Kam drugam kot na naše, tedaj še jugoslovansko morje, v Rovinj. Zjutraj, 21. julija, sem po radiju slišal, da je prejšnji dan prvi človek pristal na Luni. Zvečer smo si tudi ogledali televizijski posnetek tega zgodovinskega dogodka.

Tega leta sta se dogodila tudi dva pomembna referenduma. Prvi je bil v Franciji, drugi pa v Jugoslaviji. Pri francoskem je šlo za regionalizacijo države, decentralizacijo oblasti in reformo senata, zgornjega doma francoskega parlamenta. Referendum, ki ga je predlagal predsednik Charles de Gaulle, ni uspel, zato je veliki državnik odstopil in se umaknil iz politike. Dober mesec zatem, 15. junija 1969, je bil v Žireh referendum, na katerem so se ljudje odločali, ali se odcepijo od občine Logatec in postanejo del občine Škofja Loka ali ne. Žirovski referendum je uspel. To mi sicer ni ostalo v spominu, saj sem prav takrat v Podljubelju ril pod zemljo in me lokalna dogajanja v »nekih« Žireh niso pretirano zanimala. Sem pa kasneje, ko sem se ustalil na Loškem, o tem marsikaj izvedel. Pravzaprav je bilo v tistih časih pri nas veliko lokalnih referendumov, bili pa so, skoraj brez izjeme, namenjeni infrastrukturi, predvsem cestam, vodo-

vodom in telefoniji. V tistem času neuspešne gospodarske reforme SFRJ je bila največja žrtev prav infrastruktura, vendar velika, mega infrastruktura, kar se nam otepa še danes; spomnimo se samo na kanalizacijo, pa kajpak na drugi tir in na železnice sploh.

Če se vrnemo k naši temi; kaj pravzaprav imata skupnega omenjena referendum? Po mnenju pisca sta posledica ali odzvanjanja množice najrazličnejših dogajanj in dogodkov v prejšnjem letu 1968. Že to, da je ljubljanska televizija v tem prestopnem letu, 15. aprila 1968 ob 20. uri, prvič emitirala večerna poročila v slovenskem jeziku, je vredno omembe. Morda se to slednje zdi današnjemu bralcu samoumevno, morda kar marginalno. Pa vendar ni! Upam si trditi, da je bilo to dejanje (tedaj) RTV Ljubljane zgodnji znanilec sprememb. Prva je bila ta, da od tega dne gledanje TV dnevnika v ajdovski kasarni Pale ni bilo več obvezno. Še več, sedaj smo imeli redki Slovenci težave, če smo ga hoteli gledati, saj večinski južni bratje niso več hoteli gledati slovenskega dnevnika. V sporu je dežurni oficir praviloma pritegnil večini. A začelo se je, je marsikdo pomislil. Spomnimo se še nekaj odmevnih dogodkov tega leta. Januarja – začetek »praške pomladi«, aprila – atentat na Martina Luthra Kinga, maja – študentski nemiri v Parizu, avgusta – čete Varšavskega pakta vkorakajo na Češko, septembra – letalo Boeing 747 začne osvajati nebo, oktobra – prva izstrelitev odprave s človeško posadko programa Apollo 7, decembra – Apollo 8 s človeško posadko obkroži Luno ...

Leto 1968 je bil prelomni čas, na eni strani še čas hladne vojne, železne zaves, vojne v Vietnamu in protestov proti njej, boja za državljanske pravice temnopoltih v ZDA, že omenjene praške pomladi, po drugi strani pa čas Beatlov, Rolling Stonesov, pop kulture in množičnih medijev. To je čas množičnih študentskih gibanj v ZDA in zahodni Evropi, upora mladih proti tradicionalizmu, obstoječim družbenim normam in sistemom, čas boja za kulturne, socialne in politične spremembe. Mladi iščejo svoj prostor v hitro se spreminjajoči družbi s hitro razvijajočo se tehnologijo, okolje stopa v ospredje, prav tako se mehčajo odnosi med ljudmi, posebej odnosi z marginalnimi in tabuiziranimi skupinami.

Za konec

Žiri so leta 1969 zaslutile znamenja časa in izvedle uspel referendum. Tako nekako, kot Slovenci čez dve desetletji, čeprav smo bili sicer zamudniki velikih družbenih premikov v svetu v prejšnjem letu. Meni pa mi je iz tega leta, namesto žirovskega referenduma, ostal v posebnem spominu izid drame Krst pri Savici avtorja Dominika Smoleta, ki nam je s svojimi deli, omenimo še dramo Antigona in druge prekucuške dejavnosti pri Perspektivah, odpiral nova obzorja. Skratka, kakor smo malo prej nakazali, v šestdesetih se je začejalo!

Vincencij Demšar

Žiri: Joj, kam bi del?

Naslov je mogoče malo preveč skeptičen, pa vendar bi za svet med Gorenjsko in Notranjsko o tem težko odločali drugi, če so bili še sami Žirovci malo zmedeni. Moje razmišljanje bo šlo v smeri, kako sem in še zaznavam, kam so se in kam se Žirovci prištevajo. Kako jih jaz vidim, in ne, kaj o tem mislijo sami in kako čutijo.

Mogoče bo kdo od bralcev ne samo mislil, pač pa tudi glasno rekel: Zakaj se pobudnik teh zapisov hoče vračati v čas hudih prepиров med domačimi, kam Žirovsko sploh spada?

Zame, ki sem bil doma na severni strani Blegoša, so bile v mladih letih Žiri daleč na drugi, sončni strani. Poljansko dolino sem začel spoznavati po romarjih na Guro – Malenski vrh in mašah, ki jih je daroval poljanski župnik in dekan Matevž Tavčar. Prvi stik z Žirovci je pa bil s Pavletom Zajcem, ki je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja učil na nižji gimnaziji v Železnikih matematiko in fiziko. Glede na vse druge v glavnem starejše profesorje je on deloval nekako mladostno, kot nova generacija profesorjev.

Leta 1951 so imeli Žirovci le šest telefonov, od zasebnikov le zdravnik Karel Bernik, leta 1958 pa 14. Spadali so pod gorenjsko telefonsko omrežje, saj je bila njihova centrala priključena k avtomatski telefonski centrali Škofja Loka. Pri tem je imel občinski odbor SZDL številko 1. Po letu 1960, lahko pa tudi že prej, je bil v Žireh Servis za popravilo Tomosovih mopedov. Ker se je nekaj pokvaril bratov moped, ki sem ga večkrat tudi jaz vozil, sem ga odpeljal na ta servis. Seveda brez vnaprejšnje poizvedbe, saj tedaj še ni imel telefona. Šel sem tako rekoč na »urajmanje«. V spominu mi je ostalo, da sem tedaj pregledal večino kraja. Pozimi leta 1966 sem šel kupit smučarske čevlje v Alpinino trgovino v Žiri. Bili so še usnjeni in na klipsne. Odlikovali so se po tem, da se niso nikoli premočili, tudi če sem smučal ves dan v hudo južnem snegu ali snežni brozgi.

Kam spadajo Žiri z okolico, je bilo meni zmeraj jasno – na loško stran, posebej, ker so sem spadale skupaj z okolico ves čas loškega gospostva; pod freisinško oblastjo so bile do leta 1803 in potem kot državno gospostvo še skoraj 50 let do zemljiške odveze leta 1848.

Zalomilo se je med mojim študijem geografije in zgodovine. O tem, kam spadajo Žiri, se je razvnela debata neko jutro v seminarju za geografijo, ki je že preraščala v prepir. Jaz se razprave nisem kaj posebno besedno udeležil, ker sprva niti nisem razumel, za kaj gre. Trditev, da Žiri spadajo na gorenjsko stran, je najbolj glasno zagovarjal študent, doma z Žirovskega. Nikoli pa do tedaj in tudi kasneje nisem podvomil, da Žiri ne bi spadale h Gorenjski.

Leta 1962 je izšla knjiga geografa prof. Franceta Planine pod naslovom Poljanska in Selška dolina. Njemu se je zdelo samo po sebi razumljivo, da kraji, kot Žiri pa vse do Zavrata in Hleviš, spadajo v Poljansko dolino. Priznava, da je dolina nekako preščipnjena pri Fužinah in da se je žirovsko območje v avstrijskem času navezalo na Idrijo in Logatec in je bila pri Fužinah meja med Gorenjsko in Notranjsko. Tudi med obema vojnoma so bile Žiri vezane na Logatec in šele po drugi svetovni vojni so prišle pod škofjeloški in leta 1948 pod kranjski okraj. »Pri nedavnem združevanju manjših občin so se Žirovci kljub naravni povezanosti z ostalo dolino odločili, da se navežejo na Logatec, in se je žirovska občina l. 1961 priključila logaški. Tako sedaj teče nad Fužinami meja med kranjskim in ljubljanskim okrajem. Ker pa politično-upravna opredelitev ne more zabrisati pokrajinske enotnosti pokrajine, ki se očituje v površinski zgradbi in rečni mreži, kar nujno odseva tudi v močni prometni in družbeni povezavi, je upravičeno,

da Žirovsko dolino obravnavamo skupaj z ostalo Poljansko dolino, zlasti če vzamemo v poštev več ko osemstoletno pripadnost teh krajev k freisinškemu gospostvu». ¹

Preteklost Žirovcev sem podrobneje spoznaval po letu 1973, ko sem jim v muzeju, nekdanji Stari šoli, kot kustos Loškega muzeja urejal zbirko NOB. Ob nekem obisku Žirov sem ob cesti Dobračeva–Žiri malo pred tovarno Alpino na desni strani opazil obešen velik plakat z napisom: ZA ŠOLO NE DAMO NIČ, KER VODI JO HUDIČ. To je samo potrdilo dogajanje v Žireh v eni od učilnic filozofske fakultete leta 1969. Seveda je bila to že nova zgodba v zvezi s »prosto-voljnimi« samoprispevki.

Največ težav pri spoznavanju žirovske zgodovine se je pokazalo zaradi njene upravno-politične povezave po koncu freisinške oblasti oz. koncu loškega gospostva z zemljiško odvezo sredi 19. stoletja. Še zdaj ni ugotovljeno, in vprašanje je, ali kdaj tudi bo, kaj se je zgodilo z zemljiško knjigo za območje Žirovskega. Za vsa druga območja nekdanjega loškega gospostva je ohranjena približno od zadnjega desetletja 18. stoletja pa do sredine 19. stoletja. Je izredno dragocen vir za preučevanje preteklosti Žirov. Knjige s sodnimi spisi so za to obdobje za zdaj izgubljene. Znano je, da so po prvi svetovni vojni Italijani za svoje na novo priključene kraje, ki so prej spadali pod loško gospostvo, od Jugoslavije zahtevali tudi zemljiške knjige in jih tudi dobili. To sklepam tudi po tem, ker sem pred leti za rudnik bakrove rude Škofije v Podpleču nad dolino Kopačnice dobil nekaj podatkov na sodišču v Idriji. Kako je bilo to urejeno za žirovsko območje, ki je po prvi svetovni vojni pripadlo Italiji, ne vem.

V letu 1994, ko smo načrtovali razdelitev tedanjih velikih občin – komun na prvotne manjše občine, je bilo veliko kombinacij, koliko in kje bodo meje novih občin. Vprašanje je tudi bilo, koliko pravic in dolžnosti bo od prejšnjih občin preneseno v pristojnost države in kaj bo s prejšnjimi krajevnimi skupnostmi v okviru posamezne občine. Splošno vzeto so stranke kontinuitete zagovarjale večje občine, najraje pa bi še kar naprej imele velike; tedanje pomladne stranke pa so zagovarjale načelo manjših občin, kjer se prebivalci med seboj poznajo in svoje lokalne zadeve sami urejajo. Seveda so republiške strokovne službe z dr. Igorjem Vrišerjem in dr. Stanetom Vlajem vnaprej pripravile predlog teritorialnih območij bodočih občin. Tedanji izvršni svet je predlagal tudi okvirno razdelitev večjega občinskega premoženja v smislu zgodnjenoveškega načela: Kdor je lastnik območja (dežele), naj bo tudi lastnik pomembnejših objektov. »Cuis regio, eius religio« – tokrat ni šlo za vero, temveč za premoženje. Za Žirovce je bil tedaj med drugim pomemben kulturni objekt Stara šola oz. muzej. Tudi t. i. družbena stanovanja so pripadala ustreznimi občinami. Le dvorec Visoko, smučišče Stari vrh in še katero premoženje je bilo treba kasneje deliti oz. finančno izravnovati glede na velikost občine in vrednost posameznega premoženja – po dogovoru med občinami.

V tistem času je kar precej Žirovcev vztrajalo, naj bi ostala nekdanja velika občina Škofja Loka. Da se to ni zgodilo, je več razlogov, med drugim mogoče tudi ta, da so se preostali prebivalci Poljanske doline zavzemali za svoje občine in bi bilo območje Žirov nekakšna enklava občine Škofja Loka.

Zanimivo pa je, da v času ponovnega nastajanja občine Žiri nisem pridobil veliko somišljenikov ne iz Žirov ne od drugod, ki bi po mojem predlogu zagovarjali zahodno mejo občine Žiri na Razpotju, za občino Gorenjo vas-Poljane pa na Kladju. Ideja je naletela na veliko nasprotovanje v Idriji oz. Cerknem pri bratih Podobnik. Moj predlog je šel v smeri izbisa krivične meje po prvi svetovni vojni in vzpostavitve nekdanje, nastale že v rimskih časih, ki se je potem ohranjala skozi 850 let loškega gospostva. V nekem širšem smislu so zdaj kraji in ljudje iz sicer ožjega pasu nekdanjega loškega gospostva postali Primorci. Meje niso tako enostavna stvar, da bi jo lahko na hitro spreminjali. Na terenu že, v glavah ljudi pa ne. Vpliv meje na značaj ljudi omenja celo

¹ Planina, France: *Poljanska in Selška dolina*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1962, str. 73–74.

Stanko Petelin v knjigi *Gradnikova brigada*². Drugi primer: Čeprav spada celotno nekdanje loško gospostvo cerkveno pod ljubljansko škofijo že več kot 200 let, sv. Jurija še vedno praznujemo 24. aprila, vsi drugi okoli nas pa 23. aprila. Cerkev je tudi razglasila 23. april za godovni dan sv. Jurija. Primerov iz raznih področij bi lahko naštel še več. S tem hočem samo pokazati, kako daljnosežne posledice ima vzpostavitev uradne meje.

Kateri interesi vse so bili v ozadju, da se leta 1994 ni upoštevala tradicionalna – skoraj tisočletna meja? Zanimivo je ravnanje Rimskokatoliške cerkve. Pred prvo svetovno vojno so Žiri cerkveno in sodno spadale pod Idrijo. Cerkveno so bile v dekanatu Idrija. Ko so pisali statistiko katoliške cerkve za leto 1921, so za dekanijo Idrija napisali: »Od idrijskega dekanata sta ostali v Jugoslaviji samo dve župniji. 1. Hotederšica /.../ 2. Žiri /.../«³. Po istem letopisu za leto 1924 pa je zapisano, da sta podružnici sv. Kancijana na Breznici in sv. Tomaža na Vrsniku na zasedenem ozemlju.⁴ Takrat so ju očitno še lahko upravljali iz Žirov. Slednjega pa ni več leta 1928.⁵ Tedaj je že zapisano, da sta upravljani iz župnije Ledine. Očitno je župnija Žiri obravnavala zasedbo po Italijanih za začasno in se ni odpovedala podružnicam. Šele po drugi svetovni vojni je župniji Ledine dokončno prepustila podružnico na Vrsniku, ne pa podružnice na Breznici,⁶ ki jo še vedno vodi kot svojo lepo podružnico.

Leta 1994 smo imeli priložnost oblikovati nove občine. Škoda, da smo zamudili postaviti zgodovinsko mejo za občini Gorenjo vas - Poljane in Žiri. V tistem času in še kasneje sem v parlamentu večkrat govoril o pomenu loškega gospostva in na tej osnovi sem si tudi prizadeval, da bi na nekdanjih mejah postavili uradne table z napisom Loški okraj. Najdlje se je taka tabla obdržala na Soriški planini in župan Železnikov jo je zadnji odstranil. Vsi drugi župani so hiteli označevati meje svoje občine. Območje Kočevskega je bilo teritorialno bistveno z manjšo poselitvijo, pa je pred prvo svetovno vojno skoraj uveljavilo zase svoj okraj. Pri žirovski in poljanski občini ni šlo za neke parcialne interese, temveč za državne. Bila je enkratna priložnost uveljaviti skoraj tisočletno mejo gospostva in bi bila šla hitreje v pozabo krivična meja z Italijo pred nosom Žirovcev. Tudi naša državna oblast ni videla ugodne priložnosti in je (ne)hote prepustila krivično mejo italijanski ekspanziji. Videz je, kot da se država Slovenija s tem strinja. Primorski politiki, zlasti župani, nas večkrat opozarjajo, kako italijanski apetiti niso pojenjali. Mi pa nič. Škoda!

2 Petelin, Stanko: *Gradnikova brigada*. Ljubljana : Založba Borec, 1983. 2. izdaja, str. 593.

3 Statistika katoliške cerkve SHS za leto 1921, str. 18.

4 Letopis ljubljanske škofije za leto 1924, str. 88.

5 Letopis ljubljanske škofije za leto 1928, str. 87.

6 Letopis cerkve na Slovenskem 1985, str. 117 in 251.

Tončka Stanonik

O naših občinah

Naneslo je, da smo v času, ko sem od urednika ŽO Mihe Nagliča dobila povabilo k pisanju o občinah, med katerima sem se gibala v referendumskem času okoli leta 1969, v naših študijskih krožkih veliko govorili o filmski glasbi. Ugotavljali smo, da je dobra tista, ki je ob gledanju filma sploh ne slišimo, pa se kljub temu pomembno »odtiskuje« v vsebino gledanega. Ponudila se mi je primerjava. Ali ni tako tudi z vsemi upravnimi institucijami in njihovimi organi? Najboljši so takrat, ko se jih sploh ne zavedamo, jih ne opazimo, da nas upravljajo, ker to delajo dobro.

Je bilo torej v času, v katerem sem se začela počasi zavedati, da se tudi jaz gibljam v kolesju družbenega dogajanja, z našim lokalnim politično-upravnim sistemom vse tako dobro, da se zdaj ne morem ničesar spomniti, ali pa me ta tedaj še ni dovolj zanimal? Najbrž bo šlo za to drugo. Kajti res sem se ga začela zavedati šele v letih, ko sem kot dijakinja obiskovala gimnazijo v Škofji Loki, ki je bila hkrati sedež istoimenske občine, moje (žirovsko) upravno središče pa je bilo tedaj v Logatcu. Kako se je to zgodilo, je vse popisano in argumentirano, v okolju, iz katerega izhajam (bilo je izrazito delavsko-kmečko), pa sprejeto s precejšnjim neodobravanjem, češ da so se Žiri vendar vedno nagibale na gorenjsko stran. A jaz zaradi tega nisem občutila večjih težav, saj je bilo zame v tistem času pomembno samo eno: učenje in še enkrat učenje in si tako utirati pot do znanja in življenja, ki si ga želim živeti. Večjih ovir tu ni bilo. Avtobusne povezave s Škofjo Loko, kar je bilo zame temeljnega pomena, so bile dobre, avtobusi so vozili zelo redno tudi po večkrat na dan, svoje poti so začeli že pred peto, potem še ob šestih in sedmih in spet ob devetih, na gosto so se potem vračali tudi popoldne, prihajali so iz Ljubljane in Kranja. Tudi kadar se je zgodilo kaj neobičajnega, prenavljali so cesto, jo asfaltirali ali ko je cesto zaradi obilnega dežja nekje nad Fužinami zasul plaz, je bilo poskrbljeno, da smo se vsi (tudi dijaki in delavci) do večera vrnili domov. Vozači smo bili zaradi potrpežljivega premagovanja takih in podobnih težav pri profesorjih dobro zapisani. In ne spomnim se, da bi nas kdaj preštevali, kdo prihaja v šolo »iz Doline do Trebije« in kdo od tam navzgor.

A da občina ni neki imaginarni organ, ampak ima svoj sedež z zaposlenimi, ki v njem delajo, uradujejo, odgovarjajo, odločajo, upravljajo, sem doživela na svoji lastni koži. Mislim, da je bilo v prvem ali drugem letniku gimnazije. Prišlo je obvestilo o možnosti nekakšne občinske štipendije za socialno slabše situirane dijake, med katere sem bila uvrščena tudi jaz. Treba je bilo zbrati dokumente, dobiti potrdila o dohodkih staršev, kot je pravilo še danes. Ko so prišli odgovori z rešitvami o uspešnem kandidiranju, pa je bil tisti, naslovljen name, nekaj posebnega. Poseben zato, ker denarna pomoč zame ni bila niti odobrena niti zavrnjena, pač pa je vsebovala utemeljitev, da so prošnjo posredovali občini Logatec. Od tam je prišel odgovor, in sicer, da so preverili materialno stanje naše družine, ki da je zadovoljivo, zato nisem upravičena do štipendije oziroma denarne pomoči. Oče je besnel, ko je bral odgovor, in ne vem, kdo od odgovornih v Alpini, ki je poslal podatke o naši družini, je bil deležen njegove jeze. Vem pa, da je spravil ta dokument med družinske listine, a ga pozneje v očetovi zapuščini nisem našla. Tedaj pa mi ni bilo prijetno, saj sem se počutila nekako ponižano, tako rekoč predmet očetove jeze, čeprav mi je bilo v šoli kar dobro. Zamera do občine, porojena iz zelo osebnih razlogov, pa je vendarle ostala. Gotovo pa to ni bil edini razlog, da so v družini in v njenem ožjem okolju z velikim zanimanjem pričakovali referendum, ki bo odločil, v kateri občini bodo njeni prebivalci urejali svoje življenje. Drugačno ozračje je bilo kot ob običajnih volitvah, ko so ljudje že takoj po maši stekli

na volišča, da opravijo svojo državljansko dolžnost. Mama mi je pisala v Študentsko naselje, naj pridem domov, ker me čaka volilna glasovnica. Zdi se mi, da so ljudje čutili, da je zdaj resnično od njih odvisno, v kateri občini bodo živeli. Vsiljuje se mi celo primerjava z referendumskim razpoloženjem decembra 1990, seveda veliko manj usodnim.

Vendar kot nova občanka s še vedno stalnim žirovskim bivališčem v Novi vasi št. 25 z občino Škofja Loka nikoli nisem imela veliko opraviti. Zato pa mi je ostala v srcu vsa Poljanska dolina z njenim središčem. Kako je lepa, se čudim še zdaj, kadar se v poletnih mesecih zapeljem po njej, in se spominjam svojih dijaških voženj. Vsa taka je, kot je bila nekoč. Nespremenjena, samo osvežena. Kot bi restavratorji s starih slik izmili nečistoče, ki jih je čas naplastil na slikarjeve barve. Že ko sem se kot dijakinja vsak dan vozila po tej dolini in prestajala muke ovinkaste poti (zdaj je cesta speljana veliko prijaznejše), včasih je bilo že pozno zvečer, mi je burila domišljijo, nenehno sem jo prevajala v besede in zgodbe. A sem ji svojo privrženost izpovedala šele v poznih zrelih letih v knjigi Sanje s šolskega avtobusa.

O logaški občini imam v zavesti, da je veljala za majhno in revno, čeprav o tem nimam nobenih konkretnih podatkov. Tudi Logatec mi je do današnjih dni ostal bolj ali manj neznan. Za kratek čas sem se v njem ustavila samo dvakrat (če odmislim kratke avtobusne postanke na poti iz Ljubljane v Žiri – ta je bila zame, ki sem stanovala v Študentskem naselju v Rožni dolini, veliko krajša kot tista, ki je peljala mimo Škofje Loke). Prvič, ko smo se leta 1957 ob koncu šolskega leta učenci prvega razreda osnovne šole peljali na končni izlet. Po naporni avtobusni vožnji smo pristali na železniški postaji v Logatcu in čakali, da se z vlakom odpeljemo naprej do Postojne na ogled Postojnske jame. Do prihoda vlaka smo imeli še veliko časa, zato smo se zapodili za šank in vsi na kokto. Potem je na oni strani, kjer so bili železniški pragovi, močno zapiskalo, in otroci smo v strahu, da je že pripeljal naš vlak, izpustili še polne steklenice in se kot čreda stisnili okoli učiteljice Tončke Gorjanc. Drugič sem bila v Logatcu 30. septembra 2003, in sicer na povabilo klekljarske učiteljice Olge Ferjančič, v Stekleni galeriji je priredila razstavo svojih čipk. Bilo je zelo slovesno in na to prireditev in njene gostitelje imam lep spomin.

A to nima nič opraviti z našim nekdanjim občinskim sedežem, še manj z mojim dožemanjem in razumevanjem občinskega upravljanja in njegovega vpliva na zadovoljstvo njenih občanov. Moje poti so bile pač speljane drugje. Tisti, ki so bili bolj neposredno vpeti v njeno mrežo, bodo povedali, ali je bila referendumska odločitev o spremembi sedeža občinskega upravljanja prelomna in zakaj. Jaz pa bom ta svoj spominski zapis raje sklenila z mislijo, da želim vsem upravnim sedežem, v mejah katerih se giblje žirovska občina, čim boljše upravljanje in v kar največje zadovoljstvo in blaginjo svojih občanov. In z obilo sosedskega sodelovanja.

V Ljubljani, februar 2019

Franc Temelj

Voda teče po dolini

Ta stavek je prvo, na kar se spomnim, kadar je govor o referendumu, na katerem so se Žirovci leta 1969 odločali, v katero občino bodo spadali. To je bil eden od argumentov, s katerimi so zagovorniki ideje o odcepitvi Žirov od logaške občine in priključitvi škofjeloški, nagovarjali volivce.

Takrat sem bil eno leto premlad, da bi lahko glasoval, živel sem v internatu v Ljubljani in še tiste počitnice, ko je v Žireh najbolj »vrelo«, sem en mesec preživel v Ljubljani, štirinajst dni pa na Nanosu, tako da je glavno dogajanje, povezano z referendumom, šlo mimo mene. Glede na vse, kar sem takrat slišal, sem imel občutek, da so se Žiri razdelile na leve, ki so agitirali za Logatec, in na desne, ki so agitirali za Škofjo Loko. Danes vem, da stvari niso tako enostavne in sem jih v svoji nevednosti preveč posplošil.

Jaz bi se vsekakor odločil za Loko, pa ne zaradi Sore, ampak kot tradicionalistu mi že to ni bilo jasno, zakaj smo se po skoraj tisočletni pripadnosti Loki in po ukinitvi samostojne občine odločili za Logatec. Je pa res, da me politika ni nikoli zanimala in se s temi vprašanji nisem ukvarjal. Že sama misel, da smo bili del gospostva s tako bogato zgodovino, se mi je zdela imenitna. Loko sem tudi vsaj malo poznal, saj sem v njej imel strica, Logatec pa mi je bil čisto tuj. Opravkov tam nikoli nisem imel, sorodnikov tudi ne, mesto je bilo brez turističnih zanimivosti, in tako nisem imel razloga, da bi ga lahko поблиže spoznal (po pravici povedano, sem ga še najbolj pred leti, ko smo peš romali iz Štandreža pri Gorici v Celje). Tudi ko sem se vozil v Ljubljano, sem vselej, kadar je bilo mogoče, izbral avtobus, ki je vozil v Loko, in ne v Logatec. Takrat je še vozil v Loki čez Plac, kjer sem vselej občudoval slikovita pročelja hiš, Poljanska dolina se mi je zdela lepa, in ko smo se na Selu pripeljali na vrh Cenetovega klanca, se je pred nami odprla Žirovska kotlina v vsej svoji veličastnosti. Čez Logatec se mi je pot zdela nekam tuja. Ko smo se približali Žirem, sta nas res izza grmovja že na daleč pozdravila zvonika farne cerkve svetega Martina, potem pa smo se naenkrat, kakor na mala vrata, pretihotapili v središče Žirov, od koder sem moral še dlje pešačiti do doma, kakor če sem se peljal iz Loke. Seveda o tem, kaj bi Žiri pridobile in kaj izgubile, če bi se odcepile od Logatca in se priključile Loki, nisem razmišljal, in če bi takrat glasoval, bi zgolj čustveno.

Kar se je v Žireh dogajalo leta 1969, se je v Sloveniji leta 1991. Tudi Slovenci smo se takrat odločili, da se priključimo stari družini, katere del smo stoletja bili. Slovenci smo dobili prvič v svojem obstoju svojo državo, Žirovcem pa je bila vrnjena samostojna občina. Obe sta majhni in tak je tudi njun proračun, toda temu primerno je manjše tudi vodstvo, ki odloča o njegovi delitvi in se lažje dogovori. V Žireh smo toliko pametni, da pri tem vlada razum in ne politika in pogoltnost posameznikov, kar pa, žal, na državni ravni ne velja.

Spomnim se, kako je ata večkrat rekel: »Samo da bo delo in s tem zaslužek, potem bo že šlo. Če pa ne bo dela, bo pa hudo.« Odkar pomnim, je v Žireh zaslužek vedno bil. Za povprečnega Žirovca sicer skromen, toda za dostojno preživetje je vsak lahko zaslužil ne glede na to, v kateri občini smo bili. Ta je bil odvisen predvsem od sposobnih posameznikov, ki niso gledali zgolj nase, ampak tudi na kraj, v katerem so živeli. Če se danes povzpne na Žirk, lahko vidimo, koliko novih proizvodnih obratov je postavljenih na včasih zamočvirjenem zemljišču, na katerem je zraslo komaj kaj konjske krme, in človek bi mislil, da se za bodočnost Žirov ni treba bati. Toda če pogledamo v notranjost teh zgradb, kmalu lahko ugotovimo, da v nekaterih dela večinoma

tuja delovna sila, medtem ko se vse več Žirovcev vozi po kruh drugam. Za te, ki se vozijo na delo drugam, bodo Žiri kmalu postale predvsem spalno naselje, tuji delavci pa pridejo v Žiri zgolj po zaslužek. In če ne bodo srca prebivalcev utripala tudi za kraj, bodo v prihodnje Žiri obstajale zgolj in samo še v številkah ...

Janez Žakelj

Samozavest in pripravljenost na sodelovanje

V času referendumskega dogajanja in regijskih povezav Žirov, to je leta 1969, sem bil premlad, da bi o tem kaj vedel. Tedaj so bile povezave s Škofjo Loko boljše kot z drugimi sosedami, tako da je bila odločitev najbrž smiselna. Pridobivanje glasov za eno in drugo opcijo, čemur danes sodobno pravimo lobiranje, pa je menda potekalo zelo zavzeto.

Sicer pa je odnos do sosedov v regiji po mojih izkušnjah za razvoj kraja izjemnega pomena. Prevelika samozavest in prepričanje, da smo boljši od drugih, je škodljivo, kanček zdrave tekmovalnosti pa zagotovo dobro vpliva na napredek. Po mojih ocenah je v Žireh živo to zadnje. To nas ohranja v stalnem spremljanju, kaj in kako stvari delajo naši sosedje, pa najsi bo to razvijanje podjetništva, turizma, kulture ali pa razvoj na kakem drugem področju. Kot županu mi pogosto kdo reče: V Gorenji vasi imajo pa to tako ... V Idriji so pa imeli bolj razkošno praznovanje na prostem, ali kaj podobnega. Včasih mi seveda to gre na živce, a tudi sam se kdaj izgovarjam na sosedo, na primer, da je kaka javna storitev pri sosedih še dražja kot pri nas.

Zanimiv je podatek, kako nas vidijo prebivalci sosednjih občin. S tem smo se seznanili pri pripravi dokumenta Vizije razvoja občine Žiri v letu 2015. O tem so namreč povprašali več kot 150 občanov sosednjih občin. Sosedje so boljše kot mi Žirovci ocenili našo turistično ponudbo in tudi kakovost življenja v Žireh. Velika samokritičnost je slovenska značilnost, zato rezultati niti ne presenečajo.

Samostojnost občine Žiri je našemu kraju in prebivalcem dala novih možnosti za razvoj in napredek. Kot župan vsekakor daleč največ sodelujem s kolegi župani iz nekdanjih loških občin. Župane Škofje Loke, Železnikov, Gorenje vasi in Žirov nas v veliki meri poleg skupne zgodovine in skupne upravne enote povezuje skupno upravljanje javnih institucij. Med temi naj omenim Razvojno agencijo SORA, Osnovno zdravstvo Gorenjske, Osnovno šolo Jela Janežiča, Glasbeno šolo Škofja Loka, Radio Sora ipd. Ker smo v tej družini najmanjši, se mi zdi pomembno, da se ne ustvarja občutek, da smo zapostavljeni. Če hoče največji partner, v tem primeru Škofja Loka, gojiti dobro sodelovanje, mora delovati dobrohotno, kot veliki brat.

Rek, da Sora teče proti Škofji Loki, opredeljuje del v preteklosti nastalih krivic oz. zamer, ki so se skozi desetletja nabirala. Tako smo izgubili reševalno vozilo, pa Radio Žiri, ki je kot Radio Sora nedavno praznoval svojo 40-letnico obstoja in uspešnega delovanja. Sam čutim, da bi bilo treba počasi take zamere pustiti za seboj, najbrž pa je to podobno kot zamera Maribora proti Ljubljani kot prestolnici. Če te zamere delujejo spodbujevalno, so koristne, pogosto pa hromijo boljše sodelovanje, kar pa je slabo. Tukaj trčimo na splošen slovenski problem, ki ga

je opisal že slovenski filozof, antropolog in psiholog Anton Trstenjak. Menda je včasih v šali dejal, da bi morala biti slovenska himna pesem *Vrtec ogradila bodem, rožic nasadila bodem*. Pripravljenost za sodelovanje te vrste pogosto hromi ideje, ki bi pripeljale do boljšega regionalnega sodelovanja na različnih pomembnih področjih. Takega sodelovanja je žal premalo. Vsak raje obdeluje svoj vrtiček.

Na občini smo se pri nekaterih projektih v zadnjih letih že opredelili za Vrhniko (rezerva pri nujni medicinski pomoči, Medobčinski inšpektorat). Glede odlagališča odpadkov smo se namesto za Jesenice, kamor nas je kot gorenjsko občino opredeljevala državna uredba, pred leti odločili za sklenitev pogodbe z Ljubljano, ki je v tem primeru bližje in lahko zaradi velikosti nudi cenejše storitve. Zapiрати se v svoj omejeni krog, je škodljivo. Konkurenca pogosto pomaga pri boljših in cenejših storitvah, a najbrž je danes to že preveč neoliberalno gledanje ...

Prav se mi zdi, da smo ponosni na vse, kar nas dela Žirovce, drugačne od drugih. Pa naj si bo to čevljarska tradicija, klekljanje ali pa sodobno podjetništvo in naša mnoga uspešna podjetja, na katera smo lahko upravičeno ponosni. Prav je, da smo samozavestni, smo pa že tudi dokazali, da smo s sosedi pripravljeni dobro sodelovati.

Žiri so prav zaradi internacionaliziranih podjetij (Alpina, Poclain Hydraulics, M-Sora, Ika, Ino idr.) že umeščene v svet. Tja Žiri in Žirovci tudi spadamo. S pravo mero ponosa in skromnosti bomo tudi naprej uspešno odgovarjali na izzive, ki jih pred nas postavlja hitro spreminjajoči se svet, pa naj bo to na gospodarskem, prometnem, varnostnem, šolskem ali kakem drugem področju delovanja. Navsezadnje tudi naša himna pravi, da »glavico bistro Žirovec ima«. Zdrava kmečka pamet skupaj z dobrim in veselim srcem pa je danes pomembnejša kot le delavne in pridne roke.

Milka Bokal

Besedna družina klekelj v slovenskih slovarjih

Klekljarstvo je v slovenski strokovni literaturi opredeljeno kot izdelovanje klekljanih čipk oziroma kot izdelovanje čipk s klekeljni. Vir za prvo je iztočnica klekljarstvo iz Slovenskega etnološkega leksikona (2004) avtorice Tadeje Primožič, druga pa je povzeta po Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1994). Obe definiciji se ujemata v nosilni besedi, razlikujeta pa se v navedbi pomenskih sestavin. Pri prvi opredelitvi je nakazan končni izdelek, pri drugi pa nujni in za samo dejavnost opredeljujoči pripomoček, s katerim končni izdelki nastajajo. Glede na pripomoček se imenujejo tudi druge vrste čipkarstva, kamor klekljanje po svoji osnovni dejavnosti sodi. Tako stroka ločuje *šivane*, *klekljane*, *pletene*, *kvačkane*, *vozlane* čipke.¹ Poleg praktičnega, operativnega merila, ki je zajeto v zgornjih izrazih, je za opredelitev čedalje bolj smiselno tudi na neposredno izdelovanje nevezano merilo. Gre za estetsko naravnost, ki klekljarstvo bolj kot druge vrste čipkarstva, ki so pri nas manj razvite, umešča v umetno obrt. Kako se je to razvijalo skozi stoletja do današnje stopnje, kako je pridobivalo nove vloge, od tiste, ko je bilo vir

¹ Slovenski etnološki leksikon, 2004. Iztočnica čipka. Avtorica Tadeja Primožič, Janja Žagar.

preživljanja do sodobnega sredstva za individualno potrjevanje posameznika (ali boljše rečeno posameznic), bi bila zanimiva, a zahtevna raziskovalna tema.

Tema se posredno navezuje na Žirem sosedne kraje in se potemtakem vključuje v širši kontekst Žirovskega občasnika, ki z obravnavo žirovskega referendum v tokratni številki prestopa krajevne meje, hkrati pa članek izhaja iz žirovskega sociološkega temelja, kamor poleg čevljarstva klekljarstvo sodi. Čevljarstvo je bilo z obdelavo besede *čévelj*, ki je osrednji izraz te besedne družine, posredno obdelano v publikaciji *Atentat na Alpino* (22. zvezek Knjižnice Žirovskega občasnika, Žiri 2016, ur. Miha Naglič, 156–165). Z današnjo temo se dopolnjuje prvi članek. Tako bosta z jezikovnega vidika celovito predstavljeni dve dejavnosti, ki sta Žirem donedavna pomenili bitje in žitje. V stoletjih ju je izoblikovala krajevna zgodovina, način življenja in ne nazadnje naravne danosti. V besedju določenega območja se namreč najbolj jasno razodevajo njegove posebnosti. Mimogrede se jezikoslovcu zastavlja vprašanje, kako veda, ki se imenuje etnolingvistika in raziskuje dojemanje sveta v etničnih skupinah in njegov odraz v jeziku, vključuje v svoje raziskave manjša jezikovna območja in ne samo večje jezikovne skupnosti. Te imajo v primerjavi z manjšimi lažje ugotovljive jezikovne vzorce. Kot okvirno dokazuje knjiga akademikinja ddr. Marije Stanonik *Etnolingvistika po slovensko* (ZRC SAZU, 2017), si tudi manjša območja izoblikujejo samo njim lastno dojemanje sveta. Take raziskave pa zahtevajo pozornejšega poznavalca in pronicljivega strokovnjaka.

Po besedotvorni jezikovni teoriji imajo besedne družine naslednje pomenske kategorije: 1. vršilec dejanja (delujočo osebo), 2. dejanje samo (uresničenje nekega hotenja, volje), 3. vršilnik dejanja (predmet, sredstvo, ki dejanje opravlja in je zanj namenjeno), 4. rezultat dejanja (kar se doseže z dejanjem in je ugotovljivo), 5. mesto dejanja. V slovarjih, ki so odraz obstoja pojma v stvarnosti, bomo sledili besedni družini *klékelj* in njenemu razvoju v slovenskih slovarjih.

Etimologija raziskuje izvor besed. V Slovenskem etimološkem slovarju Marka Snoja je klekljarsko izrazje zastopano z iztočnicami *klékljati*, ki označuje dejanje, *klékelj*, ki je sredstvo za opravljanje dejanja, in *klékljarico* 'osebo', ki je ženskega spola. Besede so tako predstavljene: »*klékljati* -am nedov. 'delati čipke', *klékelj*, *klékljarica*; star. tudi *klékati*. Verjetno izpeljano iz imitativnega praslov. korena **klek-*, ki se še najde v srb. *klečati* 'štikati, vesti, tkati brez čolnička', ukr. *kljačatiy* 'plesti plot' /.../ Tirol. in štaj. nem. *klöcken* 'klekljati' je verjetneje izposojeno iz sloven. in ne obratno. /.../ Običajni nem. izraz za 'klekljati' je *klöppeln*, *klöpfeln*, ki je soroden z nem. *klopfen* 'trkati, udarjati'. Če je beseda izvorno slovenska, je sorodna s *klénkati*.« Priznani slovenski etimolog torej na podlagi jezikovnih dejstev predpostavlja, da ima besedna družina *klékelj* oziroma *klékljati* za podlago posnemanje zvokov, ki nastajajo pri klekljanju. Podobni izrazi obstajajo v srbsčini in ukrajinsčini. Za tirolski in nemški izraz na podlagi literature sklepa, da se je izraz širil iz slovenščine navzven in ne obratno.

Maks Pleteršnik ima v svojem Nemško-slovenskem slovarju iz leta 1894/95, ki velja za najbolj popoln popis izrazja slovenskega jezika ob koncu 19. stoletja, besedno družino s korenem *klek(l)-* zastopano z izrazom *klékljati* in *klékati*. Kot vir za besedo *klékljati* je naveden Matej Cigale; v razdelku o virih je omenjena njegova Znanstvena terminologija iz leta 1880. Izraz *klékljati* ima po Pleteršnikovem slovarju sinonim *klekati* z virom, okrajšanim z Z. Krajšavo razvozlam v razdelku Kratice. Glagol *klékati* se pojavi v rokopisnem *Slovensko-nemškem slovarju* Janeza Zalokarja (1792–1872). V Pleteršnikovem slovarju pa je tudi podatek, da je starejši vir glagola *klékati* v *Dictionariumu*, to je latinsko-slovenski slovar iz prve polovice 17. stoletja. Celotna navedba vira o tem slovarju je v Pleteršnikovem slovarju taka: »*Dictionarium, latino-carniolicum, prva polovica latinsko-sloven. slovarja, rokopis menda iz 17. stoletja; Miklošič ga omenja v svojih delih s kratico: Lex.; jezik je dolenjščina, vsa podobna slovenščini*

protestantskih pisateljev.« Pozornost vzbudi omemba podobnosti z dolenjščino. Za raziskovanje zgodovine klekljarstva vsekakor zanimiv podatek.

Tu se sestavek navezuje na monografijo o idrijski čipki (*Idrijska čipka – z nitjo pisana zgodovina*, Mestni muzej Idrija, 2012; omenjena bo v nadaljevanju), ki v poglavju Prevajanje arhivskih virov o idrijski čipki iz nemščine v slovenščino navaja, da je Matej Cigale predlagal, da »bi o klekljanju govorili kot o vozlanju ali klinčkanju« in da je »še kot tretja možnost navedeno klekljanje /.../². To je dokaz o neustaljenosti klekljarskega izraza v tem času, kar posredno dokazuje, da klekljarstvo tedaj (okrog 1880. leta) še ni bilo splošno uveljavljeno.

Tako sta v Pleteršnikovem slovarju upoštevana tudi oba Cigaletova predloga, *klinčkati* in *vozlati*, prvi celo s predponskim glagolom *zaklinčkati*. Nemški izraz *klöppeln*, ki je ustrezni- ca slovenskemu izrazu, slovarji prevajajo s slovensko besedo *klékljati*. Kot vir je v Pleteršniku omenjen Cigale, predponski glagol *zaklínčkati* pa je sestavljevec slovarja našel v Slovenskem narodu. V poglavju o kraticah Pleteršnikovega slovarja je o njem tako zapisano: »političen list, izhaja od l. 1868«.

Ob strani temi in širjenju klekljarstva v drugi polovici 19. stoletja dodajmo nekaj stvarnih podatkov. Najdemo jih v lokalnih pisanih virih iz sosesčine Žirov. V kroniki Josipa Trobca (v Črnem Vrhu nad Polhovim Gradcem je Josip Trobec županoval skoraj pol stoletja) z naslovom Spominska knjiga od posestva Trobec v Črnem Vrhu, hiš. št. 7 (Modrijan, 2009) za leto 1907 na strani 69 piše: »Do l. 1875 je tu po teh krajih prav zelo cvetela platnarska obrt. Skoraj pri vsaki hiši so imeli po dvoje »statve«, da so tkali. /.../ To domačo obrt so izvajali po celem Kranjskem, a največ tu krog nas in krog Škofje Loke. /.../ Ko je ta obrt prenehala, so pa po naših hribih nekako l. 1902 začeli čipke delati (špice hekljati).« Knjiga Dediščina župnije Šentjošt Toneta Koširja, Alojza Demšarja in Petre Leben - Seljak (stran 117) pa prinaša še boljše podatke o širjenju klekljarstva. Šentjoški župnik Lakmayer za leto 1906 tako piše: »Čipkarstvo se po župniji rapidno množi. Ni je skoro deklice (od sedmega leta starosti), ki bi ne znala izdelovati čipk – klekljati. Pa tudi fantiči se s tem pečajo. Do letos so nosile čipke v Žiri, sedaj pa jih pošiljajo v Idrijo, ki jih razpečava na Dunaju. Plača bolje, vzorce (muštre) daje zastonj in niti (cvirn) prodaja izdelovalkam ceneje kot v Žireh /.../ Za čipke ženska zasluži do 200 kron letno, dekla pri kmetu pa kvečjemu 120 do 130 kron.« Odlomka iz kronik sta nesporen dokaz, da je bilo klekljarstvo ob prelomu stoletja v porastu.

Če po kronološkem načelu sledimo zbirkam slovenskega besedja, je potem za Pleteršniko- vim slovarjem na vrsti prvi slovenski pravopis iz leta 1899, ki ga je sestavil Fran Levec. Po vsej verjetnosti je črpal besedje iz Pleteršnikovega slovarja, a besedno družino *klékljati* obide. Tudi Slovenski pravopis 1920 še nima nobene besede iz te besedne družine. Pač pa droben Breznik-Ramovšev Slovenski pravopis iz leta 1935 širi besedno družino. Ob iztočnici *klékljati* se pojavi tudi delujoča oseba, seveda z obliko za ženski spol: *klékljati*, *klékljarica*. Opazno je, da glavnega pripomočka za izdelovanje čipk – izraza *klékelj* sestavljavci pravopisa niso izbrali za predstavitev besedne družine, pomembnejše je bilo dejanje in oseba, ki to dejanje opravlja.

Slovenski pravopis iz leta 1962 je besedno družino obogatil. V besedotvornem gnezdu z iztočnico *klékljati* je navedeno osem oblik. Glagol *klékljati* s trpnim deležnikom *klékljan*, glagolnikom *klékljanje*, delujočo osebo, tudi tu v ženski obliki – *klékljarica*, dejavnostjo *klékljarstvo*, glavnim pripomočkom pri tem *klékelj* in pridevnikom *klékljarski*. Ob trpnem deležniku je dodan zgled, pridevniška besedna zveza v pomenu izdelek *klékljane* čipke, ob pridevniku na -ski pa po vsej verjetnosti ni naključno izbrana zveza *klékljarska obrt*. Šele v tem pravopisu se pojavi izraz *klékelj*. Vprašanje je, po kakšnem izboru so besede sprejemali med iztočnice.

2 Povzetek Cigaletovega predloga se v monografiji o idrijski čipki konča tako: »medtem ko bi bila nit, namenjena izdelovanju čipk, preja za klinčkanje.« Idrijska čipka ..., 72.

Je bilo eno od meril gradivo? Kakorkoli je bilo, glede na veliko razširjenost klekljarstva se je ta izraz pojavil v slovenskih jezikovnih priročnikih dokaj pozno. Pač pa navedba dvojnice *klékelj* -*klja* in -*keljna* kaže na pozornost sestavljavcev pri oblikoslovni predstavitvi besede. Vprašanje je, zakaj je oblika s podaljšano osnovo v odvisnih sklonih – *klékeljna*, ki je v Žireh splošno znana, na drugem mestu. Utemeljitev ni moč ugotavljati. Mogoče je bila v ozadju analogija, ki včasih pri sestavljanju slovarjev na račun žive rabe odloči o predstavitvi besede. Z ozirom na ta pravopis se od tedaj pojavlja krajša oblika *kléklja* v vseh slovarjih. Povečano število tvorjenk v besedni družini je odraz uveljavitve in širitve klekljarstva. Njihova registracija v normativnem jezikovnem priročniku je zlasti odraz rabe, predpostavljamo, da predvsem v besedilnih vrstah, kot so načrti klekljarskih šol, strokovni članki, mogoče tudi reklame ipd.

Slovenski pravopis 2001 ima iz obravnavane besedne družine iztočnice *klékelj*, *klékljan*, *klékljar* (s podiztočnicami *klékljarica*, *klékljarjev*, *klékljaričin*), *klékljarski*, *klékljarstvo* in *klékljati*, ki ima v zaglavju glagolnik *klékljanje*. Besedna družina nima pravopisnih odstopanj od regularnih pravil, zato je prikazana v okviru običajnih pravil. Kot ponazarjalno gradivo so prikazane značilne skladijske zveze.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994) k porastu besedne družine ni prispeval, prav tako je ostalo tudi v drugi, dopolnjeni in deloma prenovljeni izdaji iz leta 2014. Oba imata besedno družino *klékelj* enako prikazano. Izrazi: *klékelj*, *klékljanje*, *klékljarica*, *klékljarstvo*, *klékljati* z deležnikom na -n *klékljan*. Izrazu *klékelj* ni dan status v splošnem jeziku, pač pa je umeščen med obrtniško izrazje. Pomenska razlaga (obrt. *majhna lesena tuljava za ročno delanje čipk*) ima nosilno besedo *tuljava*, kar je glede na pojasnilo pri izrazu *tuljava* sporno. Tuljava je namreč razložena kot »navadno cevasta priprava z višjima robovoma, na katero se kaj navija«. Klekelj namreč ni cevasta priprava, prav tako pa je vprašanje, kaj so pri njem »višji robovi«. Dodajmo še razlage drugih izrazov iz druge izdaje SSKJ: *klékljanje* je razloženo po tipu: *glagolnik od klekljati*; *klékljati*: *delati, izdelovati čipke s kleklji*; *klékljarica* ima samostojno razlago: *izdelovalka klekljanih čipk*. V tako razlago so bili slovarniki »prisiljeni«, ker tipska razlaga ženska oblika od *klékljar* odpade. Besede *klékljar* pač ni v slovarju. Pridevnik *klékljarski* -a -o je izkazan z zvezami *klekljarsko delo*, *klekljarski sukanec* in *klekljarska šola*. Dodajamo, da v SSKJ ni nobenega predponskega glagola, ki so v živi rabi klekljarskih krajev zelo pogoste: *priklékljati*, *poklékljati*, *zaklékljati*, *sklékljati*, *naklékljati*, *vklékljati*.

V tretji izdaji SSKJ, v spletnem rastočem slovarju eSSKJ (2016–), dosegljivem na spletnem portalu Fran, je besedna družina s korenem *klek(l)*- brez področne oznake, kar pomeni, da je del besednega sestava splošnega jezika. eSSKJ je pisan z novim konceptom in na podlagi sodobnega jezikovnega gradiva, rastoči slovar pa pomeni, da se mu sproti dodajajo slovarski sestavki, imenovani prirastki. V doglednem času bo izšel tudi v knjižni obliki. Besedna družina *klékelj* je že obdelana. Vsebuje izraze *klékelj*, kot SP 2001 tudi besedo *klékljar*, *klékljarica*, *klékljarski*, *klékljati* in *klékljanje*. Beseda *klékljarstvo* je izostala. Razlage klekljarskih izrazov so z dodatnimi pomenskimi sestavinami dopolnjene (glej spodaj). Razlaga izraza *klékelj* je predstavljena z natančnim opisom oblike, predvsem to ni več tuljava, ampak bolj ustrezno: priprava. Tudi izraz *klékljati* je pojasnjen podrobneje, razlaga besede *klékljarica* je oprta na glagol. Pridevnik *klékljarski* se ne nanaša več na *klekljarice* ali *klekljanje*, kot je v prvi izdaji SSKJ, ampak ima pomene zelo natančno razčlenjene.

eSSKJ prinaša tudi obsežno ponazarjalno gradivo, v katerem so predstavljeni skladijski vzorci, v katerih je na podlagi žive rabe, izkazane z gradivom, ponazorjen pomen določenega izraza. V primerjavi s prvo izdajo SSKJ so v njem tudi faktografski podatki. Zaradi večkratne omembe Žirov (kar je zagotovo v zadoščenje žirovskim klekljaricam) pa tudi zaradi Žirem domače tematike navajamo slovarske sestavke iz besedne družine *klek(l)*- v celoti. Natančna

pojasnila o stavčnih vzorcih, v katerih se razkriva velika skladenjska razvejenost izrazov, so v tem članku sicer opuščena, a so nakazana z dvema poševnicama in s tipografsko poudarjeno pripadajočo besedno zvezo.

klékelj kléklja tudi klékeljna *samostalnik moškega spola* [klékəl] *podolgovata lesena priprava za klekljanje z ožjim zgornjim delom, na katerega se navije sukanec, in odebeljenim spodnjim delom za držanje:*

// *n parov klekljev*: Za izdelavo čipke smo rabile 10 parov klekljev in en dodatni klekelj z debelejšo nitko.

// *S križanjem in sukanjem klekljev* nastajajo čipkarske mojstrovine. Z natančnim *premetavanjem klekljev* izpod njenih rok iz bele niti sukanca nastanejo srce, križ, metulj, baletka, fantazijski vzorec ... Kleklji in kvačka se ji ne zapletajo, tudi ko se loteva zahtevnejših vzorcev, za katere je treba sukati tudi do osem parov klekljev hkrati.

klékljati klékljam [klékłjati] *nedovršni glagol izdelovati čipke s prepletanjem niti na več parih klekljev*

// *naučiti se, znati klekljati, začeti klekljati*: Ko mi je bilo šest let, sem se *naučila klekljati*. Naše babice so izdelovale punčke iz cunj, večče so bile kvačkanja in vezenja, *znale so klekljati*, šivati. Že kot otrok je *začela klekljati* in spominja se, kako sta z mamo tudi do polnoči skupaj delali čipke, ki so jih nato prodajali.

// *klekljati čipko*: Sprva so *klekljali* čipke, ki so bile iz grobega, lanenega sukanca in slabše kakovosti. Vedno sem si želela *klekljati* zahtevnejše vzorce, kar mi je bil izziv in mi je še danes.

// Oče je pletel košare, mati je pletla nogavice in puloverje, stara *mama je klekljala*, stari oče pa je pripovedoval zgodbe. Stoletja so *Idrijčanke klekljale* zato, da so izboljšale družinski proračun, danes *klekljajo*, ker to znajo, saj se je tradicija prenašala iz roda v rod.

// Na trgu in v ozkih uličicah ženice še vedno *pridno klekljajo*. Poleti je nabirala borovnice, *pozimi pa klekljala*, kar je prispevalo dodaten denar za preživetje družine.

// Pred drugo svetovno vojno je v *Žireh* (poudarila M. B.) *klekljalo* 2500 ljudi, takrat je bil to način, kako preživeti.

klékljanje klékljanja [klékłjanje] *samostalnik srednjega spola izdelovanje čipk s prepletanjem niti na več parih klekljev*:

// *delavnica, šola, tečaj klekljanja; mojstrica, učiteljica klekljanja; osnove, tehnika, umetnost, znanje klekljanja; prikaz klekljanja*:

Znanje klekljanja se je prenašalo s starejših na mlajše. Vsako jesen organiziramo *tečaje klekljanja*, ki jih vodijo čipkarske učiteljice iz Idrije. Pri krožku smo se lotili risanja vzorcev čipk. Najprej smo se morali naučiti tehnike risanja, dobro je, da poznaš tudi *osnove klekljanja*, nato pa kar gre.

// *naučiti se, učiti se klekljanja*: Že nekaj mesecev se intenzivno *uči klekljanja*. Ko so delo na kmetiji in naloge opravljeni, se posedejo za mizo in se z veseljem *lotijo klekljanja*.

// *klekljanje čipk*: *Klekljanje* čipk, ki so ga na Idrijsko prinesli nemški rudarji, se je sčasoma razvilo v pomembno gospodarsko dejavnost.

// *ukvarjati se s klekljanjem*: Starejše klekljarice so zadovoljne, ker se s *klekljanjem ukvarja* veliko mladih deklet, med njimi pa se znajde tudi kakšen fant.

// *tekmovanje v klekljanju*: Med obiskovalci in ljubitelji čipk je zelo priljubljen osrednji dogodek festivala, to je državno *tekmovanje v klekljanju* otrok in odraslih.

// *Klekljanje ima* večstoletno tradicijo, saj je bila Idrija vedno eno glavnih evropskih središč čipkarstva. *Klekljanje* se je *razmahnilo* predvsem na žirovskem (poudarila M. B.) in polhograjskem območju.

// Motiv za zvončke ali snežinke si najprej nariše na papir in ga šele nato prenese na *blazinico* za *klekljanje*.

// Stojnice z izdelki domače in umetnostne obrti so postavili že v petek, mojstri in mojstrice so *prikazovali* kovanje, brušenje stekla in *klekljanje*.

// Zanimivost bo otroško klekljarsko tekmovanje v nedeljo dopoldne, popoldne pa se bodo v *klekljanju* ribic in rogljičkov *pomerili* odrasli.

klékljar klékljarja [klékljar] *samostalnik moškega spola*: 1. *moški, ki kleklja*:

// priredna zveza: *klekljarji in klekljarice*: Leta 1938 je na **Žirovskem** (poudarila M. B.) čipke izdelovalo okrog 2.500 *klekljaric in klekljarjev*. »Iz čipk z zlato nitjo izdelujem zlate kravatte sponke in broške ali pa jih vlijem v steklene slavnostne kelihe,« pove mladi *klekljar*, ki ima veliko znanja o čipkah.

1.1. *kdor kleklja*: Tekmovanje *klekljarjev* iz vse Slovenije je bilo pod kostanji na dvorišču.

Posplošen pomen *kdor kleklja* vključuje tudi ženske.

klékljarica klékljarice [klékljarica] *samostalnik ženskega spola* ženska, ki kleklja:

// *dobre klekljarice; idrijske, žirovske klekljarice; mlade klekljarice*: V idrijski šoli so se izobrazile številne *dobre klekljarice*, za svoje izdelke so prejemale najvišja priznanja na svetovnih razstavah. Čipke je klekljala skupaj z *idrijskimi klekljaricami* in je na to zelo ponosna. Izdelovanje čipk so obiskovalcem predstavile tudi *mlade klekljarice*. Na prvem pravem srečanju *slovenskih klekljaric* se jih je zbralo več kot sto.

// *delo klekljaric; skupina klekljaric; tekmovanje klekljaric*: Osnovni namen označbe porekla idrijske čipke je doseči večjo vrednost na trgu in višje ovrednotenje *dela klekljaric*. Po končanih tečajih je ostala *skupina klekljaric*, ki se je želela še srečevati in izpopolnjevati. V okviru idrijskega čipkarskega festivala je bilo v Idriji *tekmovanje klekljaric*.

// *klekljarice se predstavijo s čim*: *Klekljarice so se predstavile s* prekrasnimi čipkami. Nekateri *klekljarice izdelujejo* tudi čipke iz kovinske niti ali žice in jih vlagajo v steklene izdelke.

// K sodelovanju želi pridobiti *nove klekljarice*, ki že obvladajo osnove *klekljanja*.

// priredna zveza: *klekljarice in klekljarji*: Danes je *klekljanje* vse pogostejše tudi način preživljanja prostega časa, ki ga *klekljarice in klekljarji* preživijo doma ter na različnih tečajih.

klekljarski klékljarska klékljarsko *pridevnik* [klékljarski] Pomen 1. *ki je v zvezi s klekljarji ali klekljanjem*:

// *klekljarska razstava, klekljarska tradicija, klekljarske tehnike, klekljarsko tekmovanje, klekljarska središča*: Obiskovalci so z zanimanjem opazovali *klekljarsko tekmovanje*. Na prireditvi so predstavili bogato *klekljarsko* in *železarsko tradicijo* v kraju. Stalna razstava idrijske čipke ponuja vpogled v razvoj *klekljarskih tehnik*.

– *ki je rezultat klekljanja*:

// *klekljarski izdelki*: Na sejmu je bila pestra ponudba in izbira adventnih venčkov, prazničnih sladkih dobrot, *klekljarskih izdelkov* in ročno izdelanih novoletnih voščilnic. Predstavili bodo *klekljarske mojstrovine* in izdelovanje dražgoških kruhkov, oboje pa bo v času razstave tudi prodaj.

– *ki je namenjen za klekljanje, se uporablja pri klekljanju*:

// Sobotno in nedeljsko festivalsko dogajanje bodo popestrili prikazi *klekljanja* ter sejem domače obrti in *klekljarskih pripomočkov*.

– *ki je namenjen za izobraževanje klekljarjev*:

// *klekljarski krožek, tečaj; klekljarska delavnica, klekljarska šola*: Hodim na *klekljarski krožek*, košarko, dramski krožek, plesne vaje in še kaj bi se našlo. *Klekljarska delavnica*, ki bo še naprej pomagala ohranjati slovensko izročilo, se bo nadaljevala tudi naslednje leto. Učenje v *klekljarski šoli* je individualno in se prilagaja sposobnostim posamezne učenke in učenca.

– ki ga sestavljajo, tvorijo klekljariji:

// *klekljarska sekcija*: V maju je potekalo srečanje našega *klekljarskega odseka* s klekljari-cami Polhovega Gradca.

Resnici na ljubo se drobna pripomba k zgornjemu nanaša na to, da med klekljarskimi središči v ponazarjalnem gradivu ni omenjena Selška dolina, čeprav jo je v kontekstu mogoče razpoznati. Iz navedenega je kljub težnji po enakopravnosti moških oblik in ženskih oblik opazna v primerjavi do izraza *klékljar* večja skladijska razčlenjenost izraza *klékljarica*. Jezik pač po svoje kroti javno deklarirane družbene postavke.

Od splošnih slovarjev članek prehaja k terminološkim, strokovnim. Klekljarsko izrazje ima besedje zbrano v strokovnem slovarju avtorice Ljudmile Bokal z naslovom *Mali klekljarski slovar iz žirovskih del Tončke Stanonik*, ki je po besedah recenzenta Janeza Bogataja »prvi avtorski slovar klekljarskih izrazov in tudi prvi slovar na celotnem rokodelskem področju«. Med 407 iztočnicami jih ima koren *klek(l)*- v iztočnici 89, to je skoraj četrtnina iztočnic. Tovrstne iztočnice so enobesedni ali večbesedni izrazi, ki jih stroka imenuje besedne zveze. Enobesedni izrazi so samostalniki (*klékelj*, manjšalnica *klékeljček*, delujoča oseba *klékljar* z žensko obliko *klékljarica*, dejavnost *klékljarstvo*, sestavljenka *prèdklékljarica*), glagol (*klékljati*), predponski glagoli (*priklékljati*, *sklékljati*, *vkékljati*). Besedne zveze so samostalniške z levim prilastkom (*lévi klékelj*, *koníčasti klékelj*, *oškríbljen klékelj*), z desnim prilastkom (*pár klékljev*, *téhnika klékljanja*), glagolske (*súkati kléklje*, *privézati klékelj*, *umíti kléklje*). Med samostalniškimi izstopajo z oznako *osebno* označene besedne zveze, ki so subjektivna, individualizirana tvorba Tončke Stanonik: *klékljarska poštévanika*, *klékljarska abecéda*, *klékljarska béra*. O slovarju je že bilo pisano v strokovni literaturi, zato na tem mestu na kratko. Iz del Tončke Stanonik s klekljarsko tematiko (zlasti *Lučka na klekljarskih počitnicah* (2004) in *Podobe iz čipkaste preje* (1996)) je avtorica slovarja izbrala klekljarske izraze, ki so bili nato zajeti in obdelani v slovarju. Izrazi so razloženi s pomensko razlago, za ponazarjalno gradivo pa služijo citati iz omenjenih leposlovnih del. Glede na to, da se ta slovar približuje terminološkemu, lahko pomenske opise označimo kot definicije, saj so v njih v primerjavi s splošnimi slovarji navedene natančnejše pomenske sestavine.

Primer razlage iz SSKJ: *klékelj*: obrt. *majhna lesena tuljava za ročno delanje čipk*;

eSSKJ: *podolgovata lesena priprava za klekljanje z ožjim zgornjim delom, na katerega se navije sukanec, in odebeljenim spodnjim delom za držanje*;

Mali klekljarski slovar: *klékelj* -na in -lja m *podolgovat lesen, s struženjem oblikovan klekljarski pripomoček s kapico, tuljavico in valjastim, na obeh straneh zoženim spodnjim delom, na katerega se navije sukanec in se uporablja pri ročnem izdelovanju klekljanih čipk*.

Zgoraj omenjena merljiva karakteristika slovarja, ki se nanaša na številski podatek o zastopanosti iztočnic s korenem *klek(l)*- dokazuje, da je izraz *klékelj* relevantni, temeljni izraz, strokovno rečeno termin klekljarske stroke. Vsaka stroka ima namreč nosilne, temeljne izraze, brez katerih stroka kot veda ne more obstajati. Izraz *klékelj* je za klekljarstvo nedvomno tak.

A ne samo to. Pojem *klékelj* je v tem delu izhodišče tudi za metaforične izraze. V njih se razkriva individualizirano (osebno), s pronicljivo ustvarjalnostjo utemeljeno dojemanje pojma. *Kozlíček*, *páličica*, *ovčica* so prikupni izrazi v prenesenem pomenu. Zadnja dva omenjena sta sad takega miselnega postopka, izraz *kozlíček* pa je kot sinonim upoštevan v monografiji o idrijski čipki in bi bil potemtakem lahko povzet po živi rabi.

Če ima tokratna številka Žirovskega občasnika namen, da se od referendumu ozremo k širšim s soseščino povezanim vsebinam, naj se članek konča v skladu z navedenim, s pogledom na idrijsko stran, kjer ima klekljarstvo dolgoletno tradicijo. Že omenjena monografija z naslovom *Idrijska čipka – z nitjo pisana zgodovina* je do sedaj najpopolnejši prikaz klekljarske dejavno-

sti na Slovenskem. Monografija o klekljarskem izrazju govori v več razdelkih. Obsežen seznam klekljarskih izrazov je v monografiji zajet v podpoglavju Pripomočki in material za klekljanje in v drugem z naslovom Elementi in tehnike klekljanja Čipkarske šole Idrija avtoric Metke Fortuna in Maje Svetlik (poglavje ima naslov Izdelava klekljanih čipk). Za tukajšnjo obravnavo pritegujemo zlasti prvega. Obsežnejši geselski članki so po kratkem uvodu namenjeni več izrazom. S pojmovnega stališča so izbrani tisti, ki so temeljni izrazi klekljarske stroke. Trditev preverjamo z merilom pojmovne ustreznosti, ki mu je podlaga operativna smernica. Če bi kateri od navedenih izrazov manjkal, izdelka ne bi bilo moč dokončati oziroma predstaviti. S strokovnega vidika je pomembno, da imajo pojmi ob osrednjem izrazu iz knjižnega jezika navedene sinonime, pri čemer je poudarek na idrijskem območju. Sinonimi in različice iztočnice so navedene z drugo tipografijo. Med pojasnjenimi izrazi je tudi *klékelj*.

klékelj • v Idriji imenovan *klíkl* oz. *klíkl*n (mn. *klíkl*ni), ponekod tudi *klékel*, *klépel*, *klíkel*, *klínček*, *kozlíček*

Pojem ima tri samostojne izraze, ob njih pa še fonetične različice. Pogostost besede je znamenje uveljavljene dejavnosti na Idrijskem tudi dandanašnji.

Ob robu k temu dodajmo še širši časovni pogled na uveljavljanje klekljarstva in s tem tudi klekljarskega izrazja, h kateremu z novim dognanjem prispeva prav ta klekljarska monografija. Za zgodovino slovenskega klekljarskega izrazja je neizčrpen vir podpoglavje z naslovom Začetki tehnološkega in oblikovnega razvoja čipk, kasneje znanih pod imenom »idrijske čipke« (poglavje Zgodovinski pregled klekljanih čipk na Idrijskem od konca 17. do začetka 20. stoletja na podlagi arhivskih virov). Besedna družina s korenem *klek(l)-* kot taka neposredno ni omenjena, a smiselnost omembe v tem članku utemeljuje zapis slovenskih imen za čipke. Dragocena je namreč prva objava seznama idrijskih čipk iz Keessovega poročila iz leta 1820, ki vsebuje 33 izrazov iz Idrije, od katerih so nekateri izrazi še danes v rabi (*krížčevke*, *rogljčki*, *sřčkovke*).

Besedna družina *klékelj* je temeljna za slovensko klekljarsko terminologijo. Relativna ustaljenost v zadnjem stoletju jo izpričuje kot samostojno stroko z zgodovinsko izpričanim izrazjem. Z novimi dognanji še pred snovanjem slovenskih strokovnih jezikov ji večja sociolingvistično pomembnost in ji daje svojevrstno mesto tudi v širšem okviru terminologije.

Pripis urednika. Mogoče se kdo ob prvem pogledu na ta članek vpraša, kaj ima »en klekelj« skupnega z žirovskim referendumom 1969. Na prvi pogled povezave res ni. Pa vendar je. Avtorica enega zadnjih odstavkov začne takole: »Če ima tokratna številka Žirovskega občasnika namen, da se od referenduma ozremo k širšim s soseščino povezanim vsebinam ...« Res je, kot urednik lahko potrdim, da ima prav ta namen. Referendum 1969 je zdaj že zgodovina in meje so v času, ki ga živimo, vse manj pomembne. Zdaj nas bolj zanima vprašanje, kaj imamo Žiri in Žirovci s svetom, ki nas obdaja, skupnega in v čem se od naših bližnjih in daljnih sosedov razlikujemo. In prav ta naš in njihov klekelj je v tem oziru simptomatičen. Po eni strani nas vsaj z bližnjimi sosedi povezuje v eno veliko klekljarsko družbo v slovenski »Deželi čipke«. Po drugi pa se v žirovskih rokah suče čisto po svoje in nas pred bolj oddaljenimi ljudmi, ki klekljev sploh ne poznajo, po svoje odlikuje. V svojem Malem klekljarskem slovarju Milka Bokal v geslu klekelj kot primer rabe navaja tale stavek iz ene od knjig pisateljice Tončke Stanonik: »Sklanjala se je nad mizico in neznansko hitro premetavala kleklje.« To je to. In čeprav se ta podoba izgublja v referendumih časa, bo zapisana ostala.

ŽIROVSKA PODJETNOST

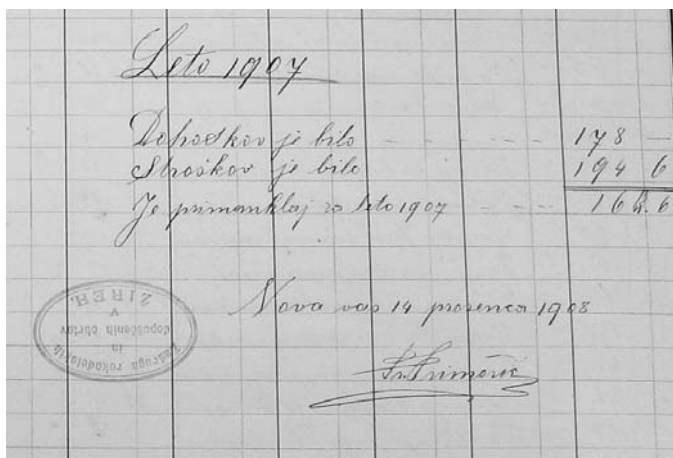
Petra Leben Seljak

Člani obrtne zadruge Žiri (1908–1939)

Ta prispevek smo napisali kot dopolnilo h knjigi Milana Kopača, saj so se žirovska podjetja razvila na obrtniški osnovi. Doslej so bili objavljeni le podatki o obrtnikih, ki so v Žireh delovali leta 1930¹ in po koncu druge svetovne vojne v letih 1946–1952.² Tokrat pa objavljamo podatke o obrtnikih, ki so bili v letih 1908–1939 člani žirovske obrtne zadruge. Imenovala se je Zadruga rokodelskih in dopuščenih obrtov v Žireh, med letoma 1931 in 1934 so jo preimenovali v Skupno združenje obrtnikov v Žireh. Ustanovljena je bila 7. 7. 1907 v Novi vasi.³ Njen prvi načelnik je bil mizar Franc Primožič (1907, vsaj do leta 1915), kasneje krojač Lovre Šinkovec (od 1929, morda že prej).

Gradivo obrtne zadruge hrani Zgodovinski arhiv v Škofji Loki. V arhiv ga je prinesel Nejko Podobnik; povedal je, da ga je dobil pri Pavlu Zajcu starejšem. Pregledali smo vse tri registre članov, oba registra vajencev (ok. 1907–1921, 1922–1928) in edini register pomočnikov (ok. 1907–1924), pa tudi prijave in odjave obrti (1922–1937). Vajenci in pomočniki, zaposleni pri posameznih obrtnikih v letih pred 2. svetovno vojno, pa so vpisani v zadnjem registru članov (1936–1939). Vajeniška doba je trajala tri leta. Preden je obrtnik pridobil status mojstra, pa je moral delati še šest let kot pomočnik.⁴

V prvem registru obrtne zadruge (1908–1929) si članske številke ne sledijo zaporedno, ampak se štirikrat začnejo s številko 1. Članskih številke je zaradi tega manj kot članov, enake članske številke ima več različnih oseb, nekatera imena se podvajajo. Vpisanih je 208 oseb, od tega je

Prvi žig žirovske obrtne zadruge, v uporabi še leta 1929

¹ Zajec, Dokument, ki je spomenik žirovske podjetnosti.

² Jereb, Upravna ureditev, 176–180.

³ Stanonik, Zgodovina žirovskega čevljarstva, 133. Avtorica je podatek našla v gradivu, ki ga je hranil Alfonz Zajec. V gradivu, ki ga hrani arhiv v Škofji Loki, ustanovne listine ni, finančne in druge knjige se začenjajo z letom 1908.

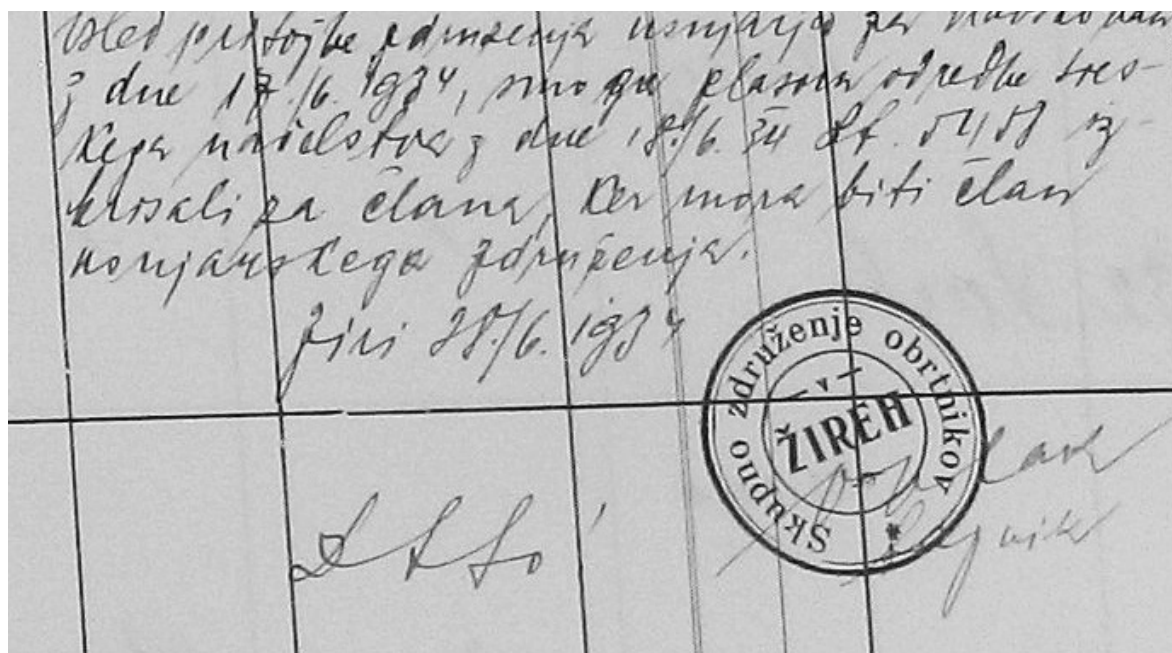
⁴ Podatek o trajanju pomočniške dobe velja za krojače; Miklavčič: Rupert Gantar, 27.

polovica (106) čevljarjev. Verjetno jih je bilo nekaj manj, saj so nekatera imena vpisana večkrat (čevljar Janez Kopač celo petkrat), ni nam pa še uspelo ugotoviti, ali gre za soimenjake ali za ponovljen vpis. Preostalih obrtnikov je 102, v resnici pa 96. Tudi tu imamo namreč osem takih primerov, ko je dvakrat vpisano enako ime in obrt. Ugotovili smo, da gre šestkrat za ponovljen vpis, dvakrat pa za soimenjaka, očeta in sina. Med temi 96 obrtniki je največ kovačev (19), mizarjev (19) in krojačev (17). Sledijo šivilje (7), peki (7), strojarji (5 + 2 usnjarja), zidarji (4), tesarji (3), kleparji (2), mesarji (2), izdelovalci zabojčkov (2), klobučar (1), kolar (1), sedlar (1), slikar (1), pleskar (1), izdelovalec cementih izdelkov (1), prodajalka kruha (1).

V drugem registru (1929), ki ne vključuje čevljarjev in nekaterih drugih obrti (npr. mesarjev in zidarjev), je vpisanih 48 obrtnikov. Dva od njih imata prijavljeni po dve obrti (mlin in usnjarstvo ter mlin in žago), zaradi česar v nadaljevanju naštevamo 50 obrtnikov: 9 mizarjev, 8 krojačev, 8 kovačev, 6 mlinarjev, 4 usnjarji, 4 peki, 3 šivilje, 3 žagarji, 2 pletarja, 1 opekar, 1 kolar, 1 mehanik.

Najbolj pregleden in izčrpen je tretji register članov (1936–1939). Vsak obrtnik je vpisan na svoji strani in ima člansko številko (1–115: do št. 93 so vpisani po abecednem vrstnem redu), vpisane so tudi številke izdanega obrtnega dovoljenja, rojstni datumi in drugi podatki, ki jih tu navajam dobesedno (»obratno dovolilo«). Med 115 člani je pet čevljarskih zadrug in 110 posameznikov, med katerimi je največ čevljarjev (45), sledijo pa mlinarji (13), mizarji (10), kovači (8), krojači (7), peki (5), mesarji (4), opekarji (3), šivilje (3), žagarji (2), pletarji (2), cementarji (2), kleparji (2), ključavničar (1), mehanik (1), kolar (1) in soboslikar (1).

Primerjava prvega (1908–1929) in zadnjega (1936–1939) registra pokaže, da so nekatere obrti »izginile«, druge pa so se pojavile na novo. V obeh registrih je vpisanih naslednjih deset obrti: čevljarstvo, kovaštvo, mizarstvo, pekarstvo, mesarstvo, krojaštvo, šiviljstvo, kolarstvo, cementarstvo in /sobo/slikarstvo. V prvem registru, ne pa tudi v tretjem, je še naslednjih osem vrst obrtnikov: usnjarji, strojarji, tesarji, zidarji, izdelovalci zabojčkov, sedlar, klobučar in prodajalka kruha. V zadnjem registru pa je naslednjih šest obrti, ki v prvem niso omenjene: mlinarji, žagarji, opekarji, pletarji, ključavničar in mehanik. Spremembe so deloma posledica pravil, saj vemo, da so mlinarji in žagarji obstajali, čeprav jih v prvem registru ni. Deloma pa so razlike

Drugi žig žirovske obrtne zadruge, v uporabi med letoma 1929 in 1936

lahko posledica novega življenjskega sloga: verjetno je zato izginil klobučar, pojavili pa so se ključavničar, mehanik in opekarji.

Če primerjamo člane obrtne zadruga s seznamom obrtnikov iz leta 1930, ki ga je sestavil Alfonz Zajec na osnovi plačila davkov od dejavnosti, vidimo, da je bilo v Žireh še precej drugih vrst obrtnikov, ki niso bili vključeni v zadrugo: 15 gostilničarjev, 27 trgovcev (z lesom, teleti, jajci, kolesi, sadjem in poljskimi pridelki, čipkami, mešanim blagom, slaščicami) in 2 razpečevalca, 5 trafikantov, 3 branjevci in sejmarka, 2 čipkarici, brivec, dimnikar, fotograf, sodavičar in lastnik menjalnice.

V nadaljevanju bomo predstavili obrtnike, ki so bili člani zadruga. Ker so prispevki v Žirovskem občasniku po obsegu omejeni, bomo izpustili čevljarje: ti namreč številčno predstavljajo polovico obrtnikov, o njih pa je bilo objavljeno že veliko gradiva. Ravno tako tudi mlinarje in žagarje, saj nameravamo vodne obrate predstaviti posebej v eni od prihodnjih števil.

Vsi preostali obrtniki so opisani po vrsti obrti, največ je bilo kovačev, mizarjev in krojačev. Začenjamo s kovači in drugimi »kovinarji«, ki so dali osnovo podjetju Kladivar, zdaj Poclain Hydraulics. Sledijo usnjarji, sedlarji in kolarji, poklici gradbene in lesne obrti, oblačilne in prehranske. Za imenom in priimkom obrtnika smo vpisali sedež obrti (naslov, ta se je zaradi selitev lahko spreminjal). Rimske številke I, II in III povedo, v katerem registru je obrtnik vpisan: I (1908–1929), II/x (1929 in članska oziroma zaporedna številka) in III/x (1936–1939 in članska oziroma zaporedna številka). Dopisali smo tudi vajence in pomočnike,⁵ biografski podatki so iz osebne evidence Petre Leben Seljak,⁶ za kovače jih je nekaj prispeval tudi Janez Jereb. Veliko obrtnikov je odšlo v Ameriko, vendar smo ta podatek vključili le izjemoma.⁷

Kot zanimivost omenjamo tudi prve znane obrtnike, ki so bili vpisani v terezijanski kataster okoli leta 1754.⁸ Na Žirovskem jih je bilo 72: 27 tkalcev, 22 mlinarjev, 6 krojačev, 6 čevljarjev, 3 tesarji, 2 kovača, po en usnjar, zidar, krovec za slamnate strehe, sedlar, sodar in mesar. Vsi mlinci so bili v lasti posestnikov (kmetov), med preostalimi 50 obrtniki pa je bilo 13 posestnikov (kajzarjev) in 37 gostačev. Dodali smo tudi prve obrtnike z licenco s konca 19. stoletja, ki jih omenja Rado Jan,⁹ in tiste, ki smo jih našli v župnijskih knjigah, če je bil poklic npr. omenjen ob poroki ali krstu otroka.

Kovači

Kovaštvo je stara obrt, prva poimensko znana žirovska kovača, vpisana v terezijanskem katastru leta 1754, pa sta bila Martin More (Nova vas 19, More) in Boštjan Peternel (1698–1779, Jarčja Dolina 4, Kovač). Veliko njunih potomcev je bilo kovačev, saj je obrt prehajala iz roda v rod. Zaradi pomanjkanja prostora žal ne moremo opisovati zanimivih sorodstvenih vezi navedenih posameznikov, ki predstavljajo le zadnje ostanke bogate bere žirovskih kovačev. Že nekaj let nastaja knjiga, ki bo opisala tradicijo kovaštva na Žirovskem; kdaj bo ugledala luč sveta, če jo sploh bo, pa je odvisno od sponzorjev.

⁵ Rojstni datumi mojstrov so vpisani samo v zadnjem registru, rojstni datumi vajencev in pomočnikov pa skoraj povsod. Za mojstre smo biografske podatke iskali v statusu animarum župnije Žiri, ravno tako hišna imena, in pa hišno številko, če je v registrih kot sedež obrata vpisana samo vas brez hišne številke. Za hiše, zgrajene po letu 1900, nimamo podatka o hišnem imenu, v statusu animarum pa tudi niso vpisani gostači, med katerimi je bilo precej obrtnikov.

⁶ Statusi animarum, krstne knjige in poročne knjige župnij Žiri, Zavratac in Vrh (Svetih Treh Kraljev). Datumi smrti tistih obrtnikov, ki so umrli po letu 1950, so povzeti po seznamu obrtnikov Alfonza Zajca.

⁷ Jan, *Izseljevanje iz Žirov v Združene države Amerike*. Spisek 665 izseljencev je na straneh 24–45, družine nekaterih pa so tudi podrobneje opisane. Tam smo našli še nekaj obrtnikov, ki jih tu ne omenjamo: zidarja Janeza Blažiča (roj. 1881), krojača Ruperta Blažiča (roj. 1880) itn.

⁸ Leben Seljak in Demšar, *Knjiga hiš na Žirovskem*, 441–451.

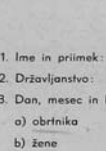
⁹ Jan, *Žiri in Žirovci v letih 1750–1880*, 82–87.

Številka člena	Ime in priimek zadruškega člana	Obrt	Bivališče	Dan, mesec, leto in številka obrtnega lista, ostroma koncesije	Kraj potovanja	Ime in priimek najemnika, namestnika ali poslovođe	Nadaljevanje obeta na račun vdove ali neobratnih družic	Dan, mesec in leto vstopa v zadrugo	Obrt opusti dne (dan, mesec, leto)	Zadružno sprejemljeno plačilo	Opomba
44	Matov Bovečan	čistilski	Maribor št. 34	11/10 1909				24/8 1908		10	Sel. s Maribor 1.1910 Maribor
75	Janos Bojce	čistilski	Maribor					1/4 1908	11/1908 12/1908	23/6 1908	23/6.1908 plačilo poslovođe na a. b. d. h. 1911/1912
76	Anton Borečan	čistilski	Maribor št. 40	1910				11/4 1910	11/1910	11/4 1911	
77	Joan Kahel	čistilski	Dobračica št. 169					24/8 1910		24/8 1910	
78	Joan Štibi	čistilski	Dobračica	23/1910				11/1910		11/1910	
1	Jakob Plavčič	čistilski	Maribor	1911		Joan Štibi		1/1911 2/1911		1/1911 2/1911	Rad. s. l. 1911 1912
2	Marion Kahel	čistilski	Maribor št. 36			Anton Kahel		29/7 1911		29/7 1911	
				12/10.1909				10/10 1909			

Stran iz prvega registra članov obrtne zadruge: Zapisnik zadružnih članov I (ok. 1908–1929)

Številka člena	Ime in priimek zadruškega člana	Obrt	Bivališče	Dan, mesec, leto in številka obrtnega lista, ostroma koncesije	Kraj potovanja	Ime in priimek najemnika, namestnika ali poslovođe	Nadaljevanje obeta na račun vdove ali neobratnih družic	Dan, mesec in leto vstopa v zadrugo	Obrt opusti dne (dan, mesec, leto)	Zadružno sprejemljeno plačilo	Opomba
25	Joan Kahel		Dobračica								
26	Joan Gram	maribor	Maribor								
27	Joan Dolac										
28	Joan Lil		Selo								
29	Joan Lestovce	in mlar	Portlanc								
30	Joan opred	radlovski	Dobračica								

Stran iz drugega registra članov obrtne zadruge: Zapisnik zadružnih članov II (1929)

Vprašalna pola

(Po stanju dne 30. junija 1939)

Gregorčič France, pletar, V. slo 16
Jugosl.

1. Ime in priimek:			
2. Državljanstvo:			
3. Dan, mesec in leto rojstva:	dan	mesec	leto
a) obrtnika	24.	sept.	1880
b) žene	14.	febr.	1891
c) otrok izpod 18 let			
ime:	24.	marec	1923
ime: <i>Jozef</i>	16.	" -	1924
ime: <i>Vida</i>	21.	jun.	1927
ime: <i>Jozefa</i>	15.	dec.	1932
ime:			
ime:			
4. Kdaj je obrtnik postal:	dan	mesec	leto
a) vajenec	1.	sept.	1914
b) pomočnik	10.	" -	1917
c) samostojen	2.	III.	1920
5. Število zaposlenih v obrtnikovi delavnici			
a) vajencev:	moških:	ženskih:	
b) pomočnikov:	moških:	ženskih:	
c) ne kvalificiranih delavcev:	moških:	ženskih:	
d) pisarniških in drugih nameščenecv:	moških:	ženskih:	
6. Kakšno pogonsko silo uporabljate? Označite vrsto motorja, parnega stroja itd. ter število konjskih sil, kilowatov itd.			
7. Koliko znaša v letu 1939 Vaša čista (brez doklad)			
a) pridobitina	Din:		
za obrtnike, ki imajo hišo ali zemljišče:			
b) zgradarina	Din:		
c) zemljarina	Din:		
8. Katere obrbe izvršujete? Vrsta obrta:			
a) rokodelske:	<i>pletar</i>		
b) ostale:			

Številka in datum pooblastila ali dovolila:

2. III. 1920
 št. 372 - 14.
 prepisano 27. 11. 1932 št. 48,

108

Leta 1946 so imeli obrt prijavljeno le še štirje kovači: Janez More na Dobračevi, Ignac Stanonik v Žireh, Janez Poljanšek na Selu in Janko Starman v Stari vasi. Leta 1950 pa poleg njih tudi Franc Starman na Selu.

1. Lovrenc Zajc (1841–1912), Žirovnica 11, Zajec: I.

Lovrenc je bil rojen na Sovodnju 1, pri njem sta se obrti izučila Tomaž Zajc (roj. 1881 ali 1888, Žiri; leta 1909 nastopil delo kot pomočnik) in Tomaž Oblak (roj. 1897, Idrija).

2. Tomaž More (1860–1936), Dobračeva 41, Kovač na klancu: I (obrt opustil 1928).

Kovačijo na Dobračevi je postavil Tomažev oče, kovač Jakob More (1831–1896). Tomaževa kovaška pomočnika sta bila sinova Janez More (roj. 1893, glej št. 21) in Jakob More (roj. 1890), vajenec pa sin Karel More (roj. 1903).

3. Jakob Poljanšek (1862–1924), Selo 24, Modrijanovc: I.

Jakob je bil rojen pri Modrijanu na Dobračevi 15. Njegovi kovaški pomočniki so bili Anton Kržišnik (roj. 1887), sinovi Jakob Poljanšek (roj. 1887), Jožef Poljanšek (roj. 1896) in Janez Poljanšek (roj. 1893, glej št. 13). Vsi trije Jakobovi sinovi so se pri očetu obrti tudi izučili. Poleg njih so bili pred letom 1921 vajenci še Jožef Blažič (roj. 1887, Žiri), Anton Čefarin (roj. 1900, Cerčno), Pavel ali Urban Gantar (roj. 1905, Idrija), Viktor Kokelj (roj. 1904, Cerčno), Jakob Oblak (roj. 1900, Trata, Gorenja vas), Anton Peterkel (roj. 1891, Cerčno) in Rafael Žakelj (roj. 1902, Žiri); v letih 1922–1928 pa Blaž Puc (roj. 1895, Žiri), Anton Likar (roj. 1904, Studor) in Jožef Filipič (roj. 1907, Srednje Brdo).

4. Janez Starman (1874–1940), Stara vas 35, Kovač: I, II/5, III/75 (obrtno dovolilo 1903).

Janez, sin kovača Mihaela Starmana (1850–1880), je bil rojen v Račevi 2. Pred letom 1921 so bili vajenci Leopold Kavčič (roj. 1898, Žiri; tudi pomočnik), Alojz Peterkel iz Žirov, Janez Burnik (roj. 1900, Žiri), Anton Demšar, Jožef Trušnovič (roj. 1896, Dolenja Trebuša) in Janez Starman (roj. 1905, Stara vas). V letih 1936–1940 pa so kot pomočniki delali Emil Starman (roj. 1908, Stara vas; od 1927), Janez Starman (roj. 1905, Stara vas; od 1929) in Anton Kavčič (roj. 1911, Žirovski Vrh 39; od 1940).

5. Urban Kavčič (1845–1927), Osojnica 4, Kovač, Vrban: I.

6. Janez Peterkel (1858–1926), Žiri 59, Kovač: I (opustil).

Janez je bil sin kovača Martina Peterkela, ki je imel kovačijo v Žireh 25, na Studencu. Leta 1884 je kot pomočnik začel pri njem delati brat Franc Peterkel (glej št. 8).

7. Jurij Peterkel (1858–1925), Račeva 2, Kovač: I (opustil).

Jurij je bil sin kovača Luke Peterkela (1819–1876), ki se je v Račevo priženil iz Žirov 25. Pri njem sta bila pred letom 1921 vajenca Jožef Starman (roj. 1905, Račeva, glej št. 18) in Jožef Peterkel (roj. 1894, Žiri), nato pa še Mirko Starman (roj. 1908, Račeva).

8. Franc Peterkel (1867–1939), Žiri 17, Kovač na Studencu: I (vstopil 1912).

Franc je prevzel kovaško obrt po očetu Martinu Peterkelu (1822–1904). Pred letom 1921 sta bila vajenca sin Vincenc Peterkel (1894–1955, leta 1913 nastopil delo pomočnika) in Anton Čefarin (1896–1916) z Breznice.

9. Jakob Žakelj (1875–1937), Nova vas 6, Prapočen: I (vstopil 1912).

Jakob je bil rojen v Novi vasi 6, njegova mama Katarina je bila hči kovača Lovrenca Peterkela (1812–1880), ki je imel kovačijo na Selu 13 (predhodnik kovača Jakoba Poljanška, Modrijanovca).

10. Lovre Burnik (1867–1918), Žiri 56, Kovač v Tabru: I (vstopil 1912, obrtni list 1912).

Po podatkih Janeza Jereba je bil Lovrenc rojen na Selu 16 kot nezakonski sin Marije Burnik. Burniki, ki so kovali v Tabru v Žireh, niso v sorodu z Burniki, ki so kovali na Selu.

11. Ignac Stanonik (1884–1968), Žiri 59, Kovač: I (podkovni kovač, vstopil 1914), II/4, III/77 (dovolilo 1914).

Ignac, ki je prišel v Žiri z Drenovega Griča 23, je okoli leta 1920 kupil kovačijo Janeza Peternela (glej št. 6). Pri njem je bil za vajenca Matevž Šubic (roj. 1900, Žiri), leta 1924 se je kot pomočnik zaposlil Hijeronim Kopač (roj. 1904, Dobračeva), leta 1936 pa sin Janez Stanonik (roj. 1909, Drenov Grič).

12. Franc Starman (1880–1952), Selo 6, Pri Markat, Kovač: I (obrti list 1920), II/2, III/78 (dovolilo 1920, pomožnega osebja ni imel).

Franc, sin kovača Mihaela Starmana (1850–1880) iz Račeve 2, se je na Selo priženil leta 1906. Pred letom 1921 sta bila vajenca Hijeronim Kopač (roj. 1904, Dobračeva) in Jernej Trček (roj. 1904, Kladje).

13. Janez Poljanšek (1890–1957), Selo 24, Modrijanovc: I (sekirni kovač, vstopil 1921, obrtni list 1925), II/3, III/59 (dovolilo 1925).

Janez je nadaljeval kovaško obrt očeta Jakoba Poljanška (glej št. 3). V letih 1935–1940 so bili zaposleni sin Janko Poljanšek (roj. 1921, vajenec in pomočnik), Nikolaj Jerina (roj. 1919, Logatec; vajenec), Alojzij Velikonja (roj. 1908, Cerčno; pomočnik), Franc Ličar (roj. 1920, Stara Oselica 46; vajenec), Franc Gabrovšek (roj. 1921, Rovte; vajenec, utonil 13. 6. 1939), Janez Tratnik (roj. 1918, Lavrovec; pomočnik) in Rudolf Umek (roj. 1923, Tržiše; vajenec).

14. Simon Burnik (1864–1934), Jarčja Dolina 20, Paklar: I (vstopil 1928, obrtni list 1928), II/6 (umrl).

Simon je bil rojen v Jarčji Dolini 17, hišo na spodnjem Selu (Jarčja Dolina 20) je zgradil njegov oče Janez Burnik. Vajenec in pomočnik je bil sin Simon Burnik, ki je postavil svojo kovačijo na Selu (glej št. 15).

15. Simon Burnik (1898–1950), Selo 27: I (vstopil 1924), II/7, III/10 (obrti list 1925). Vajenca sta bila brat Vinko Burnik (1906–1936, prevzel kovačijo očeta Simona, Paklar) in Stanislav Burnik (roj. 1922, Selo).

16. Franc More (roj. 1898), Žiri 27: I (vstopil 1925).

Franc je bil sin kovača Martina Moreta (roj. 1858) iz Sovodnja in vnuk kovača Jakoba Moreta z Dobračeve 41. V Žireh je bil le kratek čas.

17. Franc Burnik, Žiri 56, Kovač v Tabru: I (vstopil 1925).

O njem nimamo podatkov.

18. Jožef Starman (roj. 1905), Račeva 2: I (vstopil 1927), II/8, III/76 (dovolilo 1927).

Jožef je bil sin kovača Andreja Starmana (1877–1914), kovačijo v Račevi je prevzel po smrti sorodnika Jurija Peternela (glej št. 7). Leta 1939 je vajeniško dobo nastopil Vinko Podobnik (roj. 1925, Račeva 10).

19. Jernej More (roj. 1868), Dobračeva 41, Kovač na klancu: I (podkovni kovač, vstopil 1928).

Jernej je bil sorodnik kovača Tomaža Moreta (glej št. 2), njuna stara očeta sta bila brata, sinova kovača Štefana Moreta (1774–1851) iz Žirov 11.

20. Janez Burnik (1900–1942), Žiri 56, Kovač v Tabru: III/8 (dovolilo 1926, pomožnega osebja ni imel).

Janez, ki je prevzel kovačijo za očetom Lovrom (glej št. 10), je leta 1922 začel delati kot kovaški pomočnik pri neznanem Mariju Burniku v Žireh.

21. Janez More (1893–1969), Dobračeva 41, Kovač na klancu: II/1, III/47 (dovolilo 1928, pomožnega osebja ni imel).

Janez je nadaljeval kovaško obrt očeta Tomaža (glej št. 2). Pred letom 1928 je bil vajenec Rafael Kavčič (roj. 1908, Šentjošt).

Kleparji

Prvi klepar je začel delati leta 1922, leta 1946 pa je imel obrt le še Valentin Kosmač v Stari vasi 73: delavnico je prevzel za Albinom Čadežem, obrti pa se je izučil pri Stanku Čadežu.

1. **Alojz Derganc**, Žiri 79: I (vstopil 1922, se je preselil).

Vajenec Rudolf Kavčič (roj. 1907, Žiri).

2. **Maks Nikler**, Dobračeva 82: I (obrti list 1925, vstopil 1924; izstopil, imel kleparno v Ljubljani).

Vajenec Martin Pleteršek (roj. 1910, Slovenj Gradec), njegova mama Neža Pleteršek je živela na Selu 3.

3. **Stanko Čadež** (roj. 1909), Dobračeva 9, Župan: III/99 (obrti list 1937, vstopil 1939).

Stanko je bil rojen v občini Poljane, pri njem so se učili Valentin Kosmač (roj. 1918, Ledinica), Julče Strlič (roj. 1923, Dobračeva), Albin Čadež (roj. 1912, Poljane) in Jože Bizovičar (roj. 1921, Zadobje).

4. **Albin Čadež** (roj. 1912), Stara vas 73: III/115 (obrti list 1939).

Tudi Albin je bil rojen v občini Poljane, leta 1939 je vzel za vajenca Janeza Nagliča (roj. 1923, Stara vas 15).

Ključavničarji

Ključavničarstvo (šlosarstvo) je bilo v preteklosti v domeni kovačev. Prvi nam znani ključavničar je bil Franc Baznik (1865–1952), ki je živel v Rakulku, pri Šlosarju na Dobračevi 51. S to obrtjo so se verjetno ukvarjali tudi pri Šlosarju v Zabrežniku 8. Leta 1930 ni imel prijavljene obrti noben ključavničar, med člani obrtne zadruge je vpisan le eden.

1. **Janez Demšar (1902–1945)**, Stara vas 72: III/111 (obrti list 1934).

Janez je bil rojen v občini Trata (Gorenja vas), bil je solastnik hiše Hotavljje 56, kjer je vpisan kot klepar (drugi solastnik je bil brat Alojz, roj. 1905, po poklicu kovač). Leta 1939 je vzel za vajenca Jožeta Bogataja (roj. 1924, Nova vas).

Mehaniki

Med obema vojnoma sta bila v Žireh dva mehanika, po 2. svetovni vojni pa ni imel prijavljene obrti nobeden. Janko in Franc Cepin, ki sta se izučila te obrti pri Marušiču, sta umrla med vojno. Njun oče Tomaž Cepin (1875–1949, roj. na Bregu pri Borovnici, por. 1909 z Marijo Demšar iz Žirovnice 1) je imel leta 1930 trgovino z dvokolesi pri Strojariju v Stari vasi 15. Leta 1946 je trgovino vodila Tomaževa snaha Matilda Cepin, vdova Janeza Cepina, živel je v Stari vasi 76.

1. **Milan Dekleva**, Žiri: II/37.

2. **Miroslav Marušič (roj. 1891)**, Stara vas 15, Strojarij: III/100 (obrti list 1926, podružnica odjavljena 1937).

Marušič je bil rojen v Logatcu, Čevica 76. Pri njem so se učili Janko Cepin (roj. 1912, Borovnica), Franc Cepin (roj. 1913, Žiri) in Pavel Jesenko (roj. 1924, Nova vas).

Strojarji in usnjarji

Tudi strojarstvo ali usnjarstvo je stara obrt, ki je med drugim zagotavljala surovino žirovskim čevljarjem. Po terezijanskem katastru je bilo okoli leta 1754 na Žirovskem šest čevljarjev in en strojar (*lederer*). Vsi čevljarji so bili gostači, strojar pa je bil kmet Janez Rupnik, lastnik kajže v Podklancu 3, ki se ji še zdaj reče Pri Strojarju. S to obrtjo so se ukvarjali tudi njegovi nasledniki: zeta Mihael Gabrovšek (1750–1843) in Pavel Tavčar (1788–1867) ter sin Valentin Tavčar (roj. 1823). Nato je ostala doma Valentinova sestra Neža: ne vemo, ali sta bila strojarja tudi njen mož Janez Nagode in naslednji gospodar, priženjeni Janez Leskovec (1872–1941). Je pa precej verjetno, saj se je obrt pri hiši obdržala, ker je bil strojar Janezov sin Janez Leskovec (glej št. 7). Strojar (*rothgerber*) je bil tudi Gašper Eržen (roj. ok. 1806), ki je živel v Žireh 40, pri Erženu. Enak poklic je imel Matevž Eržen, ki je bil leta 1835 Gašperjeva poročna priča. Strojarja sta bila tudi Blažička iz Žirov 18, Anton Demšar (1785–1852) ter njegov sin in naslednik Franc Demšar (1827–1902). Blizu Blažičkove hiše je bila zgrajena nova hiša, Osojnica 6, po domače Strojar, katere lastnik je bil leta 1900 strojar Franc Leskovec (glej. št. 4), pred njim pa Jurij Šorli (roj. 1862), sin Andreja Šorlija (roj. 1821). Oče Andrej, ki je stanoval na Zadnjici (Žiri 27), je skoraj zagotovo identičen z Andrejem Šorlijem, ki ga omenja Rado Jan in je imel leta 1872 strojarno v Osojnici. Obrti se je izučil tudi njegov sin Janez, ki se je priženil na Selo 14 (glej št. 2).

V obrtno zadrugo je bilo včlanjenih sedem strojarjev, vpisani so samo v prvem in drugem registru, v tretjem pa ne.¹⁰ Leta 1930 so delovali trije (Milan Dolenc, Janez Leskovec, Tomaž Šorli), leta 1946 pa sta imela obrt prijavljeno le še Matija Dolenc (odjavil 1949) in Janez Leskovec.

1. Matija Dolenc (1866–1950), Stara vas 15, Strojar: I.

Matija, ki je bil rojen v Volči 5, se je v Žiri priselil okoli leta 1900. Pred letom 1921 so bili vajenci Janez Pavlin (roj. 1888, Rovte), Janez Albreht (roj. 1888, Oselica), Franc Tratnik (roj. 1888, Žiri), Rudolf Demšar (roj. v Žireh) in Tomaž Erjavec (roj. 1901, Vojsko), v letih 1922–1928 pa Alojzij Primožič (roj. 1902, Ljubljana) in sin Milan Dolenc (glej št. 6).

2. Janez Šorli (1857–1910), Selo 14, Žvrlin: I.

Janez, sin Andreja Šorlija (roj. 1821) se je na Selo priženil leta 1881. Njegov oče Andrej, ki je sicer živel v Žireh 27, v Zadnjici, je imel po podatkih Rada Jana leta 1872 strojarno v Osojnici.

3. Tomaž Šorli (1900–1945), Selo 14, Žvrlin: I (vstopil 1923, obrtno dovolilo 1924), II/28.

Tomaž je obrt prevzel po očetu Janezu, pri njem je bil za vajenca Franc Šorli (1914–1944, nezakonski sin Tomaževe sestre Julke).

4. Franc Leskovec, Osojnica 6, Strojar: I (šel za nedoločen čas v Ameriko).

Po podatkih Franca Jana gre za Franca Leskovca (roj. 1870), ki je šel leta 1906 v Ameriko k znancu Antonu Gromu (glej št. 5).

5. Anton Grom, Stara vas 67: I (vstopil 1923, Strojarna in usnjarna Stara vas, Žiri), II/26.

Anton (roj. 1873) se je leta 1899 oženil z Marjano Šorli iz Žirov 27, sestro strojarja Janeza Šorlija (glej. št. 2). Bil je v Ameriki, prvič pred letom 1906, drugič je odpotoval leta 1910. Pri njem sta bila za vajenca Matej Seljak (roj. 1896, Žiri) in Matija Demšar (roj. 1912, Zabrežnik), leta 1923 pa se je kot pomočnik zaposlil Tomaž Šorli.

6. Milan Dolenc (1906–1966), Stara vas 15, Strojar: I (vstopil 1928, obrtno dovolilo 1928), II/27.

¹⁰ V drugem registru je pri strojarju Antonu Gromu naslednji pripis: Vsled pristojbe združenja usnjarjev za Dravsko banovino z dne 17. 6. 1934, smo ga glasom odredbe sreskega načelstva z dne 18. 6. 1934 št. 52/58 izbrisali za člana, ker mora biti član konjarskega združenja.

Milan je obrt prevzel za očetom Matijem (glej št. 1), za vajenca je bil Stanislav Kavčič (roj. 1913, Stara vas 2).

7. **Janez Leskovec (1897–1950)**, Podklanec 3, Strojari: I (vstopil 1928, obrtno dovolilo 1928), II/29.

Kolarji

Po terezijanskem katastru ni bilo na Žirovskem nobenega kolarja. Ni pa izključeno, da so se s to obrtjo ukvarjali pri Kolerju na Dobračevi 13, kjer sta živela Martin Koler (lastnik 1709–1714, u. 1738) in njegov sin Gregor Koler (u. ok. 1750). Kolar pa bi bil lahko tudi kateri od cerkvenih kajzarjev, a ti podatki žal niso ohranjeni.

1. **Franc Dolenc (1884–1958)**, Žiri: I (vstopil 1912), II/48, III/17 (obrnito dovolilo 1911, ne izvršuje obrti).

Pred letom 1921 je bil pri njem za vajenca Matevž Kavčič (roj. 1905, Šentjošt), v letih 1922–1928 pa Franc Gantar (roj. 1906, Žiri) in Matevž Vodnik (roj. 1905, Žirovski Vrh sv. Urbana).

Po podatkih Alfonza Zajca je Franc leta 1930 živel v Žireh 28 (Žunar, hiše zdaj ni več), leta 1946 pa je imel obrt v Žireh 71.

Sedlarji

Prvi znani žirovski sedlar je bil kajžar Jurij Kolenc (ok. 1700–1776), katerega poklic (*sattler*) je vpisan v terezijanskem katastru. Živel je v Novi vasi 16, pri Beštru. Spodaj omenjeni Anton verjetno ni bil njegov potomec, ker Antonovi predniki izhajajo iz Gor, iz Jeličnega Vrha. V statusu animarum je kot sedlar (*zotler*) označen tudi Jakob Gantar (1842–1888, roj. pri Pavlinu v Novi vasi 3), kajžar iz Nove vasi 15 (Zotlar, nato pri Lipetu), kot komatar pa Martin Heinricher (1844–1923, roj. v Selcih), ki je gostoval v Žireh, na Selu in v Novi vasi.

1. **Anton Kolenc (1870–1922)**, Žiri 75, Zakler: I.

Anton je bil nezakonski sin Neže Kolenc, Rupčarjeve iz Žirov 20. Pred letom 1921 je bil vajenec sin Vinko Kolenc (roj. 1901), ki ga med člani zadruga ne najdemo, čeprav je imel prijavljeno obrt, saj ga leta 1930 omenja Alfonz Zajec na naslovu Žiri 62, poleg njega pa še sedlarja Pavla Jesenovca na Dobračevi 3. Oba sta imela obrt prijavljeno tudi v letih 1946 in 1950, Vinko pri Štalarju v Žireh 46, Pavel pa na Dobračevi 82.

Zidarji

Zidarstvo je sicer star poklic, po katerem pa na podeželju pred stoletji ni bilo velikega povpraševanja. Leta 1770 je bilo na Žirovskem le malo zidanih stavb, poleg cerkev samo nekaj hiš v Žireh in ena na Dobračevi. Najstarejša ohranjena zidana hiša je Stara šola, zgrajena okoli leta 1720.¹¹ Preostale hiše so bile pritlične in lesene, in to še leta 1825. Zato nas ne preseneča, da so bili prvi zidarji gostači, ki so se za delom selili s trebuhom za kruhom. V terezijanskem katastru je vpisan zidar Urban Trček (roj. ok. 1720): gostoval je v Žireh 2, leta 1785 pa ga srečamo kot

¹¹ Starejši je del Šinkovčeve hiše na Lednici, in sicer kašča (z letnico 1688), ki so jo kasneje postopoma razširili v zidano hišo.

novohišarja v Stari vasi 18, Mojškrin. Zidar je bil tudi Matevž Cerar (roj. 1743) iz Žirov 21, ki ga v tej številki Žirovskega občasnika opisujemo v prispevku Od Cankarja do Črnologarja. Rado Jan kot prvega zidarja z licenco omenja Martina Mlinarja z letom 1873. V župnijskih evidencah pa so kot zidarji označeni še (razporejeni kronološko, glede na leto rojstva): Matevž Eržen (roj. 1775, posestnik v Žireh 40, Eržen), Mihael Vidmar (roj. ok. 1784, gostač v Račevi, Lavrovcu in Žirovskem Vrh), Anton Petrič (1837–1909, hišar v Podklancu 6, Ribč), Andrej Tratnik (roj. 1842 na Dobračevi 4, gostaški sin, zidar v Postojni), Janez Tušar (1848–1927, kajžar v Stari vasi 4, Tonh), Jakob Orel (roj. 1869, Hlevni Vrh 10), Anton Kacin (1869–1902, gostač na Selu 3), Franc Jesenko (1874–1956, Nova vas 42), Henrik Demšar (1880–1959, živel na Dobračevi 76 in v Novi vasi 112), Matevž Filipič (roj. 1888, hišar na Ledinici 13), Ciril Bogataj (1892–1951, roj. v Bačnah, Osojnica 7), Anton Oblak (roj. 1896 pri Brezarju v Koprivniku 41, živel na Ledinici 14), Janez Črv (roj. 1902, nekaj časa je živel na Selu 26), Janez Frlic (roj. 1936 v Žirovskem Vrh 28). Zidar pa je bil tudi Franc Strel, Štrelov (roj. 1887), ki se je priženil h Kebru na Breznico 7.¹²

Zidarji so vpisani samo v prvem registru članov zadruge, bili so štirje. Leta 1930 sta imela obrt prijavljeno le še dva (Janez Gladek in Franc Kristan) in pa Janez Trček (1873–1955) iz Nove vasi 36, ki se je obrti izučil pri Janezu Gladku. Leta 1946 pa je bil samostojen obrtnik samo Franc Kristan, obrt je opustil leta 1948.

1. Janez Gladek (1856–1938), Dobračeva 61, Gladek: I.

Janez je bil sin Lovra Gladka iz Stare vasi 23. Leta 1905 sta se kot pomočnika zaposlila Anton Strlič (roj. 1887, Žiri) in Franc Kristan (glej št. 4), pred letom 1921 pa je bil za vajenca tudi Janez Trček (roj. 1873, Nova vas).

2. Anton Kopač (1875–1951), Stara vas 29, Tinčk (zdaj Zalešan): I.

Anton je bil sin Boštjana Kopača iz Stare vasi 29, brat Janez je bil opekar, Gregor pa krojač. Po smrti žene Marije (u. 1923) se je odselil v Ljubljano, na Tolstojevo 9.

3. Pavel Bogataj, Zavratac (prej Ledine): I (opustil 1921).

4. Franc Kristan (1888–1966), Dobračeva 65, Šemonik: I (Selo, vstopil 1924, obrtni list 1919).

Franc je bil sin Jerneja Kristana z Dobračeve 37. Pri njem je bil za vajenca Jakob Demšar (roj. 1904, Zabrežnik).

Opekarji

Nekateri so morda izdelovali opečne zidake, drugi pa zagotovo cementne strešnike. Leta 1946 sta imela obrt prijavljeno le še dva opekarja, Luka Lazar (glej Cementarji) in Janez Kopač z Dobračeve 60. Verjetno gre za napako, ker je na Dobračevi 60 živel čevljar Janez Kopač.

1. Janez Kopač (1870–1949), Stara vas 55: II/30, III/31 (obratno dovolilo 1928).

Janez Kopač (sin Boštjana Kopača iz Stare vasi 29 ter brat zidarja Antona in krojača Gregorja) se je precej selil. V registrih obrtnikov je vpisan na naslovih Dobračeva (II) in Stara vas 56 (III), v statusu animarum pa najprej v rojstni hiši (Stara vas 29, Tinčk, zdaj Zalešan), nato v Stari vasi 39 (Tinčk) in nazadnje v novi hiši Stara vas 55.

2. Gabrijel Velikonja (1902–1965): III/113 (prosilec ni dobil obrta, zavrnjeno 1939).

Gabrijel, ki je prišel v Žiri leta 1930, je bil zidar.¹³

3. Mihael Pivk, Nova vas 31, Golc: III/114 (obratno dovolilo 1939).

¹² Čadež, Breza, Brezno, Breznica, 111.

¹³ Velikonja, Zidarski mojster Gabrijel.

V statusu animarum je Mihael vpisan brez podatkov z opombo, da se je izselil in odšel neznan kam, hišo Nova vas 31 pa so leta 1948 porušili. Gre za Mihaela Pivka (1900–1977), ki je izdeloval cementne strešnike doma, pri Oblaku na Fužinah 7.¹⁴

Cementarji

Izdelki žirovskih cementarjev so morda tudi betonske ograje, ki jih še lahko vidimo ob nekaterih hišah, večinoma pa so izdelovali strešnike, saj Alfonz Zajec cementarja Luko Lazarja in Matevža Žaklja omenja kot opekarja, ravno tako Janeza Kopača (glej Opekarji) in Janeza Žaklja, ki je imel obrt prijavljeno pri Kogej v Žireh 4. Alfonzu ga ni uspelo identificirati, morda bi lahko šlo za Matevževga starejšega brata Janeza (roj. 1875), ki je bil gostaç.

1. **Matevž Podobnik**, Govejk: I (obrt prestavil iz Idrije v Žiri).

2. **Luka Lazar (1881–1967)**, Stara vas 2, Pivk: III/40 (obratno dovolilo 1928).

Luka je bil sin Franca Lazarja in njegove tretje žene Neže Primožič, v Žirovskem občasniku je spomine na tega žirovskega posebneža obudila vnukinja Milena Miklavčič.¹⁵

3. **Matevž Žakelj (1894–1977)**, Nova vas 28, Klobučar: III/91 (obratno dovolilo 1929, izstopil 1937).

Soboslikarji

V registru obrtnikov so vpisani kot slikar, pleskar in soboslikar.

1. **Janez Fortuna (1866–1921)**, Nova vas 44, Pri Slikarju: I (slikar, u. 1921).

Hiša je leta 1927 pogorela, Janez (sin Simona Fortune, Špicarja iz Žirov 3) je v njej živel od leta 1903, prej je bil gostaç v Žireh.

2. **Valentin Šubic**, Nova vas: I (pleskar).

Alfonz Zajec meni, da gre za Valentina (1861–1934, por. z Marijo Burnik), Tinika iz Stare vasi 37. Vendar pa ta ni živel v Novi vasi, kjer je imel pleskar Valentin Šubic prijavljeno obrt: najprej je bil gostaç na Selu 16, nato hišar na Dobračevi 7 in 63, nazadnje pa je živel pri hčeri v Stari vasi 37. V Novi vasi je živel drug Valentin Šubic (1849–1924, por. s Heleno Ferlan): bil je gostaç v Stari vasi 9, leta 1900 pa hišar v Novi vasi 30, pri Miklavžu.

3. **Rudolf Kavčič (1909–1943)**, Nova vas 51, Lesičnik: III/106 (soboslikar, obratno dovolilo 1938).

Leta 1938 sta se pri njem zaposlila pomočnik Alojz Fortuna (roj. 1915, Trata; Gorenja vas) in vajenec Albin Oblak (roj. 1923, Ledinica; odpuščen 1939).

Tesarji

Vpisani so samo v prvem registru članov (1908–1922), in sicer trije. Med njimi je bil tudi Franc Retel, ki je v statusu animarum označen kot mizar, in ne tesar. Morda je bil oboje, čeprav

¹⁴ Bogataj, *Kronika vasi Fužine in vasi Kladje*, 78.

¹⁵ Miklavčič, Dama imam garka peč, pa gar na smim! Na strani 140 je napačen podatek, da je bil Franc Lazar (1834–1908) sin Jerneja Albrehta. V resnici je bil sin gostaç Gregorja Lazarja, rojen v Jurečevi koči, Brekovic 11.

so mizarji izdelovali pohištvo, tesarji pa ostrešja. Po podatkih Alfonza Zajca sta leta 1930 še imela prijavljeno obrt tesarja Franc Retel in Lovro Jereb, leta 1946 pa nobeden več.

Tesarstvo je stara obrt, iz katere je nastal priimek Cimerman. Kje so živeli Cimermani, opisujemo v prispevku Od Cankarja do Črnologarja, morda je bil kateri od njih tudi tesar. Trije tesarji pa so na Žirovskem omenjeni že v terezijanskem katastru leta 1754. Peter Kopač je bil kajžar v Zabrežniku 5, Zakrožen. Preostala dva sta bila gostača: Marko Pivk (roj. ok. 1720) je gostoval pri Mojškrču v Žirovskem Vrhju 26, Jurij Papit pa pri Žuštu v Hlevnem Vrhju 3. Tesar je bil tudi Valentin Kavčič (1817–1884, Snopkov iz Žirovskega Vrhja 14, gostač na Vrhju 11 in v Šentjoštu 7).

1. Franc Retel (1866–1949), Stara vas 34: I.

Franc je bil ljubljanski najdenček, vzrejen v Koprivniku 46, Paradiž. Pred letom 1921 so bili vajenci Andrej Drobotina, Janez Kržišnik in Janez Gantar (roj. 1887, Žiri). Prva dva sta omenjena tudi kot pomočnika. Andrej Drobotina (1880–1958) se je zaposlil leta 1902, leta 1904 se je oženil z Antonijo Erznožnik iz Nove vasi 43, živela sta pri Glavtarju v Šentjoštu 16.¹⁶ Janez Kržišnik (1878–1957), ki je bil tu zaposlen v letih 1901–1904, pa je z obrtjo nadaljeval doma, pri Brezarju na Selu 10 in 11 (mizar je bil že njegov oče Janez), kasneje pa odšel v Ameriko.

2. Lovro Jereb (1876–1942), Račeva 27: I (vstopil 1908; pristojnino je dobil vrnjeno, ker ni dobil koncesije).

Lovro je bil rojen pri Matajcu v Žirovskem Vrhju 19. V letih 1922–1928 so bili vajenci Janez Modrijan (roj. 1874, Rovte), Franc Simnovčič (roj. 1899, Žiri) in Franc Mrovlje (roj. 1897, Stara vas 43). Pred letom 1924 pa sta bila pomočnika Janez Gantar (roj. 1887, Žiri) in že omenjeni Franc Mrovlje (službo nastopil 1922).

3. Anton Majnik, Dobračeva: I.

Verjetno gre za Antona Majnika (1864–1942, roj. v mežnji na Ledinici 3), ki je živel na Dobračevi 45, od leta 1910 pa na Dobračevi 72.

Mizarji

Po podatkih Alfonza Zajca je leta 1930 delovalo šest mizarjev, vsi so bili tudi člani obrtne zadruge (Jakob Fortuna, Jakob Jereb, Franc Miklavčič, Franc Oblak, Franc Potočnik, Boštjan Tušar, Franc Žust). Leta 1946 sta imela obrt le še dva, Franc Miklavčič na Selu 31 in Franc Potočnik na Dobračevi 3 (opustil 1949).

Mizarji so bili tudi Janez Demšar (roj. ok. 1815, ob poroki 1848 Dobračeva 35, sin Petra Demšarja iz Žirov 33), Janez Kržišnik (1841–1914, Selo 10 in 11, Brezar), Jernej Mlakar (1857–1915, Sedejev iz Goropek 7, mizar v Divači), Gašper Dolenc (1861–1912, roj. na Dolenji Dobravi, gostač na Selu, na Dobračevi in v Žireh), Martin Lazar (1861–1906, roj. v Žirovnici), Anton Arhar (roj. 1873, Lavrovec), Lovro Žust (roj. 1885 v Dolah 12, Zakovk), Filip Jereb (1895–1953, Račeva 20; sin spodaj omenjenega Jakoba Jereba), Jakob Trček (1904–1945, Nova vas 5), Avgust Oblak (roj. 1922 v Koprivniku 12).

1. Boštjan Tušar (1880–1943), Stara vas 8, Lukatov Andrejc (od 1938 Dobračeva 75): I, II/20, III/81 (dovolilo 1905).

Boštjan, sin Andreja Tušarja, je bil rojen v Stari vasi 8. Obrt je prijavil leta 1905, kmalu zatem pa je odšel v Ameriko. V prvem registru je zapisano, da je bil tam dvakrat, prvič v letih

¹⁶ Košir idr., *Dediščina župnije Šentjošt*, 230.

42/30

Kr.sresko načelstvo v L o g a t o u .
Štev.2600. Logatec, dne 11./3.1930.

Erznožnik Franc v Gorenjivasi št.30 - Trata je dne 6.III.1930 odjavil podružnico svojega mizarskega obrta, katero je izvrševal v Žireh št.4 na podlagi tuar.odloka z dne 9./2.1929, štev.175/2.

Sreski načelnik:
Poklukar s.r.

Zadruga rokodelskih in dopuščenih obrtov v Žireh.

40/30

KR. SRESKO NAČELSTVO
Št. 2560.
dne 11.3. 1930.
v LOGATCU

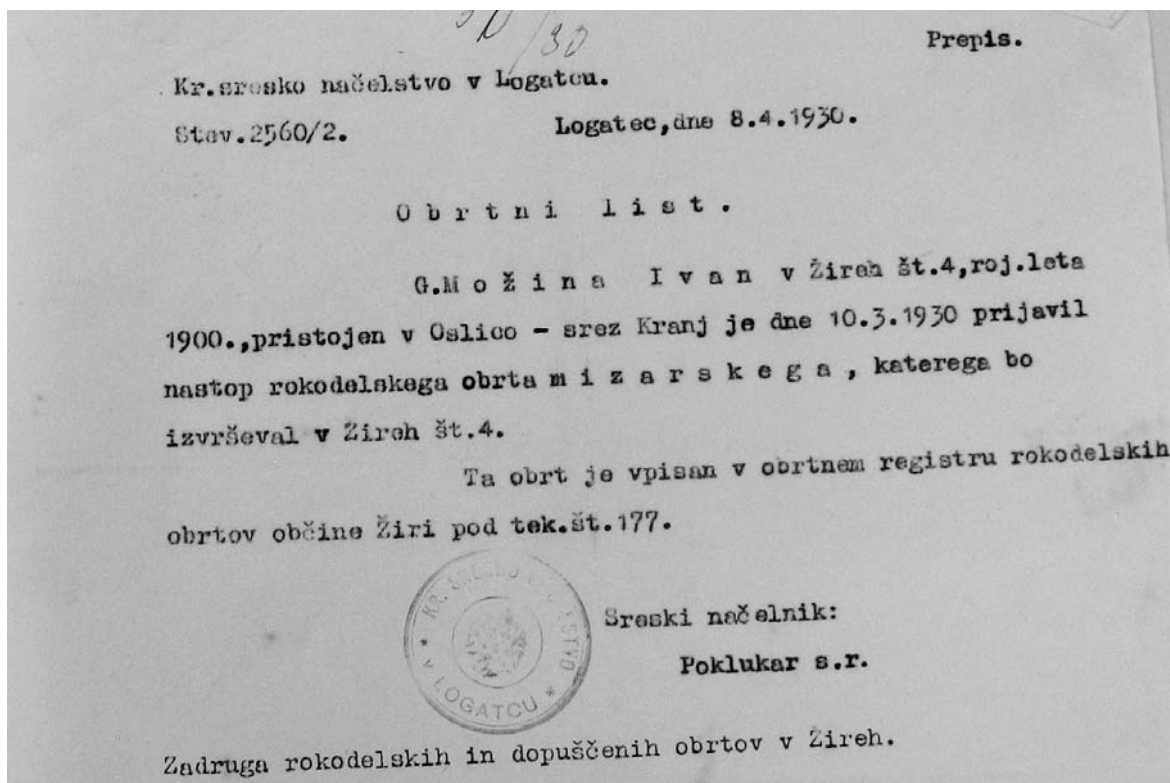
Zadruga rokodelskih in dopuščenih obrtov
Žiri.

Možina Ivan v Mrzlem vrhu rojen leta 1900., stanujoč v Žireh št.4, pristojen v Oslice je prijavil rokodelski obrt mizarski s stojališčem v Žireh št.4.

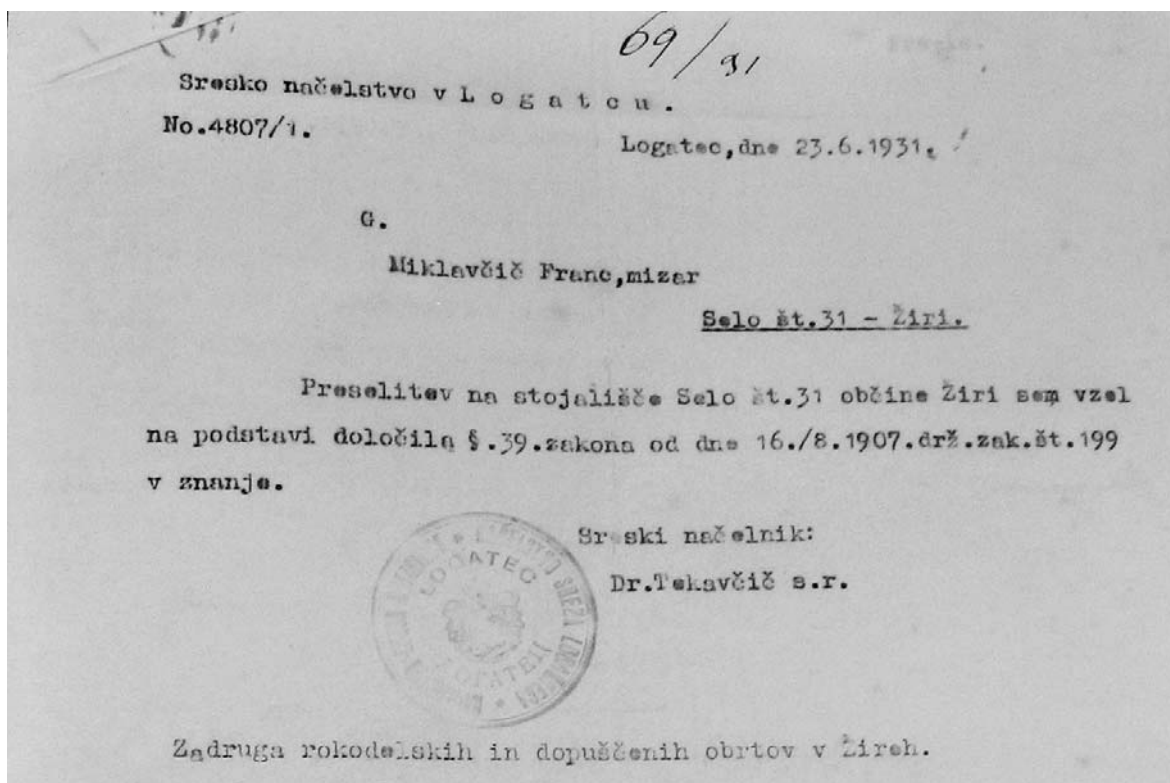
V smislu §.14.f) obrtnega reda je izreči tekom treh tednov imenje o priloženih izpričevalih.

Sreski načelnik:

V Žireh 4 je leta 1930 mizarsko obrt odjavil Franc Erznožnik, prijavil pa Ivan Možina.

Obrtni list Ivana Možine, ki je v Žireh 4 leta 1930 prijavil mizarstvo obrt.

Mizar Franc Miklavčič je leta 1931 prijavil mizarstvo obrt na Selo 31.

1907–1910, drugič pa se je vrnil leta 1924. Pred letom 1921 je bil pri njem za vajenca Jakob Mlinar iz Žirov, okoli leta 1940 Aleksander Oblak (roj. 1922, Žirovski Vrh sv. Urbana), leta 1938 pa se je kot pomočnik zaposlil Janez Žust (roj. 1903, Vrh 10).

2. Andrej Slabe (roj. 1868, Govejk 9), Ledine: I.

3. Jakob Jereb (1860–1940), Opale 14: I, II/23, III/95 (vstopil 1922, u. 1940).

Jakob je bil sin mlinarja Matevža Jereba iz Račeve 1. Pri njem je bil za vajenca Matija Jereb (roj. 1887).

4. Jakob Demšar (1863–1949), Stara vas 21, Česen: I (opustil 1921).

Jakob je bil rojen pri Česnu v Žirovskem Vrh 10. Imel je deset vajencev, večina ni bila domačinov: Jernej Tavčar (roj. 1892, Cerčno), Boštjan Podobnik (roj. 1896, Oselica), Jernej Obid (roj. 1895, Cerčno), sin Jakob Demšar (roj. 1892), Franc Jereb (roj. 1897, Cerčno), Janez Peterkel (roj. 1900, Žiri), Rudolf Bevk (roj. 1904, Cerčno), Janez Žust (roj. 1903, Vrh), Peter Podobnik (roj. 1909, Čeplez), Franc Mohorič (roj. 1902, Korita). Imel je tudi štiri pomočnike: Andreja Kosmača (roj. 1896, Labinje; 1907–1911, vrnil se je domov), Franca Jereba (roj. 1895, Cerčno), Boštjana Podobnika (roj. 1896, Oselica) in Janeza Peterkela (roj. 1900, Žiri).

5. Franc Primožič (1864–1948), Nova vas 29, Brck: I.

Franc (sin Franca Primožiča, Brcka iz Nove vasi 29) je bil prvi načelnik obrtne zadruga. Pri njem sta bila vajenca Franc Žgavc (roj. 1891, Vojsko) in Valentin Šubic (roj. 1898, Žiri), pomočnik pa Franc Oblak (roj. 1896, Žiri; odšel v Šempeter na Krasu).

6. Franc Erznožnik (roj. 1877), Žiri 49, Na Luži: I

Franc je bil sin Franca Erznožnika iz Žirov 49. Pri njem so bili zaposleni vajenci Janez Mlakar (roj. 1901, Novine), Peter Makuc (roj. 1903, Reka pri Cerknem, učno spričevalo je izdal Jakob Demšar), Leopold Mlinar (tudi pomočnik, leta 1912 je odšel k Jakobu Demšarju) in Janez Možina (roj. 1900, Mrzli Vrh). Mojster Franc je v prvem registru vpisan dvakrat, drugič z opombo, da ima sedež obrti v Gorenji vasi 30 in da je v Žireh odprl podružnico. Leta 1921 se je Franc namreč odselil v Brebovnic (glej Šivilje, št. 2), čez nekaj let pa je kupil hišo v Gorenji vasi 30, Lužar. Podružnico, ki je bila pri Kogej v Žireh 4, je zaprl že leta 1930, ko jo je prav tam odprl njegov nekdanji vajenec Janez Možina (roj. 1900, Mrzli Vrh; verjetno sorodnik Frančeve žene Marjane).

7. Janez Kopač (roj. 1875), Žiri 40, Gričar: I (vstopil 1908, nato se preselil).

Janez je bil sin Andreja Kopača, Gričarjev z Ledinice 6. Delavnico je imel v Žireh 40, nato pa se je preselil na ženin dom, v Govejk 6, Na Kljuki. Pri njem so se obrti izučili vajenci Martin Krek (roj. 1893, Poljane), Andrej Abram (roj. 1889, Cerčno; vpisan tudi kot pomočnik v letih 1906–1910) in Leopold Gantar (roj. 1893, Žiri; vpisan tudi v seznam pomočnikov z opombo, da je šel leta 1912 v Nemčijo, mojster Janez pa je imel takrat delavnico že v Govejku).

8. Franc Oblak, Stara vas (I) in Žiri (II, III): I (vstopil 1923, obrtni list 1924), II/22, III/ 52 (ne izvršuje, u. 1936).

Franca nam ni uspelo identificirati, delavnice naj bi imel pri Tinčku (Zalešanu) v Stari vasi 29 (prijava obrti 1922), pri Žunarju v Stari vasi 27 (I) in nato v Žireh (II, III). Glede na letnico smrti bi lahko šlo za Franca Oblaka (1879–1936, por. 1922), ki je bil rojen pri Brcku v Žirovskem Vrh 37, lahko pa tudi za Franca (roj. 1896), ki se je obrti izučil pri Francu Primožiču (glej št. 5).

9. Janez Brejc, Pečnik 6: I (vstopil 1913, obrtni list 1913).

10. Janez Žakelj (1881–1961), Breznica 19, Janez: I.

Janez (sin Janeza Žaklja, Jakcov iz Mrzlega Vrha 2) se je na Breznico priženil. Vajencev ni imel, pomočnik pa je bil Janez Žakelj (1898–1917) z Breznice 9, Tišlarjev. Mizar naj bi bil tudi njegov oče Janez Žakelj (1870–1956, ki se je na Breznico 9 priženil od Blažontarja iz Stare vasi 30).¹⁷

¹⁷ Čadež, Breza, Brezno, Breznica, 128.

11. Matija Cankar (1886–1945), Selo 22, Cankar: I, II/17, III/15 (vstopil 1911).

Matija je bil sin žagarja Gašperja Cankarja, Budla z Dobračeve 55. Pri njem so bili vajenci Filip Kopač (roj. 1902), Matevž Seljak (roj. 1896, Žiri), Janez Oblak (roj. 1903, Žiri), Franc Miklavčič (roj. 1903, Selo), Franc Potočnik (roj. 1905, Žiri) in Jožef Košir (roj. 1908, Žiri). Pred letom 1924 je bil pomočnik že omenjeni Filip Kopač (roj. 1902), po letu 1930 pa Franc Bradeško, Franc Kržišnik (roj. 1918, Hotavljje), sin Pavel Cankar (roj. 1917, Selo 22) in sin Janez Cankar (roj. 1915, Selo 22), vajenec pa sin Vencelj Cankar (roj. 1921, Selo 22).

12. Jakob Demšar (1892–1966), Stara vas 21, Česen: I (vstopil 1921, obrtni list 1921), II/19, III/16.

Jakob je obrt prevzel za očetom Jakobom (glej št. 4) leta 1921. Do leta 1928 je imel devet vajencev: Janeza Bevka (roj. 1905, Cerčno), Maksa Cankarja (roj. 1899, Brebovnica), Andreja Čuferja (roj. 1905, Cerčno), Rudolfa Eržena (roj. 1908, Oselica), Franca Mesca (roj. 1907, Gorenja Žetina), Jakoba Peternela (roj. 1908, Zakriž), Milana Poljanška (roj. 1908, Selo), Valentina Rihteršiča (roj. 1913, Hotavljje), Franca Štremflja (roj. 1908, Cerčno). Leta 1922 se je kot pomočnik zaposlil Franc Žust (glej št. 13), v zadnjem registru pa je kot pomožno osebje vpisan samo vajenec Franc Kavčič (roj. 1922, Račeva 31).

13. Franc Žust (roj. 1898), Žiri (I), Dobračeva 75 (II, III): I (vstopil 1922), II/22, III/93 (izstopil 1937, ne izvršuje).

Po podatkih Alfonza Zajca gre za Franca Žusta (1898–1940) iz Račeve 6 (Abrahtova bajta).¹⁸

14. Matija Jereb, Sv. Urban pri Gorenji vasi: I (vstopil 1926).**15. Jakob Fortuna (1885–1959), Dobračeva 32, Fortuna: I (vstopil 1914, obrtni list 1914), II/24, III/17.**

Jakob, ki je bil rojen v Podlipi, se je k Šinkovcu na Dobračevo 32 priženil leta 1913. Do leta 1928 je imel sedem vajencev: Pavla Vidmarja (roj. 1896, Oselica), Maksa Kopača (roj. 1905, Žiri), Janeza Bogataja (njegov pastorek, roj. 1908, Dobračeva), Alojza Fortuno (roj. 1900, Borovnica), Dimitrija Jereba (roj. 1913, Dobračeva), Janeza Kavčiča (roj. 1903, Brekovice) in Leopolda Velikanjeta (roj. 1905, Kanomlja). Za pomočnika je bil pred letom 1924 Valentin Šubic (roj. 1898, Dobračeva), po letu 1937 pa sinova Vinko Fortuna (roj. 1916) in Jakob Fortuna (1914–1944).

16. Franc Miklavčič (roj. 1904), Selo 31, Štrajt: I (vstopil 1928, obrtni list 1928), II/28, III/45.

Po podatkih Alfonza Zajca naj bi bil Franc Miklavčič (1904–1983) Kolišar z Dobračeve 38. V statusu animarum ni vpisan, je pa zabeleženo, da se je leta 1927 oženil z Albino Kopač z Dobračeve 52, takrat naj bi živel na Selu 32. Verjetno je bil rojen pri Štrajtu v Žirovskem Vrhu 2, obrti se je izučil pri Matiji Cankarju na Selu 22, sedež obrti pa je imel prijavljen na Dobračevi 88 (I), v Stari vasi (II) in od leta 1931 na Selu 31 (III). V zadnjem registru so vpisani pomočniki Franc Bradeško, Silvester Kopač (roj. 1920, Dobračeva 52) in Jakob Kumer (roj. 1917, Leskovica) ter vajenca Jože Bajt (roj. 1920, Brekovice 12) in Janez Jereb (roj. 1921, Brekovice 3).

17. Franc Potočnik (1905–1965), Dobračeva 75 (I) in Dobračeva 3 (III): I (vstopil 1929, obrtni list 1929), II/21, III/63.

Franc je bil sin gruntarja Janeza Potočnika z Dobračeve 8, Potočnik. V letih 1935–1939 je imel zaposlene tri vajence in šest pomočnikov. Vajenci so bili Andrej Šifrer (roj. 1920, Stara Oselica 38), Ignac Uršič (roj. 1923, Hotavljje) in Franc Mrovlje (roj. 1923, Žirovski Vrh 48). Pomočniki so bili Alojz Novak (roj. 1915, Hlevišje 16), Milan Loštrk (roj. 1914, Žiri), Ignac Petrič (roj. 1911, Podklanec), Mirko Naglič (roj. 1913, Žiri 55), Valentin Šubic (roj. 1898, Dobračeva 56) in Stanko Kogovšek (roj. 1902, Rovte).

¹⁸ Tončka Stanonik je potrdila pravilnost navedka. »Franc Žust (21. 10 1898 – 10. 4. 1940), Stumrškov, moj stari ata, je umrl za tuberkulozo, bolan je bil okoli pet let, štirikrat operiran, nazadnje so mu, da bi ga rešili, onеспособili polovico pljuč. Iz pripovedovanja sem si zapomnila tudi to, da je nazadnje 'še z nekom' delal pri Česnu. Sklepam, da je iz zadruga izstopil zaradi bolezni.«

18. Stanko Cankar (roj. 1913), Selo 18: III/112 (vstopil 1939).
Stanko je bil sin mizarja Matije Cankarja (glej št. 11).

Zabojčkarji

Izdelovali so lesene zaboje, v katerih so se v svet odpremljali žirovski čevlji. Izpričanih je sedem zabojčkarjev, vendar sta v registru obrtnikov (prvem) vpisana samo dva, preostalih pet, ki jih za leto 1930 navaja Alfonz Zajec, ni bilo včlanjenih v zadrugo: Andrej Kopač, Jožef Reven in Ignac Šorli so živeli v Žireh, Franc Mravlje v Stari vasi, Janez Podobnik pa v Račevi.

- 1. Filip Mlinar (1891–1978), Stara vas 7, Frančišk: I (vstopil 1921).**
- 2. Franc Gruden (1890–1969), Žiri 18, Blažičk: I (vstopil 1922, ni dobil koncesije).**

Pletarji

Oba spodaj navedena pletarja sta imela obrt prijavljeno tudi leta 1946, leta 1950 pa le še Burnik.

- 1. Franc Gregorač (1880–1959), Nova vas 13, Jarčja Dolina in Selo 16: I, II/35, III/22 (obrtno dovolilo 1920).**

Franc je bil sin Andreja Gregorača, Bendeta iz Nove vasi 13. Obrt je imel najprej prijavljeno doma (I, Nova vas 13), nato v Jarčji Dolini (II, III), leta 1939 pa je živel na Selu 16 (Filčk, nato Arhar). Do leta 1928 so bili vajenci Janez Giacomelli (roj. 1901, Nova vas), Kajetan Jesenko (roj. 1899, Žiri) in Vencelj Burnik (roj. 1904, Žiri).

- 2. Vencelj Burnik (roj. 1904), Žiri 65, Pošta, Mrovc: II/36, III/14 (obrtno dovolilo 1933).**

Krojači

Po terezijanskem katastru je bilo leta 1754 na Žirovskem šest krojačev, vsi so bili gostači: Jožef Trček in vdovec Andrej Trček sta živela v Novi vasi, Boštjan Govekar v Žireh, Matevž Terpin v Ledinah, Blaž Podobnik v Pečniku, Urban Keršič pa v Koritih.

Po župnijskih evidencah so bili krojači tudi Blaž Kopač (roj. ok. 1760, gostač, nato hišar v Novi vasi 5) ter njegova sinova Janez Kopač (roj. ok. 1795, hišar v Novi vasi 5 in gostač v Stari vasi 26) in Valentin Kopač (roj. ok. 1800, kajžar v Novi vasi 12, Jurnca), Franc Trpin (roj. ok. 1785, leta 1822 v Goropekah), Jernej Možina (roj. ok. 1789, sin mežnarja z Dobračeve 18), Franc Oblak (roj. ok. 1792, Bajt v Osojnici 1), Lovrenc Kacin (roj. ok. 1794, leta 1822 gostač pri Erjavcu v Mrzlem Vrhu 8), Peter Šinkovec (roj. ok. 1797, gostač, umrl 1858 v Hlevnem Vrhu 11), Florijan Tušar (roj. ok. 1802, Bajtarčk v Stari vasi 25), Andrej Gruden (roj. ok. 1806, gostač v Koprivniku 17), Janez Kogovšek (roj. 1840 v Zavrnatcu 15, gostač), Anton Selak (roj. 1853 v Idršku 3, Češmelj), Pavel Slabe (1854–1875, gostač v Izgorjah 2), Janez Kopač (1874–1909, Dobračeva 70, Balantač), Franc Kogovšek (roj. 1884 na Medvedjem Brdu, gostač v Zavrnatcu 30). Krojač pa je bil tudi Anton Erznožnik (1828–1890), Žnidar v Žireh 41.¹⁹

¹⁹ Mlakar, *Tabor v Žireh*, 103.

Leta 1930 je imelo obrt prijavljeno devet krojačev, vsi so bili člani zadruga. Leta 1946 jih je bilo le še pet: Rudolf Bačnar v Stari vasi 16, Rupert Gantar na Dobračevi 29, Jakob Kosmač na Ledinici 4, Franc Pertovt v Žireh 80 in Jakob Šifrer na Breznici 18. Trije so obrt opustili, leta 1951 sta bila prijavljena le še Rupert Gantar (tokrat v Stari vasi 69) in Jakob Šifrer.

1. Franc Bačnar (1874–1922), Stara vas 16, Bačnar: I (obrtno dovolilo 1900; u. 1922, nadaljuje Marjana Bačnar, od 1923 poslovođa Janez Rink).

Franc je bil sin Boštjana Bačnarja (Frančiškov iz Stare vasi 9, leta 1880 že bajtar v Stari vasi 16). Pri njem so bili vajenci Viktor Skok (roj. 1885, Gorenja Trebuša), Andrej Šifrer (roj. 1892, Oselica), Jakob Šifrer (roj. 1895, Oselica), Anton Leskovec (roj. 1897, Dole) in sin Rudolf Bačnar (1903–1948). Po Frančevi smrti je obrt prevzela žena Marjana (roj. Potočnik, Potočnikova z Dobračeve 8), poslovođa pa je bil Janez Rink (glej št. 11): takrat sta bila vajenca Anton Mohorič (roj. 1908, Osojnica) in Blaž Rink (roj. 1914, Žiri 46). Pred letom 1924 so bili pomočniki prvi štirje od zgoraj naštetih vajencev: Viktor Skok, Andrej Šifrer, Jakob Šifrer in Anton Leskovec (1912–1916, sedaj pri Matevžu Kopaču).

2. Anton Erznožnik (1865–1933), Dobračeva 24, Žnidar: I.

Anton je bil sin gostača in krojača Janeza Erznožnika (1820–1902), ki je med letoma 1850 in 1870 kupil kajžo na Dobračevi 24. V letih 1922–1928 je bil vajenec Antonov nečak Viktor Eniko (roj. 1911, Dobračeva 77).

3. Karel Kristan (1881–1908), Dobračeva 7, Kristan, zdaj Zet: I.

4. Gregor Kopač (1874–1954), Žiri 70, Gropa: I, II/10, III/37 (obrtno dovolilo 1899).

Gregor je bil sin Boštjana Kopača iz Stare vasi 29 (zdaj Zalešan), brat zidarja Antona in opekarja Janeza Kopača. V letih 1907–1921 so bili vajenci Andrej Mavri (roj. 1890, Cerčno), Martin Vehar (roj. 1905, Stara Oselica), Karel Pivk (roj. 1896, Idrija), Ana Mlinar (roj. 1901, Žiri), Stanislav Kopač (roj. 1902, Breznica), Marjana Kopač (roj. 1905, Žiri), Leopold Oblak (roj. 1906, Stara vas) in Rupert Gantar (roj. 1907, Nova vas). V letih 1922–1928 pa Vincenc More (roj. 1907, Oselica), Silvester Rink (roj. 1911, Hotavlje), sin Feliks Kopač (roj. 1911, Žiri 70) in Cecilija Poljanšek (roj. 1898, Žiri 13). Pred letom 1924 sta bila pomočnika Alojz Hvala (roj. 1888, Poče; 1905–1907) in Karel Šinkovec (roj. 1903, Žiri; delo nastopil 1923), leta 1936 pa je kot pomočnik začel delati Gregorjev sin Feliks Kopač (roj. 1911).

5. Matevž Kopač (1855–1925), Nova vas 27, Matevžk: I.

Matevž je bil oče slikarja Franja Kopača.²⁰ Pri njem so se obrti izučili Aleksander Mlakar (roj. 1885, Žiri; vajenec 1897–1900, u. 1911), hči Marija Kopač (roj. 1891, Žiri), Franc Kavčič (roj. 1901, Žiri), Avgust Kostemaj (roj. 1892, Žalec), Pavel Bogataj (roj. 1894, Dole), Štefan Lapajna (roj. 1891, Šebrelje), Ciril Šinkovec (roj. 1898, Cerčno), Karel Čefarin (roj. 1902, Cerčno), Jakob Gantar (roj. 1903, Rovte), Filip Mlinar (roj. 1906, Žiri), Alojz Purgar (roj. 1906, Zakriž) in Jakob Novak (roj. 1907, Hlevišje). Pomočnika sta bila dva od zgoraj navedenih vajencev, Aleksander Mlakar (1907–1908, zdaj v Gorenji vasi) in Pavel Bogataj (delo nastopil 1910).

6. Jakob Mlinar (1866–1947), Stara vas 25, Bajtarčk: I, II/13 (odjavil).

Jakob (sin Janeza Mlinarja, Homca iz Stare vasi 10) se je k Bajtarčku v Staro vas 25 priženil leta 1891. Vajenca sta bila hči Mici Mlinar (roj. 1906, Žiri) in Jernej Naglič (roj. 1910, Amerika, Žiri).

7. Franc Mlakar (1871–1953), Žiri 41, Žnidar v Tabru: I.

Franc (sin Jožefa Mlakarja, Sedeja iz Goropek 7) se je v Žiri 41 priženil leta 1895. V letih 1922–1928 je bil za vajenca sin Anton Mlakar (roj. 1902, Žiri).

8. Janez Albreht (1869–1957), Nova vas 18, Jakopičk: I.

²⁰ Leben-Seljak, Rod in rojstna hiša Franja Kopača.

Janez je bil sin Tomaža Albrehta, Jakopička. Pri njem so bili vajenci Jožef Tušar (roj. 1892, Cerčno), Janez Primožič (roj. 1905, Oselica) in Franc Mlinar (roj. 1910, Žirovski Vrh), pomočnik pa Franc Božnar (roj. 1884, Kremenik).

9. Pavel Mlinar (roj. 1858), Žirovski Vrh 20, Šoštar, Corn: I (1907 šel v Ameriko).

Pavel je bil sin Andreja Mlinarja, Kosmovega Andrejca z Dobračeve 56. Leta 1881 se je priženil v Staro vas 26, po smrti prve žene pa se je leta 1883 poročil z Marijo Tušar iz Žirovskega Vrha 20 in se preselil na njen dom. Leta 1907 je šel v Ameriko, po podatkih Franca Jana je bil tam dvakrat. V letih 1905–1907 je bila za vajenko Marija Mlinar (roj. 1890), kot pomočnica pa je pred letom 1924 delala njena soimenjakinja Marija Mlinar (roj. 1899, Žiri).

10. Lovrenc Šinkovec (1878–1945), Stara vas 26, Šinkovc: I, II/15, III/80 (dovolilo 1908, ne izvršuje).

Hišo Stara vas 26 je od krojača Pavla Mlinarja (glej št. 9) kupil Gašper Gantar iz Stare vasi 4 in jo zapustil hčeri Mariji (1881–1956), s katero se je okoli leta 1900 oženil krojač Lovrenc Šinkovec, sin Lovra Šinkovca iz Žirovskega Vrha 67. Lovrenc je bil tudi načelnik obrtne zadruge, leta 1945 so ga likvidirali partizani, po smrti njegove žene Marije pa je hišo kupil fotograf Viktor Grošel. Od otrok je preživel le prvorojeni Karel Šinkovec (1903–1944, ubit kot talec), ki je bil pred letom 1921 za vajenca, leta 1923 se je kot pomočnik zaposlil tudi Rudolf Bačnar (roj. 1903, glej št. 17).

11. Janez Rink (1875–1972), Žiri 2, Brence: I (vstopil 1912), II/11, III/70 (dovolilo 1912, izstopil 1939, ne izvršuje).

Janez je bil rojen pri Frjanu v Šebreljah 118, umrl je v Šentvidu nad Ljubljano. V Žiri je prišel kot otrok z materjo Terezijo in bratom Francem, ki se je izučil za čevljarja.²¹ Vajenci in pomočniki v registrih niso vpisani, leta 1923 je postal poslovodja pri Marjani Bačnar (glej št. 1).

12. Jakob Mohorič (1875–1921), Korita 9, Žnidar: I (vstopil 1913, umrl).

13. Jakob Šifrer (1895–1963), Breznica 18, Jesenko: I.

Jakob (sin Janeza Šifrerja in Ane Jezeršek iz občine Oselica), ki je kot vajenec in pomočnik delal pri Francu Bačnarju, se je na Breznico priženil leta 1927.

14. Janez Poženel, Žiri 48, Boštjan: I (vstopil 1922, umrl).

Med letoma 1922 in 1928 je bil vajenec Valentin Dolenc iz Lučin oz. Črnega Vrha.

15. Franc Pertovt (1900–1985), Žiri 80: I (vstopil 1925), II/9, III/55 (dovolilo 1925).

Kje je bil rojen Franc, ne vemo, v zadrugo je vstopil leta 1925, ko se je oženil s Pavlino Šorli iz Žirov 67. Obrt je imel prijavljeno v Žireh 80, prav tako njegov svak in pek Matevž Šorli. Pred letom 1928 so bili vajenci Alojz Primožič (roj. 1908, Dobračeva), Anton Tratnik (roj. 1910, Koprivnik) in Adalbert, Albert Demšar (roj. 1910, Dobračeva). Leta 1937 sta bila pomočnika Jože Poljanšek (roj. 1920, Dobračeva) in Albert Demšar (roj. 1910, Dobračeva 48), vajeniško dobo pa je leta 1938 nastopila Ana Čadež (roj. 1923, Trata 3).

16. Janez Mrak (1869–1944), Nova vas 27, Matevžk: I (vstopil 1928, obrtno dovolilo 1928).

Janez, ki je bil rojen v Stari Oselici 70, se je leta 1894 priženil k Zadnikarju na Fužine 20,²² k Matevžku pa leta 1928, ko je vzel vdovo Frančiško Kopač, roj. Žust (druga žena krojača Matevža Kopača).

17. Rudolf Bačnar (1903–1948), Stara vas 16, Bačnar: I, II/12, III/ 11 (dovolilo 1929).

Rudolf je prevzel obrt za očetom Francem (glej št. 1). Pri njem so bili v letih 1936–1940 zaposleni vajenec Stanko Šifrar (roj. 1921, Koprivnik, Oselica) ter pomočnika Stanko Bajt (roj. 1918, Žirovski Vrh, Trata) in Franc Demšar (roj. 1918, Podobeno).

18. Rupert Gantar (roj. 1907), Nova vas 15, Pri Lipetu: II/16, III/19 (dovolilo 1932).

²¹ Mlakar, *Rodovnik*, 118–119.

²² Bogataj, *Kronika vasi Stara Oselica in vasi Hobovše*, 225. Bogataj, *Kronika vasi Fužine in vasi Kladje*, 160.

Rupert je bil sin Filipa Gantarja iz Nove vasi 15 (Zotlar, Pri Lipetu). Sedež obrti pa je imel najprej v Stari vasi (1929), nato doma v Novi vasi 15 (1936–1940), leta 1946 na Dobračevi 29 (Pri Dekli), leta 1951 pa v Stari vasi 69, Pri Rupertu. V letih 1936–1940 so bili vajenci Pavel Eržen (roj. 1920, Kopačnica), Vinko Naglič (roj. 1921, Stara vas) in Marica Kokelj (roj. 1924, Fužine). Ti skopi podatki pa še zdaleč ne opišejo zanimive in mukotrpne poti Ruperta Gantarja, ki se je izučil pri Grogatu, kot pomočnik delal v Ljubljani, v Križevcih pri Zagrebu, na Češkem in v Avstriji, kot mojster pa nazadnje v Stari vasi 69: hišo, ki jo je zgradil okoli leta 1937, pa so med vojno požgali in jo je moral zgraditi na novo.²³ Danes je ni več, stala je med Bahačem in Alpino (danes del vrta gostilne Bahač).

19. Leopold Oblak (1906–1945), Stara vas 40, Zelman: II/14, III/53 (dovolilo 1934).

Leopold (sin Janeza Oblaka, Žunarja iz Stare vasi 33) se je k Zelmanu priženil leta 1933. V zadnjem registru ima vpisanega vajenca Vinka Luznarja (roj. 1921, Dobračeva 5) in šest pomočnikov, ki pa so bili zaposleni le za kratek čas (en mesec, največ tri), dva od teh večkrat: Rado Kosmač (roj. 1915, Ledinica 4) kar šestkrat, Alojz Primožič (roj. 1908, Dobračeva 50) dvakrat, Franc Mlinar (roj. 1910, Žirovski Vrh), Stanko Bajt (roj. 1918, Žirovski Vrh, Trata), Viktor Nagode (roj. 1905, Vrh 5), Jože Poljanšek (roj. 1920, Dobračeva).

20. Janez Logar, Hleviša 18. Ni vpisan med člani zadruga, je pa omenjen med učnimi mojstri. Pri njem so bili pred letom 1921 vajenci Andrej Lazar (roj. 1896, Dole), Anton Homovec (roj. 1898, Rovte), Matevž Logar (roj. 1901, Žiri), Matija Mivšek (roj. 1905, Žiri), Franc Jereb (roj. 1906, Račeva 1).

Šivilje

Leta 1930 so delovale tri šivilje: Antonija Hoja, Cecilija Poljanšek in Marija Ponomarenko. Med članicami obrtne zadruga smo jih našli več, vendar so nekatere obrt pred letom 1930 že opustile, druge so se odselile. Najstarejša nam znana šivilja je bila Marjana Erznožnik (1855–1924), sestra krojača Antona Erznožnika, Žnidarja z Dobračeve 24. Omenjamo jo pod št. 10, obrti se je pa najbrž izučila pri očetu, krojaču Janezu Erznožniku (1820–1902).

1. Katarina Mlinar (1872–1940), Žiri 66, Leander: I (obratno dovolilo 1901, obrt opustila 1923).

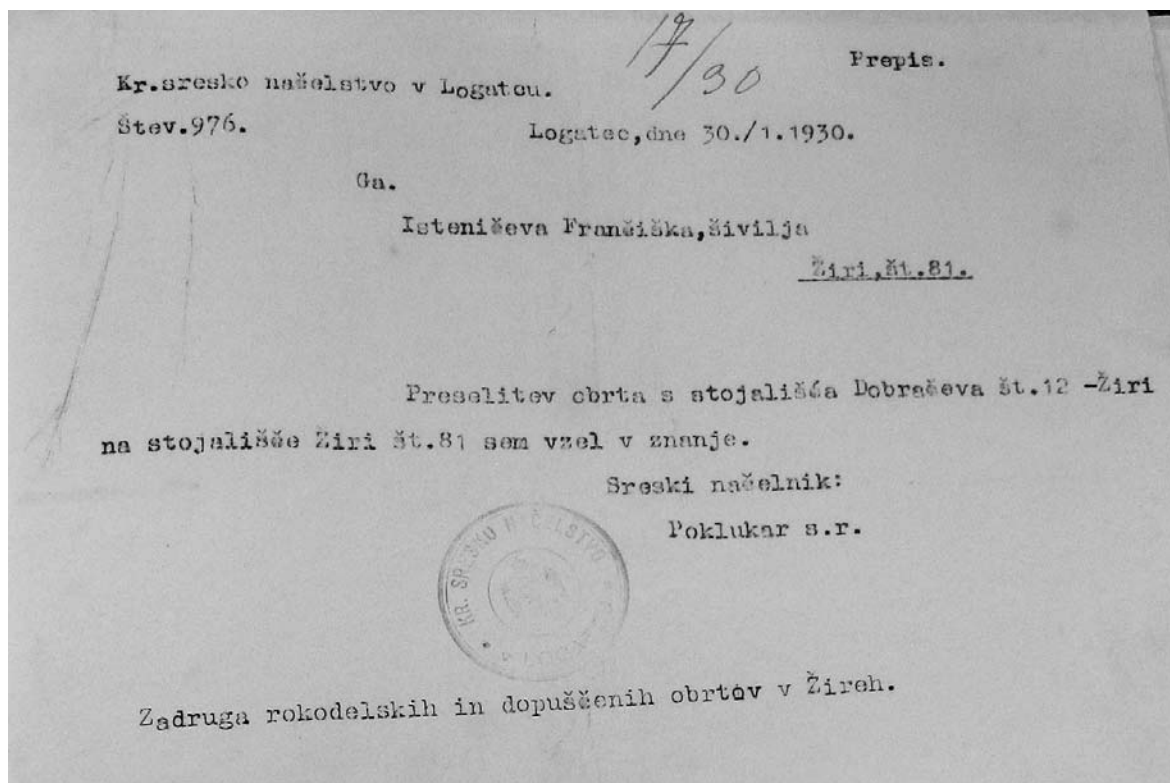
Katarina (roj. Petruša v Spodnji Kanomlji 39) je bila žena čevljarja Jerneja Mlinarja in mati čevljarja Leandra Mlinarja, po katerem je hiša dobila hišno ime. V letih 1908–1923 je imela 10 vajenk: Marijo Leskovec, Ano Markič, Frančiško Lapajne, Nežo Šinkovec (roj. 1893, Cerčno), Ano Petrovčič (roj. 1892, Rovte), Frančiško Ličar (roj. 1895, Škofja Loka), Zofijo Kogovšek (roj. 1905, Žiri), Ferdinando Možino (roj. 1905, Žiri), Josipino Kolenc (roj. 1904, Žiri) in Francko Mlinar (roj. 1897, Žiri). Kot pomočnice pa so bile zaposlene Amalija Markič (roj. 1890, Dole), Terezija Lapajne (Dole), Ana Petrovčič (roj. 1892, Rovte; vrnila se je domov), Neža Šinkovec (roj. 1893, Cerčno; vrnila se je domov), Uršula Bastard (roj. 1898, Horjul) in Angela Oblak (roj. 1900, Selo).

2. Marjana Erznožnik, Žiri: I (preselila v Brebovnicu).

Verjetno gre za Marjano (roj. 1879 Možina v Mrzlem Vrh 5, Corn), ženo mizarja Franca Erznožnika iz Žirov 49. Leta 1921 sta namreč z možem kupila Košpirjevo kmetijo v Brebovnici 4,²⁴ jo leta 1927 prodala in se preselila v Gorenjo vas 30. Pred letom 1921 je bila vajenka Neža Lukan (roj. 1899, Godovič).

²³ Miklavčič, Rupert Gantar.

²⁴ Košir, *Življenje na Lučinskem*, 231.

Šivilja Frančiška Istenič je leta 1930 preselila sedež obrti z Dobračeve 12 v Žiri 81.

3. Marija Kopač, Nova vas 27, Matevžk: I (vstopila 1913).

Verjetno gre za Marijo (1891–1918), hčer krojača Matevža Kopača, ki je umrla za špansko gripo. Pred letom 1921 so bile vajenke Marija Bratuš (roj. 1895, Cerčno), Apolonija Bevk (roj. 1893, Cerčno) in Julija Fortuna (roj. 1900, Žiri).

4. Antonija Hoja, roj. Burnik (roj. 1896), Dobračeva 80: I (obratno dovolilo 1914), II/38, III/25.

Pred letom 1921 je bila vajenka Leopoldina Jesenko (roj. 1901, Žiri), v letih 1922–1928 pa Anica Žust (roj. 1909, Vrh) in Marija Kokelj (roj. 1912, Dobračeva 28). V zadnjem registru je kot pomočnica vpisana Leopoldina Kavčič (roj. 1901, Žiri; 1918–1920), vajenke pa so bile po letu 1937 Rozalija Derlink (roj. 1921, Zgornji Novaki), Ana Kokalj (roj. 1922, Gorenja vas) in Angela Kejžar (roj. 1923, Laze, Oselica).

5. Francka Vrtovec, Žiri 66, Leander: I (vstopila 1926, obrtno dovolilo 1926).

Pred letom 1928 je bila pri njej vajenka Marija Primožič (roj. 1909, Nova vas 1).

6. Cilka Poljanšek (roj. 1898), Žiri 68, Maksn: I (vstopila 1927, obrtno dovolilo 1927), II/39, III/56.

Cilka je bila hči Štefana Poljanška, Štefanova iz Žirov 13. Pred letom 1928 so bile vajenke Julija Tušar (roj. 1911, Žiri 45), Marija Tinauer (roj. 1911, Žiri 80), Gabrijela Bogataj (roj. 1910, Nova vas), v letih 1936–1940 pa Alojzija Eržen (roj. 1920, Trata), Ivana Kristan (roj. 1923, Dobračeva 56) in Nežika Frlič (roj. 1923, Žirovski Vrh 38).

7. Ana Romih, Žiri 66, Leander: I (vstopila 1928, odjavila 27. 2. 1929).

Pred letom 1928 je bila vajenka Cecilija Kavčič (roj. 1913, Žiri 31).

8. Marija Pogačar, Stara vas 17, Vrabec: I (vstopila 1928, obrtno dovolilo 1929, odjavila 3. 6. 1929).

9. Marija Ponamarenko (roj. 1895), Žiri 46, Štalar: II/40, III/64 (dovolilo 1914).

Sreski poglavar v Logatcu.

Štev.4090/1.

Logatec, dne 18.6.1929.

Marija Pogačar iz Doba 58 pri Domžalah je dne 3.6.1929
odjavila svojo rokodelsko obrt krojaško,omejeno na izdelovanje oblek
za ženske in otroke,katero je izvrševala v Stari vasi h.št.17 občina
Žiri na podlagi od tuk.urada izdanega obrtnega lista z dne 2.1.1929,
štev.15364/28.

Sreski poglavar:

Poklukar s.r.

Sreski poglavar v L o g a t c u .

Štev.1629.

Logatec, dne 1./3.1929.

Ana Romih v Zireh štev.66 je z dnem 27.II.1929 položila
svojo rokodelsko obrt krojaško omejeno na izdelovanje oblek za ženske
in otroke,katero je izvrševala v Zireh št.66,občina Žiri na podlagi
od tuk.urada izdanega obrtnega lista z dne 30.8.1928,štev.11429/28.

Sreski poglavar:

Poklukar s.r.

Zadruga rokodelskih in dopuščenih obrtov v Zireh.

Leta 1929 sta obrt odjavili šivilji Marija Pogačar in Ana Romih.

Pred letom 1921 ni imela vajenk, v letih 1922–1928 samo Kristino Trček (roj. 1913, Nova vas 36), v letih 1936–1940 pa Doro Peternej (roj. 1920, Leskova), Jožefo Gregorač (roj. 1920, Žiri), Manico Gantar (roj. 1921, Nova vas 15), Vido Gantar (roj. 1921, Žiri 19) in Cvetko Kolenc (roj. 1924, Žiri 19).

10. Frančiška Istenič (roj. 1887), Dobračeva 12, Trpin (od leta 1930 Žiri 81).

Frančiška, žena žandarja Lovrenca Isteniča, je bila rojena pri Trpinu na Dobračevi 12. Tam je imela prijavljeno tudi obrt, ki pa jo je leta 1930 prestavila v Žiri 81. V statusu animarum ni označena kot šivilja, je pa njena mama Marjana Trpin, roj. Erznožnik (1855–1924), sestra krojača Antona Erznožnika z Dobračeve 24. Frančiška tudi ni vpisana kot članica obrtne zadruge, čeprav jo najdemo med mojstricami v registru vajencev. Pri njej so se obrti izučile Ivana Oblak (roj. 1903, Dobračeva), Albina Kopač (roj. 1907, Dobračeva), Ana Primožič (roj. 1907, Mrzli Vrh) in hči Silverija Istenič (roj. 1912, Žiri).

Klobučarji

Po podatkih Rada Jana je leta 1880 začel na Dobračevi delovati klobučar, čigar ime ni znano. Lahko bi šlo za Blaža Majnika (1832–1901), ki je živel na Dobračevi 33, saj se je pri hiši reklo Kloboček. Na klobučarsko obrt oziroma na polst (filc) pa namiguje tudi hišno ime Filčk, ki ga je imela hiša na Selu 16, preden je leta 1884 postal lastnik Jakob Naglič, Arhar z Dobračeve 7. Pred njim sta bila lastnika Valentin Rupnik in Gregor Majnik (roj. 1824), ki se je priženil leta 1864.

1. Franc Žakelj (1847–1927), Nova vas 28, Klobučar: I (obrt opustil).

Po podatkih Rada Jana je imel Franc obrt prijavljeno že leta 1875.

Peki

Potreba po pekih se je pokazala v krajih, kjer je bilo več obrtnikov in gostačev, kmetje so namreč kruh pekli sami. Rado Jan omenja, da je bila prva znana pekovka Marija Albreht, in sicer leta 1878. Leta 1930 so delovale štiri pekarnе, na Dobračevi, v Novi vasi in dve v Žireh.

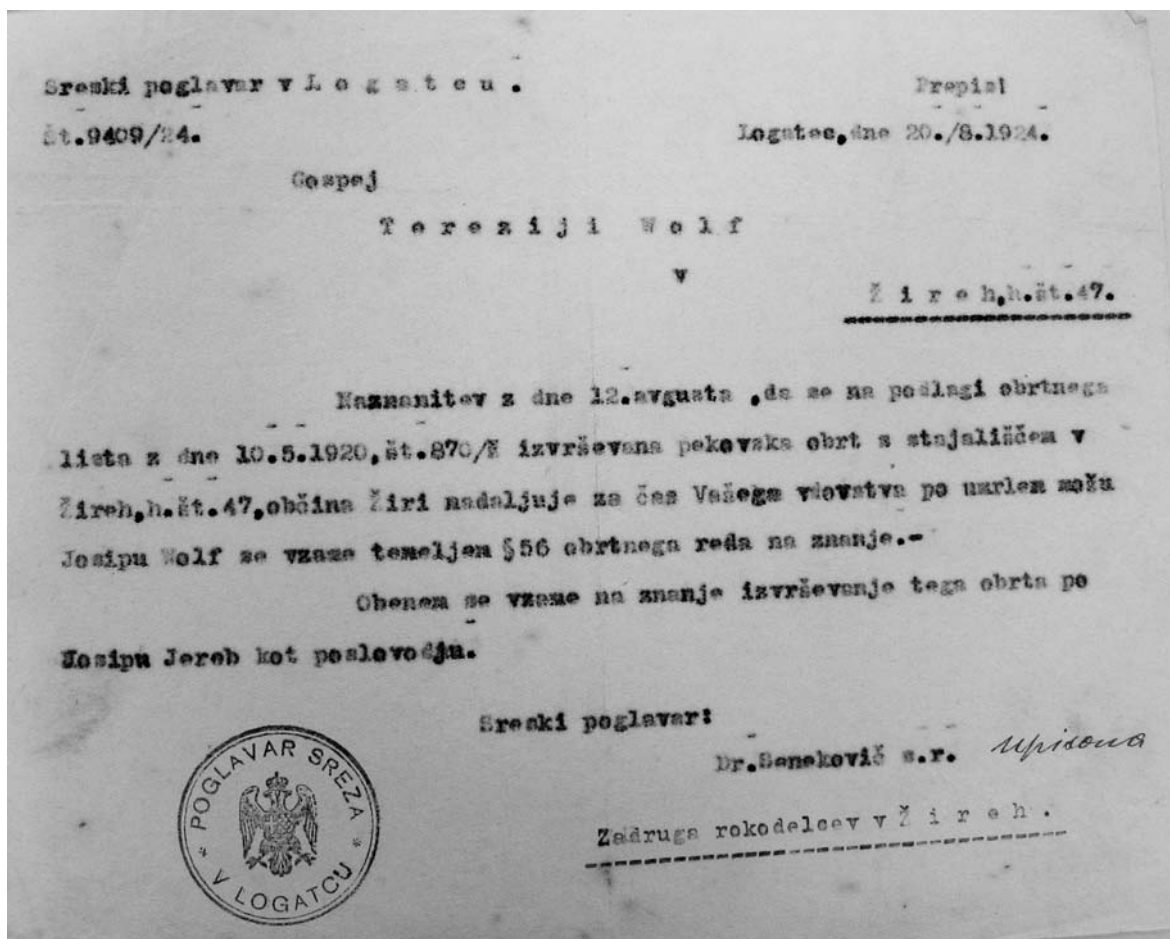
V zadrugo je bilo včlanjenih devet pekov, pekarn je bilo pa pet, od tega tri v Žireh. Prva je bila verjetno v Žireh 62: hiša je bila zgrajena okoli leta 1885, postavil pa jo je verjetno prav pek Andrej Soletti, sin tržaškega najdenčka Santa Solettija. Druga je bila pri Peku v Žireh 47, kjer je od leta 1900 živel pek Jožef Jereb, v isti hiši je leta 1920 začel peči Jožef Wolf, nato pa njegova vdova Terezija. Leta 1924 je začela delovati tudi pekarna v Žireh 80: hiša je bila zgrajena po letu 1900, poleg pekov (Matevža Šorlija, Antona Giacomellija in leta 1946 Albina Oblaka) je imel v tej hiši obrt prijavljeno tudi krojač Franc Pertovt (svak peka Matevža Šorlija). Leta 1904 se je začela s peko kruha ukvarjati Marija Oblak na Dobračevi, leta 1921 pa Franc Rupert v Novi vasi. Kot prodajalka kruha pa je z letom 1921 omenjena Marija Šorli (roj. 1869) iz Žirov 67, mati pekov Matevža in Štefana Šorlija ter stara mati pisatelja Leopolda Suhodolčana.²⁵

1. Andrej Soletti (1856–1925), Žiri 62, Petelin: I (obrt opustil).

2. Jožef Jereb (1869–1949), Žiri 47, Pek: I.

Jožef je bil sin Janeza Jereba, Loščerja iz Žirovskega Vrhca 8. Septembra 1900 se je v Celovcu oženil z Ano Schranz, novembra istega leta pa je bil pri Peku že rojen njun prvi otrok.

²⁵ Leben-Seljak, Žirovska polovica pisatelja Leopolda Suhodolčana.

Leta 1924 je pekovsko obrt v Žireh 47 (Pri Peku) po pokojnem možu Josipu Wolfu prevzela njegova žena Terezija.

3. Jožef Wolf (u. 1924), Žiri 47, Pek: I (obratno dovolilo 1920, u. 1924, obrt prevzela vdova Terezija Wolf).

Pred letom 1921 je bil za vajenca Janez Bogataj (roj. 1905 v Ameriki) iz občine Oselica.

4. Terezija Wolf (1882–1970), Žiri 47, Pek: II/31, III/82 (vpisan je Josip Wolf).

Terezije in njenega moža v statusu animarum ni, letnica rojstva in smrti je povzeta po Alfonzu Zajcu. V letih 1922–1928 je bil za vajenca Anton Bogataj (roj. 1908, Oselica), leta 1940 pa se je zaposlil Franc Zaletelj (roj. 1920, Dobrnič, Novo mesto).

5. Franc Rupert (1897–1969), Nova vas 20, Krek: I (vstopil 1921), II/33, III/68.

V letih 1921–1928 je imel štiri vajence; Vinko Oblak (roj. 1909) je bil iz Žirov, preostali pa so bili rojeni tam kot mojster Franc Rupert, na Studencu pri Igu: Alojz Podržaj (roj. 1910), Alojz Rupert (roj. 1909), Janez Rupert (roj. 1913). Leta 1940 sta kot pomočnika začela delati Matevž Šorli (glej št. 6) in Alojz Rižnar (roj. 1878, Sv. Marjeta).

6. Matevž Šorli (1899–1964), Žiri 80: I, II/33, III/79 (obratno dovolilo 1924, izbris obrti 1937).

Matevž je bil sin Ignaca Šorlija iz Žirov 67. V letih 1922–1928 so se obrti izučili štirje vajenci: brat Štefan Šorli (roj. 1902), Stanislav Čerin (roj. 1909, Cerčno, Otalež), Albin Oblak (roj. 1912, Oselica, Kladje 3) in Anton Giacomelli (roj. 1912, Selo 5). Leta 1936 je bil pomočnik Alojz Tuhman (roj. 1904, Hl. Geist), leta 1937 pa Maksim Dolenc (roj. 1915, Volča).

7. Marija Oblak (1862–1926), Dobračeva 29, Pri Dekli: I (obratno dovolilo 1904, v zadrugo prestopila iz rokodelske zadruge v Idriji leta 1926, ko je obrt tudi opustila).

Marija je bila hči Matevža Oblaka iz Stare vasi 27. Po podatkih Alfonza Zajca je hišo Pri Dekli zgradila prav ona. Za vajenko in pomočnico je imela nečakinjo Marijo.

8. Marija Zajec (1898–1982), Dobračeva 29, Pri Dekli: I, II/33, III/84 (obratno dovolilo 1927).

Marija, hči Janeza Oblaka iz Stare vasi 33, Žunarja, se je obrti izučila pri teti Mariji Oblak (glej zgoraj), tam je od leta 1916 delala tudi kot pomočnica, nato pa prevzela obrt. Leta 1923 se je poročila z Janezom Zajcem, o družini in trgovini je pisal njen sin, domoznanec Alfonz Zajec.²⁶

9. Anton Giacomelli (roj. 1912), Žiri 80: III/104 (obratno dovolilo 1937).

Obrt je prevzel za Matevžem Šorlijem, pri katerem je delal že kot vajenec.

Mesarji

Ker so kmetje živino klali doma, najdemo mesarje le tam, kjer je bila večja potreba po mesu, v gostilnah. Žiri so že leta 1754 imele mesarja, ki je v TK vpisan med gostači. To je bil Gregor Rojc, gostoval je pri Špicarju v Žireh 3, kjer je gostilna omenjena že leta 1625. Gostilne so bile takrat v Starih Žireh še v treh sosednjih hišah, pri Kogeu (Žiri 4), v Stari šoli (Žiri 24) in pri Nagliču (Žiri 22), tistih v drugih vaseh pa tu ne bomo naštevali. Gostilničarjev v registru obrtne zadruga ni, Alfonz Zajec pa jih je leta 1930 naštel 15: največ jih je bilo v Starih Žireh (5), po dve gostilni sta bili v Stari vasi, na Dobračevi in v Račevi, eno gostilno pa so premogle vasi Vrh, Brekovice, Nova vas in Selo. Štirje od petih mesarjev, ki so bili člani zadruga, izhajajo iz gostiln. Andrej, Hieronim in Vinko Demšar so bili sinovi Andreja Demšarja (1854–1900), Bahača iz Stare vasi 11. Verjetno je bil gostilničar, tako kot njegov sin Vinko, ter kasneje Vinkov sin Dušan. Franc Seljak je bil rojen pri Kendovcu na Selu 1: tudi tam je bila gostilna, katere lastnica je bila leta 1930 Frančeva polsestra Ivana (1900–1931, por. Ušeničnik). Seveda pa so se z mesarstvom ukvarjali tudi posamezniki, ki niso imeli prijavljene obrti. Pri Rupčarju v Žireh 20 so kupovali prašiče in živino za domači zakol, meso so vozili v Idrijo in prodajali na trgu. Sin Andrej Kolenc je odprl mesarijo v Žireh, doma se je nato z mesarstvom ukvarjal njegov brat Filip Kolenc (1889–1959), ki naj bi bil izučen mesar, po njegovi smrti pa je tovrstno delo po žirovskih domačijah opravljal Vili Kavčič, Špicar iz Žirov 3, kjer so imeli tudi gostilno.²⁷ Mesar je bil tudi Jožef Kavčič (roj. 1880 pri Jerneju oziroma Brezenčanu na Breznici 10), ki je v statusu animarum vpisan na naslovu Žiri 28 (Žunar) z opombo, da je mesar v Idriji.

V prvem registru obrtnikov sta vpisana dva mesarja (glej št. 1 in 2), v drugem ni nobenega, v tretjem so pa štirje s pripisom, da so jih zadrugi priključili na podlagi odločbe Zbornice T. V. J. v Ljubljani, št. 14636 od 14. 9. 1938.

1. Andrej Kolenc (1884–1947), Žiri 60: I (vstopil 1912), III/109 (obratno dovolilo 1913).

Leta 1918 se je kot mesarski pomočnik zaposlil Anton Mlakar (roj. 1893, Goropeke), leta 1938 je delo nastopil Ferdinand Kolenc (roj. 1920, Žiri 60), leta 1940 pa Mirko Kolenc (roj. 1913, Žiri 2).

2. Hieronim Demšar (1889–1926), Stara vas 11, Bahač: I (vstopil 1921, preselil na Planino).

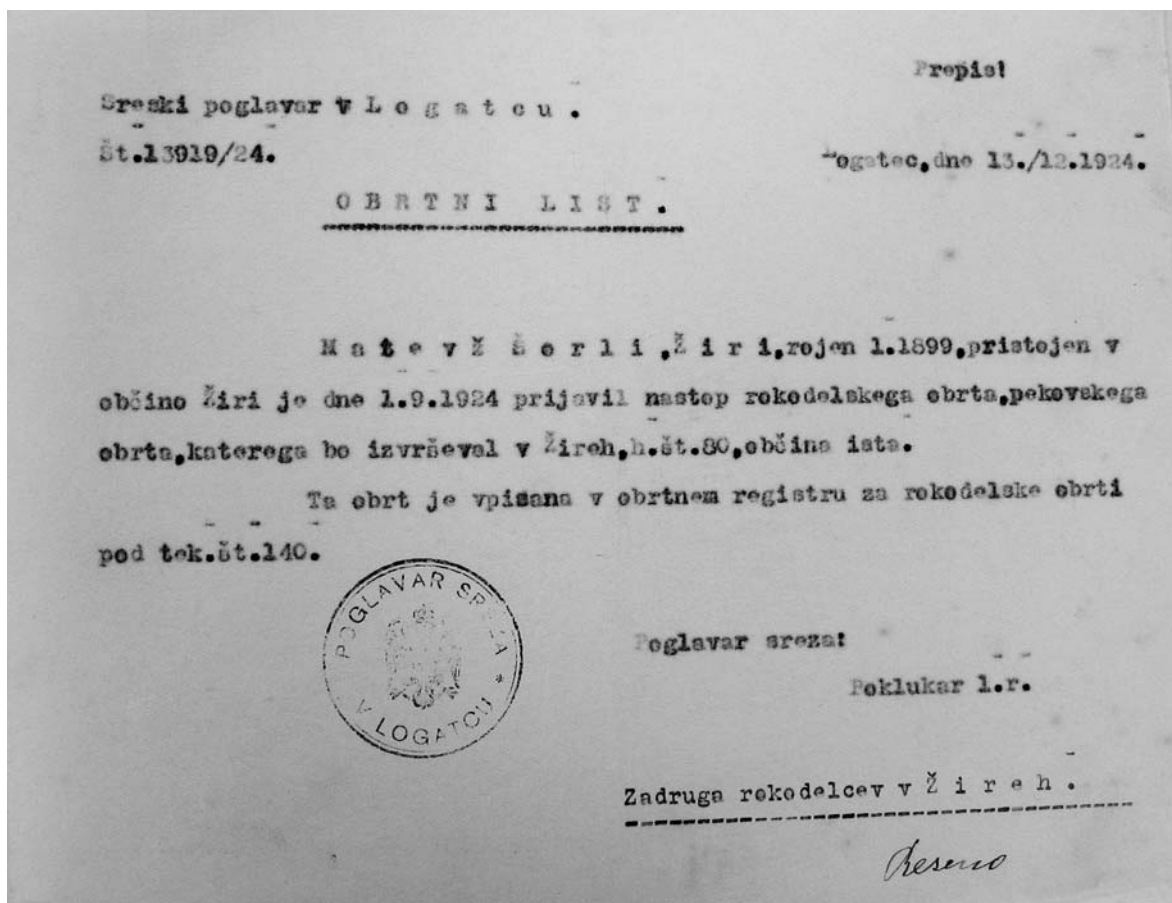
3. Andrej Demšar (1879–1969), Žiri 78: III/107 (obratno dovolilo 1908?).

V letih 1937–1940 so bili zaposleni vajenec Franc Oblak (odpuščen 1938) ter pomočnika Anton Klemenčič (roj. 1912, Studor 4; 1937–1940) in Milan Brus (roj. 1912, Volče, Tolmin; nastopil 1940).

4. Vinko Demšar (1891–1950), Stara vas 11, Bahač: III/108 (dovolilo 1915, prijavljen 1932).

²⁶ Zajec, Naša zgodba.

²⁷ Mlakar, *Tabor v Žireh*, 187–195.

Leta 1924 je pekarsko obrt prijavil Matevž Šorli.

Pomočnika sta bila sin Dušan Demšar (roj. 1912; od 1931) in Milan Brus (roj. 1912, Volče, Tolmin; 1930–1939).

5. Franc Seljak (1892–1955), Dobračeva 9, Župan: III/110 (obratno dovolilo 1926).

Franc je bil sin Miha Selaka, ki se je h Kendovcu na Selo 1 priženil od Maharja iz Kladja. Vajenec je bil Ernest Seljak (roj. 1925).

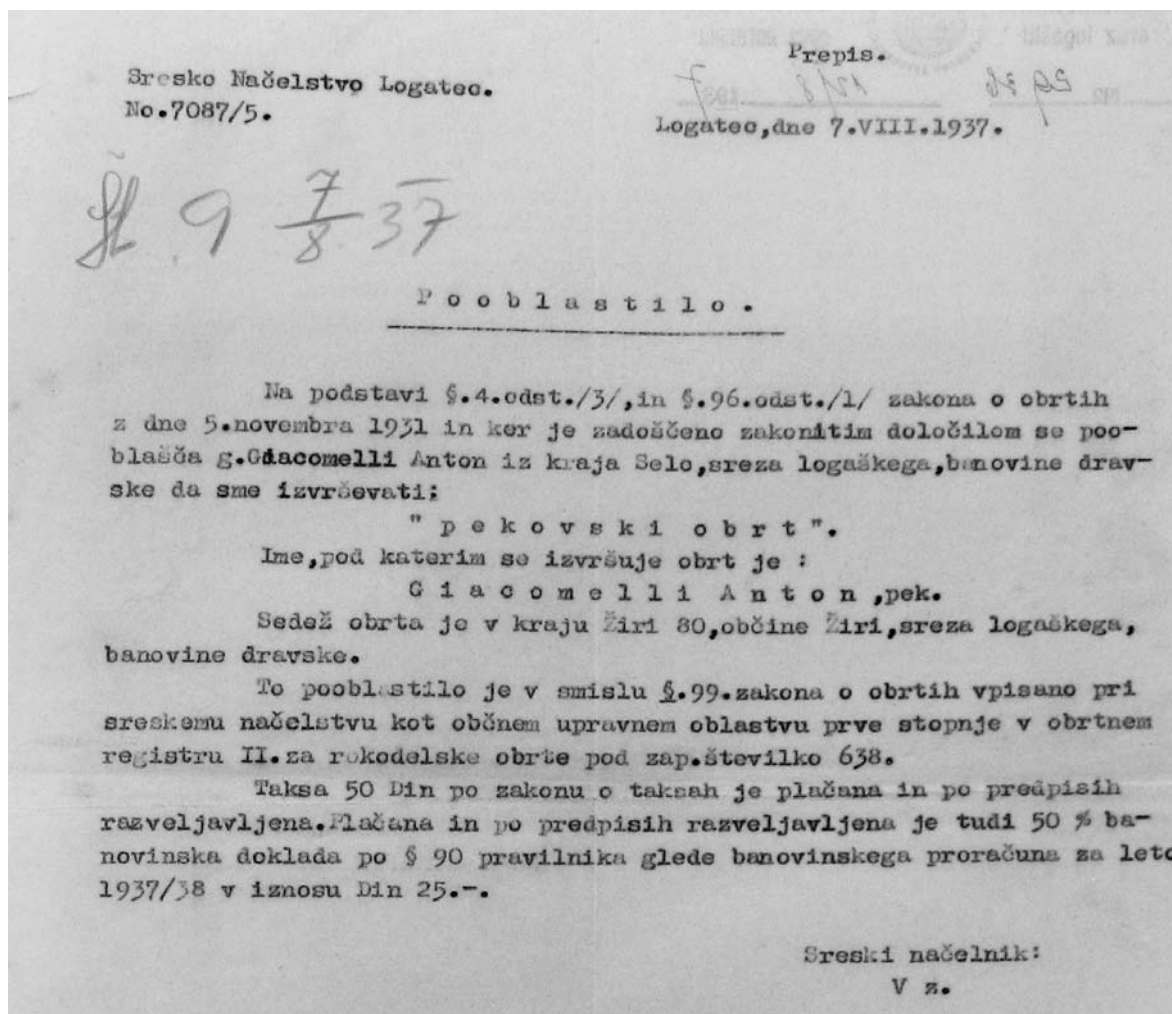
Brivci

Brivcev med člani obrtne zadruge ni, Alfonz Zajec omenja samo Blaža Šparovca pri Mrovcu v Žireh 80. Leta 1946 je imel Blaž obrt v Stari vasi 14, pri Maticu, brivec Džuro Kermendi pa v Žireh 44, pri Katrniku. Slednji je vpisan v registru vajencev kot učni mojster Djuro Krmendi (brez navedbe obrti), pred letom 1921 je imel za vajenca Janeza Novaka (roj. 1901).

Viri

Zadruga rokodelskih in dopuščenih obrtov Žiri (1907–1947). ZAL ŠKL 379, teh. e. 1 in 2:

Zapisnik zadružnih članov I (arh. e. 8), Zapisnik Zadružnih članov II (arh. e. 9), Članski kataster (arh. e. 10), Zapisnik vajencev I (arh. e. 11), Zapisnik vajencev II (arh. e. 12), Zapisnik pomočnikov (arh. e. 13), Prijave in odjave obrti (arh. e. 19–30).

Leta 1937 je pekovsko obrt v Žireh 80 prijavil Anton Giacomoelli.

Literatura

- Bogataj, Anton: *Kronika vasi Fužine in vasi Kladje*. Samozaložba, Škofja Loka, 2014.
- Bogataj, Anton: *Kronika vasi Stara Oselica in vasi Hobovše*. Samozaložba, Škofja Loka, 2016.
- Čadež, Nataša, Strel, Majda, Pintar, Tone (ur.): *Breza, Brezno, Breznica*. Župnija Žiri, Breznica, 2002.
- Jan, Franc: *Izseljevanje iz Žirov v Združene države Amerike (1892–1924)*. Samozaložba, Žiri, 2010.
- Jan, Rado: Žiri in Žirovci v letih 1750–1880. *Žirovski občasnik* 23 (2002), 32, 76–102.
- Jereb, Saša: Upravna ureditev in gospodarski razvoj v Žireh v letih od 1945 do 1952. *Loški razgledi* 45 (1998), 171–204.
- Košir, Tone: *Življenje na Lučinskem skozi stoletja*. Lučine: Krajevna skupnost, 2010.
- Košir, Tone, Demšar, Alojz in Leben-Seljak, Petra: *Dediščina župnije Šentjošt: ljudje, domačije in znamenitosti*. Šentjošt: Župnija, 2013.
- Leben Seljak, Petra, Demšar, Alojz: *Knjiga hiš na Žirovskem*. Knjižnica Žirovskega občasnika, 2010, zv. 14.
- Leben Seljak, Petra: Rod in rojstna hiša Franja Kopača. V: Kopač, Franjo in drugi: *Franjo Kopač – Matevžkov malar*, 86–90. Knjižnica Žirovskega občasnika, zv. 23, 2017.
- Leben Seljak, Petra: Žirovska polovica pisatelja Leopolda Suhodolčana. *Žirovski občasnik* 39 (2018), 48, 134–138.
- Miklavčič, Milena: Rupert Gantar, najstarejši med obrtniki. *Žirovski občasnik* 17 (1996), 23/24, 25–29.
- Miklavčič, Milena: Dama imam garka peč, pa gar na smim! *Žirovski občasnik* 28 (2007), 37, 137–156.
- Mrakar, Anton (ur.): *Tabor v Žireh*. Zgodovinsko društvo Tabor Žiri, Žiri, 2005.
- Mrakar, Anton: *Rodovnik – Od kod izhajajo Mrakarjevi, 1720–2016*. Samozaložba, Žiri, 2016.
- Stanonič, Marija: Zgodovina žirovskega čevljarstva. *Loški razgledi* 18 (1971), 128–146.
- Velikonja, Marija: Židarski mojster Gabrijel. *Žirovski občasnik* 33 (2012), 42, 111–124.
- Zajec, Alfonz: Dokument, ki je spomenik žirovske podjetnosti. Seznam obrtnikov, davčnih zavezancev v Žireh 1930. *Žirovski občasnik* 17 (1994), 23/24, 52–12.
- Zajec, Alfonz: Naša zgodba. *Žirovski občasnik* 30 (2009), 39, 105–117.

NA ŽIROVSKEM NEKOČ – RAZISKAVE IN SPOMINI

Petra Leben Seljak

Priimki na Žirovskem skozi stoletja (1500–1850)

3. Priimki na C in Č: od Cankarja do Črnologarja

To leto predstavljamo skupaj priimke na C in Č, saj je bilo tako prvih kot drugih bolj malo.

V telefonskem imeniku za leto 2002 smo na območju občine in pošte Žiri našli 15 priimkov, štiri na črko C in 11 na črko Č. Največ je bilo Čadežev (11) in Cankarjev (5), po dva naročnika sta se pisala Cigale, Capuder, Čar in Čelik, naslednje priimke pa je imel le po en naročnik: Cimerman, Čanžek, Čavič, Čeferin, Čenča, Čeplak, Čibej, Čuk in Čuturič. Večina teh priimkov je novih, na Žirovskem smo jih pred letom 1850 srečali le pet (Cankar, Cigale, Cimerman, Čadež, Čeferin), če upoštevamo še gostače Čuke, pa šest.

Vseh priimkov na C in Č pa je bilo v preteklosti na Žirovskem osem, pet na črko C (Cankar, Cerar, Cigale, Cimerman, Corn) in tri na črko Č (Čadež, Čeferin, Črnologar). Za žirovska bi lahko imeli priimka Cankar in Corn, za katera se zdi, da sta nastala pri nas. Starejši je priimek **Cankar**, ki je izpričan že leta 1476 v Hlevnem Vrhu. Vendar pa je zamrl okoli leta 1630 in se vrnil šele čez 200 let. Najbolj tipičen je priimek **Corn**, ki se je pojavil v 16. stoletju na Dobračevi; zamrl je šele po letu 1845, hišno ime pa je dal kar štirim kmetijam. Tudi priimek **Cimerman** je bil tu že v 16. stoletju, vendar se ni obdržal. Enako velja za priimek **Črnologar**, ki pa se je vrnil leta 1868. Priimek **Čadež** je pri nas prvič omenjen konec 17. stoletja, prišel je iz Poljanske doline. Tudi priimek **Cerar** je bil značilen za Poljansko dolino, vendar pa je v Žiri prišel leta 1739 iz Ljubljane. Malo pred tem se je v Dolah pojavil priimek **Cigale**, ki se je k nam zanesel z logaške strani. Najmlajši je priimek **Čeferin**, ki ga prvič srečamo leta 1776, izvira pa verjetno na Tolminskem.

Nobeden od naštetih priimkov ni bil močno razširjen. V terezijanskem katastru sta npr. zapisana le dva, Corn (trije kmetje) in Cigale (en kmet). To sta bila tudi prevladujoča priimka glede na število rojenih otrok: Corn v 18. stoletju, v prvi polovici 19. stoletja pa Cigale (tabeli 1 in 2).

V krstnih in poročnih knjigah smo našli še nekaj drugih priimkov, ki jih v nadaljevanju ne obravnavamo. Na Žirovskem so si poiskali neveste Lovro Celar (por. 1744), Matevž Čamernik (por. 1744) iz Smrečja, Franc Čuk (por. 1740) iz Idrije, Jakob Čuk (por. 1786) in Jakob Čuk iz Rovt (por. 1800, Zavratac). V župniji Zavratac sta bila krščena Blaž Čuk (roj. 1793 v Potoku 3, nezakonski otrok Mice Čuk) in Neža Čuk (roj. 1828 v Rovtah, hči Andreja Čuka), oba otroka gostačev. Na Vrsniku je gostoval Janez Česnik (sin Antona Česnika iz Vipave, por. 1816 v Žireh, hči Katarina, roj. 1836), v Dolah Matevž Černigoj (štirje otroci, roj. 1827–1835), v mežniji v Ledinah pa organist Jožef Cvek (por. 1840, Žiri). Nekaj posebnega je priimek Črtanc, pri kate-

rem gre v nekaterih primerih morda za priimek, v drugih pa zagotovo za hišno ime. V poročnih knjigah smo našli Marušo Črtanc (por. 1753 Rupnik, hči Jerneja Črtanca) in Martina Črtanca (roj. ok. 1764, por. 1786). Drugi Martin Črtanc je bil oče Jere (roj. 1782). Potem imamo še Jurija Črtanca ali Peternela, ki je živel na Breznici 10, poročen je bil s Špelo Istenič in je imel najmanj štiri otroke (roj. 1776–1783). Ob krstu dveh otrok ga je župnik vpisal kot Črtanca, ob krstu drugih dveh pa kot Peternela. V tem primeru je Črtanc hišno ime, ker so se Peternel pisali pri Črtancu v Podjelovem Brdu 9.

Cankar

Leta 2012 je bilo v Sloveniji 458 Cankarjev (714. mesto).

Priimek je v urbarjih zapisan kot *Zanker*, *Zangkar*, *Zankhler*, *Zangkher*, *Zänkher*. Nastal naj bi iz nemške besede *Zänker*, ki pomeni prepirljivca, tečnobo.

Sredi 18. stoletja (terezijanski kataster, v nadaljevanju TK) in v začetku 19. stoletja (prva zemljiška knjiga, v nadaljevanju ZK) priimka na območju loškega gospostva ni bilo. V tem času je bil priimek najbolj razširjen med podložniki polhograjskega gospostva: v TK je vpisanih pet Cankarjev, v ZK deset (Polhov Gradec, Dvor, Pristava, Setnica, Selo, Butajnova in Planina), malo manj pa med podložniki sosednjega logaškega gospostva: v TK sta vpisana dva Cankarja, v ZK pa že sedem (Smrečje, Vrhnika in Velika Ligojna). Glede na areal razširjenosti bi priimek lahko nastal na Polhograjskem. Prvi tamkajšnji Cankar je bil Jurij Cankar, ki je leta 1534 živel na eni od dveh hub v Spodnji Samotorici (v urbarju iz leta 1498 sta lastnika teh dveh hub vpisana brez priimka). Pol stoletja kasneje so v urbarju iz leta 1589 vpisani trije Cankarji: Ahacij je živel pri Zamejcu na Planini 9, Rupert in Štefan pa v Babni Gori oziroma pri Brišah.

Vendar pa bi se priimek na Polhograjsko lahko zanesel iz loškega gospostva, kjer je zapisan že leta 1476, dobrih 50 let prej kot v polhograjskem gospostvu. Nastal bi lahko prav pri nas, saj ga v drugih delih loškega gospostva nismo opazili. Leta 1476 sta med lastniki hub hlevnovrškega urada, ki so jih požgali Turki, navedena Jurij in Lenart Cankar. Leta 1500 Jurija ne srečamo več, Lenart Cankar pa je takrat živel pri Žaklju v Hlevnem Vrh 7 (v naslednjem urbarju iz leta 1501 je zapisan kot Lenart Marinšek). Nasledila sta ga Simon Cankar (1520) in Marko, sin Mihaela Cankarja (1560–1573). Priimek je nato pri Žaklju zamrl in prešel v Žirovski Vrh, kjer je živel rovtar Mihael Cankar (1577–1610, Žirovski Vrh 21, Šale). V urbarju iz leta 1630 pa so vpisani trije Cankarji, vsi med novimi rovtarji v okolici Šaleta: Štefan Cankar (Žirovski Vrh 22, Krže: rovt je prodal), Matija Cankar (Žirovski Vrh 55, Kočar: rovt je kupil od nekega oglarja) in Eva Cankar (Račeva 11, Jereb: njen rovt je po zamenjavi dobil Gregor Reven). Leta 1642 Cankarjev na Žirovskem ni bilo več, priimek se je ponovno pojavil šele čez 200 let na Selu.

Selanski Cankarji so po rodu Budlovi iz Žirovskega Vrha sv. Urbana 15. K Budlu se je leta 1788 priženil Anton Cankar (roj. ok. 1760, sin Boštjana Cankarja in njegove druge žene Jere Alič), Jesenovcov s Planine nad Horjulom 11. Antonov sin Matija Cankar se je oženil v Žireh, prva žena Helena Govekar (por. 1830) je bila Trčkova z Dobračeve 26, druga žena Neža Demšar (por. 1836) pa iz Žirov 33. Matija je kot gostač živel na Selu 4 in 5, kjer sta se rodila Helena (roj. 1835) in Anton (roj. 1838), Gašper Cankar (1846–1912), po poklicu žagar, pa si je ustvaril dom na Selu 22.

Cerar

Prvotna oblika priimka je Cerer (*Zerer*, *Zerrer*), današnja Cerar. Cerarjev je bilo leta 2012 v Sloveniji 1438 (85. mesto), Cererjev manj kot pet oziroma nobenega. Izpeljanki iz priimka

Cerer sta tudi priimka Cirar (117 oseb) in Cirer (10 oseb): priimek Žirovca Jakoba Cerarja je leta 1825 v katastru zapisan kot Cirer (*Zierer*).

Priimek domnevno izvira iz nemške besede, iz glagola *zerren*, ki pomeni vleči, vlačiti, nategniti, potegniti. V 16. stoletju je slovenska beseda 'cerati' pomenila izčrpavati se, npr. s prizadevanjem za bogastvo. Cerer bi bil torej lahko oznaka za povzpeticnika, varčneža, skopuha ipd.

Na območju loškega gospostva je bil priimek značilen za osrednji del Poljanske doline. V urbarju iz leta 1501 sta vpisana dva Cerarja, Lenart v uradu Poljane (vas Dolenje Brdo) in Matija v uradu Javorje (vas Delnice). V urbarju iz leta 1560 so trije Cerarji, Gregor in Boštjan v uradu Poljane (Srednja vas 9, Čude in Dobje 6, Demenčič) ter Andrej v uradu Hotavlje (Hlavče Njive 4, Koreninovc). V TK so leta 1754 še vedno vpisani le trije Cerarji, Miha, Matevž in Urban, vsi v Poljanski dolini. Bili so lastniki gruntov Trata 1 (Omejc), Dolenja Ravan 1 (Rovišar) ter Lom in Zakobiljek 10 (Čus).

Na Žirovskem se je priimek pojavil sredi 18. stoletja, Cerar pa so se pisali le pri eni hiši, v Žireh 21. V prvih krstnih knjigah so do leta 1784 zapisani krsti 22 otrok petih očetov: Jakoba in njegovih treh sinov (glej Žiri 21), porekla Pavla Cerarja (sin Andrej, roj. 1776 v Javorjevem Dolu 2, pri Arharju) pa ne poznamo.

Žiri 21: Kasarna

Hiša oziroma majhna kajža je bila zgrajena na cerkveni zemlji, v TK še ni omenjena, lastnik pa je v katastru leta 1785 označen kot novohišar. Prvi Cerar na Žirovskem je bil Jakob Cerar, ki se je leta 1739 oženil z Jero Zelenc. Jera je bila hči Matije Zelenca iz Žirov 2 (zdaj Pek), Jakob pa je bil sin Nikolaja Cerarja iz vikariata sv. Jerneja v župniji Ljubljana Šempeter. Morda je bil po poklicu zidar, saj se je tega poklica izučil vsaj eden od njegovih otrok, Matevž.

Jakob Cerar in Jera sta imela najmanj devet otrok (roj. 1741–1762), poznamo usodo treh sinov. Matevž Cerar (roj. 1743) je bil zidar, z ženo Uršo sta gostovala v Novi vasi (pet otrok, roj. 1771–1780). Tudi Martin Cerar (roj. 1748) je bil gostač, z ženo Marijo sta gostovala v Žireh (štirje otroci, roj. 1778–1783). Doma je ostal Peter Cerar (roj. 1746), z ženo Heleno Medved sta do leta 1784 imela tri otroke, dve hčeri in sina Jakoba (roj. 1779), ki je nasledil domačijo. Zadnja dva Jakobova otroka sta bila Tomaž (roj. 1826) in Jernej (roj. 1835), ki pa ni bil več rojen v Žireh 21, temveč na Selu 9, kjer je bil oče Jakob gostač. Družina se je torej okoli leta 1830 odselila, lastnik hiše je postal Martin Peternel, v letih 1838 in 1841 pa sta bila tu rojena otroka dveh vojakov ali državnih uslužbencev, Lenarta Schulla in Vencelna Brilla. V tem času je nastalo hišno ime Kasarna.

Cigale

Leta 2012 je bilo v Sloveniji 242 Cigaletov (1715. mesto), manj pogoste oblike priimka pa so bile še Cigula (105 oseb), Cigole (30 oseb) in Cigala (10 oseb).

Silvo Torkar pravi, da je priimek vzdevek za godca, izhaja iz italijanskih glagolov *cigolare*, *zigare*. Slovenska glagola 'cigoliti' in 'cigati' pomenita škripati, slabo igrati na gosli, violino, samostalnik 'cigoli' pa je škripač na gosli. Po Torkarju je priimek zapisan v vrhniški poročni knjigi že v letih 1635 in 1640: ženin *Zugule* je bil iz Godoviča, *Zegulle* pa iz Logatca. V TK logaškega gospostva pa sta okoli leta 1754 vpisana kajžarja Lovro *Zigole* (Novi svet) in Tomaž *Zigara* (Nova Vrhnika).

V loškem gospostvu priimka v letih 1500 in 1560 ni bilo, leta 1754 (*Zegale*) pa samo na Žirovskem, v Dolah. V prvih krstnih knjigah (1738–1784) je zabeleženo rojstvo 22 otrok, vsi

so bili rojeni pri Cigaletu v Dolah 2 in pri Bertelu v Koprivniku 9. Na teh dveh kmetijah je priimek zamrl v drugi polovici 19. stoletja, se je pa zanesel na druge kmetije v okolici Bertela.

V župniji Žiri je bilo v letih 1826–1845 rojenih 22 otrok petih očetov, vsi so omenjeni pri opisih posameznih hiš. Priimek je bil tudi v župnijah Ledine (glej Mrzli Vrh 7) in Zavratac, kjer je bilo v letih 1789–1850 rojenih 14 otrok: osem pri Cigaletu v Dolah 2, preostali pa so bili otroci dveh gostačev, Jakoba Cigaleta (dva otroka, roj. 1796 in 1801 v Dolah 11 in 5) ter Gašperja Cigaleta (štirje otroci, roj. 1803–1813 v Dolah 5).

Dole 2: Cigale

Tu so se leta 1694 še pisali Korče, leta 1754 pa je bil gospodar Valentin Cigale (por. z Marjeto, štirje otroci, roj. 1738–1745). Nasledil ga je sin Valentin Cigale (1743–1813, por. z Barbaro Hladnik, osem otrok, roj. 1767–1780), njega sin Jakob Cigale (1770–1844, por. z Marjeto Mrak, štirje otroci, roj. 1807–1821), Jakoba sin Tomaž Cigale (roj. 1807, por. s Špelo Oblak in z Magdaleno Kavčič, štirje otroci, roj. 1833–1847), nato pa je kmetijo prevzela hči Neža Cigale (1847–1906, por. 1880 Hladnik).

Koprivnik 9: Bertel

Lastnica te kmetije je bila Agata, Tomaž Cigale (roj. pred 1738) se je priženil okoli leta 1760, najbrž od Cigaleta iz Dol. Imela sta deset otrok (roj. 1761–1778), kmetijo je prevzel sin Anton Cigale (roj. 1766, por. 1788 z Marijo Kavčič), nasledil ga je sin Jurij Cigale (roj. ok. 1804, por. 1826 z Marijo Treven, štirje otroci, roj. 1834–1842). Po zapisih v ZK je leta 1843 domačijo prevzel sin Gregor Cigale (v krstni knjigi ga nismo našli), leta 1856 pa jo je kupil Jakob Kržišnik iz Koprivnika 13.

Koprivnik 2: Pretovč

Priimek je prišel k hiši leta 1802, ko se je iz Koprivnika 9 priženil Štefan Cigale (roj. 1778, sin Tomaža Cigaleta). Štefanov sin Pavel Cigale (roj. ok. 1813, trije otroci, roj. 1842–1845) je gostoval pri Kovaču v Jarčji Dolini 4, pri stricu Matiji Cigaletu. Drugi Štefanov sin, Jožef Cigale (roj. ok. 1805, por. 1828), se je priženil v Žiri 23, kolikor nam je znano, pa je imel le hčer Uršo (roj. 1828). Domačo kmetijo je prevzel Štefanov sin Janez Cigale (roj. ok. 1810, u. ok. 1838), ki pa je umrl dve leti po drugi poroki in je imel le enega otroka, ki je prevzel domačijo. To je bil Jurij Cigale (1837–1905), nasledila sta ga Franc Cigale (roj. 1860) in Janez Cigale (roj. 1887).

Mrzli Vrh 7: Belin

Tu je bila gospodinja Marjeta Gruden, Mihael Cigale (roj. ok. 1800, sin Antona Cigaleta iz Koprivnika 9) se je priženil leta 1819. Nasledila ga je hči Terezija Cigale (roj. ok. 1831, por. 1853 Bašelj).

Jarčja Dolina 4: Kovač

Semkaj se je leta 1831 priženil Matija Cigale (1807–1850, sin Antona Cigaleta iz Koprivnika 9). Imel je najmanj sedem otrok (roj. 1832–1845), doma je ostal Jurij Cigale (1841–1868), ki ni zapustil potomcev. Umrl je namreč že leto dni po poroki, vdova Marija pa se je poročila Novak.

Cimerman

Leta 2012 je bilo v Sloveniji 753 Cimermanov (280. mesto), priimek pa je obstajal tudi v naslednjih različicah: Cimperman (271 oseb), Cimermančič (128), Cirmančič (32), Zimerman (17), Zimmermann (10) in Zimmerman (6).

Priimek izhaja iz nemške besede za tesarja in ima zagotovo več žarišč. V urbarju tolminskega gospostva so leta 1515 vpisani trije Cimermani, v urbarju loškega gospostva jih je leta 1501 vpisanih pet (*Zimerman*), leta 1560 pa že 12. Živel so v Poljanski in Selški dolini in na Sorškem polju. Priimek se je obdržal le na Sorškem polju, v TK iz leta 1754 sta namreč vpisana le še dva Cimermana (*Zimerman*): Jera v Žabnici in Tomaž v Okroglem pri Kranju.

Na Žirovskem je bil priimek najprej na gruntu v Ravnah, kamor je prišel po letu 1520, zamrl pa že pred letom 1560, ker so gospodarji v urbarjih vpisani z dvema priimkoma: Babič ali Cimerman (1560), Štefančič ali Cimerman (1568–1573), nato le še Štefančič (1568–1627). Kratek čas so bili Cimermani gospodarji tudi pri Krajarju v Lavrovcu 10, v letih 1572–1586: Jakob Cimerman, njegova hči Marjeta in Jurij Cimerman. Najdlje, kakih sto let, pa so živeli pri Žigonu v Novi vasi 14: Jernej Cimerman (1560–1627, morda dva) in njegov sin Jurij Cimerman (1630–1668).

Corn (Zorn)

Leta 2012 je bilo v Sloveniji samo 53 Cornov, petkrat bolj pogosta je bila različica Zorn (265 oseb). Zato bi priimek lahko uvrstili tudi k črki Z, vendar pa se je izgovarjal kot Corn, kar dokazujejo tudi hišna imena. V nadaljevanju pa bomo kljub temu pisali Zorn, tako kot nekdaj (*Zorn*; glas C so zapisovali s črko Z).

Priimek najbrž označuje jeznega človeka, nemška beseda *Zorn* namreč pomeni jeza, srd (tudi razjeziti se, dati duška jezi, nakopati si jezo). V urbarjih tolminskega in polhograjskega gospostva iz 16. stoletja priimek ni zapisan, pa tudi na Loškem leta 1501 še ne. Prvič se pojavi v urbarju iz leta 1560, kjer je v uradu Hotavlje vpisan Jakob Zorn.. V TK loškega gospostva sta vpisana dva Zorna (oba na Žirovskem), v TK logaškega gospostva pa eden (Juri Zorn v župi Schalter).

Priimek je verjetno nastal na Dobračevi. V letih 1501 in 1520 je imel Gregor Strelec v lasti dve hubi na Dobračevi: eno hubo je za njim prevzel Luka Strelec, drugo sin Jakob (1560–1564). Poleg Jakoba Strelca, ki je bil Gregorjev sin, je takrat na Dobračevi živel še en Jakob Strelec. Ta je bil v letih 1560–1564 lastnik današnjega Potočnikovega grunta, Dobračeva 8. Znan je bil tudi kot Jakob Zorn: s tem priimkom je leta 1560 vpisan v hotaveljskem uradu, kjer je imel dva tedna v zakupu fužine na Fužinah. Za Jakobom je hubo prevzel sin Jernej, ki je v urbarjih vpisan z dvema priimkoma, najprej kot Jernej Strelec (1568–1573), nazadnje kot Jernej Zorn (1586). Huba je nato dobila novega lastnika, Jernejeve potomce pa srečamo na drugih kmetijah, vsi trije imajo dvojni priimek Zorn ali Strelec (*Zorn oder Strölliz*). Prvi je bil Marko, lastnik nove kajže in dveh mlinov na Dobračevi (Majnik, Dobračeva 22). V urbarjih je najprej vpisan kot Marko Strelec (1610–1630), nato kot Marko Strelec ali Zorn (1642–1645), nasledil pa ga je Štefan Strelec. Tu priimek Zorn ni prevladal, je pa v naslednjih dveh primerih. V registru novincev sta leta 1630 vpisana dva nova rovtarja, lastnika sosednjih rovtov v Žirovskem Vrh. Oba so v urbar vpisali leta 1627, vendar sta rovta nastala precej prej, saj sta ju oba podložnika podedovala. Pri Česnu v Žirovskem Vrh 10 je živel Lovro Zorn, v urbarjih vpisan kot Zorn (1630) in kot Zorn ali Strelec (1642–1645). Poleg tega rovta je imel Lovro v lasti še enega, kjer je vpisan le s priimkom Zorn (1642–1659, Žirovski Vrh 55, Kočar). Pri Bukovcu v Žirovskem Vrh 9 pa je bil gospodar Jakob Zorn, ki je vpisan s priimki Strelec (1630), Zorn ali Strelec (1642–1660), nato

le še Zorn (1668). Tudi Jakob je imel v lasti še en rovt, ki je ležal pod Bukovcem, tu je vpisan le s priimkom Zorn (1642–1668, Žirovski Vrh 59, Matornk). Na teh štirih rovtih se priimek Zorn ni obdržal, za Jakobom in Lovrom Zornom so bili na treh kmetijah gospodarji Erznožniki, pri Kočarju pa Kavčiči. Se je pa zanesel drugam, do leta 1754 ga dobimo še pri osmih kmetijah. Tiste tri, kjer se je priimek obdržal, bomo predstavili v nadaljevanju. Pri naslednjih petih pa se je ohranil le eno generacijo: Janez Zorn je bil mežnar in kajžar v Žireh 31 (1630–1660), Neža Zorn je bila kajžarica v Žireh 23 (1642–1645), Mihael Zorn je bil leta 1660 lastnik grunta v Opalah 6 (Lazar, nato Bertel) in kajže v Podklancu 3 (Strojar), Andrej Zorn pa je bil leta 1668 lastnik kajže na Dobračevi 29.

Leta 1754 so se pisali Zorn pri štirih kmetijah, ki jih opisujemo v nadaljevanju. Še zdaj imajo vse štiri hišno ime Corn, čeprav je priimek pri vseh zamrl v letih 1770–1800. V prvih krstnih knjigah (1738–1784) je zapisan krst 26 otrok s priimkom Zorn. Imeli so devet očetov, pet je bilo kmetov (glej Žirovski Vrh 24, Nova vas 8, Mrzli Vrh 5), preostali štirje pa so bili najbrž gostači: Miklavža bomo omenili pri Mrzlem Vrh 5, Anton je živel v Novi vasi (trije otroci, roj. 1759–1770), Matija na območju današnje župnije Zavratac (dva otroka, roj. 1755 in 1758 v soseski sv. Urha), otrok Luke Zorna pa je bil rojen leta 1783 v Stari vasi 19.

Nato je priimek počasi zamrl, v katastrih iz let 1825 in 1869 ni več zapisan. V letih 1789–1850 ni bil v župnijah Vrh in Zavratac rojen noben Zorn, za župnijo Ledine nimamo podatka, v krstni knjigi župnije Žiri 1826–1845 pa je zapisan le krst treh otrok gostača Simona Zorna (glej Nova vas 8). V zavraški poročni knjigi priimka ni, v vrhovski je vpisana le poroka Janeza Zorna (por. 1866, roj. ok. 1839, sin četrtine zemljaka Martina Zorna in Marije Alič s Stare Vrhlike 64), v žirovski pa poroki Marije Zorn (roj. 1808, por. 1824 Eržen v Dole 7, Trevnov rovt) in Urše Zorn (roj. 1819, por. 1852 Kavčič na Dobračevo 35, Zet): bili sta sestre, hčeri kmeta Janeza Zorna in Jere Primožič iz Rupe 114, Otalež.

Nova vas 8: Corn

Kajža, ki je najbrž nastala okoli leta 1600, je bila podložna cerkvi sv. Ane na Ledinici. Prvi znani lastnik je bil Primož Zorn, njegov zadnji otrok je bil Andrej (roj. 1739). Kmetijo je prevzel domnevni sin Tomaž Zorn (roj. ok. 1730), ki je imel z Uršo Pečelin najmanj šest otrok (roj. 1763–1777). Kasneje smo srečali dva: Marija Zorn (roj. 1767, por. 1786 Erznožnik) je nasledila domačijo, njen brat Valentin (roj. 1777) pa je bil gostaç, ravno tako njegov sin Simon Zorn (roj. ok. 1807, trije otroci, roj. 1839–1845 na Dobračevi 8 in 40).

Žirovski Vrh 24: Corn

Tu so se pisali Zorn od leta 1668, ko je postal gospodar Gregor Zorn. Nasledil ga je Jernej Zorn (lastnik 1709–1714), njegovi otroci so bili rojeni pred letom 1738, v poročni knjigi smo našli dve hčeri, Marušo (por. 1741) in Heleno (por. 1751). Jernejev sin je bil najbrž tudi Gregor Zorn, ki je vpisan leta 1754 v TK. Kot krstni boter je omenjen v letih 1740–1779, njegova žena Maruša pa v letih 1748–1770. Otrok nista imela, je pa Gregor imel z Nežo nezakonsko hčer Heleno (roj. 1757 v soseski sv. Urha). Priimek je zamrl leta 1779, ko je postal gospodar Luka Žumer.

Mrzli Vrh 5: Corn

Prvi gospodar, ki se je pisal Zorn, je bil Andrej Zorn (lastnik 1682–1714). Nasledil ga je Jernej Zorn, njegov zadnji otrok je bila hči Katarina (roj. 1740). V poročni knjigi pa smo našli še štiri otroke, rojene pred letom 1738: Marušo (por. 1739), Jurija (glej Pečnik 1), Miklavža (por. 1754, trije otroci, roj. 1755–1761 v Ledinah) in Štefana (por. 1751 z Nežo Eržen), ki je

prevzel kmetijo. Štefan je imel vsaj osem otrok (roj. 1752–1775), okoli leta 1790 ga je nasledil sin Anton Zorn (roj. 1763), leta 1814 pa je bila kmetija že v lasti Andreja Možine.

Pečnik 1: Corn

Po podatkih iz TK je bil leta 1754 lastnik grunta Janez Podobnik, ki pa ga v župnijskih evidencah ni. Takrat je bil že gospodar Jurij Zorn (por. 1742 s Polono Tratnik), sin Jerneja Zorna iz Mrzlega Vrha 5. Otrok ni imel, je pa omenjen kot krstni boter (1756–1774). Kdo bi bila Alenka Zorn, ki je navedena kot lastnica v cerkvenem urbarju leta 1786, ne vemo. Poročena je bila z Lovrom Filipičem iz Srnjaka, njun prvi otrok je bil rojen maja 1779, grunt pa je prevzel sin Štefan (roj. 1783).

Čadež

Leta 2012 se je v Sloveniji pisalo Čadež 537 oseb (545. mesto).

Silvo Torkar meni, da je priimek nastal kot oznaka za temnolasca, saj je v slovenskih narečjih beseda 'čade' oznaka za vola sajasto črne barve. Bi pa veljalo razmisliti, ali bi imel priimek lahko enako osnovo kot krajevno ime Čatež (*Tschates*), ki ga Snoj izpelje iz besede 'čretež' (krčevina, izkrčen rovt).

V okviru loškega gospostva je bil priimek značilen za Poljansko dolino. V letih 1501 in 1520 še ni omenjen, v urbarju iz leta 1560 pa sta vpisana dva Čadeža (*Tshadesh*). Oba sta živela na območju poljanskega urada: Lenart je bil lastnik hube v Lajšah (Trata 3, Čadež), v njegovi bližini pa je imel rovt Jeron, brat Gala Čadeža (Žirovski Vrh sv. Antona 5, Zalešan).

Po TK so bili Čadeži okoli leta 1754 lastniki 15 kmetij loškega gospostva in ene cerkvene kajže. Več kot polovica, devet, jih je živela na izvornem območju priimka, v poljanskem uradu (Gorenja vas 12, Sestranska vas 2, 3 in 5, Trata 3, 8 in 19, Žirovski Vrh sv. Antona 14, Poljane 7); pet Čadežev je bilo v sosednjem hotaveljskem uradu (Podgora 5, 6 in 8, Hotavlje 7 in 19), preostala dva pa sta bila kajžarja v uradih Žiri in Bitnje.

Na Žirovskem se je priimek najprej pojavil na meji s poljanskim uradom, pri Brcku v Žirovskem Vrh 37, kjer je živela Neža Čadež (1674–1714). Priimek se tu ni obdržal: v TK je sicer vpisan Luka Čadež, vendar gre za Luko Pavlina. Nato srečamo Čadeže v Novi vasi 21 in v Žireh 34: pri obeh hišah se je priimek pojavil okoli leta 1760, zamrl pa okoli leta 1830 zaradi dedovanja po ženski liniji. V katastru iz leta 1869 je vpisan le še Franc Čadež kot lastnik Vodičarja v Mrzlem Vrh 9. Franc ni živel na Žirovskem, gospodar je bil v Kladniku, v Spodnji Kanomlji 16, kamor se je iz Poljanske doline priženil njegov oče Ignac.

Nova vas 21: Primcova bajta

To je bila samostojna kajža, ki je konec 19. stoletja prešla v roke Primca iz Nove vasi 22. Leta 1754 je bil lastnik Matevž Brumen, nato pa Gregor Čadež, ki je imel s prvo ženo Heleno najmanj sedem otrok (roj. 1760–1773), z drugo ženo Katarino pa najmanj pet (roj. 1776–1784). Gregorja je nasledil sin Andrej Čadež (roj. 1764), Andreja Anton Čadež (roj. ok. 1785, por. 1807 z Mico Trepal), Antona pa hči Neža Čadež (roj. ok. 1814, por. 1836 Puc).

Žiri 34: Maher

Leta 1754 je bil lastnik kajže Matevž Mrak, nato pa njegova hči Katarina Mrak (roj. 1742), ki je bila poročena z Gašperjem Čadežem (štirje otroci, roj. 1763–1769) in z Valentinom Kokljem (pet otrok, roj. 1774–1783). Doma je ostal sin iz prvega zakona, Jurij Čadež (roj. 1763, por. 1790 z Marušo Kavčič), nasledila ga je hči Marija Čadež (roj. ok. 1801, por. 1825 Jurjavčič),

njen brat Pavel Čadež (roj. ok. 1802, por. 1829 z Agato Gantar) pa se je po rojstvu sina Lovra (roj. 1829) odselil neznano kam, morda pa je umrl.

Čeferin (Čerin)

Leta 2012 je bilo v Sloveniji 55 Čeferinov, 101 Čefarin, 64 Ceferinov, 219 Čerinov in 28 Cerinov. Po žirovskem primeru sodeč je priimek Čerin nastal iz priimka Čeferin.

Kaj priimek pomeni, ne vemo, je pa že omenjen v urbarju tolminskega gospostva iz leta 1523, ko je v Novakih živel Pavel Čeferin (*Paule Tsheferin*). V urbarjih loškega gospostva priimka v letih 1501 in 1560 ni, v TK pa je zapisan le dvakrat v hotaveljskem uradu na meji s tolminskim ozemljem (*Tsheferin*; Simon v Stari Oselici 15, Urša v Robidnici 2). Tudi v prvi zemljiški knjigi sta le dva Čeferina: Urban na Rotovžu v Stari Oselici 15, Anton pa pri Kendu v Podlanišah 4.

Ledinica 6: Gričar

Domača hči Neža Kranjc (roj. 1750) se je okoli leta 1776 poročila z Jožefom Čeferinom, imela sta vsaj pet otrok (roj. 1777–1784). Doma je ostal Jurij Čeferin (roj. 1782, poročen z Agato Oblak in z Marušo Homovec). V katastru iz leta 1825 je vpisan kot Gregor (*Gregorio Tafserin, Zafferin*), kmetija je že okoli leta 1828 dobila drugega lastnika, Jurijeve otroke srečamo na Breznici 14.

Breznica 9: Grogec stari

Leta 1825 je bil lastnik grunta Breznica 9 še Anton Bogataj, leta 1830 pa že Peter Če/fe/rin (roj. ok. 1825, por. 1830 z Jero Kogovšek iz Jeličnega Vrha). Peter je ob svoji poroki, ki je bila v Žireh (oklici pa v Gorah), že živel na Breznici 9. Bil je sin Jožefa Čeferina in Urše Jež, ob poroki je vpisan kot Čeferin, nato pa ga je župnik preimenoval v Čerina (ob krstu devet otrok, roj. 1831–1845). Leta 1869 Čerinov ni bilo več na Breznici, na hišni številki 9 je bila kajža Grogcovega grunta, Breznica 5.

Breznica 14: Čeferin

Naslov je prvič omenjen leta 1844, ko je bil tu rojen peti otrok gostačev Andreja Selaka in Jere Čeferin, hčere Jožefa Čeferina in Maruše Homovec z Ledinice 6. Nato je bil gospodar Jerin mlajši brat Janez Čeferin (1821–1884, por. 1857), nasledil ga je sin Jakob Čeferin (1866–1898, por. 1890). Umrl je zgodaj, star komaj 34 let, dve leti za njim pa še žena Terezija. Od njunih štirih otrok je preživel le najmlajši Anton (1897–1916), ki se je izučil za kovača, po koncu vaje-nišтва pa padel v vojni, star 19 let.

Poleg zgoraj omenjenih Čeferinov in Čerinov smo našli tudi Urbana Čeferina, ki je imel z Marjeto hčer Marijo (roj. 1783). Živel je pri Prvičanu v Jarčji Dolini 1, v katastru iz leta 1825 je zapisan kot Urban Polanc.

Črnologar

Leta 2012 je v Sloveniji priimek obstajal v naslednjih različicah: Černilogar (124 oseb), Černalogar (33), Črnologar (30), Črnilogar (24) in Črnalogar (manj kot pet oseb).

Priimek pomeni prebivalca Črnega loga. Kje je nastal, ne vemo, v urbarjih iz 16. stoletja ga nismo našli (razen na Žirovskem), pa tudi v pregledanih TK ne (loško, polhograjsko in logaško gospostvo). Priimek je bil verjetno znan na Tolminskem, ker ga pri nas srečamo ravno na meji

s tem gospostvom. Rovt pri Podganu v Javorjevem Dolu 5 je namreč naredil Andrej Črnologar (1568–1586, *Tsherneloger*), nasledil ga je Jernej Črnologar (1604, 1610), leta 1625 pa je bil pri hiši že drug priimek, Kristan. Nato se Črnologarji pri nas pojavijo šele leta 1868, ko se je iz fare Cerčno priselil Miha Črnologar z družino. Živel je v Dovcah na Ledinici 9, nasledila ga je hči Elizabeta, Liza (roj. 1860, por. Kavčič), medtem ko je sin Jakob Črnologar (roj. 1870), po poklicu čevljar, z družino živel v Žireh 34.

Tabela 1: Priimki na Žirovskem v 18. stoletju glede na število otrok, rojenih v letih 1738–1784 v predjožefinski župniji Žiri

	N		%	Rang
Corn	26		0,49	60
Cerar	22		0,42	75
Cigale	22		0,42	75
Čadež	15		0,28	89
Čeferin	5		0,09	145
Črtanc	1		0,02	192–216

Tabela 2: Priimki na Žirovskem v 19. stoletju glede na število otrok, rojenih v župnijah Žiri in Zavratac; v krstni knjigi župnije Vrh Svetih Treh Kraljev (1789–1850) priimkov na C in Č ni, manjka župnija Ledine.

Župnija Žiri (1826–1845)				Župnija Zavratac (1789–1850)			
	N	%	Rang		N	%	Rang
Cigale	16	0,93	35	Cigale	14	1,28	21
Če/fe/rin	9	0,52	56	Černigoj	4	0,37	50
Corn	3	0,17	85	Čuk	2	0,18	68–84
Cankar	2	0,12	98				
Cerar	2	0,12	98				
Čadež	1	0,06	111–136				
Česnik	1	0,06	111–136				

NOVA TROFEJA MUZEJA ŽIRI: CESARSKA LISTINA 1840

Alojz Demšar

Žirovska cesarska listina – prvih 179 let

Avstrijski cesar Ferdinand I. Habsburško-Lotarinški je 17. julija 1840 na Dunaju s cesarsko listino podelil trški občini Žiri na njeno prošnjo dovoljenje za tri letne in živinske sejme, ki naj se vsako leto odvijajo v sredo v sredini postnega časa, 4. julija in 21. oktobra. Kaj lahko napišemo o usodi listine in o ljudeh, povezanih z njo?

Avstrijski cesar Ferdinand I. Habsburško-Lotarinški (1793–1875) je bil avstrijski cesar od 1835 in zaradi omejenih sposobnosti ni vladal samostojno. Leta 1848 je odstopil v korist nečaka Franca Jožefa I.

Listino je cesar Ferdinand I. izdal na prošnjo trške občine Žiri. Župan (Oberriechter) občine Žiri je bil leta 1829 Tomaž Grošelj¹ (roj. ok. 1763, u. 1834).² Naslednji znani župan je bil leta 1845 njegov sin Matevž Grošelj³ (roj. ok. 1800, u. 1865).⁴ Bila sta lastnika Županovega grunta na Dobračevi 9 in Boštjanovega grunta v Stari vasi 16. Domnevamo lahko, da je Matevž Grošelj kot župan nasledil očeta Tomaža in je bil župan v času pred 1840, ko je občina Žiri cesarja zaprosila za dovoljenje za tri letne sejme.

Amtsblatt zur Laibacher Zeitung, takratni »uradni list«, je 26. septembra 1840 poročal, da je župnija (Pfargemeinde) Žiri po dvornem ukazu z dne 23. januarja 1840 z listino (Privilegiums-Urkunde), izgotovljeno 17. julija 1840, dobila pravico do treh letnih in živinskih sejmov. Prvi letni in živinski sejem bo 21. oktobra 1840, na dan svete Uršule, v Žireh (im Pfarrorte Sairach).⁵

Po tem obvestilu o cesarski listini niso več pisali, ukaz avstrijskega cesarja pa so upoštevali kar sto let. Veljal je tudi, ko so nam že dolgo vladali jugoslovanski kralji. Leta 1940, v zadnjem predvojnem letu, so bili v Žireh sejmi na sredo po veliki noči, na dan sv. Antona (13. junija), sredipostno sredo, na dan sv. Urha (4. julija) in sv. Uršule (21. oktobra). Prva dva sejma so prirejali od leta 1861, zadnji trije pa so iz cesarske listine Ferdinanda I.⁶

Listino so nedvomno hranili na Občini Žiri, čeprav materialnega dokaza (popisa, zaznamka) o tem nimamo. Občinski arhiv, v katerem bi takšen dokaz lahko bil, je v veliki večini izgubljen. Občinska stavba je bila zgrajena okrog leta 1905 ob cesti pred današnjo osnovno šolo.⁷ Stavba

¹ Laibacher Zeitung (20. 10. 1829), št. 84, str. 338.

² Leben Seljak in Demšar, Knjiga hiš na Žirovskem, str. 255.

³ Illyrisches Blatt (19. 6. 1845), št. 25, str. 104.

⁴ Gl. op. 2.

⁵ Amtsblatt zur Laibacher Zeitung (26. 9. 1840), št. 116, str. 840.

⁶ (a) Koledar Družbe sv. Mohorja za prestopno leto 1940, str. 97. (b) Jan, Žiri in Žirovci v letih 1750–1880, str. 81.

⁷ Demšar, Nova temeljna knjiga Franca Temelja, str. 177–181; občinska stavba je v prispevku vidna na panorami Žirov na strani 180.

je bila požgana februarja leta 1944.⁸ Občinski arhiv je bil takrat večinoma uničen.⁹ Nekaj drobcev arhiva hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki.¹⁰ Več gradiva, ki je nastalo pri poslovanju Občine Žiri z Okrajnim glavarstvom Logatec, je v Arhivu Republike Slovenije.¹¹

Cesarska listina je preživela uničenje občinskega arhiva in nato živela svoje skrivno življenje do leta 2002. Takrat jo je pri Lojzetu Gregoraču v Žireh videl Rado Jan in v Žirovskem občasniku objavil njen prevod.¹² Le ugibamo lahko, kdaj in na kakšen način je Gregorač listino dobil. Po Gregoračevi smrti je listina ponovno izginila. Odkril jo je leta 2018 Anton Beovič (1942–2019), konec leta 2018 pa jo je Muzejsko društvo Žiri za simbolično ceno odkupilo od Gregoračevih potomcev.¹³

Pred javno predstavitev listine 15. junija 2019 mi je Viljem Eržen iz Žirov sporočil, da je pred časom dobil fotokopijo listine. Odnese jo je zgodovinarju dr. Stanetu Grandi, ki je listino transkribiral (prepisal) in prevedel. Eržen mi je poslal fotografijo fotokopije, transkripcije in prevoda.¹⁴ Transkripcija se večinoma zelo dobro ujema s transkripcijo dr. Jureta Volčjaka, objavljeno v tej številki Žirovskega občasnika. Dr. Granda zaradi slabe kakovosti fotokopije nekaterih besed (nekaj več kot deset besed, največ v nazivih podpisnikov listine) ni uspel transkribirati.

Po restavriranju in javni predstavitvi 15. junija 2019 bo cesarska listina dobila svoje mesto v stalni zbirki *Žiri in Žirovci skozi čas* v Muzeju Žiri, kjer so primerne razmere za hrambo. Hranjena je v posebni škatli, razgrnjena bo na ogled ob posebnih priložnostih od pomladi do jeseni. V tem času se zaradi zadostne zračne vlage pergamentno listino lahko brez škode občasno razgrne. Skupaj z opisom, transkripcijo in prevodom listine dr. Volčjaka¹⁵ in predstavitevijo restavriranja listine dr. Jedert Vodopivec Tomažič¹⁶ v tej številki Žirovskega občasnika je tako dragocen žirovski dokument javno dostopen in opisan po pravilih stroke.

Literatura in viri

Amtsblatt zur Laibacher Zeitung (26. 09. 1840), številka 116. URN:NBN:SI:DOC-IN4NQUH5, zajeto 18. 10. 2019 na <http://www.dlib.si>.

Demšar, Alojz: Nova temeljna knjiga Franca Temelja. *Žirovski občasnik* 35, št. 44 (2014), str. 177–181.

Illyrisches Blatt (19.06.1845), številka 25, URN:NBN:SI:DOC-FBD2B2OC, zajeto 18. 10. 2019 na <http://www.dlib.si>.

Jan, Rado: Žiri in Žirovci v letih 1750–1880. *Žirovski občasnik* 23 (2002), št. 32, str. 76–102.

Koledar Družbe sv. Mohorja za prestopno leto 1940, Celje, Družba sv. Mohorja, 1940. URN:NBN:SI:DOC-TVAP8U8Y, zajeto 22. 10. 2019 na <http://www.dlib.si>.

Laibacher Zeitung (20.10.1829), št. 84, URN:NBN:SI:DOC-4BPN2QY9, zajeto 18. 10. 2019 na <http://www.dlib.si>.

Leben Seljak, Petra in Demšar, Alojz: *Knjiga hiš na Žirovskem*. Pegaz International, Ljubljana, 2010.

Naglič, Miha: Žirovski stavbni dediščini v spomin. *Žirovski občasnik* 8 (1987), št. 13, str. 83–101.

SI AS 134 (arhivski fond), Okrajno glavarstvo Logatec.

SI ZAL ŠKL 265 (arhivski fond), Občina Žiri, 1901–1943, gradivo je v eni arhivski škatli.

Vodopivec Tomažič, Jedert: Zaščita, konserviranje in restavriranje cesarske listine za trško občino Žiri iz leta 1840. *Žirovski občasnik* 40 (2019), št. 49, str. 143–150.

Volčjak, Jure: Podelitev treh letnih in živinskih sejmov trški občini Žiri v letu 1840 : Transkripcija in prevod listine. *Žirovski občasnik* 40 (2019), št. 49, str. 151–153.

⁸ Naglič, Žirovski stavbni dediščini v spomin, str. 88.

⁹ Darij Erznožnik (1930–2019) je po naročilu svojega očeta, občinskega tajnika Slavka Erznožnika, iz požgane občinske stavbe domov prinesel nekaj ohranjenih dokumentov (telefonski pogovor 10. junija 2019).

¹⁰ SI ZAL ŠKL 265, Občina Žiri, 1901–1943, gradivo v eni arhivski škatli.

¹¹ SI AS 134, Okrajno glavarstvo Logatec.

¹² Gl. op. 6 (b).

¹³ Zahvaljujemo se pravniku Borutu Berniku Bogataju, ki je pripravil pogodbo o odkupu listine.

¹⁴ Viljem Eržen, sporočilo v dveh e-mailih 12. 6. 2019.

¹⁵ Volčjak, Podelitev treh letnih in živinskih sejmov trški občini Žiri v letu 1840, str. 151–153.

¹⁶ Vodopivec Tomažič, Zaščita, konserviranje in restavriranje cesarske listine za trško občino Žiri iz leta 1840, str. 143–150.

Jedert Vodopivec Tomažič

Zaščita, konserviranje in restavriranje cesarske listine za trško občino Žiri iz leta 1840

Uvod

Konec leta 2018 je bila predana v Center za konserviranje in restavriranje Arhiva Republike Slovenije (CKR ARS) pergamentna listina z velikim okroglim cesarskim pečatom. (Slika 1) S to listino je leta 1840 avstrijski cesar Ferdinand priznal in oznanil, da se trški občini Žiri v postojnskem okrožju podeli pravica do prirejanja treh letnih in živinskih sejmov vsako leto v sredini postnega časa, na dan 4. julija in 21. oktobra. Pergament in zapis nista bila poškodovana, imela pa je listina huje poškodovan pečat. (Slika 2) Preden bomo predstavili sam konservatorsko-restavratorski poseg, dajemo širši javnosti nekaj pojasnil o listinah, pergamentu in pečatih.

Listina

Listina je pisno pričevanje o določenem pravnem dejanju. Sestavljena je v predpisani obliki, njen namen je zagotoviti verodostojnost in ima dokazno moč. Vsaka listina ima notranje in zunanje značilnosti. Med notranje sodijo: jezik, struktura, oblika besedila, datum in kraj izdaje, overovitev s podpisom. K zunanjim prištevamo: material, na katerem je listina zapisana, orodje, s katerim je bila pisana ali natisnjena, črnilo, oblika, velikost in pečat.

Diplomatika kot veda o listinah loči listine na diplome ali privilegije in mandate. Listine loči tudi glede na izstavitelja. Deli jih na javne listine, ki so jih izdali svetni oblastniki (npr. cesarske, kraljevske, knežje, notarske itd.), in na listine ostalih oblasti (plemičev, mest, samostanov, ustanov ipd.).¹

Pergament

Pergament je živalskega izvora, po svoji naravi, strukturi in obnašanju je popolnoma drugačen od papirja (tudi t. i. pergament papir nima razen mogoče presojsnosti prav nič skupnega s pergamentom). Pergament velja za najobstojnejšo pisno podlago organskega izvora.

Pergament je koža sesalcev, očiščena ostankov mesa, maščob in dlak, obdelana v apneni kopeli, sušena in dodatno površinsko mehansko obdelana med enakomernim napenjanjem na sušilnem okvirju. Tako obdelana koža povzroča drugačno strukturo in lastnosti, kot jih ima usnje, ki je s strojili obdelana koža. Glede na izvor v glavnem ločimo: kozji, ovčji in telečji pergament. Znotraj te razvrstitve so razlikovali še veliko vrst pergamenta, ki so ga uporabljali v razne namene, npr. za pisanje, risanje, slikanje, vezavo knjig, opne bobnov, zastiranje oken ipd.

Kožo so kot pisno podlago uporabljali že Egipčani, Asirci, Perzijci; tudi Kumranski rokopisi imajo lastnosti pergamenta. Pergament je dobil ime po maloazijskem mestu Pergamu, kjer so ga v času embarga na egipčanski papirus dodelali in osvojili tehnologijo obdelave kože v apneni kopeli, po kateri je tako obdelana koža služila kot pisna podlaga in uspešno nadomestila papirus.

¹ Volčjak (2014), str. 22.

V Evropo je pergament prišel s krščanstvom in postal v srednjem veku glavna pisna podlaga. Od 13. stoletja dalje ga je postopno zamenjeval cenejši papir. V 18. stoletju so pergament kot pisno podlago (zaradi visoke cene) uporabljali le za najpomembnejše dokumente, med katere so sodile tudi cesarske listine. V 20. stoletju se je pergament uporabljal le še izjemoma. Pred dobrim desetletjem je tudi angleška kraljica Elizabeta prenehala izdajati listine na tej pisni osnovi. Danes na pergamentu nastajajo le še papeške bule, nekatera judovska besedila in tu in tam kakšen besedilni ali likovni zapis.

Pečat

Pečat je odtisnjeno sporočilo in sestavni del listine. Uporabljali so ga za zaščito in potrjevanje listin pa tudi pisem in pošilk. V nekaterih primerih se je lahko uporabljal tudi namesto osebnega podpisa (pečatni prstani). Iz pečata lahko razberemo izdajatelja, obdobje nastanka in pomen listine. Pečati so lahko vtisnjeni v različne materiale (npr. kovino, vosek, papir).

Pečati so sestavni del listin. Čas nastanka, še bolj pa vsebina listine, določata material in zunanjo podobo pečata.² Ker je bil v preteklosti v našem zgodovinskem okolju najpogostejše uporabljeni material za pečenje vosek in ker je pečat na cesarski listini za Žiri iz voska, se v nadaljevanju posvečamo predvsem temu tipu pečatov.

Voščeni pečati so glede barve, oblike, velikosti in načinov pritrditve lahko zelo raznoliki. Prav poznavanje teh razlik je pomembno tudi za pravilno hrambo, uporabo in konservatorsko-restavratorske posege.³

Najstarejši in najpogostejši so okrogli pečati, srečamo pa tudi pečate drugačnih oblik: ovalne, ščitaste, kvadratne, pravokotne, mnogokotne, srčaste ipd. Pečati se razlikujejo tudi po velikosti. Praviloma je velikost povezana s pomembnostjo lastnika pečata.

Glede načina pritrditve na pisno podlago ločimo vtisnjene in viseče voščene pečate. Vtisnjeni pečati sodijo med najstarejše načine pečenja. Ti so se ponovno uveljavili z vpeljavo papirja kot pisne podlage. V tem primeru je bil način pečenja mogoč, če so bili pečati razmeroma majhni. Veliki pečati so bili za vtiskovanje pretežki in nepraktični, zato so jih na listino obešali z vrvicami in trakovi. Pečatno podobo v večjih in manjših visečih pečatih je praviloma **ščitila skodelica, ki je bila lahko iz voska, kovine ali lesa**. Viseč pečat je na pergamentnih listinah najbolj razširjena oblika pritrditve.

Neobarvani voščeni pečati so se do danes ohranili v zelo različnih stanjih. Medtem ko nekateri pečati ne kažejo skoraj nobenih znakov staranja, je to pri drugih precej opazno, saj po vsej verjetnosti zaradi dodatkov in nečistoč, ki povzročajo kemijske procese in rast mikroorganizmov, zelo spremenijo strukturo. Na obarvanih pečatnih voskih teh sprememb ni opaziti. Vzrok, zakaj so obarvani pečati strukturno nepoškodovani, je v dodanih pigmentih, ki vsebujejo kovinske ione, ki v vosku zavirajo zlasti mikrobiološke procese.⁴

Na obarvanih voščenih pečatih so zaradi majhne trdnosti voska najpogostejše mehanske poškodbe. Na večjih pečatih in na tistih brez pečatne skodelice so poškodbe še izrazitejše. Pečati s skodelicami iz voska so bolj izpostavljeni mehanskim poškodbam kot tisti v kovinskih ali lesenih. Veliki in slabo zaščiteni pečati, ki so bili slabo pritrjeni, neprimerno hranjeni ali uporabljani, so pogosto odstopljeni, nalomljeni ali zdrobljeni.

² Gl. op. 1.

³ Vodopivec (1993), str. 86.

⁴ Vodopivec (1993), str. 88.

Stanje listine ob sprejemu v Center za konserviranje in restavriranje Arhiva Republike Slovenije

Stanje pečata na listini pred konservatorsko-restavratorskim posegom. Cesarski pečat je imel izrazite mehanske poškodbe, bil je počen, manjkali so tudi določeni deli ob robu, na njem je bil tudi strjen sloj prahu.

Lesena pečatna posoda, ki je hranila pečat, je bila močno polepljena s težko odstranljivim prozornim lepilnim trakom.

Pergamentno listino smo suho očistili z restavratorsko radirno gobico.

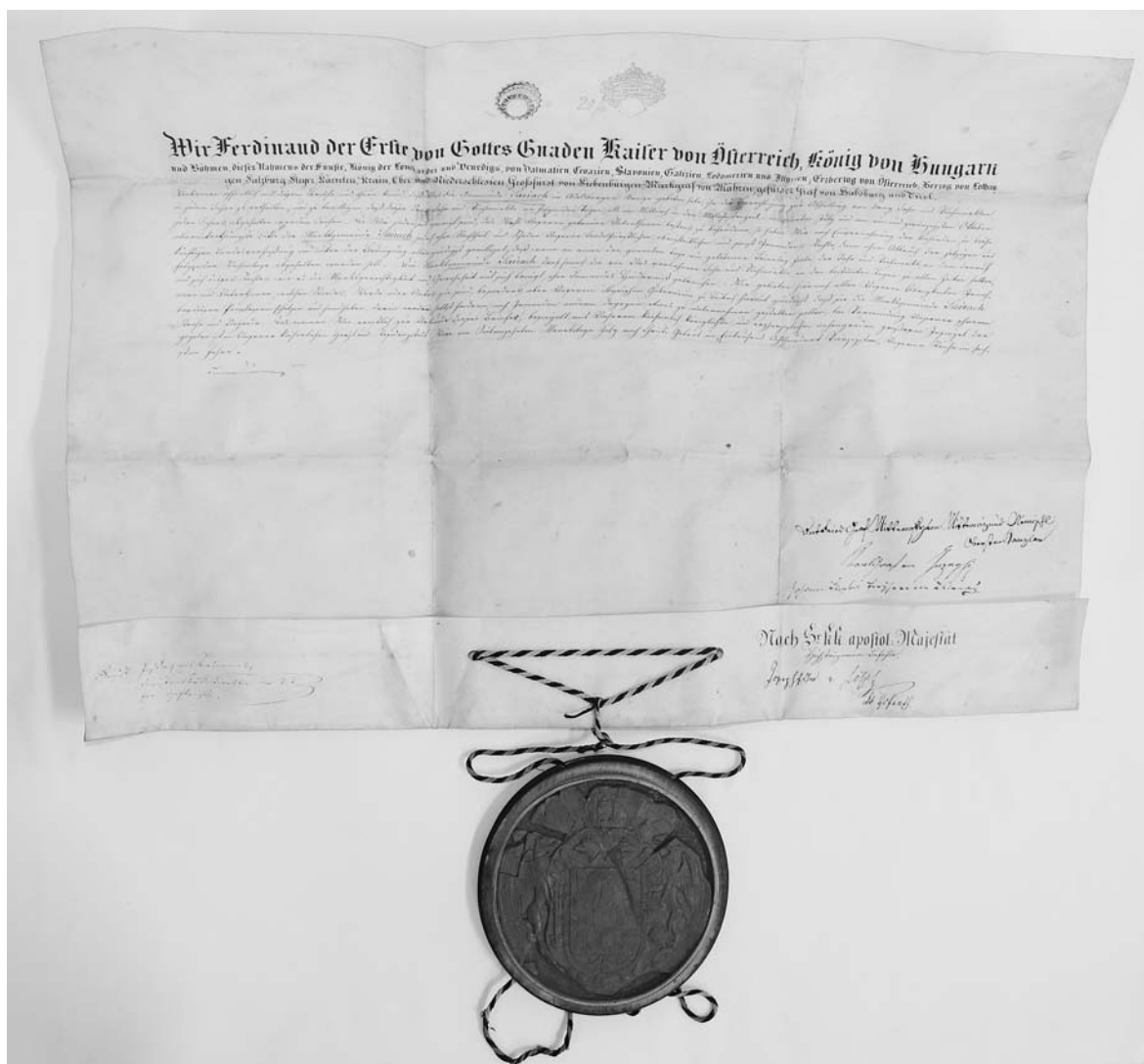

Stanje pečata po čiščenju

Pečat smo očistili z vodno raztopino nevtralnega detergenta.

Očiščen pečat smo sestavili in spojili s pomočjo novo dodanega obarvanega voska.

Razgrnjena listina po konservatorsko-restavratorskem posegu

Stanje pečata po restavriranju
Vse fotografije: Foto Lucija Planinc, CKR ARS

Konservatorsko-restavratorski poseg na žirovski cesarski listini

Stanje pred konservatorsko-restavratorskim posegom

Pergamentna listina velikosti 64,6 x 44,3 cm je bila izvorno prepognjena, nepoškodovana, le zapognjena tako, da so jo lahko shranili v premajhno škatlo. (Slika 1) Listina nosi velik okrogel c.-kr. viseč pečat iz rdečega pečatnega voska premera 13,5 cm v okrogli leseni skodeli z lesenim pokrovom premera 16,2 cm. Na pečatnem polju je dvoglavi orel s kronama. Pečat je pritrjen s črno-rumeno pleteno vrvico. Črno obarvan del vrvice je deloma natrgan, kar je (zelo verjetno) posledica železotaninskega barvila, ki deluje korozivno na nekatere organske snovi. Lesena pečatna posoda, v kateri je bil shranjen pečat, je bila nepoškodovana, vendar močno polepljena s težko odstranljivim prozornim lepilnim trakom. (Slika 3).

Okrogel cesarski pečat je imel izrazite mehanske poškodbe, bil je počen, manjkali so tudi določeni deli ob robu, na njem je bil tudi strjen sloj prahu. (Slika 2) Pečatna podoba je že v preteklosti odstopila od lesene podlage. Verjetno ni bila najbolje sprijeta s podlago lesene zaščitne skodelice, zato je ob močnejših tresljajih odstopila in se zdrobila. Videti je bilo, da je nekdo pečat poskušal ponovno pritrditi v skodelo, a mu to ni uspelo, saj ga je pri tem dejanju le nadrobil in s tem trajno deformiral. K sreči je ohranjena glavnina podobe, le nekaj koščkov voska se je v preteklosti izgubilo. Struktura voska pečatne podobe ne kaže strukturnih poškodb.

Shematska predstavitev konservatorsko-restavratorskega posega

Pergamentno listino smo suho očistili z restavratorsko radirno gobico,⁵ pečat pa z vodo in dodatkom nevtralnega detergenta. (Sliki 4 in 5) Razpoke in okruške očiščenega pečata smo sestavili in spojili s pomočjo novo dodanega obarvanega voska. (Slike 6, 7 in 8)

Za utrditev in dopolnjevanje smo uporabili naraven čebelji vosek⁶ z dodatkom parafina in anilinskih barv različnih odtenkov, iz katerega smo pripravili staljeno zmes, ki je barvno najbolj ustrezala originalu. Za obarvanje voska za restavriranje pečatne podobe smo dodali različne odtenke rdečih v vosku topnih barvil. Pečat smo tako utrdili in zaščitili pred morebitnimi nadaljnjimi mehanskimi poškodbami. (Slika 8)

Suho očiščen pergament smo nato v maju 2019, ko je bila vlaga v ozračju dovolj velika, razprostrli in dodatno rahlo navlažili s paroprepustno folijo ter pergamentno listino nato več dni ravnali pod obteženimi lesenimi deskami, a le toliko, da je bilo mogoče pergament brez sile razpreti. (Slika 9) Ko se je pergament dovolj poravnal, smo listino s pečatom fotografirali, nato pa jo spet prepognili po izvirnih pregibih. Po končanem posegu smo prepognjeno pergamentno listino s konserviranim pečatom pred nadaljnjimi poškodbami zaščitili tako, da smo izdelali ustrezno zaščitno škatlo, v kateri imata pergamentni del listine in pečat vsak svoje ležišče. Konservatorsko-restavratorski poseg smo izvedle Mateja Kotar, Stanka Grkman, Blanka Avguštin Florjanovič in Jedert Vodopivec Tomažič in ga dokončale v začetku junija 2019.

Hramba in uporaba pergamentne listine

Za hrambo listin z visečimi pečati so najprimernejše po meri izdelane zaščitne škatle, kjer imata listina in pečat vsak svoje po meri izdelano ležišče. Te gradivo ščitijo pred mehanskimi poškodbami ter vdorom prahu in svetlobe. Listine z visečimi pečati vsebujejo različne materiale

⁵ Radirna gobica: Wishab Sponge

⁶ V CKR ARS uporabljamo za restavriranje pečatov naravne čebelje voske naslednjih proizvajalcev: Medex d.o.o.; Ljubljana Slovenija; Bresciani, Milano; Samson, Kamnik Slovenija; Glorex, Švica.

(pergament, les, vosek in svilene, konopljine, lanene ali pergamentne vrvice). Pri hranjenju in uporabi moramo vedno upoštevati zahteve najbolj občutljivih materialov. Glede pergamenta in lesa je pomembno, da sta relativna vlaga in temperatura čim bolj stalni, vendar v okviru najbolj optimalne priporočljive vrednosti (RV: 50 – 60 %, $T \leq 18^{\circ}\text{C}$).⁷ Pečati so najpogostejše mehansko poškodovani zaradi krhkosti in lomljivosti voska, kar je treba upoštevati tako pri hrambi kot transportu, razstavljanju in rokovanju s tako občutljivo kulturno dediščino.

Viri in literatura:

Kukanova, Z.; Šejharova, J. (2002): Metody konzervovani a restaurovani pečeti, Restaurovani a konzervovani archivalii a knih, v: Durovič, M. (ur.), Praha, Paseka, str. 277–316.

Vodopivec, Jedert; Urbanija, Jože (ur.) (2005): Klimatski pogoji, IFLA-načela za hrambo gradiva in ravnanje z njim, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Arhiv Republike Slovenije, str. 42–49.

Vodopivec, Jedert (1993): Hramba, zaščita in restavriranje srednjeveških listin, v: Kološa, V. (ur.), *Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem*, Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, str. 81–91.

Vodopivec, Jedert (1995): The preservation and protection of medieval parchment charters in Slovenia, VIII. IADA Kongress, Tübingen, p. 39-43, http://www.iada-home.org/ta95_t.html, vpogled 23. 9. 2019.

Vodopivec, Jedert (1996): Pečati iz čebeljega voska, v: Vodopivec, J. (ur.), *Zapis in podoba*, Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, str. 57–58.

Volčjak, Jure (2014): Za vse večne čase : pergamentne listine, v: Nared, A. (ur.), *Arhivi – zakladnice spomina*, Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije, str. 22–23.

⁷ IFLA-načela, 2005, str. 42–49.

Jure Volčjak

Podelitev treh letnih in živinskih sejmov trški občini Žiri v letu 1840

Povzetek listine (regest)

Avstrijski cesar Ferdinand I. Habsburški, kralj na Ogrskem in Češkem, peti s tem imenom, kralj v Lombardiji in Benetkah, Dalmaciji, na Hrvaškem, v Slavoniji, Galiciji, Lodomeriji in Iliriji, nadvojvoda v Avstriji, vojvoda v Lotaringiji, na Salzburškem, Štajerskem, Koroškem, Kranjskem, v Zgornji in Spodnji Šleziji, veliki knez v Transilvaniji, mejni grof na Moravskem, pokneženi grof na Habsburgu in Tirolskem, podeljuje trški občini Žiri na njeno prošnjo dovoljenje za tri letne in živinske sejme, ki naj se vsako leto odvijajo v sredo v sredini postnega časa, 4. julija in 21. oktobra. V primeru, da je navedenega dne zapovedani praznik, se sejem odvije naslednji delovni dan.

1840 julij 17., Dunaj

Značilnosti in omembe listine

Orig. perg. (A) v Muzeju Žiri – Muzejsko društvo Žiri (Stara šola, Tabor 2, 4226 Žiri),¹ 64,6 × 44,3 cm, signatura: /.

Podpisa: (levo na sliki): *Regist(rator) Jos(eph) Fr(anz) Emil Trimmel, Registrators Direktor der k. k. ver(einigten) Hofkanzley.* – (desno na sliki): *Nach Seiner k. k. apostolischen Majestät Höchsteigenem Befehle. – Joseph Edler v(on) Bölsch, k. k. Hofrath.*

Signatura: (19. stol.): Š. – (z navadnim svinčnikom, 20. stol.): 17957-08.

Napisi v odtisu šampiljk: (na vrhu nad besedilom listine): *GUL · 20 · DEN. – K · K · CONT. STÄMPEL den 10. Aug. 1840 WIEN.* – (z navadnim svinčnikom med obema šampiljkama): *20 f. – (verso): K. K. BEZIRKSHAUPTMANNSSCHAFT * [...] OKRAJNO GLAVARSTVO LOGATEC *.*²

Objave: Rado Jan, *Žirovski občasnik* 2002, letnik XXIII, zvezek 24, številka 32.

¹ Včasih v hrambi pri Lojzetu Gregoraču, Žiri, Idrijska 11.

² Šampiljka je odtisnjena preko koleka.

Transkripcija listine (prepis)

Wir Ferdinand der Erste, von Gottes Gnaden Kaiser von Österreich; König von Ungarn und Böhmen, dieses Nahmens der Fünfte, König der Lombardei und Venedigs, von Dalmatien, Croazien, Slavonien, Galizien, Lodomerien und Illyrien; Erzherzog von Österreich; Herzog von Lothringen, Salzburg, Steyer, Kärnten, Krain, Ober- und Niederschlesien, Grossfürst von Siebenbürgen, Markgraf von Mähren, gefürster Graf von Habsburg und Tyrol.

Bekennen öffentlich mit diesem Briefe und thuen kund, daß Uns die Gemeinde Sairach im Adelsberger Kreise gebeten habe, ihr die Berechtigung zur Abhaltung von drey Jahr- und Viehmärkten in jedem Jahre zu ertheilen, und zu bewilligen, daß diese drey Jahr- und Viehmärkte an folgenden Tagen, als am Mittwoch in der Mittefastenzeit, am vierten July und am ein und zwanzigsten Oktober jeden Jahres abgehalten werden dürfen. Da Wir jederzeit geneigt sind, das Wohl Unserer getreuen Unterthanen bestens zu befördern, so haben Wir nach Einvernehmung der Behörden, in diese allerunterthänigste Bitte der Marktgemeinde Sairach jedoch ohne Nachtheil und Schaden Unserer landesfürstlichen obrigkeitlichen und sonst Jemandens Rechte, dann ohne Abbruch der jetzigen und künftigen Landesverfassung und unter der Bedingung allergnädigst gewilliget, daß wenn an einen der genannten Tage ein gebotener Feiertag fiele, der Jahr- und Viehmarkt, an dem darauf folgenden Wochentage abgehalten werden soll. Die Marktgemeinde Sairach darf sonach die von Uns verliehenen Jahr- und Viehmärkte an den bestimmten Tagen zu allen Zeiten halten, und sich dieses Rechtes, wie es die Marktgerechtigkeit und Gewohnheit mit sich bringt, ohne Jemandens Hinderniß gebrauchen. Wir gebieten hiernach allen Unseren Obrigkeiten, Inwohnern und Unterthanen, welchen Standes, Würde oder Amtes sie sind, besonders aber Unserem illyrischen Gubernium zu Laibach hiermit gnädigst, daß sie die Marktgemeinde Sairach bey diesem Privilegium schützen und handhaben, darin weder selbst hindern, noch Jemanden andern dagegen etwas zu unternehmen gestatten sollen, bei Vermeidung Unserer schweren Strafe und Ungnade. Das meinen Wir ernstlich zur Urkunde dieses Briefes, besiegelt mit Unserem kaiserlich königlichen und erzherzoglichen anhangenden größeren Insiegel. Der gegeben ist in Unserer kaiserlichen Haupt- und Residenzstadt Wien am Siebenzehnten Monatstage July nach Christi Geburt im Eintausend Achthundert Vierzigsten, Unserer Reiche im sechsten Jahre.

Ferdinand

Ant(on) Fried(rich) Graf Mittrowsky von Mittrowiz und Nemischl, Oberster Kanzler

Karl Graf von Inzaghi

Johann Limbek Freyherr von Lilienau

Opis pečata

Okrogel viseči veliki c.-kr. in nadvojvodski pečat cesarja Ferdinanda I. Habsburškega iz rdečega voska s premerom 13,5 cm, v okrogli leseni skodelici z lesenim pokrovčkom s premerom 16,2 cm, pritrjen s črno-rumeno pleteno konopljino vrvico. Na pečatnem polju je dvoglavi orel s kronama. V krempljih na levi strani (heraldični desni) drži meč, na desni strani (heraldični levi) pa vladarsko jabolko. Na orlovih prsih je pripet grbovni ščit z grbom Ferdinanda I. Habsburškega. Okoli ščita je obešena verižica reda zlatega runa. Pečatno polje z orloma držita dva zmaja ščitonosca. Na vrhu pečatnega polja, nad orlovima glavama, stoji cesarska krona. Okoli pečata je grbovna deviza (poškodovana): *FERDINAND[US] I. D(ivina) F(avente) C(lemencia) [...] HUI(us) NOM(inis) V. R(ex) LOM(bardiae) ET VEN(etiarum), DAL(matiae), [...] M(agnus) D(ux) HET(ruriae), D(ux) LOT(haringiae), SAL(isburgi), STYR(iae), SU(esiae), [Mu]T(inae), [...] M(archio) MOR(aviae), [...]*.

Prevod listine

Mi Ferdinand I., po milosti božji cesar Avstrije, kralj Ogrske in Češke, peti s tem imenom, kralj Lombardije in Benetk, Dalmacije, Hrvaške, Slavonije, Galicije, Lodomerije in Ilirije, nadvojvoda Avstrije, vojvoda Lotaringije, Salzburga, Štajerske, Koroške, Kranjske, Zgornje in Spodnje Šlezije, veliki knez Transilvanije, mejni grof Moravske, pokneženi grof habsburški in tirolski.

S to listino javno priznavamo in oznanjamo, da nas je trška občina Žiri v postojnskem okrožju prosila, da ji podelimo pravico do prirejanja treh letnih in živinskih sejmov vsako leto ter da dovolimo, da se ti trije letni in živinski sejmi smejo prirejati vsako leto v sredo v sredini postnega časa, na dan 4. julija in 21. oktobra. Vedno smo naklonjeni k večanju blagostanja naših zvestih podložnikov, zato smo po privolitvi oblasti to podložniško prošnjo trške občine Žiri, vendar brez neugodnosti in škode za naše deželnoknežje oblastvene in še katerega pravice in brez kršitve sedanje in prihodnje deželne ustave, ter pod pogojem dovolili, da v primeru sovpadanja katerega od imenovanih dni z zapovedanim praznikom, naj se letni in živinski sejem priredi na naslednji delovni dan. Trška občina Žiri sme torej od nas podeljene tri letne in živinske sejme na določene dni prirejati vedno ter to pravico, kot so tržna pravica in tržni običaj, uporabljati brez ovir drugega. Zato potemtakem ukazujemo vsej naši gosposki, prebivalcem in podložnikom, ne glede na stanovsko čast in dolžnost, še posebej milostno pa našemu Ilirskemu guberniju v Ljubljani, da trško občino Žiri v tem privilegiju ščitijo, jo v tem niti sami ne ovirajo niti naj ne dovolijo to komu drugemu v izogib našim hudim kaznim in nemilosti. Zapisano v tej listini z vso resnostjo je zapečateneno z našim pripetim velikim cesarsko-kraljevim in nadvojvodskim pečatom. Dano v našem cesarskem glavnem mestu in rezidenci Dunaj sedemnajstega julija po Kristusovem rojstvu v tisočosemstoštiridesetem letu, v šestem letu našega vladanja.

Ferdinand

Anton Friderik grof Mittrowsky pl. Mittrowiz in Nemischl, vrhovni kancler

Karel grof Inzaghi

Janez Limbeck baron Lilienau

Uredniški pripis: Dr. Jure Volčjak je vodja Sektorja za varstvo najstarejšega arhivskega gradiva v Arhivu Republike Slovenije.

DNEVI EVROPSKE KULTURNE DEDIŠČINE (DEKD) 2019 V ŽIREH

Alojz Demšar

Geološko popoldne v Jarčji Dolini in v Žireh

Odprte informacijske table na permsko-triasni meji v Jarčji Dolini 28. septembra 2019. / Foto: Alojz Demšar

Kamen iz permsko-triasne meje, eksponat stalne razstave *Žiri in Žirovci skozi čas* v Muzeju Žiri. Kamen je oblikoval akademski kipar Anže Jurkovšek. Oznake meje so na manjši sliki.

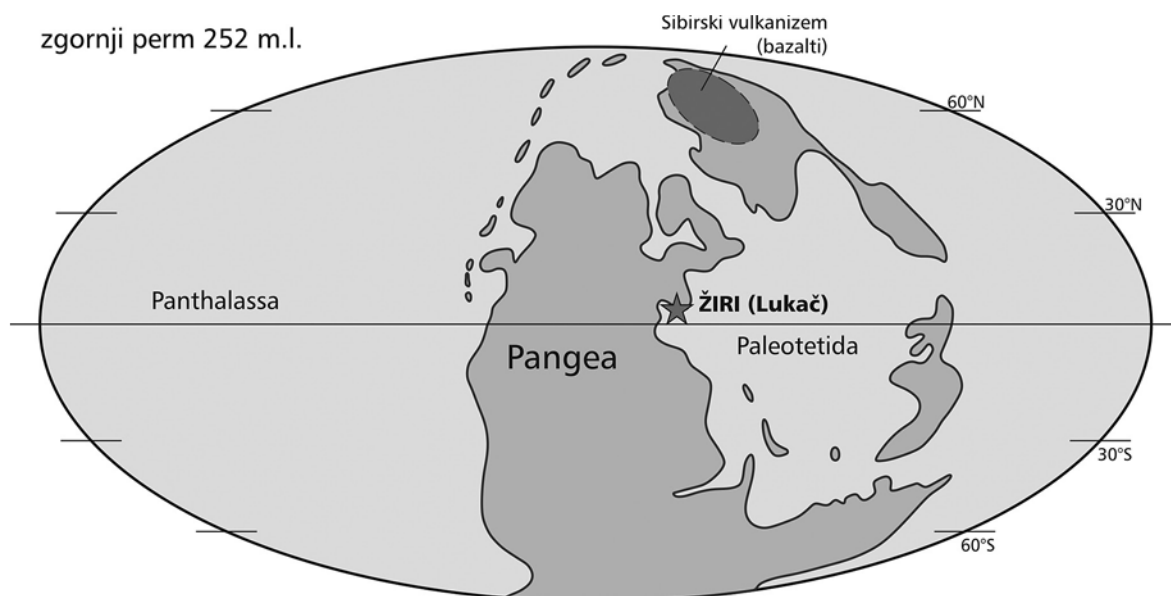
Okolje, kjer so nastajale kamnine profila Lukač v Jarčji Dolini. Slikarka Barbara Jurkovšek je uporabila rumen pigment, dobljen iz kamnin permsko-triasne meje v Jarčji Dolini.

Odprtje permsko-triasne meje na profilu Lukač v Jarčji Dolini za ogled

Permsko-triasna meja na profilu Lukač nad Lukačkom v Jarčji Dolini je bila tema prve letošnje žirovske prireditve v okviru Dnevov evropske kulturne dediščine 2019 (DEKD 2019) v soboto, 28. septembra 2019. Prireditve so pripravili Občina Žiri, Geološki zavod Slovenije in Muzejsko društvo Žiri. Vse zasluge za to prireditve pa imata geologa dr. Tea Kolar Jurkovšek in dr. Bogdan Jurkovšek. Permsko-triasno mejo sta odkrila, jo raziskala in predstavila najprej svetovni strokovni javnosti, nato pa tudi domači slovenski in še posebej Žirovcem. Ob 15. uri je župan Občine Žiri mag. Janez Žakelj na permsko-triasni meji izročil v uporabo informacijsko tablo. Prireditve se je ob 17. uri nadaljevala v Muzeju Žiri, najprej s predavanjem *Pogled v geološko preteklost* obeh geologov, nato s predstavitvijo njune knjige *Konodonti Slovenije*. Sledilo je odprtje razstave akademske slikarke Barbare Jurkovšek z naslovom *Naravni viri in likovna umetnost – primer naravnih pigmentov iz litijskega Rudnika Sitarjevec in Jarčje Doline pri Žireh*. Muzej Žiri pa je prejel izjemen muzejski eksponat, kiparsko obdelan kos apnenca iz mejnih permsko-triasnih plasti, ki ga je kiparsko obdelal akademski kipar Anže Jurkovšek. Permsko-triasna meja na profilu Lukač je bila leta 2019 vpisana v seznam naravnih vrednot državnega pomena.

Informacijska tabla v Jarčji Dolini predstavlja obdobje pred permsko-triasno mejo, samo mejo pred 252 milijoni leti in čas po njej. Permsko-triasna meja je čas največjega izumiranja na Zemlji v zadnjih 500 milijonih letih. Takrat se je končal stari zemeljski vek (paleozoik) in začel srednji zemeljski vek (mezozoik). Najmlajši del paleozoika se imenuje perm, najstarejši del mezozoika pa trias. Zato se ta prehod med starim in srednjim zemeljskim vekom imenuje tudi permsko-triasna meja.

Postavitev informacijske table je bila zaključek prve faze odpiranja permsko-triasne meje za ogled. Občina Žiri je izpeljala zahteven odkup zasebnega zemljišča in spremembe parcelacije, plačala izdelavo in postavitve informacijske table ter ureditev terena. Postavila je tudi usmerjevalno tablo na Selu na odcepu ceste za Jarčjo Dolino. Vsebine table so pripravili na Geološkem

Zemlja pred 252 milijoni leti

zavodu Slovenije, kjer so jo tudi oblikovali. Muzejsko društvo Žiri je bilo nekakšen katalizator vseh omenjenih dejavnosti.

Na koncu perma in v začetku triasa je bila na Zemlji ena sama nadcelina, Pangea, v obliki črke C in je obsegala približno četrtno njene površine. Pangeo je obdajal ocean Panthalasa, v njen notranji del pa se je globoko zajedal ocean Paleotetida. Na območje današnje Sibirije se je takrat izlila neverjetna količina bazaltne lave, po ocenah naj bi prekrila 7 milijonov kvadratnih kilometrov (Evropa obsega 10 milijonov kvadratnih kilometrov površine). Vulkanska dejavnost je povzročila velike okoljske spremembe. Posledica je bilo največje izumiranje v zadnjih 500 milijonih letih, izginilo je kar 70 % rodov kopenskih vretenčarjev in od 85 do 96 % morskih nevretenčarskih vrst.

V plitvem morju zahodnega dela oceana Paleotetida so nastajale tudi kamnine profila Lukač v Jarčji Dolini pri Žireh, v katerih je bila prvič na prostoru celotnih Dinaridov s fosili dokazana permsko-triasna meja. Določena je bila na osnovi prvega pojava konodontne vrste *Hindeodus parvus*. V profilu so s pomočjo fosilov opazili bujno življenje ob koncu starega zemeljskega veka, nato prazno obdobje in ponovni razcvet življenja v srednjem zemeljskem veku. V preparatih apnenčevih plasti, ki ležijo v mejnem intervalu med starim in novim zemeljskim vekom, so našli štiri nove vrste mikrofosilov. Poimenovali so jih po Žireh (*Multidiscus zhiriensis*), Dinaridih (*M. dinaridicus*), po profilu Lukač (*Globivalvulina lukachiensis*) in po Sloveniji (*Lingulonodosaria slovenica*).

Vse to je prikazano in opisano na informacijski tabli, geologa pa sta še posebej predstavila na zanimivem predavanju. Predavanje je mnogim odprlo okno v svet geologije, kjer milijon let mine, kot bi trenil, in kjer se geološki zapisi »berejo« stotine milijonov let po tistem, ko so bili »napisani«. Na informacijski tabli je prikazano tudi morsko življenjsko okolje malo pred pogubnim izumiranjem, kot ga je po dognanjih geologov upodobila akademska slikarka Barbara Jurkovšek.

Knjigo *Konodonti Slovenije* sta predstavila avtorja dr. Tea Kolar Jurkovšek, znanstvena svetnica na GeoZS in ena vodilnih evropskih raziskovalk konodontov, in Bogdan Jurkovšek, upokojeni znanstveni svetnik, regionalni geolog in paleontolog. Oba sta avtorja številnih znanstvenih in strokovnih del s področja regionalne geologije, biostratigrafije in paleontologije. Knjigo *Konodonti Slovenije* je leta 2019 izdal Geološki zavod Slovenije in predstavlja temeljno geološko znanstveno delo v slovenskem in angleškem jeziku. Pisano besedo dopolnjujejo številne upodobitve plasti kamnin, risbe in rekonstrukcije nekdanjega okolja, ki popeljejo daleč nazaj v geološko zgodovino ne samo strokovnjake, ampak tudi vse ljubitelje narave. Knjiga obravnava med drugim tudi številne geološke profile kamnin s fosili v Žireh in njihovi neposredni okolici. Med njimi izstopajo kamnine profila Lukač v Jarčji Dolini, v katerih sta avtorja odkrila znamenito permsko-triasno mejo.

Geološko popoldne se je nadaljevalo z odprtjem razstave akademske slikarke Barbare Jurkovšek z naslovom *Naravni viri in likovna umetnost – primer naravnih pigmentov iz litijskega Rudnika Sitarjevec in Jarčje Doline pri Žireh*. Na razstavi smo pokrajine izpred stotin milijonov let videli naslikane z naravnimi pigmenti iz rudnika Sitarjevec pri Litiji in Jarčje Doline. Med pigmenti izstopata rumenorjava barva morskih triasnih plasti na profilu Lukač izpred okoli 250 milijonov let in rdečrjav pigment grödenskih plasti širšega prostora Jarčje Doline izpred 265 milijonov let. Takrat so velik del nekdanje nadceline Pangea prekrivale puščave. Razstava je bila na ogled do 12. oktobra 2019 v osrednjem prostoru v prvem nadstropju Muzeja Žiri.

Barbara Jurkovšek je leta 2006 diplomirala na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani iz slikarstva pri prof. Metki Krašovec in likovne teorije pri prof. dr. Jožefu Muhoviču. Kasneje se je izpopolnjevala na Accademia di Belle Arti di Lecce v Italiji. Leta 2009 je na likovni akademiji v Ljubljani magistrirala iz slikarstva pri prof. Metki Krašovec. Deluje na področju

slikarstva, kiparstva, grafike, kaligrafije in znanstvene ilustracije. Pri svojem delu se ukvarja z raziskovanjem meja med umetnostjo, znanostjo in kičem.

Permsko-triasna meja pa je tudi po prireditvi pustila sledi v Muzeju Žiri. Stalna muzejska zbirka *Žiri in Žirovci skozi čas* je prejela izjemno darilo – kiparsko obdelan kos apnenca iz mejnih permsko-triasnih plasti v Jarčji Dolini. Kamen je kiparsko oblikoval akademski kipar Anže Jurkovšek (slika 5). Pozoren opazovalec bo našel na kamnu s svinčnikom narisano oznako permsko-triasne meje $P \leftrightarrow T$. In če pusti, da njegova domišljija razpre krila, ga ta ponese v čas pred četrto milijarde let, ko so se vsa živa bitja na Zemlji v razmerah velikih okoljskih sprememb borila za svoj obstoj, a so se le redka ohranila. Muzejski eksponat so Muzeju Žiri podarili Anže, Tea in Bogdan Jurkovšek in Geološki zavod Slovenije.

Fosili, v kamnu ohranjeni ostanki davnih bitij, nas opominjajo, da tudi nam tiktaka evolucijska ura. Dr. Jurkovšek je to povedal naravnost: nekoč bomo izumrli. Tudi s pomočjo fosilov lahko razumemo, zakaj je z rodnim planetom treba ravnati nadvse previdno. Prav človeška vrsta lahko po lastni krivdi že pred neizbežnim potekom svoje evolucijske ure postane del geološke zgodovine.

Maja Justin Jerman

Brezniška barufa

Muzejsko društvo Žiri je 12. oktobra 2019 na Breznici pripravilo predstavo Brezniška barufa. Predstava je obudila dogodek, ki se je zgodil na Breznici leta 1928. Takrat je bila Breznica v Italiji, odrezana od slovenskega ozemlja s krivično rapalsko mejo. Na nedeljski večer, 4. marca 1928, so italijanski financarji prišli po Brezničana Šemonca, osumljenega kontrabanta. Ker gospodarja ni bilo doma, so hoteli odpeljati njegovo ženo. Zanj in za njenega dvomesečnega dojenčka so se postavili domačini, ki jim je zavrela kri. Tako so se Italijani v vojašnico v Ledine vrnili pretepeni in brez orožja, kar je za vsakega vojaka največja sramota. Zato je naslednje jutro prineslo silovito maščevanje. V idrijski zapor so Italijani odpeljali skoraj vse moške, kar 23 Brezničanov. Nato pa se je začel v Gorici dolgotrajen sodni boj, za sedem ubežnikov pa begunstvo.

O brezniški barufi je bilo precej napisanega. Poglavlje o barufi najdemo v knjigi *Breza, brezno – Breznica*, ki je izšla leta 2002. V Žirovskem občasniku leta 2003 lahko preberemo zgodbo Matevža Pečelina *Pretep* in prispevek Mirka Žaklja o Breznici. Snov za predstavo smo črpali tudi iz spominov in pričevanj potomcev udeležencev in iz časopisnih člankov o sodbi v Gorici maja 1928. Zbiranje zapisov in iskanje pričevanj je sodilo v začetek priprav na Barufo, kar sta opravila predvsem Lojze Demšar in Oton Žakelj.

Zbiranju podatkov je sledila ubeseditev predstave, to sem naredila spodaj podpisana. Kmalu sem se zatekla k ideji, da bi del zgodbe filmsko upodobili. Predvsem je bilo za snemanje zelo primerno ozadje Barufe, ki je lepo upodobljeno v Pečelinovi zgodbi *Pretep*. Prav tako so se mi zdeli zanimivi prizori s konji, še posebej z avtentično pokrajino okrog Žirka, Zažirka in Dolge doline. Tudi dobre izkušnje s prejšnjih snemanj z Darjanom Kacinom in Katjo Bogataj so me

opogumile v tej smeri. Z Darjanom in Otonom smo iskali ustrezne lokacije in za notranje prizore izbrali zgornjo brezniško kaverno. Tu smo posneli zasliševanje mladega Lukca (bilo je na Vrsniku). Tudi prizor iz ledinske kasarne, kamor je vojaški sel z Vrsnika prišel poročat o Lukčevem priznanju, je nastal pred brezniško kasarno. Zunanje prizore, povezane s kontrabantom, smo začeli snemati pred Staro šolo v Žireh. Od tukaj sta se konjenika dvojnika napotila čez Zažirk proti Dolgi dolini, kjer je bilo najlažje prestopiti mejo in pretihotapiti konje v Italijo. Ker je bila izposoja posamezne opreme precej draga in se je plačevala po dnevih, smo se odločili, da bomo vse posneli v enem dnevu. Snemalni dan je bil časovno izjemno napet, hiteli smo s snemanjem dnevnih prizorov, da bi ujeli večerni mrak, ko se akterja odpravita čez mejo. Mladi igralci, čeprav precej neizkušeni, so bili hitri in prilagodljivi. Tako nam je uspelo izpeljati načrtovano delo, seveda ob Darjanovi profesionalni mirnosti in Katjinih spodbudah. Scene s konji v gibanju in v galopu smo posneli z dvojnikoma, jezdila sta Matjaž Naglič in Žan Sovan iz Medvedjega Brda. Oba sta z veliko potrpežljivosti odlično sodelovala in pomagala igralcema Maticu Dolencu in mlademu Tinetu Kramperšku, da sta brez izkušenj z ježo zmogla na konju povsem sproščeno odigrati svoji vlogi. Konjeniške scene so z nočjo postajale vedno bolj zahtevne. Konja sta postajala nestrpna. Zelo smo si oddahnili, ko smo uspešno posneli zadnjo, najzahtevnejšo sceno Šemoncovega bega in Lukčevega prijetja italijanskih orožnikov.

Naslednje jutro smo že ob šestih zjutraj krenili proti vrsniškim kavernam, kjer smo želeli posneti jutranji Lukčev prihod v spremstvu orožnikov v kasarno na Vrsnik. Tokrat nam je nagajalo hitro dviganje sonca izza obzorja, številna letala, ki so povzročala hrup nad nami, in mukanje krav. Zvonjenje v vrsniški cerkvi nas ni motilo, saj smo se zavedali njegovega brezčasja. Tudi snemanje z dronom ni premostilo omenjenih težav, je pa omogočilo zračni posnetek jutranjega dogodka. Po naporu snemalnega dnevu in jutru se je zdelo, da bo gledališki del Barufe veliko manj zahteven. Pa ni bilo tako.

Prizor iz predstave Brezniška barufa, odigrane na Breznici pri Žireh, 12. oktobra 2019. / Foto: Tanja Mlinar

Zgodbo smo nameravali uprizoriti v najbolj avtentičnem okolju – v »hiši« *Pri Brezničanu*, ki je popolnoma ustrezala opisom dogodka. Toda bolj ko se je približeval 12. oktober, bolj se je zdelo, da *Pri Brezničanu* ne bo dovolj prostora za igralce in občinstvo. Zato smo se zadnji hip odločili zgodbo prenesti skoraj na sam kraj dogodka – v kozolec Šemoncove domačije. Brez podpore družine Podobnik nam ta podvig ne bi uspel, saj so »v hipu« izpraznili kozolec in ga nam tretjino prepustiti za oder, obsežen prostor pred njim pa publiki. Oton Žakelj se je povezal s Francijem Jerebom, nekdanjim predsednikom Kulturnega društva Vrha Svetih Treh Kraljev, in se z njim dogovoril za izposojajo kulis. Tako je oder sredi kozolca kmalu predstavljal kmečko izbo, ki so jo Brezničani tudi prepleskali. V naslednjih dneh je okrog peči Oton postavil še klop in podoba kmečke »hiše« je bila popolna. Brez podpore in udarniškega dela domačinov bi se lahko zadovoljili zgolj s svojo domišljijo, tako pa je vse skupaj odlično delovalo, celo tako, da je peč prenesla vseh pet nastopajočih na njej. Oder je prav tako vzdržal, ne samo znamenitega pretepa, ampak še plesalce s potrkanjo polko. Tudi usodni pretep, ki nam je povzročal največ skrbi, je bil na koncu tako prepričljiv, da smo gledalcem privoščili pogled nanj le z delno zatemnitvijo. Kljub temu, da je bistvena pri Barufi prav luč, ki jo je ugasnil Rudolf Istenič.

Tudi druge igralske upodobitve (poleg pretepa) so bile dobro odigrane. Veliko igralcev je pomenilo najtrši organizacijski zalogaj. Zadnji dan pred predstavo je v vlogo Ignacija Mohoriča v zadnjem hipu uspešno vskočil Matej Mlinar. Večina igralcev, kar dvanajst, je bilo sedanjih ali nekdanjih dijakov Gimnazije Jurija Vege Idrija, česar se prav posebej veselim. Najprej naj omenim prvošolce: Denisa Jurca, Luko Gantarja in Lovra Menegattija Veharja, ki so predano in srčno izpeljali svoje vloge. Vse pohvale si zasluži Matej Mlinar iz Medvedjega Brda, ki si na domačem odru nabira igralske izkušnje, za njim vedno navdušujoči Andraž Kosmač, ki igralsko raste pod mentorskim vodstvom Ane Kržišnik v združenem gledališču gimnazijcev in Dramatičnega

Akterji Brezniške barufe 2019, spredaj levo režiserka Maja Justin Jerman. V levem zgornjem kotu pisatelj Tomaž Kosmač, ki je v predstavo »padel« po naključju. / Foto: Tanja Mlinar

društva Idrija. V tem gledališču igra tudi Kristian Mazzini, ki mu je vloga karabinjerja odlično sedla. Pika Demšar si je izkušnje nabirala v skupini za skeč in se je v vlogi dekleta ob odrsko veliko bolj izkušeni in izrazni Karmen Strel lepo uveljavila. Od nekdanjih dijakov naj omenim še Maja Kristana, ki je kot odličen naravoslovec tudi na oder znal stopiti z enakim žarom, in Gašperja Žaklja, ki je tokrat uspešno debitiral. Tamara Humar je lepo povezala odrsko igro s pričevanjem Štefanije Naglič, ki je bil eden bolj ganljivih trenutkov Barufe. Bili smo prepričani, da bo gospa Štefanija kot edina živa priča dogodka sedela med občinstvom. Med predstavo smo se lahko le spomnili nanjo, dan prej je umrla.

Omenim naj še najmlajše igralce, domačine z Breznice: Evo Strel v vlogi hčere Ivanke, otroke na peči: Hana Burnik, Lana in Nejc Špik, ki so kazali nalezljivo veselje do nastopanja in ga potem uspešno uresničili z jokom in kriki ob streljanju. Ob najmlajših pa so nastopili tudi igralci z daljšim stažem in izdelanim karakterjem: med njimi gotovo z največ izkušnjami Marko Kosmač v vlogi sodnika, v vlogi Šemonca zanesljivi in prepričljivi Matic Dolenc, Antona Žaklja je humorno zaokrožil Rok Klemenčič, debitant in nepogrešljiv v pretepu in filmska zvezda Barufe je bil Peter Malovašič. Osnovnošolec Tine Kramperšek igra, tako se zdi, brez slehernega navora. S podobno lahkoto je odigral karabinjerja gost z loškega odra Erazem Šubic Krpič.

In na koncu še o koncu predstave, ki je želel preteklost spojiti s sedanostjo in se je spontano prelil v enega najbolj čustvenih momentov. Z obiljem zanosa in poguma ga je izpeljala Karmen Strel s svojo močno odrsko prezenco, ki se je globoko dotaknila gledalcev. S simboličnim preoblačenjem je po učinkoviti kratki predstavitvi življenja sedmih beguncev stopila v sedanost in povabila na oder tri potomce: Cveto Kacin, Silvo Malovašič in dr. Janka Strela. Nastopili so najbolj iskreni trenutki, ko so tri mnogokrat slišane družinske zgodbe privrele na dan na odru in v skoraj idealnem dramskem loku zaključile Barufo in družinsko zgodbo: »Nekega dne mi je sin telefoniral, da je sprejel službo zdravnika v Žireh.« S to zaključno mislijo dr. Strela se je zaokrožila Barufa, in številne druge zgodbe, ki jih je ustvarila, so se spet ugnezdile na Breznici, od koder so izšle. Potrdile so, da vzpostavljajo bližino med ljudmi, zmanjšujejo razdalje med nami in nas povezujejo. Za Brezniško barufo sem povsem prepričana.

Vse omenjeno pa se ne bi moglo zgoditi brez naslednjih, ki jih želim še enkrat omeniti in se jim zahvaliti. To so igralci v filmskem delu:

Matic Dolenc (Šemonc),
Tine Kramperšek (Lukec),
Luka Gantar (Justin),
Denis Jurca, Kristian Mazzini (ledinski karabinjerji),
Andraž Kosmač in Matej Mlinar (fašista z Vrsnika),
Matjaž Naglič in Žan Sovan (konjenika dvojnika).

V igranem delu:

Karmen Strel (Šemonka),
Eva Strel (Šemonkina hči),
Pika Demšar (Šemonkina dekla),
Tamara Humar (pripovedovalka),
Matic Dolenc (Šemonc),
Luka Gantar (Lukec),
Rok Klemenčič (Anton Žakelj),
Peter Malovašič (Ludvik Strel),
Maj Kristan (Karel Strel),
Matej Mlinar (Ignacij Mohorič iz Korit),

Lovro Menegatti Vehar (Rudolf Istenič),
Gašper Žakelj (Matej Žakelj),
Marko Kosmač (Sodnik),
Kristian Mazzini, Denis Jurca in Erazem Krpič Šubic (ledinski financarji).

Posamezniki in društva, ki so posodili opremo, rekvizite in kostume: Franci Jereb – KTD Vrh Svetih Treh Kraljev, Slavko Moravec – Vojni muzej Idrija, Lucija Kavčič – TD Žirovski Vrh, Mira Kavčič, italijanske uniforme: Viktor Likar iz Lanišča, Dominik Slabe iz Koprivnika, Branko Kokelj iz Podjelovega Brda.

Brezničani, ki so poskrbeli za postavitve odra, scene, klopi in redarstvo: Vinko Podobnik, Simon Strel, Roman Žakelj, Robi Špik, Boštjan Kavčič, Aleš Kavčič ter Martin Kavčič in Branko Pečelin – PGD Žiri.

Za hrano in jedačo po predstavi so poskrbeli: Pivovarna Racon Nataša in Miloš Čadež, Irena Žakelj in Martina Štefko, Katarina Strel, Nina Špik, Regina Eniko, Irena Podobnik, Tanja Podobnik in Marija Podobnik.

Zvočne efekte streljanja je izvedel Janez Jereb, ozvočenje in luč pa Jan Pišljar.

V italijanščino je besedilo prevedla Silva Gomzi Praprotnik.

Filmske prizore sta posnela Darjan Kacin in Katja Bogataj iz D. K. video produkcija.

Plesno točko je odplesala Folklorna skupina Zala TD Žirovski Vrh pod vodstvom Lucije Kavčič.

Rešljive in nerešljive probleme je neopazno urejal nepogrešljivi Oton Žakelj.

Filmsko-gledališko predstavo je zasnovala in izpeljala Maja Justin Jerman ob (s)po(d)budi in stalni vsebinski podpori Lojzeta Demšarja.

UTRINKI IZ ZGODOVINE SMUČARSKIH SKOKOV NA ŽIROVSKEM

Miha Šimnovec

Matti Nykänen, leta 2010: Srečen sem in vesel, da sem lahko skakal v Žireh

Če lahko za katerega smučarskega skakalca zapišemo, da je legenda, je to nedvomno Matti Nykänen. Finski šampion je v osemdesetih letih na skakalnicah osvojil vse, kar se je osvojiti dalo ... V svetovnem pokalu je Matti Nykänen nanizal rekordnih 46 zmag (za primerjavo: njegov najbližji zasledovalec Adam Malysz jih ima 38), s štirimi zlatimi lovorikami (trema posamičnimi) in eno srebrno pa je še vedno tudi skakalni kralj zimskih olimpijskih iger. Težko ponovljiv

Matti Ensio Nykänen med tekmo v Žireh, konec januarja 2010.

podvig se mu je posrečil leta 1988 v Calgaryju, kjer se je na vseh treh tekmah v smučarskih skokih ovenčal z naslovom olimpijskega prvaka. Že med blestečo kariero in še zlasti po njej pa je Nykänen časopisne stolpce polnil tudi zavoljo številnih alkoholnih izpadov, toda kljub temu je pri svojih dobrih 46 letih še presenetljivo dobro videti. O tem so se lahko na lastne oči prepričali tudi mnogi njegovi oboževalci, ki so se v preteklih dneh prav zaradi njega odpravili v Žiri, kjer so se na včeraj končanih zimskih svetovnih igrah veterani med seboj merili v skokih. Najboljši skakalec vseh časov, ki predvsem s petjem letno še zmeraj zasluži krepko prek 100.000 evrov, je v četrtek privolil tudi v pogovor za Delo in se izkazal za nadvse prijetnega sogovornika.

Kako ste zadovoljni s svojim skakanjem v Žireh?

Finalni nastop na 40-metrski skakalnici je šel že v pravo smer. Da, bil je v redu, kar lahko razberete tudi z mojega obraza. Kadar sem zadovoljen s svojimi skoki, sem namreč tudi dobre volje.

Toda na prvi tekmi ste si gotovo obetali več od petega mesta, mar ne?

Če bi se hotel potegovati za eno od kolajn oziroma zmago, bi moral v Slovenijo pripotovati vsaj štiri ali celo teden dni prej, da bi bolje spoznal tukajšnjo skakalnico. Na Finskem sem namreč treniral na večji napravi, zaradi česar sem imel potem tu težave s privajanjem na nižjo zaletno hitrost. (Kljub temu si je dan zatem na manjši 29-metrski napravi priskakal tretje mesto – op. p.)

Kaj menite o škarjastem slogu, v katerem zdaj skačete tudi sami?

V njem se pač bolje počutim, ker se mi zdi varnejši od paralelnega.

Na katerega od številnih uspehov, ki ste jih dosegli med svojo bogato športno potjo, ste sami najbolj ponosni?

Vsekakor na zlate lovorike z olimpijskih iger v Calgaryju. V posebnem spominu so mi ostale že zato, ker sem tam zmagal na vseh treh tekmah.

Na ekipni preizkušnji ste takrat bili hud boj s tedanjimi Jugoslovani oziroma Slovenci.

Imeli smo srečo, da smo vsi dobro skočili, zato smo tudi zmagali.

Toda na koncu ste bili prav vi tisti, ki ste jeziček na tehtnici prevesili na stran Fincev.

Sam tega ne vidim tako. Na moštvenih tekmah namreč vlada povsem drugačno ozračje kot na posamičnih, na katerih gledaš le nase. Ni pomembno, kdo je najboljši, kajti kolajne ne osvaja posameznik, temveč moštvo. In mi smo bili takrat ekipa.

Kaj pa olimpijske igre v Sarajevu?

Bile so čudovite; tudi na njih sem izjemno užival. To, kar se je potem tam dogajalo, mislim na vojno in vse bombe, je zelo žalostno.

Svoj pečat ste pustili tudi v Planici, kjer ste leta 1985 s 187 in 191 metri dvakrat izboljšali svetovni rekord. Kako se spominjate tistih dni?

Ravno včeraj sem bil v Planici in si pred očmi zavrtel film rekordnega poleta (191 m). Bilo je lepo.

Mar še spremljate tekme v smučarskih skokih?

Da, seveda. Konec koncev so skoki še vedno moja velika ljubezen.

Matti Nykänen je skakal še v slogu, ki je bil v rabi pred škarjastim – z rokama nazaj in smučkama skupaj. Na sliki med enim od olimpijskih skokov v Sarajevu 1984.

Matti Nykänen je bil tako velik šampion, da se je znašel tudi na severnokorejski znamki.

Matti Nykänen na skakalnici Holmenkollen, 1982

Potem ko se je še nedolgo tega vaših 46 zmag v svetovnem pokalu zdelo nedotakljivih, se je pojavil Avstrijec Gregor Schlierenzauer, ki jih ima pri dvajsetih letih že 31. Mnogi so prepričani, da vas bo prehitel. Kakšno pa je vaše mnenje o njem?

Od njega sem že dobil podpis, ki ga zdaj hranim doma. Ali me bo ujel? Če bom dočakal 150 let, bom imel več zmag od njega.

Matti Nykänen na olimpijski tekmi v Calgaryju, 1988

Matti Nykänen med tekmo v Žireh, januarja 2010. / Foto: Polona Mlakar Baldasin

Šampion Mati in snemalec Jussi Käkis Arhinmäki, ki je o Mattiju snemal dokumentarni film. / Foto: Polona Mlakar Baldasin

Kdo je vaš glavni favorit za bližnje olimpijske igre v Vancouvru?

Do začetka olimpijskih iger je še dober teden, razmerje moči se do prve tekme v Vancouvru ne bo bistveno spremenilo. Izjemno močni so Avstrijci, a bo treba resno računati tudi s posameznimi skakalci iz drugih reprezentanc. Favoritov je po mojem mnenju več. Kdor bo na dan tekme psihično močnejši, bo v veliki prednosti.

Kakšne možnosti pripisujete slovenskim skakalcem?

Nikogar nočem posebej izpostaviti. Težko napovem karkoli.

Kaj si mislite o vrnitvi Janneja Ahonena?

No, Janneju pa želim vso srečo v Vancouvru. Upam, da bo končno le osvojil posamično kolajno na olimpijskih igrah, ki mu še edina manjka v vitrini.

V življenju ste imeli veliko vzponov in padcev. Kako se počutite zdaj?

Srečen sem in vesel, da sem lahko skakal v Žireh.

Kako vam je bil všeč film »Matti – Pekel je za junake«, ki so ga pred leti posneli o vas?

Odvrnil vam bom takole: Jaz nisem avtor tega filma!

Kako dolgo nameravate še skakati?

Dokler bom lahko in bom v tem še užival.

Kje se vidite čez deset let?

To je težko vprašanje. Nanj ne znam odgovoriti.

Uredniški pripis. Gornji intervju smo s soglasjem avtorja, novinarja Mihe Šimnovca, prenesli s spletne strani časnika Delo, kjer je objavljen od 1. 2. 2010: <https://www.delo.si/sport/matti-nyk-nen-jaz-nisem-bil-avtor-filma.html>

Za objavo v ŽO sem ga priredil urednik.

Ko je novinar Miha Šimnovec konec januarja 2010 po tekmi na smučarski skakalnici v Žireh intervjuval Mattija Nykänena, ga je na koncu vprašal: »Kje se vidite čez deset let?« Veliki Matti je odgovoril: »To je težko vprašanje. Nanj ne znam odgovoriti.« Odgovora res ni zmožel. Umrli je devet let pozneje, 4. februarja 2019. In nihče ne ve, ne zanj ne zase, kje je zdaj oziroma kje bo čez eno leto. Vemo pa še za nekaj podrobnosti o nastopu najboljšega smučarskega skakalca vseh časov v Žireh.

Maja Bertoncelj, novinarka Gorenjskega glasa, je v svojem članku zapisala nekaj njegovih žirovskih medijskih izjav. »Najlepši spomini na kariero so povezani z olimpijskimi igrami v Calgaryju, kjer sem osvojil tri medalje. Skoke še vedno spremljam, kaj jih ne bi, saj sem to počel večino življenja. Sedanji slog skakanja mi je zelo v redu, je varen. Moji skoki? Moral bi priti nekaj dni prej, da bi več treniral, da bi se bolj navadil smučine /.../« Snemalec Jussi Käkkinen Arhinmäki, ki je o Mattiju snemal dokumentarni film in ga je zato ves čas spremljal, pa je povedal: »Je pravi zabavljak. Ukvarja se s petjem. Odkar o njem pripravljam dokumentarec, sem ga dobro spoznal. Je legenda /.../« Zanimivo pa je tudi, kar je o Mattiju povedal nekdanji žirovski smučarski skakalec Robert Kopač, ki je z njim tekmoval v svetovnem pokalu. »Moj najboljši rezultat je osmo mesto v Sapporu, ko je zmagal prav Matti. Fino se mi zdi, da je prišel. Če bi mi kdo pred dvajsetimi leti rekel, da bo on skakal v Žireh, bi mu rekel, da ni pri sebi. Pa je tukaj. Njegovi gibi, počep, zunanost: vse skoraj isto. Spregovorila sva nekaj besed. Mi, ki slabo govorimo angleško, se lahko zmenimo /.../«

Viri: Maja Bertoncelj, V Žireh skače Nykänen, spletna objava: <http://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20100130/C/301309991/v-zireh-skace-nykanen>

Oto Giacomelli

Prekletstvo Mattija Nykänena

Kakor koli in kadar koli se pogovor med poznavalci ali nepoznavalci zasuče k smučarskim skokom, se ni mogoče izogniti razpravi o fenomenu, ki se je imenoval Matti Ensio Nykänen. In obratno. Vsako besedovanje o njem pomeni, da je pičila tri desetletja po njegovi neverjetni športni karieri, pri toliko skakalnih super šampionih, ki so mu sledili z novim revolucionarnim škarjastim slogom, s katerim so se ga pravzaprav otresli, Matti Nykänen še vedno referenca za najboljše, kar je ta smučarska disciplina prispevala v zgodovino športa.

Prekletstvo, ki ga je nosil s seboj in mu je postopoma začelo uničevati najprej športno pot, za tem pa še življenje in ga je spravilo v prerani grob, je pri tem le še stežka ali pa sploh nedojemljiva razsežnost njegove osebnosti. V veliki meri ostaja pravzaprav nekakšna skrivnost, s katero so bili v obdobju njegovih športnih vrhuncев seznanjeni le redki zunaj vodstva finske skakalne reprezentance. V njej sta v osemdesetih letih prejšnjega stoletja vse niti vlekla Matti Pulli, operni pevec in obenem »oče« takratne skoraj nepremagljive finske skakalne reprezentance, in Hannu Lepistö, njegova desna roka in najbrž najuspešnejši skakalni trener vseh časov. Vedno znova sta Nykänena spravila na zmagovito pot. Po vsem sodeč sta bila edina, ki jima je povsem zaupal.

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je Nykänen, mladinski svetovni prvak (1981), pokoril skakalni svetovni vrh z nizom naslovov: svetovni prvak (Oslo, 1982), olimpijski šampion (Sarajevo, 1984, obakrat na veliki skakalnici) ter svetovni prvak v smučarskih poletih (Planica, 1985) in štirikratni svetovni rekorder (Oberstdorf 1984: 182 m in 185 m; Planica 1985: 187 m in 191 m). Odtlej je le še nizal zmage v svetovnem pokalu (skupaj 46 in štirje veliki kristalni globusi za zmage v skupnem seštevku svetovnega pokala), potem pa kariero kronal z doslej edinim trojčkom olimpijskih zmagoslavij v Calgaryju 1988 (posamično na obeh skakalnicah ter prvim olimpijskim ekipnim zlatom v zgodovini ZOI). Na vrhuncih forme je bil Matti domala nepremagljiv. Le redkim izjemnim posameznikom se je posrečilo, da so ga ugnali v dvobojih za zmago na največjih tekmovanjih, med njimi je bil nekajkrat tudi naš tedanji as in njegov vrstnik Primož Ulaga (9 zmag v svetovnem pokalu).

Vendar so se nekako sredi tega blestečega obdobja začele kazati razpoke. Prvi eksces, ki ga je predvsem finski rumeni tisk pograbil z vso močjo, se je zgodil sredi osemdesetih let po koncu novoletne turnee v Bischofshofnu. »Zagata je bila, da se Matti že po razmeroma majhni količini popitega piva ni znal več obvladovati, tako da ga tudi navzoči znanci in prijatelji nismo mogli več krotiti. Čisto drugače kot večina drugih znanih skakalcev, ki so si ob koncu predvsem psihično, pa tudi fizično napornih turnej tudi znali dati duška. Tedaj pa je finskemu šampionu nadzor nad seboj povsem ušel iz rok in je sprožil konflikt z drugimi gosti v lokalu,« mi je o tem dogodku pozneje pripovedoval Kurt Matz, vodja tekmovalne službe pri nekdanjem slovitem avstrijskem izdelovalcu smuči Kneissl in Mattijev zaupnik.

Finska smučarska zveza je Nykänena tedaj in ob podobnih primerih tudi pozneje za kakšna dva tedna suspendirala, bolje rečeno umaknila z mednarodnih tekmovanj, ne pa tudi sankcionirala. Vrnil se je praviloma v svojem slogu – zmagovito! Takrat in pozneje ob podobnih dogodkih običajno z nizom zaporednih zmag. Zakaj ga torej niso sankcionirali, kot bi se najbrž zgodilo v drugih nacionalnih smučarskih zvezah? Zakaj ni bilo nikdar nobenega pojasnila, kaj naj bi bil kronični vzrok ekscesom? O tem sem se nemalokrat spraševal, saj sem bil osebno navzoč pri vseh njegovih kariernih vrhuncih v obdobju 1983/84 do 1988/89.

Sam zase sem se nekako sprijaznil z naslednjim razmislekom: gre za zelo intimne stvari, ki jih Finska smučarska zveza zaradi varovanja osebnih (zdravstvenih?) podatkov preprosto nikdar ne bo objavila! In jih res ni niti pozneje, ko je Matti po koncu vrhunske športne kariere, ko je po tekmovalstvu za SP 1989 v Lahtiju, na katerem je na veliki skakalnici osvojil »le« bronasto kolajno, razdejal apartma v hotelu, nizal eksces za ekscesom. Tudi take, ki so ga stali zapora!

Precej pozneje, v 90. letih, ko sva se spoznala na kongresih Mednarodnega združenja športnih novinarjev (AIPS) in vsakoletnih zasedanjih delovne skupnosti športnih novinarjev nordijskega smučanja in (smučarskega) biatlona Forum Nordicum, mi je moje sume in domneve potrdil Matti Salmenkylä (1930–2006). Sloviti finski športni novinar, specialist za atletiko in nordijsko smučanje ter dolgoletni generalni sekretar AIPS in prijatelj nekdanjega znamenitega športnega urednika Dela Evgena Berganta (1934–2004) mi je zaupal, da je po njegovem vedenju Matti Nykänen v otroških letih imel prometno nesrečo s kolesom. Posledica takratne okvare možganov naj bi bila redka oblika epilepsije in nagnjenost k ekscesnemu ravnanju ob pitju alkohola.

Najbrž je to vedel tudi finski rumeni tisk, a se je sprenevedal, da je lahko po svojih straneh vlačil in seciral svojega nekdanjega šampiona vse do smrti. To si Matti res ni zaslužil. Za nameček so očitno priskutili smučarske skoke finskim otrokom in njihovim staršem pa tudi sponzorjem, tako da se ta nekdanja paradna disciplina finskega smučanja in športa nasploh že nekaj let zvija v smrtnem krču.

Lepo je, da so Žirovci Mattija Nykänena pred leti na mastersu sprejeli odprto in brez predsodkov. Kot piše moj mlajši poklicni kolega Miha Šimnovec, po materi finskega rodu, se je izkazal za prijaznega sogovornika! Takega kaže tudi ohraniti v našem spominu. Tako kot druge skakalne šampione, ki so že prej – olimpijski zmagovalci (Grenoble, 1968) in planiški junak Čeh Jiří Raška, pa dvakratni svetovni prvak Rus Gari Napalkov (Visoke Tatere, Slovaška, 1970) ter druga slovita imena in kajpak številni uspešni slovenski skakalci – in pozneje Žirovcem pokazali svoje znanje in sposobnosti.

Uredniški pripis. Ko je Oto Giacomelli poslal gornji članek, se je spomnil tudi na veliko mednarodno tekmo v smučarskih skokih, ki je bila v Žireh 24. marca 1969, takoj po prvi tekmi na novi velikanki v Planici. Prišli so češki, italijanski in sovjetski skakalci, zmagal je Rus Gari J. Napalkov. Tekma je potekala v zelo slabem vremenu, a je bila kljub temu velik dogodek in velik organizacijski podvig žirovskih gostiteljev.

Andraž Kopač

Nordijski center Poclain Žiri je dograjen

Leta 2002 je bil Smučarski skakalni klub Žiri (SSK Žiri) pred zahtevnimi in pomembnimi odločitvami. Klubu z infrastrukturo ni uspelo slediti razvoju drugod po Sloveniji in svetu, zaradi pomanjkanja denarja pa tudi ni bilo mogoče širiti tekmovalne baze in slediti visokim tekmovalnim ciljem. Stara 70-metrška skakalnica pri Krajerju v Novi vasi je bila zastarela, poleg tega

Nordijski center Počlain Žiri, dograjen in odprt v letu 2019. / Foto: Darjan Kacin

so se zaradi nestabilnega terena pojavljali plazovi. Treningi mlajših selekcij so bili pri Bartelu, na obeh lokacijah pa je bila mogoča samo vadba v zimskem času. Smučarski skoki so postali celoleten šport in zagotovitev vadbe v letnem času je postala nujnost. Ko je bilo zaradi slabih zim treba razmišljati tudi o zasneževanju skakalnic, je bila združitev dejavnosti na enem mestu edina možna rešitev. Klub je že bil lastnik zemljišč pri Krajerju v Novi vasi, zato je bila odločitev za to lokacijo nekako samoumevna.

SSK Žiri je leta 2002 dobil novo vodstvo: predsednik Andraž Kopač ter člani Igor Bačnar, Mojca Gantar, Evgen Jesenko, Irena Jurca, Andrej Klinec, Janez Kosmač, Jernej Kumer, Božo Mlinar, Miro Pivk, Ivo Radej, Marjan Šinkovec, Herman Vegelj in Boris Zupančič. Vodstvo se je zavedalo, da bo za razvoj kluba in skokov na Žirovskem treba narediti velik korak naprej pri infrastrukturi, saj obstoječa tekmovalcem kluba ni omogočala kakovostnega treninga. Projekt, ki je nakazoval današnjo podobo Nordijskega centra Počlain Žiri in današnjo ureditev kluba, smo na enem od neformalnih sestankov izoblikovali kar na papirnatem »škrniclju«. Na njem je bilo zapisano, da je treba izboljšati infrastrukturo: zgraditi pet sodobnih skakalnic za zimske in letne treninge na eni lokaciji, postaviti transportno napravo za skakalce, kupiti snežni top in teptalec snega ter adaptirati zabojnik, ki je služil kot klubski prostor in prostor za kondicijsko vadbo. Prav tako pa je treba zagotoviti dodatna finančna sredstva za delovanje kluba ter povečati dejavnosti za razširitev tekmovalne baze in doseganje vrhunskih rezultatov. To so bile sanje o nordijskem centru, katerih uresničitve se je zdela malo verjetna. Bila je vizija, s katero se je začela nova zgodba ...

Upravni odbor kluba je imenoval nov gradbeni odbor, katerega vodstvo je prevzel Marjan Šinkovec in ki se je takoj lotil dela. Najprej je bilo treba najti rešitev za trajno sanacijo plazovitega terena pri Krajerju, ki se je nakazovala v zmanjšanju stare 70-metrške skakalnice. To je bila za klub zahtevna odločitev, saj je bilo pri večini rekonstrukcij v Sloveniji aktualno povečevanje, in ne zmanjševanje skakalnic. Z gradnjo novih skakalnic in hkratnim utrjevanjem terena se je začelo jeseni leta 2002. Kasneje so gradbeni odbor vodili še Ivan Gantar, Andraž Kopač in Peter Oblak.

V klubu smo se zavedali, da brez sofinanciranja Občine Žiri in Republike Slovenije ciljev ne bo mogoče uresničiti. Prvi pomemben korak pri zagotavljanju financiranja je bil dogovor z Občino Žiri. Občina pri projektu izgradnje nordijskega centra ni bila investitor, je pa bilo v začetku leta 2003 dogovorjeno, da bo projekt sofinancirala z določenim deležem, če bo SSK Žiri uspešen na razpisih Fundacije za šport (FŠO) ter Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ). Projekt naj bi bil končan v štirih letih, to je do konca leta 2006. Vrednost projekta je bila 989.000 evrov, kar je za klub v tistih časih pomenilo nepredstavljivo veliko sredstev. Tudi za Žiri je bil to velik projekt. V naslednjih letih je bilo tako ogromno energije vložene v pripravo razpisov FŠO ter MIZŠ. Ko so bila na razpisih odobrena prva sredstva, se je projekt še trdneje umestil v državno skakalno infrastrukturo in cilj, zgraditi sodoben center, se je zdel vse bolj uresničljiv.

Vsako leto se je zgradilo kaj novega in nordijski center je postajal vse bolj funkcionalen. Leta 2003 so bile skakalnice pripravljene za zimsko vadbo, v začetku leta 2006 je bila postavljena še tirna vzpenjača za prevoz skakalcev na vrh skakalnic. Leta 2008 sta bili 18- in 29-metrška skakalnica prekriti s plastiko, kar je omogočilo treninge v poletnem času. Veliki 40- in 66-metrška skakalnica sta plastiko dobili leta 2010, leta 2011 pa se je na vse skakalnice namestila razsvetljava. Leta 2013 se je začel graditi nov klubski objekt, v katerem je tudi fitnes za specialno kondicijsko vadbo. Leta 2015 je bilo na naleta 40- in 66-metrške skakalnice nameščeno tudi hlajenje naletnih smučin, kar omogoča zimske treninge in tekmovanja tudi v toplejšem vremenu. V naslednjih letih se je nadaljevala gradnja klubskega objekta, izvedenih pa je bilo še nekaj manjših projektov, ki zaokrožajo podobo nordijskega centra.

Danes ima Nordijski center Poclain Žiri pet sodobnih skakalnic ter vso potrebno infrastrukturo za kvalitetne treninge in tekmovanja. Postal je najsodobnejši skakalni center za osnovnošolsko mladino v Sloveniji in je primerljiv tudi z najboljšimi v tujini. Je res Planica v malem, še celo več, saj v Planici manjše naprave niso opremljene z razsvetljavo in hlajenjem naletnih smučin.

Za realizacijo projekta nordijskega centra smo potrebovali sedemnajst let, kar je trinajst let več, kot je bilo prvotno načrtovano – na eni strani zaradi počasnejše dinamike sofinanciranja države in Občine Žiri, na drugi zaradi nekaterih sprememb projekta. Ves čas gradnje je SSK Žiri sam vodil celotni inženiring (načrtovanje, razpisi FŠO in MIZŠ, izbira izvajalcev). V gradnjo objektov in inženiring je bilo vloženih več deset tisoč prostovoljnih ur in tudi veliko lastnega znanja. Vrednost celotnega projekta je 1,8 milijona evrov, s tem da je klub vsa leta gradnje zagotavljal veliko lastno udeležbo pri financiranju projekta. Obljubo je držala tudi Občina Žiri, ki je prispevala tretjino sredstev. Ob koncu gradnje je SSK Žiri izdal publikacijo z naslovom *Letimo ... / Zbornik o gradnji nordijskega centra v Žireh 2002–2019*, v katerem so podrobneje opisani vsi koraki na poti izgradnje.

V SSK Žiri smo zelo ponosni, da nam je uspel ta res enkratni dosežek. Da smo v klubu zbrali različne strokovnjake, ki so se dopolnjevali, ki so bili pripravljeni nameniti veliko svojega časa za ta prelepi šport in ki so jim smučarski skoki tudi način življenja. Nordijski center odlično služi svojemu namenu, saj se v njem kalijo in se bodo kalili mladi talenti iz Žirov in okolice. To se v zadnjih letih odraža tudi pri rezultatih, saj je klub ves čas med najboljšimi v državi, odlične rezultate pa tekmovalke in tekmovalci dosegajo tudi na mednarodni ravni. V žirovski nordijski center radi prihajajo na treninge in tekmovanja tudi drugi slovenski in tuji klubi. Tudi obiskovalci Žirov, ki prihajajo ali odhajajo po dolini Račeve, ne morejo mimo lepih, sodobnih skakalnic in drugih objektov, kar je velik prispevek h krepitvi prepoznavnosti Žirov.

Ob tem bi se rad v imenu vseh skakalcev, klubskih delavcev, staršev otrok in ostalih ljubiteljev smučarskih skokov v Žireh zahvalil vsem prostovoljcem, Občini Žiri in sponzorjem, ki so verjeli v uresničitev sanj, da lahko zdaj treniramo in tekmujemo v sodobnem športnem centru.

PRILOŽNOSTNI ZAPISI, OBLETNICE IN NEKROLOGI

Andrej Seljak

Zgodbe iz spomina in vsakdana

Leto 1941: Italija napade Kraljevino Jugoslavijo

Danes je 30. maj, 2019. Sedim pri svojem računalniku in se trudim, da na kak način umirim svoj um in najdem novo smer razmišljanja. Izobraženi ljudje, kot na primer psihologi, svetujejo, da pomaga, če človek sede in napiše, kar koli mu pride tisti trenutek na misel.

Ne vem, ali boste verjeli, da so se moje misli preusmerile nazaj v april 1941. Takrat sem bil star 10 let, moja mala sestra Sonja je imela nekaj dni več kot en mesec. Vojna med Italijo in Kraljevino Jugoslavijo je bila pričakovana.

Italijanska obmejna karavla v Žirovnici, zgrajena na zemljišču Kraleve kmetije, posneta okrog leta 1930, doslej še neobjavljena fotografija.

Mi, Kralevi, smo seveda takrat bili pod Italijo in tako tudi pod kontrolo italijanske vlade, kljub temu da je bila naša hiša samo kakih petdeset metrov na italijanski strani in smo se počutili Slovenci. Naj omenim, da ob vpisu Sonje v rojstno knjigo niso dovolili tega imena, ker je zvenelo preveč rusko, zato sta ata in mama izbrala še drugo ime, in bog mi pomagaj, če se motim, da so jo imenovali Gabrijela Sonja. To je pomirilo občutljive politične živce Italijanov.

Zgodaj v aprilu je izgledalo, da je bila vojna neizogibna. Govorilo se je, da nas bodo evakuirali bog ve kam. In res, kot smo v strahu pričakovali, je nekega dne prišla italijanska »financa« z navodilom, da moramo že naslednji dan zapustiti naš dom in se javiti v Idriji, od koder naj bi nas evakuirali globoko v Italijo. Zahtevali so tudi, da vzamemo s seboj samo nekaj najnujnejših stvari in živino, vse drugo pustimo za nami. Naslednji dan se je torej procesija začela in se povečevala pri vsaki hiši. Pekovi so naložili voz, ker so imeli konje. Dovolili so tudi nam, Kralevim, en kotiček na vozu. Potem se je cela Žirovnica podala po Lipniku, na vrhu smo se pridružili Dolenjim Vrsnikarjem, potem Gornjemu Vrsniku, Govejku, in naj niti ne poskusim povedati, kako je izgledalo, ko smo prispeli do Razpotja in se pridružili vsem iz Ledin in okolice. Vozovi, živina, ljudje, otroci, kripe, vozički, vreče, nahrbtniki, molitev, jok, preklinjanje, grožnje vladi in obup. Procesija se je potem nadaljevala proti Idriji in je segala doli čez vse ovinke, če ne skoraj do Marofa. Kar se spomnim o Idriji, je, da so bili živina in ljudje povsod. Oblasti so nam dale odkupnino za živino in nam vsem za jesti. Od tam naprej je bila vsaka družina po svoje, mi pa smo se srečno vselili v hišo sorodnikov, Lapuhovih. Oni so se že pred dnevi umaknili na svoje nekam v Italijo, ker so bili denarno tega zmožni. Zgodaj zjutraj naslednji dan so nas začeli prevažati iz Idrije s kamioni do (mislim) Sežane, kjer so nas naložili v živinske vagone in nas poslali nekam v Italijo. Nobeden ni vedel, kam. Vožnja je bila dolga cel prvi dan, celo noč in več kot pol naslednjega dne. Na vagonih ni bilo stranišč in ljudje so opravljali svoje potrebe kar z vagonских vrat. Na postajah so vsi tekli do stranišč, in lahko si predstavljate, dva ali tri stranišča za stotine ljudi. Obenem smo dobivali kolikor toliko hrane, tako da kakšne posebne lakote ni bilo.

Končno smo dosegli naš cilj, kakih dvesto kilometrov vzhodno od Rima, Rivisondoli, L'Aquila. Lahko si ogledate Rivisondoli na internetu, in naj omenim, da so nam, naši družini, dali eno veliko sobo v hiši prav v centru vasi, tam v sredini hriba.

Da se vrnem nazaj na tir ... Na postaji so nas pričakale množice z raznimi vozili – konjskimi vpregami, kamioni in avtomobili – ter nas prepeljali do centra mesta, kjer so nas popisali, določili bivališča, dali hrano in navodila, kako naprej. Domačini so bili kolikor toliko zadržani, še posebno s tistimi, katerih italijanščina ni bila posebno dobra. Naj omenim, da smo Kralevi takrat kar dobro obvladali italijanščino, kar nam je bilo v korist. Naj tudi omenim, da so Pekovi bili edini nam poznani v naši bližini. Ostali so bili raztreseni po drugih delih mesta, po drugih vaseh in mnogi po drugih krajih Italije. Družina, pri kateri smo stanovali, je bila dobra do nas, še posebno pozorni in sočutni so bili do naše male Sonje.

Od tedaj naprej smo dobivali hrano kot v eni množični kuhinji. Lakote ni bilo. Na glavnem trgu je bil radio z zvočniki, kjer smo vsak dan poslušali poročila. Do vojne je prišlo in 17. aprila 1941 je Kraljevina Jugoslavija že kapitulirala. To je bil veseli dan za vse: za Italijane, ker je bil strah pred vojno končan, za nas pa je to pomenilo, da se končno vrnemo domov. Naš ata, že po svojem tipičnem značaju, je pravil Italijanom, da ne verjame, da je Jugoslavija kapitulirala, ker je bila po njegovem mnenju Jugoslavija močnejša od Italije. Lahko uganete, kako so tako govorjenje sprejemali Italijani.

Že naslednji dan je prišel poseben vlak, tokrat lep, potniške kategorije, ki je ob poti, v raznih mestih, pobiral še druge begunce. Ko smo končno prispeli v Idrijo, nas je domov odpeljal atov prijatelj, ki je imel majhen tovornjak. Ne boste verjeli, ko smo prišli domov, je bil naš prašič,

katerega nismo mogli vzeti s seboj, še živ. Zahvala gre Abrahtovemu Makslnu, ker je med našo odsotnostjo šel pogledat, kaj se dogaja pri nas, našel lačnega prašiča in potem skrbel zanj do naše vrnitve.

Ko smo se vrnili v Idrijo, je bilo tam še mnogo živine, a naših dveh krav nismo našli. Kako smo prišli nazaj do živine, ne vem, in tudi se ne spominjam, kako je naše življenje potekalo od tistega dne naprej do dne, ko je tudi Italija kapitulirala.

Če se čudite temu mojemu pisanju, niste sami. Jaz sam se čudim, kako mi je prišlo to na pamet v tem trenutku mojega življenja. Še bolj pa se čudim, da se še vedno tako živo spominjam teh zgodovinskih dogodkov. Moj spomin za preteklost še kar lepo deluje, kaj se je zgodilo pred petimi minutami, pa ne vem. Samo to vem, da sem imel en kozarček v roki in nekaj rdečega v njem. Možno, da je bil to vinček. Možno je tudi to, da je ta vinček kriv moje revne in pomanjkljive gramatike.

Ostanite zdravi in mladi.

Andrej

Prejeto: 31. 5. 2019

Železničarjeva žepna ura

Pri Kraljih je na steni v hiši leta in leta visela stara železničarjeva žepna ura, katero je naš ata podedoval po stricu Jurju, ki je bil prednik Kraljih. Ta ura je bila nekaj posebnega za ata in za nas vse. Ata jo je skrbno vzel v roke vsak večer, jo navil in nežno obesil nazaj na žebelj.

Ta ura nam je povedala, kdaj vstati, iti spat, iti v šolo. Če ne bi bilo te ure, bi vedeli samo za čas južine, ker je to redno oznanjal vrsniške cerkve zvon. Seveda, tega smo slišali samo poleti in v lepem vremenu, če smo bili zunaj.

Nekje v 1943. letu, na nek oblačen dan, smo bili vsi v hiši, ata ni bilo. On je bil menda v partizanih ali pa se je nekje skrival pred partizani. Mama je pletla nogavice, Milka je nekaj šivala, ostali smo sedeli in kramljali, mogoče se tudi prepirali. Kar naenkrat Ivanka zakriči: »Mama, Nemci!«

Vsi smo tekli k oknu in videli dva nemška oficirja, ki sta se bližala našemu kozolcu. Zdi se, da smo vsi po tiho molili, naj se ne ustavita pri nas. Bog je bil verjetno zaposlen z drugimi prosilci in nam ni odgovoril. Ob kozolcu sta se obrnila na levo in proti naši hiši. Vstopila sta v vežo in celo potrkala na hišna vrata. Mi vsi smo bili blede od strahu in se še dihati nismo upali, ker je bilo takrat znano, kako so Nemci pobijali nedolžne ljudi. Oficirja sta vstopila, pogledala naokrog po hiši, spraševala ali govorila nekaj mami, ampak nihče ni vedel, kaj pravita. Eden od njiju opazi uro na steni, jo vzame z žeblija, se rahlo nasmehne in jo da v žep, potem oba mirno odideta. Bog je končno slišal našo molitev in nam dovolil, da nadaljujemo naše življenje, kot nam je bilo namenjeno.

Nemca sta bila v zelo lepih in čistih uniformah, oborožena samo s pištolami. Ata je kmalu za tem prišel domov in se je razjokal, ko je opazil, da njegove ljube ure ni bilo več na žebliju. Takrat sem edinkrat videl ata v solzah. Jaz pa sedaj, ko to pišem, ugibam, ali sta tista dva oficirja, tako fino »doterana«, zmrznila nekje na ruski fronti, in atova ura ostaja nenavita.

O življenju na splošno vidim samo to: veselje nam je dano na račun, in ta račun poravnavamo z visokimi obrestmi, s trpljenjem, žalostjo in izgubo tistih najbolj ljubljenih ... Vendar in kljub temu, če se od spominov da živeti, bom še dolgo na svetu.

Bodite zdravi in ostanite mladi.

Prejeto: 10. 6. 2019

En dan v Andrejevem življenju. Starost: 88 let, 5 mesecev in nekaj dni. Napisano v tretji osebi.

Vstane zjutraj že ob šesti uri, priklopi televizor in prvo, kar vidi, je nečloveški obraz Trumpa. Da mu ne pride slabo in ne izgubi zavesti, na hitro zamenja program na borzo, kjer najde dokaj boljše novice.

Pripravi si zajtrk, postelje posteljo, pospravi po hiši, se počasi pripravi na obisk svoje prijazne psihiatrinje za en $\frac{3}{4}$ urni pogovor. Sandra ga odpelje tja, pogovarjata se in se dobro razumeta. Psihiatrinja je iz Eritreje / Etiopije, ima spomine na Mussolinijeve dni v Afriki in se zato zelo dobro razumeta, ker imata na en način podobno preteklost. Pogovor je zanimiv in pomirjajoč.

Dan je nepričakovano vroč, vendar Andreja to ne vznemirja, ker je klima v avtu, ampak ko vstopi v stanovanje, je kot da bi šel iz Žirovnice v februarju v Arizono v juliju ... pozabil je priklopiti klimo, preden je odšel od doma.

Priklopi klimo, gre v kuhinjo po kozarec vode, in kar najde tam, je groza. Voda na tleh, in njegova prva misel je, da voda pušča tam zadaj, kjer se priklopi od stene do hladilnika. Odmakne hladilnik in hitro ugotovi, da je tam vse v redu. Odpre hladilnik na strani zamrzovalnika in ugotovi, da je mehko vse, kar bi moralo biti trdo, in vse, kar bi moralo biti led, je voda. Sprašuje se, kaj zdaj. V hiši je vroče, ker klima ni dohitela vročine, in zunaj je 39 stopinj Celzija. Kot v peklju je, ugiba Andrej. Kliče nekoga, ki popravlja take stvari, a ne more priti do torka popoldne. To je nesprejemljivo in neznosno. Kliče Tonyja na pomoč, v pričakovanju njegovega prihoda

Krleva družina pred hišo v Žirovnici po vojni, ko so ostali brez očeta. Andrej stoji zadaj v sredini.

Andrej Seljak v mladih letih

počisti kuhinjo in debatira sam s sabo, hladilnik je 10 let star, popravila so draga, in mogoče bi bilo pametneje kupiti novega, kar seveda prinese na dan tale znak: \$\$\$.

Končno pride Tony, kot en strokovnjak, in kmalu ugotovi, da vse, kar on ve o hladilnikih, je to, kako odpreti vrata in se poslužiti dobrot v njem. V ponos pa je vsem, da se Tony res znajde na računalniku. Iščeta nov hladilnik, na stotine jih je, veliki, mali itd., izbereta enega primernega, ga kupita in plačata z Andrejevo malo in zelo priročno plastično kartico, in v nekaj minutah je vse odobreno ter obljubljen, da ga pripeljejo že v torek. Čakata samo klic, da sporočijo, ob kateri uri pride naš hladilnik. Vročina ne preneha in Andrej sedaj že zagotovo ve, kako bi bilo, in mogoče bo, v peklu.

Dan se nadaljuje in zdi se, da se bo nadaljeval še v naslednji dan. Andrej čaka na tisti klic, ki pride šele v torek zjutraj z obljubo, da naš hladilnik končno pride med šestnajsto in osemnajsto uro.

Andrej se tušira in tako nekoliko ohladi. Končno obračuna zadeve dneva, seže v žep in opazi, da manjka en tisočak. K sreči to ni bil njegov zadnji, se tako umiri in se vrne v svoje dolgočasno, a kljub temu življenja vredno življenje.

A ni še konec, tudi torkova zgodba je zanimiva, ampak ne v Andrejevo korist. On misli, da ima rezervacijo pri zdravniku ob pol treh. Sandra ga pelje, pogovarjata se, kako in kaj naj rečeta zdravniku. Ko prideta do recepcije, pa odkrijeta, da je naročen za četrtek. Andrej se jezno vrača domov, a na pol poti domov se njegova pozabljivost nekoliko omehča in prizna, da je vendar on sam kriv vsega tega. Klima v hiši slabo deluje, kar pomeni, da se razvija ena nova zgodba.

Hladilnik naj bi prispel ob šestnajsti uri, Andrej čaka nestrpno, in čaka, in čaka, čaka ... Ob enaindvajseti uri končno vidi konec osemindeseturnega dne, priklopi hladilnik in se pripravi za noč.

Ponedeljek, 10. junija 2019

Prejeto 12. 6. 2019

Petnajst sekund

Uvod te zgodbe gre takole: Franc Modestin, odslej poznan kot »Modestin«. Midva sva bila tesna prijatelja. On je bil iz Cest pri Logatcu in sva se spoznala, ko sem jaz od časa do časa delal pri bratih Modrijan, Nacetu in Francu, v Logatcu. Veliko sva debatirala in sanjarila o najini bodočnosti. Ena misel je od časa do časa prišla v pogovor, in ta je bila, da pobegneva čez mejo v Italijo, in od tam v nov svet in novo bodočnost. Da nama je uspelo priti varno čez mejo, sem za vedno hvaležen pokojnemu Modestinu, ker jaz bi se zgubil že po prvem ovinku. Zgodba se nadaljuje, ko se najdeva na Nabrežinah na italijanski strani in se prijaviva enemu karabinjerju, katerega sva našla tam v bližini.

Ta karabinjer je bil na straži pri nekem podjetju, kjer so delavci stavkali. Modestin ni vedel, da jaz govorim italijansko, in je ostal z odprtimi usti, ko sem naju predstavil karabinjerju. Karabinjer je bil zelo prijazen in je nama ponudil cigarete. Prvo eno, potem še drugo, jaz kašljam, ker nisem bil kadilec. Karabinjer me pogleda v oči in reče: »Ma lei non fuma, signore.« Vi niste kadilec, gospod. Jaz mu odgovorim: »Ne kadim, sem pa zelo nervozen.« Zagotavlja, da ni treba biti nervozen in da bo vse v redu. Potem pokliče svoj urad, kmalu pride avto in naju odpelje do urada, kjer nama dajo za jest in kozarec vina. V tem prostoru je bilo nekaj več karabinjerjev, ampak so, razen enega, vsi odšli. Ta ostali pa je začel popisovati najine podatke in končno vprašal: »Sta vidva ekonomska ali politična begunca?« Jaz mu odgovorim »Ekonomska«, ker nisem vedel, kaj reči. Karabinjer pogleda naokrog, vidi, da ni nobenega v bližini, potem pogleda mene

in reče v najlepši slovenščini – kar sledi, so tiste usodne sekunde, omenjene zgoraj. »Če rečeta, da sta ekonomska begunca, vaju bodo že danes poslali nazaj v Jugoslavijo.« Potem se vrne v italijanščino in ponovno vpraša: »Sta vidva ekonomska ali politična begunca?« Odgovor, kot že verjeto ugibate, je bil: »Politična!«

Po mojem je ta človek tvegjal svojo kariero, ko je v eni uradni situaciji spregovoril slovensko in nama dal nasvet, katerega bi uradno ne smel dati. Modestin in jaz mu za vedno dolgujema za najino bodočnost od tistih usodnih petnajstih sekund naprej. Tiste lepe slovenske besede mi še danes zvenijo v ušesih, in če mi dovolite, vam malo opišem, kaj bi bilo z nama, če on ne bi spregovoril tistih lepih besed. Prosim, bodite ponosni z menoj na naš slovenski narod.

Negativna stran

Če bi naju vrnili nazaj, bi naju vrgli v zapor za najmanj šest mesecev in bi potem živela z eno senco na sebi in bi postala znana kot nezvesta in nezanesljiva državljana domovine.

Pozitivna stran

Ta Slovenec v karabinjerski uniformi je nama dal možnost za gradnjo najine nove bodočnosti. Preživela sva šestmesečno obdobje v italijanskih begunskih taboriščih brez kakih posebnih težav. Omogočil nama je, da sva iz taborišč šla v Pariz, tam delala, imela denar in uživala lepote in zanimivosti Pariza. Modestinova nova bodočnost se je razvila v Parizu, jaz pa sem po devetih mesecih v Parizu sledil mojim sanjam, rojenim že v mojih otroških letih, in sem se 7. decembra 1957 znašel v Kaliforniji, in to v svetovno znanem Beverly Hillsu, kateri je obdan s krasnimi domovi (hišami) filmskih igralk in igralcev. Bil sem zelo reven med zelo bogatimi. Moja bodočnost se je do ene mere že razvila, vendar najpomembnejši del je bil še v razvoju. Končno sem spoznal Maggie, se zaljubil ob prvem srečanju. Kmalu za tem sem dobil zaposlitev na letališču in tam zelo uspešno ostal več kot petintrideset let. Vse to zaradi tistih usodnih petnajstih sekund.

Ta Slovenec v karabinjerski uniformi mi je omogočil še veliko več: mojo ljubezen, mojo malo Sandro, mojo lepo družinsko življenje in nešteta potovanja / križarjenja. Po mojem zadnjem ne posebno uradnem obračunavanju sva moja Maggie in jaz prenočila v okrog 110 hotelih v teku najinega skupnega življenja.

Obupno jo pogrešam.

Predno končam, naj se vrnem nazaj v Žirovnico za en trenutek ali dva. Jaz sem živel v Žirovnici in se trudil za izboljšanje življenja pri Kraljih, kljub temu da sem nekako podzavestno vedel, da tam ne bom ostal. Žal mi je, da sem zapustil mamo z vsemi njenimi težavami. Hvaležen sem ji za njeno ljubezen in za njeno inteligenco. Upam, da smo vsi Kraljevi in potomci podedovali njeno vztrajnost in iznajdljivost.

Bojim se, da se je ta zgodba iz ene zamišljeno kratke razvila v eno dolgo, ampak ne morem končati brez ene pripombe o svojem izobraževanju na Vrsniku. Sram me je, da sem zaostal v drugem razredu, in kmalu za tem je Italija kapitulirala; mogoče zaradi mene, kdo ve?

Bodite zdravi in imejte se radi.

Vaš Andrej

Prejeto 17. 6. 2019

Življenje ob robu meje – Žirovnica / Sovra; švercanje v letih 1938–1943

Obmejna straža – Srbi na jugoslovanski strani so imeli eno barako nekje v hribu med Sovro in Vrsnikom in so bolj poredko prišli v dolino, znano pa je bilo, da so bolj od daleč opazovali, kaj se dogaja v dolini. Srbi se niso družili z ljudmi iz okolice, ni se vedelo, kako živijo, kako se prehranjujejo. Njihovi oficirji pa so seveda živeli v Žireh in so imeli dobro življenje.

Na italijanski strani, se pravi na naši strani, je italijanska »financa« zgradila kasarno na Kralevi zemlji, samo enih 200 metrov od naše hiše. Kasarna je sedaj modernizirana v privatno rezidenco. Ostanke tiste kasarne so še prisotni, in upam, da v čast in spomin Kraleve družine.

Italijani so bili po večini družabni, še posebno z otroki. K nam so hodili zjutraj na belo kavo in kruh. Za nekatere je bilo vidno, da so pogrešali družinsko življenje. In še nekaj drugega je bilo značilno za Italijane: skoraj vsi so bili podkupljivi.

Kraleva družina se je preživljala s skromnim kmetijstvom in v precejšnji meri od švercanja. Včasih smo temu rekli »kantrabant«. Sovrci, posebno Trevnovi, so bili naši partnerji, ker smo bili po zemljiščih sosedje.

Iz Italije v Jugoslavijo

Vino, Marsala Al Uovo, Vermuto, oblačila, testenine, riž in drugo. Vina naj ne bi smelo nikoli zmanjkati.

Iz Jugoslavije

Žganje, tobak, mesnina – kot pršut, salame, klobase, usnje, čevlje iz Žirov, svež kruh iz Žirov in še več.

Kako je to delovalo

Pekovi so bili naši prevozniki vina in drugih stvari iz Idrije. Več stolitrskih sodov naenkrat, včasih tudi mnogo dvolitrskih flaš kjantija iz Verone. Vina je bilo povsod, v štali, v kozolcu pod steljo. Vse je bilo organizirano. En dan pride en »brigadiere«, gleda te steklenice in vpraša, kaj je s tem? Ata odgovori, vino za našo osebno uporabo. Skeptičen je bil ta Napolitan. Mama ga povabi v hišo, mu postreže s kruhom, pršutom in vinom. Pogovarjajo se in spomin na tiste flaše je že pozabljen. Zvečer je. Milka ali Ivanka postane opazovalka gibanja Italijanov, kadar vidi, da je varno, signalizira, in potem se začne akcija. Ata vali sode čez mejo. Trevnovi jih zgodaj naslednji dan odpeljejo, seveda pokrite s travo ali s čim podobnim. Naslednji večer je čas za steklenice. Ata odloči, katera od dveh sester bo nocoj opazovalka Italijanov, vsi drugi pa s flašami na hitro iz kozolca v koruzo na Boštarsevem. Vse gre po sreči.

Za stvari, nabavljene na jugoslovanski strani, pa smo imeli drugačen sistem. Kot prvo, ker smo imeli posest na obeh straneh meje, smo imeli posebno dovoljenje za prehod meje in smo lahko šli do Žirov brez kakih posebnih težav ter tam kupovali po naših možnostih in željah. Kot sem že prej omenil, Srbi niso pogosto prišli v dolino, vendar iz previdnosti so nam Trevnovi priskočili na pomoč. Grede na njive ali košnjo so prinesli naše stvari in jih pustili v našem stalnem skrivališču, katerega smo imenovali »luknja«. Potem se ponovi isti prizor kot z italijanske strani. En ali dva opazovalca, drugi pa do luknje in hitro nazaj čez mejo domov.

Še mnogo več bi lahko pisal o tem tihotapljenju, ampak naj omenim na kratko samo še dva zanimiva dogodka, katera smatram kot moja lastna: en večer je tisti Napolitan prišel na obisk. On, ata in mama so sedeli pri mendlji in se pogovarjali. Kruh, pršut in vino so bili na mizi. Napolitan je in pije, kot da je že štirinajst dni stradal. Jaz sedim na peči, slin mi tečejo, ko gledam ta tako priljubljen pršut, potem pa glasno in nepremišljeno rečem: »Ta se ba pa zaris naidu nočaj.« Napolitan ne razume slovensko, ampak ko vidi izraz na mojem obrazu in zadrego ata in mame, jezno vstane in odide brez besed. Ata pa mi potem reče: »Pub, ti imaš prov, jidu je kat prasc.« Vzelo je kakih 14 dni, preden se je Napolitan spet vrnil k nam, menda mu je spet zadišal pršut in zelo okusen žirovski kruh.

Na srbski strani: Trevnovi so od nas naročili 25 kilogramov riža, in ker je bilo nekako nemogoče prenesti to celo vrečo čez mejo, smo se odločili, da jaz to prenesem v majhnih vrečah, češ da en otrok ne bi bil sumljiv. Srečno prenesem vse vrečice razen zadnje. Kar naenkrat, in ne vem, od kod, se pojavi Srbijanec. Jezno se obnaša, kriči in me obtožuje, da sem kontrabantar. Jaz jokam (mogoče namenoma), debele solze mi tečejo po licih, Srbijanec ne odneha. Treven je delal v bližini in mi pride na pomoč. Končno Treven pregovori graničarja, naj me pusti, da grem domov. Prisili me, da nesem zadnjo vrečko riža nazaj domov. Moje solze se hitro posušijo in pomislim, Treven je dobil skoraj ves riž, jaz sem se srečno vrnil domov, in moja naloga je zadostno končana.

Da ne boste mislili, da je vedno šlo vse po sreči z Italijani, prilagam še tole: Ata so, po njegovem pripovedovanju, aretirali enajstkrat v teku nekaj let. K sreči je imel mnogo tistih pršutarjev na svoji strani, kateri so ga vedno spoznali za nekrivega.

Končam s to pripombo: če vas dolgočasim s tem pisanjem, vam svetujem, da pritisnete na DELETE in vse bo bliskovito izginilo, in jaz ne bom užaljen.

Bodite zdravi in imejte se radi!

Andrej

La Mirada, California ,1/7/2019

Prejeto 1. 7. 2019

Lakota

Danes zjutraj, tekom mojega sprehoda po okolici, brskam po spominih. Mislim o dogodkih v preteklosti in tudi o trpljenju mnogih po svetu v tem našem modernem enaindvajsetem stoletju. Žalostno je dejstvo, da se mnoge zadeve kljub novim spoznanjem ne izboljšujejo, temveč ostajajo nespremenjene. To je, trpljenje mnogih se nadaljuje, ljudje živijo v lakoti, so brezdomci, begunci, emigranti, in trpijo, umirajo po nepotrebnem. Naj niti ne omenim vojn po svetu v teh časih. Po koncu druge svetovne vojne je cel svet upal na večni mir in boljšo bodočnost. Mnogi seveda sedaj živimo ugodno in varno življenje, popolnega miru na svetu pa še vedno ne najdemo.

Oziram se nazaj v leto 1944. Partizani so bili po večini v kontroli, vendar so tudi domobranci prišli od časa do časa naokrog. Nemcev nismo nikoli videli v večjem številu v Žirovnici. Katerikoli so potrkali na naša vrata, so zahtevali od nas kaj za jest, in so tudi s silo vzeli, karkoli so našli. Partizani so bili tako lačni, da so celo šli gledat v kotel, kjer se je kuhalo za prašiče, in pojedli peso, korenje in podobno. Trpeli so grozovito in mnogi so izgubili življenje. Partizanske enote so se preživljale od kmetov na podeželju. Kmeti so bili obvezni prispevati in so to imenovali »rekvizicija«. Kadar je na primer prišla kaka večja enota v vas, so takoj likvidirali krave, bike in drugo, in ko se je vojna nadaljevala, so hlevi in kleti postajali bolj in bolj prazni. Tiste družine, katere niso bile smatrane kot »partizanske«, pa so, preprosto rečeno, oropali.

Andrej Seljak v Žirovnici

Andrej Seljak in Franc Modestin v Parizu, 1957

S prijateljem Francem Modestinom v Parizu, 1957

V svojem prvem avtu pred stričevo hišo na Beverly Hillsu, 15. 8. 1959

Andrej in Maggie sta se spoznala v tečaju angleškega jezika leta 1959 in se poročila 1960.

Tako se je zgodilo tudi naši Kralevi družini.

Neko pozno jesensko popoldne vidimo skozi okna konjsko vprego z vozom, kateri je sledilo kakih 10–15 partizanov. Bili so razporejeni kakih 10 metrov eden od drugega, kot da bi se pripravljali na bitko. Mama pravi: »O moj bog, prihajajo k nam.« Pridejo noter, vprašajo, kje je ata, in potem brez mnogih besed začnejo nalagati na voz vse, kar so našli. Skoraj ves krompir, koruzo in v dimu viseč skoraj cel prašič, pred kratkim zaklan. Odženejo še naši edini dve kravi in odidejo. Pomislite, v kakšnem obupu je bila naša draga mama. Jokala je z nami celo noč.

Naslednji dan pa se začnejo čudeži, majhni, ampak pomembni. Prvo pride Blažečeva mati z Vrsnika in prinese eno vrečko moke, mleko in kruh, potem še drugi iz Raven, Sovre in drugod. Največji čudež pa pride en dan ali dva pozneje, ko nam Jurjev oče z Vrsnika prižene eno kravo in pravi mami, imejte to kravo, da boste imeli mleko, in odide.

Životarimo čez zimo, ne vem, kako, pogosto zelo lačni in obupani.

Potem pa zopet tragedija: eno jutro grem v štalo in najdem našo (Jurjevo) kravo mrtvo. Nekdo jo je namenoma zastrupil. Ne vemo, kdo in zakaj. Kot vidite, imeli smo prijatelje in dobrosrčne ljudi, kateri so nam priskočili na pomoč, in kot vidite, tudi sovražnikov nam ni manjkalo.

Ata je med tem časom bil v Rovtah pod zaščito domobrancev (ni bil uradno domobranec). Po vojni se je javil novim oblastem in bil izpuščen iz zapora po šestih tednih, in ker tisto sovrašтво ni odnehalo, je februarja 1946 postal žrtev povojnih pobojev. Še vedno žalujemo za njim in molimo, da počiva v miru.

Život je tuga u tisuču boja.

Bodite zdravi in imejte se radi.

Prejeto 5. 7. 2019

Seljakovi iz Podlipe (Selakovi)

Dolgočasim se, danes še bolj kot po navadi. Televizija, YouTube in podobno postajajo iz dneva v dan bolj dolgočasni. Sprehod je sedaj primeren samo zgodaj zjutraj ali zvečer, ko se temperatura spusti nazaj s 35 stopinj Celzija na nekaj bolj sprejemljivega. Torej, kaj naj počnem? Pride mi na misel, da že dolgo nisem nič pisal. Zopet, o čem naj pišem? Mogoče nekaj o Selakovih.

Selakova rodbina je precej obširna, zato naj pričnem tam, do kamor mi seže spomin. Naš stari oče v Podlipi je bil poročen z eno od dveh sester, s katero sta imela, se zdi, šest otrok. Žena je zapustila svet precej mlada in oče se je potem ponovno poročil, in to s sestro prve žene. Spet se je razvilo novo gnezdo s šestimi. Člani teh dveh gnezd so se razkropili po svetu. Stric Jože v Little Falls, NY, prav tako teta Mica. Eden od stricev je živel v Koloradu, o katerem nič ne vem, Marjana v Clevelandu, stric Matevž v Nemčiji, stric Johan v Little Falls/Los Angelesu, ata Andrej v ne posebno oddaljeni Žirovnici, stric Polde pa je ostal v Podlipi in je, po svojem pripovedovanju, postal precej važen lesni trgovec ...

Naj ne pozabim omeniti treh sester: Rozalka je živila v Borovnici, imela je družino, hčere še živijo, njen mož je zapustil svet zgodaj v življenju, kot tudi sin Franci. Franca je živila v Ljubljani, je bila poročena in nista imela otrok. Jože in Mica sta živila v Little Falls in ob najinem (Maggie in jaz) obisku leta 1963 sem ugotovil, da sta živila kot v Podlipi pred kakimi sto leti. Teta Marijana z družino je živila v Clevelandu. Imela je par sinov in mogoče eno hčer. Živeli so zelo ugodno in čisto po slovensko v slovenskem okolju.

Stric Matevž je šel na vandranje na Češko in v Nemčijo in se je po nekaj letih vrnil v domovino z ženo Elo in hčerko Elizo. Stric je služil v partizanih in je bil zelo zaveden, vendar po izginotju brata Andreja, po vojni, se je znašel v precejšnji zadregi in konfliktu. Živeli so v Ljubljani, Čr-

nomlju, Piranu in končno v Novem mestu. Ob tem naj tudi omenim, da so trije bratje, Polde, Andrej in Matevž, bili zaljubljeni v isto lepotico. Dovolite, da vam povem, da je Andrej zmagal. Zdaj verjetno tudi veste, od kod ta privlačnost Kralevih in potomcev. Hahaha!

Naš ata Andrej je prišel v Žirovnico, ko je bil osem let star. Kolikor vem, ga je stric Jurij posvojil, ker on in žena nista imela otrok, v Podlipi pa jih je bilo preveč. Tista teta ga je menda rada pila in je tudi našega ata vzgajala v isto smer. Ata se je tega branil, vendar ni vedno uspel. Ata je postal dobro znan tesač (povejte mladim, kaj je to), s tem nas je preživiljal, kot tudi s pomočjo švercanja, kot že veste.

Sedaj pa še nekaj o stricu Johanu in njegovem življenju in družini. On se je izučil kot kovač v Hotedršici, kar mu je neizmerno koristilo pozneje v njegovem življenju. V Ameriko je prišel nekje v dvajsetih letih starosti, in to v Little Falls, kot mnogi. Spoznal se je s teto Josefino, poročila sta se in se preselila v Kalifornijo. Stric je bil zelo podjeten in po precejšnjih uspehih je v zgodnjih tridesetih, ko je prišla svetovna denarna kriza, izgubil vse. Potem se je vrnil v svoj kovaški poklic in kmalu postal znan kot najboljši mojster in proizvajalec tistih znamenitih železnih ograj in vhodnih vrat okrog razkošnih domov filmskih igralk in igralcev v Hollywoodu. Prav gotov sem, da je s tem obogatel, in ko je prišla vojna, se je preusmeril, po zahtevi države, v proizvodnjo raznih delov za vojna letala. To je trajalo do konca vojne. Od tam naprej se je ukvarjal z delnicami, z nabavo in prodajo zemljišč in podobno.

Posebna pripomba!

Takoj po koncu vojne sta stric in teta neutrudljivo zbirala oblačila in druge stvari od znancev, prijateljev in raznih organizacij, pripravljala in pošiljala številne pakete sorodnikom v Žirovnico, Podlipo, Borovnico in drugam. To je vzelo ogromno dela, požrtvovalnosti in stroškov, in vsaj nam v Žirovnici je to skoraj pomenilo rešitev življenja. Pomagala sta ogromno tudi denarno in ta pomoč je trajala mesece in mesece in v nekaterih primerih celo leta. Ne vem, če kdo od vas kaj ve o tem, zato prevzemam odgovornost, da se v imenu vseh še enkrat v duhu zahvalim stricu Johanu in teti Josefini.

O stričevem in tetinem družinskem življenju naj omenim, da tam ni bilo kake posebne složenosti. Denar je bil vladar. Imela sta sina in hčer. Hči Claudette še živi v Oregonu in jaz sem še v stiku z njo, sina pa že mnogo let ni več med nami. Sin Dick je imel dva sina, eden živi nedaleč od mene in sva kolikor toliko v stiku, drugi živi v Texasu. Claudette je bila trikrat poročena, sedaj je sama. Imela je dve hčeri v prvem zakonu, ena od njiju je umrla od mamil, druga pa je izginila, prav zagotovo je sledila v sestrino smer. Dick in Claudette sta vedno živela kot prava sovražnika, ne kot brat in sestra. Po smrti staršev sta se več let tožila na sodiščih za obširno premoženje staršev in obogatila odvetnike in sodišča.

Če še niste uganili, zakaj sem napisal ta zadnji paragraf, naj pojasnim na kratko. Ta govori o življenju, o pameti in nespametnosti, in o nepravilnosti ljudi do samih sebe. Z žalostjo v srcu priznam, da sem se kmalu po prihodu v stričevo hišo odločil, da kadar bom imel družino, bom bolj spoštljiv do sebe in tistih ljubih okrog mene.

Upam in želim, da stric in teta, kot vsi naši, počivajo v miru.

Kot vedno, Andrej.

Prejeto 17. 9. 2019

Moje življenje v Ameriki

December 6/7, 1957... Pariz, Winnipeg, San Francisco, Los Angeles

Čudovit razgled iz letala, sončen dan je, vse se zdi veselo. Moje sanje se uresničujejo!

Bratje in sestre ob Andrejevem obisku v domovini v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja; zadaj stojijo (z leve): Sonja (por. Demšar), Andrej, Dina (por. Vončina); spredaj sedijo (z leve): Milka (por. Oblak), Ivi in Ivanka.

Andrejeva ameriška družina: zet Tony, hči Sandra, vnukinja Gabriela, žena Maggie in Andrej

Na letališču me že čakata stric in teta Selak. Po prijaznem sprejemu se peljemo skozi mesto proti svetovno znanemu Beverly Hillsu. Avtomobili vsepovsod, lepe hiše vsepovsod, naj ne govorim o razkošnih trgovinah. Pripeljemo se domov, teta pripravlja večerjo, stric mi razkazuje skoraj novo hišo, mojo sobo s privatno kopalnico. Govori mi o plavalnem bazenu in mi namigne, da bo čiščenje tega odslej naprej moja odgovornost. Kmalu se zavem, da nisem na počitnicah. Angleščina postane prioriteta. Po par tednih sem že vpisan v večerno šolo za angleščino in teta postane moj šofer.

Po praznikih, to je v februarju 1958, se že govori o kaki zaposlitvi. Težko bo, ne govorim angleško, ne vozim avta, nimam avta in ne denarja in ne voznškega dovoljenja. Teta začne nabirati od prijateljev in znancev pisne izpite, katere vsak dobi po koncu izpita. Jaz študiram tiste tiskovine noč in dan in v februarju, dva meseca po prihodu v Ameriko, grem na izpit. Od 36 vprašanj odgovorim pravilno na 30 in dosežem svoj cilj v prvi fazi. Naslednji teden sem povabljen, da pridem na voznški izpit. Oh moj Bog, kako bo. Moja praksa je po večini v karjolah in kripah. Teta je na zadnjem sedežu avta kot moj tolmač, nervozna je, še bolj kot jaz. Čisto po tiho naj vam povem, da je nervoza zmagala, in sva bila povabljena nazaj prihodnji teden. Postal sem šofer. To je nekaj posebnega, ker v Kaliforniji ne moreš brez tega.

Službo že imam pri nekih Selakovih znancih. Lastnica govori italijansko, tako da mi kar gre. Izgubim službo zaradi nekega nesporazuma med lastniki in Selaki. Sposodim si en avto od bratranca Dicka in stric mi najde naslednje zaposlitve: bencinske postaje, avto garaže, čevlarska delavnica, vrtnarstvo in še več. Vse to brez kake bodočnosti. Skoraj si želim nazaj v Pariz.

Potem pa čudež! Po posredovanju enega dobrega človeka dobim službo na letališču, v večerni šoli se srečam z Maggie in vrata v svet in novo življenje se odprejo na široko.

V službi sem uspešen, to je, da v majhnih korakih grem od navadnega delavca do uglednega managerja. Plače niso posebno visoke, moč pa je v tem, da sem v šestintridesetih letih na letališčih nezaposlen le štirinajst dni. Ta stalnost v službi me ne obogati. Bogat pa sem v doživetjih, izkušnjah in dragocenem družinskem življenju.

Bližam se devetinosemdesetim in vztrajno nadaljujem, kot pričakovano od enega zavednega Slovenca.

11. oktober, 2019

Uredniški pripis. Objavljamo zgodbe Andreja Seljaka, Kraljevega Andreja iz Žirovnice, ki že več kot šestdeset let živi v Kaliforniji. Kot sam zapiše s ščepcem humorja, je zgodbe iz svojega spomina začel zapisovati pred nedavnim na priporočilo svoje psihologinje. Novembra 2018 mu je namreč umrla žena, s katero sta bila poročena 60 let in sta bila zelo navezana drug na drugega, po njeni smrti je nastala velika praznina. Zapisovanje misli naj bi bil primeren način za preusmeritev pozornosti in preganjanje dolgčasa in osamljenosti. Tako je nastalo osem besedil, iz katerih izvemo, kako je njegova družina živela v Žirovnici pred in med drugo svetovno vojno, kako se je odločil za odhod od doma v Ameriko in kako je tam preživel prva leta. Pokukamo pa tudi v njegovo sedanje življenje in doživljanje. Lepo je, da pri devetinosemdesetih premore toliko vedrine in življenjske energije, da sede za računalnik, zapisuje svoje spomine v slovenskem jeziku in to zelo slikovito in celo zabavno.

Kot pravi sam, se mu je želja, da bi odšel v svet in si poiskal boljše življenje, porodila, ko so po vojni iz Amerike prejeli pakete s hrano, obleko in drugimi potrebščinami, ki sta jih pošiljala stric Johan in teta Josefina. Ti paketi so jim pomenili ogromno, saj so številni družini ob skromnih dohodkih in izginulem očetu dobesedno pomagali preživeti. Stric in teta sta živela v Kaliforniji že pred drugo svetovno vojno, zato si je Andrej tudi sam želel tja. Svoje želje najprej ni zaupal nikomur, kasneje mami, ki se je seveda ni razveselila. Želja se je še okrepila v jugoslovanski vojski, kjer je kot nekdo, ki mu je povojni čas na nikoli pojasnjen način vzel očeta, težko

dan na dan poslušal politična predavanja in velike obljube svetle socialistične prihodnosti. In končno sta se s prijateljem Francem Modestinom odločila in se podala na to negotovo pot. Kar petnajst mesecev je trajalo, da se je po ilegalnem prečkanju meje, bivanju v italijanskih taboriščih in čakanju v Parizu, kjer je opravljal razna priložnostna dela, končno znašel v Kaliforniji. Tudi sam ni pričakoval toliko zapletov in dolgotrajnih postopkov, ni si znal predstavljati, kako bo vse potekalo, le naivno je upal, da mu bo svet naklonjen. Vendarle ni odnehal, vztrajno je delal korak za korakom in si dejansko v nekaj letih ustvaril življenje, kot si ga doma v Žirovnici niti ni mogel zamisliti. Verjamem, da so ga prestane preizkušnje okrepile in mu dajejo posebno zadovoljstvo in samozavest, ki ga podpira še danes.

Besedilo in slike je uredila Olga Vončina.

P. S. Besedilo smo namenoma pustili tako kot je prihajalo po e-pošti. Seveda bi ga lahko uredili tudi drugače.

Janez Potočnik

Pustolovščina / Čez mejo maja 1957

Za to pustolovščino so bili trije vzroki, ki so me pripeljali do tega, da sem zapustil zelo lahko in zanesljivo službo, in kar je nadvse pomembno, zapustil vse domače, prijatelje, zapustil domovino.

Prvič: Ko sem prišel od vojakov, sem iskal novo zaposlitev. V Škofji Loki, kjer sem se izučil za avtomehanika, niso nikogar več rabili. Spomnil sem se na Dravlje pri Ljubljani. Tja sva šla z očetom, preden sem začel svojo učno dobo. Ko sem tako iskal prava vrata, me nekdo vpraša, kaj iščem. Povem mu, a mi svetuje, naj grem v Remizo. Tam delavce iščejo in da bo on tudi prišel, ko mu poteče odpovedni rok. – Že drugi dan sem začel delati. Tam je bila navada taka: ko se je pri kakem avtobusu naredilo večje popravilo, so šli z njim na tako imenovano »probno vožnjo«. To je bilo lahko na Bled ali pa celo do Obale. S popravljenim avtobusom se je lahko peljal vsak, ki je bil tam zaposlen.

Ko smo se nekega dne peljali do Portoroža, sem spotoma spoznal dekle, ki se je peljala z nami. Bila je ljubezen na prvi pogled. Od takrat naprej sva skoraj vsak vikend preživela skupaj. Počasi sem občutil, da bi rada, da bi šla nekam, kjer bi lahko živela skupaj. Ona je stanovala pri znanki iz Koroške. Spala je v kuhinji na kavču. Jaz pa v Škofji Loki v mali sobici, ki sem jo še z nekom delil. Od plače mi na koncu meseca ni ostalo veliko drobiža. Logično sem premišljeval, kako naj si ustvarim družino, ki ji ne bi mogel kaj prida nuditi.

Drugič: Naslednji vzrok je bila že malo zasvojenost. Delali smo 12 ur, potem smo imeli 24 ur prosto, zato sem imel preveč prostega časa, da sem lahko prešel na ne preveč častno dejanje. Začel sem zahajati v gostilno, kjer sem spoznal nekaj moških, ki so tam igrali biljard. Bili so vsi neki mojstri iz različnih panog in vsi precej bolje situirani od mene. Igranje biljarda pa je tudi mene zanimalo. In tako se je začelo, da sem vedno pogosteje zahajal v gostilno in igral biljard. Igralo se je za dva decilitra vina. Če si igro dobil, si pil, če si pa izgubil, si prav tako pil, pa še

plačal. In tako sem hodil čez Mestni trg pozno zvečer, ko ni bilo nikjer več žive duše. Samo moji težki koraki so odmevali od hiš z obeh strani Mestnega trga. Odločil sem se, da moram s takim življenjem končati. Če hočem priti spet na pravo pot, moram spremeniti kraj bivanja.

Tretjič: Naslednji vzrok pa je čisto drugačen. Ob vikendih sva se včasih s prijateljem vozila s kolesi iz Žirov tudi do Logatca ali Vrhnike. Opazovala sva avstrijske in nemške turiste, ki so se vozili z dobrimi motorji ali avtomobili proti morju. Midva pa vsa utrujena s težkimi kolesi. Imel sem namreč madžarsko kolo znamke Csepel. Bilo je zelo težko. Ni imelo nobenega krogličnega ležaja. Kupil sem ga, še preden sem šel k vojakom, za kmečke bone, ki sem jih dobil od prodaje gob in različnih zelišč za čaje. Vse to je takrat odkupovala zadruga. Namenil sem se, da si počasi priskrbim kakšno športno kolo. Bila je trnova pot. Danes mlajši od petdeset let tega verjetno ne bi razumeli. Začel sem zbirati dele za športno kolo, in to vsepovsod, od Ljubljane, Kamnika, Kranja ... Nakupil sem že skoraj vse dele za tako željeno športno kolo, za kar sem dal 25.000.- din. Potem pa je prišla streznitev. Okvirja, na katerega bi namestil dele, ki sem jih nakupil, nisem nikjer dobil. Po nekaj tednih, ko se ni videlo svetlobe na koncu tunela, sem vse skupaj prodal za 19.000.- din. Opozorilo: takratna delavska plača je bila 10.000.- din.

Ko se je vse to združilo, sem začel kovati načrt za pobeg v tujino. Ker v tistih časih pri nas ni bilo mogoče kupiti kakega anoraka ali kaj podobnega, sem kupil oficirsko letno suknjo. Spodvihal sem jo na znotraj in z neti /kovicami, op. TS/ spel, da ni bila tako dolga in na videz bolj primerna za pohod v hribe. S to novostjo sem seznanil še dva sodelavca. Povedali pa smo tudi mojstru Urhu. On nam je pripovedoval, kako je vozil tovornjak v Nemčiji. Ko pa se je začela druga svetovna vojna, ni mogel več nazaj, ker so bile ceste vse blokirane. Ko je izvedel za naš namen, mi je podaril gusarski daljnogled.

Dober teden pred predvidenim odhodom se je tretji član naše skupine skesal. Njegov prijatelj je od strica iz Amerike dobil motor. Sodelavec si ga je malo sposodil, in ker ga ni bil vajen, se je kmalu zaletel v drevo. K sreči ni bilo nič hujšega, le motor je rabil popravilo. Prijatelj je vedel za njegov načrt, zato mu je zabičal, da ne sme nikamor, dokler ne poravnava škode.

Tako sva se na predvideni dan odločila, da greva sama. Dvignil sem plačo in še akontacijo za štirinajst dni, rekoč, da grem po Dalmaciji. Marici sem napisal kartico, naj ne hodi v Škofjo Loko, ker grem iskat novo službo v Piran.

Za tridesetkilometrsko pot sem moral trikrat prestopiti. V Škofji Loki sem šel z avtobusom na Trato, od tam z vlakom do Ljubljane, tam spet na vlak za Kamnik. V Kamniku sva najela taksi – topolinček, da naju je prepeljal v Kamniško Bistrico. Od tam sva približno štiri ure hodila do koč na Kamniškem sedlu.

Mimogrede. Ko sem se pred nekako štirinajstimi dnevi ali nekaj več vračal iz nočne izmene v Škofjo Loko, so na isti vlak šli bratranec Ivo in njegovi štirje prijatelji. Vprašal sem jih, kam gredo, pa so mi rekli, da v Kranjsko Goro smučat. Eden od teh je bil pri vojaki na meji in je poznal teren. Kakšen teden pozneje sem dobil od Iva kartico, iz Avstrije.

Ko sva po dolgi hoji prispela do koč na Kamniškem sedlu, sva se malo odpočila in čakala, da se je začelo mračiti. Še danes ne morem razumeti, kako da sva bila tako naivna, da sva se spustila v tako nevarnost, po nepoznanem terenu v gorskem svetu. V mraku sva začela počasi drseti navzdol, a sva kmalu prišla do točke, ko ni šlo več naprej. Prepadi! Ker pa se je medtem že tudi močno stemnilo, sva komaj priplezala nazaj do koč. Tam pa se seveda nisva mogla spet pojaviti na vratih, saj sva se popoldne že poslovila. Tiho sva se priplazila mimo koč in potem navzdol, in ob enih čez polnoč vsa upehana prišla v Kamniško Bistrico. Trkala sva na okna, da nama je upravnik odprl in nama dal posteljo. Po kratkem, a trdnem spancu sva se ob sedmi uri zjutraj spet odpravila na Kamniško sedlo. Spotoma sem premišljeval, kako se bova izgovarjala, ker sva komaj dan prej od tam odšla. Na misel mi pride, da sva iz Kamniške Bistrice telefonirala

in izvedela, da ima prijatelj še nekaj dni dopusta in da si bova ogledala še slap Rinka in odšla na Okrešelj. Rada bi samo, da nama pokaže pot do tam. Oskrbnik je kar malo dvomil. Rekel je, da mu je prepovedano kazati pot, ker jih je šlo tukaj že veliko čez mejo. Takrat so mi možgani delovali veliko hitreje kot danes. Rekel sem mu, da ne bo v dvomih, zato naj pot pokaže samo meni, prijatelj pa bo ostal v koči, ker njega to preveč ne zanima. Kot po čudežu je oskrbnik padel na moje limanice. »Dobro,« je rekel, »vzel bom s sabo še psa, če bo slučajno zavohal dva ponesrečena smučarja, ki ju je pozimi zasul plaz z Brane.«

Tako sva po lepi ovinkasti stezi prispela do kočice na Okrešlju, pes seveda ni našel ničesar. Naletela pa sva v koči na devet graničarjev, ki so v zimskem času hodili samo do tam. Meni se je prižgala iskrica. Pozabil sem si ogledati slap Rinko, pozabil pa nisem graničarjem dajati za pijačo. Ko je padel mrak na Okrešelj, so bili že vsi malo okajeni. Vodja patrolje me je vzel s seboj na podstrežje, kjer so na skupnem ležišču ležale menda neke študentke medicine iz Celja. Meni je naročil, naj s svetilko svetim, on pa je pregledoval osebne izkaznice. Ker pa so imele obleko obešeno na drugi strani, so morale ena za drugo vstati in iti po dokument.

Preden sva se pozno zvečer z oskrbnikom vračala nazaj na Kamniško sedlo, sem jim obljubil, da se drugi dan proti večeru spet dobimo, da bomo spet pili. (Ja, da bi dajal za pijačo tistim, ki bi me hladnokrvno ustrelili, če bi me zasačili ob prehodu meje v Avstrijo.) To noč sem bolj slabo spal. Pot do Okrešlja sem poznal, naprej pa ne.

Drugo jutro mi prijatelj pove, da je v kočico med tem časom prišel neki Rafko iz Brežic. Prijatelj ga je kar direktno vprašal, če gre tudi on čez mejo. Ustrašil sem se, kam naju bo pripeljala prijateljeva naivnost. Rekel sem mu, naj gre k njemu in mu reče, da se je samo šalil, da on ne gre, ne bo ga pa izdal.

Hitro sem namreč opazil, da je Rafko veliko bolje vedel, kje se gre, pa še velik, nabito poln nahrbtnik je imel. Rekel sem prijatelju, da ga bova v varni razdalji zasledovala, ko se bo odpravil na pot. Kmalu za njim se odpraviva tudi midva. Gledala sva, kam gre, tako da naju ni opazil. Ko pa sva videla, da je res na pravi poti, sva ga dohitela. Če drugega ne, je on imel velik nahrbtnik, midva pa le malo denarja, ki ti v planinah nič ne pomaga, majhno vojaško torbico iz blaga, v kateri je bila ena srajca in dva para nogavic. Ob približno isti uri, kot smo bili dogovorjeni s patroljo v koči, smo šli mi kakih dvesto metrov nad kočico navzgor. Zaradi lune je bilo kar svetlo, zato smo se morali malo skrivati med skalami in visokim snegom. Po kakšni uri hoje smo prišli do strmega pobočja. Z baterijo smo osvetlili teren in ugotovili, da ni nikjer človeških sledi, zato smo bolj brez skrbi nadaljevali pot proti Mrzli gori. Na to goro smo se vzpenjali dobro uro. Podnevi so te lahko na tej poti graničarji spravili na drugi svet.

Srečno smo prispeli na vrh in čez nekaj časa prišli do table, na kateri je pisalo: Avstrija. Še nekaj časa smo hodili. Ko pa se je teren začel močno spuščati, smo se odločili, da tam prenočimo. Nisva šla zastonj za velikim nahrbtnikom. Rafko je imel v njem razen hrane in druge drobnarije tudi dve odeji. Položili smo eno na sneg, se nanjo ulegli, se stisnili in z drugo odejo pokrili. Trdno smo zaspali, saj smo bili res utrujeni, dokler nas ni zbudil pisk vlaka, ki je vozil po Avstriji. Rabili smo kar nekaj časa, da smo si razgibali napol zmrznjene ude.

Ob prvem svitu smo se skušali spet podati na pot. Po nekaj deset metrih pa groza. Nismo mogli verjeti, kakšno srečo smo imeli. Znašli smo se nad večdesetmetrskimi prepadi. Po sredini med levimi in desnimi prepadi je bil ozek greben, ob katerem je bila malo nad zemljo pritrjena jeklena vrvi. Z njeno pomočjo smo se počasi spuščali proti dolini in se ustavili šele, ko je bila stopinja bolj sigurna. Sedli smo za skladovnico drv in si privoščili nekaj dobrot, ki so bile še v nahrbtniku. Komaj smo se malo podprli, se pojavi pred nami avstrijski graničar. Vprašal nas je po slovensko, od kje smo. Povemo, da iz Jugoslavije. »Nič novega,« pravi, »tukaj dol jih je že veliko prišlo. Le pojejte do konca, čaka vas še dolga pot.« Potrpežljivo je počakal, da smo pojedli do

konca. Vsakemu je dal še po eno cigareto, potem se odpravimo na pot. Za naslednjim ovinkom je čakal še en graničar, ki je šel tudi z nami. Po dobri uri pridemo do Bele (Bad Vellach), to je kraj ob cesti Jezersko–Železna Kapla. Tam so nas na hitro nekaj spraševali. Morali smo oddati nože in brivnike, potem so nas posedli na motorje in nas odpeljali v Železno Kaplo. Tam je bil popis že bolj natančen, tudi s prstnimi odtisi.

Proti večeru so nas odpeljali z avtobusom v Velikovec. Spravili so nas v hišo, desno na vrh klanca, če prideš od reke Drave. Tam so nas zadržali 48 ur. Verjetno so med tem časom dobili podatke, da nismo kaki nepridipravi. »Pomive«, ki so jih nam nosili na okence na vratih, ni hotel nihče jesti. Samo kadili smo, cigaret nam niso vzeli. Brali smo številne podpise in verze, ki so jih prejšnji begunci pisali po stenah. Prilepljene so bile tudi nekatere osebne izkaznice. Ko smo to videli, smo jih s pljunkom prilepili tudi mi.

Po osemindesetih urah so nas prepeljali v Celovec. Na letališču v Celovcu je bila velika hiša, v katero so zbirali begunce z vzhoda, največ iz Madžarske in Jugoslavije. V začetku so bili vsi skupaj, ker pa so se večkrat stopli, so jih ločili. Madžari so ostali v pritličju, Jugoslovane so dali v prvo nadstropje.

V tej stavbi smo preživeli štirinajst dni. Od samega dolgčasa smo začeli igrati karte. Bil sem zelo naiven, ker sem se spustil v to igro. Igrali smo »ajnc«, ki sem ga dobro obvladal. Ker pa smo igrali skupinsko, na vsaki strani po trije, s samimi nepoznanimi obrazi, sem to občutil šele na koncu, ko sem izgubil vse igre in tudi ves denar. Tedaj sem šele spoznal njihov trik. Tista dva, ki sta igrala na moji strani, sta bila pripadnika iste bande, ki so igrali nasproti. Takrat sem se zaklel, da ne bom nikoli več v življenju igral za denar.

Ves čas pa je vladala med begunci velika napetost. Za hišnika je bil neki stari jugoslovanski oficir, in kakor hitro se kdo ni pravilno obrnil, so ga zvečer zapeljali na Ljubelj ter ga predali jugoslovanskim oblastem. To se je dogajalo skoraj vsak večer. Po štirinajstih dneh pride hišnik k nam v sobo in prinese en brivski aparat z eno »žiletko«. Zapove nam, da kdor ne bo drugi dan obril, ne bo šel naprej, ampak na Ljubelj. V sobi nas je bilo dvaindvajset. Imeli smo še srečo, da smo imeli kozarec, ki je bil znotraj robat, da smo v njem lahko brusili »žiletko«. Tako smo bili naslednji dan res vsi, brez večjih poškodb, obriti. Končno smo zapustili ta kraj. Z avtobusom so nas prepeljali v glavno zbirno taborišče, nedaleč od Linza v Avstriji.

V tem taborišču nas je bilo nekaj sto. V sobi smo bili po štirje. Moji sostanovalci: dva z Vrhnike, eden iz Domžal. Vsi trije so dobili dovoljenje, da so lahko šli na delo, samo jaz ne. Zakaj, ne vem. Ko sem bil doma, sem pospravil sobo, naredil postelje, vzel kosilo tudi za one tri, če je bilo kaj takega, da se je lahko pojedlo tudi zvečer, ker kogar ni bilo ob tisti uri tam, ni dobil nič. Hrana je bila dobra. Za to je skrbel Rdeči križ. Tako so meni, revežu, ki sem bil, kot že povedano, brez denarja, ko so dobili prvo akontacijo, dali nekaj šilingov, da sem si kupil cigarete. Nekaj šilingov pa je šlo za muzik boks, ki sem ga prvič videl. V taborišču samem ni bilo cigaret, zato sem, ko sem dobil prvi šiling, šel v mesto Linz. Tam sem kupil nekaj škatlic cigaret, na poti do taborišča sem porabil samo eno vžigalico, pokadil pa sem skoraj celo škatlico. Prižigal sem vsako novo cigareto ob zadnji ogorek.

Tako je mineval čas. Dogajale pa so se tudi stvari, pred katerimi ni bil nihče varen. Prihajala je jugoslovanska tajna policija, oblečena v kmečke domačine. Rekli so, da rabijo nekaj delavcev. Niso povedali števila, ampak le, ta je močan, ta je velik ... Oni so točno vedeli, koga bodo odpeljali, in ga ni bilo več nazaj. Nihče ni točno vedel, koliko beguncev je v taborišču.

Naj opišem en primer, ki se je zgodil mojemu prijatelju Bojanu z Jesenic. Imel je nosečo dekle. Skupaj sta hotela pobegniti v Avstrijo. Naletela sta na patroljo. Začela sta bežati vsak na svojo stran, da bi graničarje malo zbegala. Ker pobeg Bojanu ni uspel, se je vrnil najprej domov, potem je šel pogledat še tja, kjer je živelo dekle, pa je ni bilo. Bil je siguren, da ji je

uspelo in da je že v Avstriji. Še enkrat je poskušal in tokrat mu je tudi uspelo. Čez kake štirinajst dni pa je bil poklican na zaslišanje. Njegovo dekle so namreč našli mrtvo v prepadu. Obdolžili so ga, da jo je on porinil. V zadnjem trenutku pa se je zadeva obrnila njemu v prid. Ugotovili so namreč, da so dekle ustrelili graničarji in je zato padla v prepad. Zaradi te ugotovitve ga potem niso dali nazaj.

Tako nam je počasi mineval čas. Nekateri, ki so hoteli v Kanado ali Avstralijo, so kmalu odšli. Tudi Rafko iz Brežic, s katerim smo šli skupaj čez mejo, je odšel kmalu v Francijo, kjer je imel strica. Mi pa, ki nismo imeli sorodnikov v tujini, smo morali čakati, dokler nas niso kje rabili. Jaz sem si zadal, da grem samo tako daleč, da če bi ne bilo drugače, lahko pridem domov tudi peš. Tako smo čakali tri mesece, da je šel naš transport v Nemčijo v rudnike. To obdobje smo si prosti čas zapolnili z igranjem »duraka«. Skoraj tri mesece smo igrali za en zaboj piva, ki ga je na koncu nekdo dobil. Pozabil sem že kdo.

Seveda nismo znali nemškega jezika. V šoli smo se učili ruščine. Zato smo morali imeti tolmača, ki pa nas je prodal za ne vem koliko. Podpisali naj bi namreč pogodbo za v rudnik, za eno leto. Ker pa nismo znali prebrati, smo podpisali pogodbo za dve leti. Videli smo to šele takrat, ko so nekateri hoteli iz rudnika po enem letu. Povpraševali so za delo drugje, pa so jih povsod zavrnil, rekoč, da jih ne smejo zaposliti, sicer bi plačali visoko kazen.

Da se vrnem malo nazaj. Preden smo bili sprejeti v rudnik Oberhausen-Sterkrade, smo morali na zdravniški pregled in biti polnoletni. Moj kolega, ki ga je tako biksal na Kamniškem sedlu, ni smel z nami, ker še ni bil polnoleten. Tako se je zaposlil nekje v Avstriji in po nekaj letih menda šel domov. Mi pa naprej. Vsak je dobil 15 DM za vlak, na katerega smo vstopili zvečer. Vozili smo se celo noč in še dopoldne. Vsa mesta, mimo katerih smo se vozili, so bila še v ruševinah od vojnega bombardiranja. V Kölnu je bila edino katedrala skoraj nepoškodovana.

Prvo kosilo, ki smo ga v Nemčiji dobili, je bila na velikem krožniku velika riba. Gledala me je tako otožno, da čeprav sem bil lačen, je nisem mogel pojesti. Dal sem jo k sosednji mizi, kjer je sedela štiričlanska družina iz Domžal.

Janez Potočnik (levi) in njegov prvi motor znamke BMW, zaslužen in kupljen v ZR Nemčiji, fotografiran 25. junija 1958.

Naslednji dan se je začelo zares. Cel dan smo imeli teorijo, nastanek in starost rudnika ter drugo v zvezi s tem potrebno znanje. Takoj drugi dan pa že v rudnik. Peljali so nas globoko pod zemljo, kjer je bila višina premoga samo 110 cm. Tam smo ostali 14 dni. Vse, kar smo potrebovali, smo morali nositi po kolenih in tudi delati na kolenih. Mislim, da so nas samo preizkušali, da kdor se bi tega bal, ne bi bil dober za rudarja.

Po nekaj dneh dela je bil v Nemčiji praznik. Iskali so prostovoljce za delo na praznični dan. Tudi jaz sem se javil. Ker pa sem nekaj minut zamudil, sem se v rudnik peljal sam. Ko se pripekljem na dno rudnika, ni bilo tam nobene žive duše, in nisem vedel, kam naj se obrnem v tem labirintu rovov. Bal sem se, da bi se izgubil. Ko sem pogledal malo okrog, sem našel velike cevi, ki so bile tam zložene. Zlezal sem v eno in v njej lepo zaspal. Tako sem počakal, da so se ostali utrujeni vrnili, in šel z njimi domov, kot da bi delal.

Po štirinajstih dneh so nas preselili v na novo odprti rudnik Zeche Franz Haniel. Tam je bila premogova žila visoka 180 cm. To pa je bilo že mnogo bolje. Zjutraj je prišel preddelavec in vsakega vprašal, koliko je pripravljen narediti, in glede na to odmeril prostor. To si potem moral narediti, ker je moral biti prostor po celi dolžini prazen. Popoldne je prišla druga izmena, ki je tako imenovani »pancer«, to sta bili dve verigi s prečkami, ki so potiskali premog do vagončkov, premaknila naprej. Plačani smo bili za izkopen meter po dolžini. Širina je bila vedno enaka kot višina, 180 cm.

Nekega dne, ne vem, kaj mi je prišlo na pamet, da sem delal drugače kot po navadi. Na vsakih 60 cm si moral namestiti tako imenovano kapo na stropu in jo podpreti s stebrom, potem šele kopati naprej. Gotovo sem mislil, da bo šlo hitreje, če bom izkopal dvakrat po 60 cm in potem postavil dva stebra. Sprva je bilo videti kar dobro. Delo je šlo hitreje naprej. Naenkrat pa zagledam, da se je s stropa začela spuščati kakor moka fina kamenina. Hitro skočim čez »pancer« tako, da se mi je kabel od naglavne luči zataknil za steber in mi je tudi čelado snelo z glave. V tistem momentu pa zagrmí in strop se vsuje na tla po dolžini štirih metrov v obliki visoke piramide. Če ne bi tako hitro odskočil, bi nikdar več ne videl belega dneva. Hitro so prišli rudarji od vseh strani, da smo to skalno gmoto počistili do konca naše izmene ter zasilno podprli strop. To je bil eden od mnogih primerov, ki se pa vsi niso tako dobro iztekli.

Naj bo o rudniku dovolj in naj opišem še, kar je bilo boljšega. Kot sem že od začetka opisal o mojem trudu, da bi si sestavil športno kolo, in ne kupil, ker ga ni bilo, pa mi doma to ni uspelo. Tukaj sem za delo v rudniku dobil prvo plačo v znesku 400 DM, od tega sem 200 dal takoj za obleko, ki sem jo prvič v življenju kupil sam, 100 DM pa je bilo za hrano. Stanovanje smo imeli zastonj. 100 DM pa sem vplačal za moped in ga plačeval še pet mesecev v enakem znesku. Šestnajst nas je šlo hkrati v trgovino, da smo si kupili mope. Na kolo takrat nobeden ni niti pomislil več. Potem pa smo s temi mopedi dirkali po široki cesti, dokler nas ni neki cestni delavec ustavil in nam dopovedoval, da se z mopedi tukaj ne sme voziti. Do takrat od nas nihče niti vedel ni, da je to avtocesta in da se po njej z mopedi ne sme voziti. Usmeril nas je preko enega hribčka, da smo prišli do navadne ceste.

Po kakšnih štirih do petih mesecih smo gledali že po večjih motorjih. Moped sem poslal očetu domov, jaz pa sem si za štiri plače kupil BMW 250. Od takrat naprej pa je bila naša vsa Nemčija in Holandija. Pozabili smo na vsa bivša dekleta. To je bilo nekaj novega. To je bila svoboda in pustolovščina.

Po dveh letih nismo imeli do rudnika nobene obveznosti več. Razkropili smo se na vse strani. Tone Košnik je imel teto v Groß Aspach bei Backnang. Nekako pol leta prej sva jo obiskala. Ker pa mi je bil ta kraj zelo všeč, ni bila sama ravnina kot v Oberhausnu, sem se napotil tja s prijateljem iz Avstrije. Govoril je odlično slovensko. Najprej sva se zaposlila pri tamkajšnjem gradbenem podjetju. Kot oba izučena obrtnika so nama dali ponižujoča dela. Čistiti sva morala rabljene deske,

zamazane od betona. Že naslednji dan se je moj kolega javil na bolniško, v resnici pa je šel gledat, kje bi dobila kakšno boljše delo. Po tednu dni sem tudi jaz dal odpoved. Dobila sva delo pri Boschu. Tam so nama rekli, da morava prinesiti potrdilo od borze dela, na borzi dela pa so hoteli potrdilo od firme, da naju nameravajo vzeti. Tak pingpong je trajal deset dni. Ko sva po desetih dneh spet prišla na borzo dela, je bil v pisarni drug uradnik. Prijatelj, ki je znal nemško, se je takoj znašel in rekel: »Od firme imava že zagotovilo, da naju vzamejo, rabimo samo še vaše potrdilo.« Uspelo je, takoj nama je dal potrdilo. Tako sva že naslednji teden začela delati pri Boschu.

Po treh letih dela na tekočem traku sem si zaželel spremembe. Vabila me je tudi narava in svež zrak. Tako sem spomladi pustil to delo in šel na montažo. Delali smo po celi Nemčiji, od rafinerij, železnih mostov, cevovodov za plin in nafto ... To je spet trajalo nekako tri leta, ko se je delo na rafineriji končalo. Napotili so nas v Porurje. Tam bi morali delati pri nekem rudniku, to pa mi je že od daleč smrdelo. Zato sem tja peljal le dva prijatelja, jaz pa sem se obrnil in šel nazaj v Backnang.

Med tem časom sem v Backnangu spoznal Slovenko. Z njo sem živel 30 let. Zaposlil sem se pri AEG Winnenden, kjer sem ostal 28 let in dve leti predčasno prekinil pogodbo z dobro odpravnino. Kaj vse se je v teh tridesetih letih dogajalo, ne bom posebej opisoval, ker bi nastala zelo debela knjiga, ki bi je nihče ne bral z navdušenjem.

Uredniški pripis. Zgodbo Janeza Potočnika, Potočnikovega z Dobračeve, je iz njegovega rokopisa prepisala in nam jo posredovala njegova sestra Marija Gantar.

Viktor Žakelj

Ivan Gluhodedov – ljubitelj vsega lepega

V začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja me je začelo že takrat različno poimenovano slikarstvo, kot je Ivanovo, intelektualno vznemirjati. Ogledal sem si nekaj tovrstnih razstav, prebral kar obilo pisanja o tem, pomembno pa je bilo tudi dejstvo, da so tako slikali moji sokrajani, moji osebni znanci. Dovolj razlogov, da sem skušal oblikovati lasten pogled na to umetniško dejavnost, ki je tedaj že bila iskana, pri mnogih preprostih in tudi šolanih ljudeh cenjena. Dodatno me je vznemirjalo, da so umetnostni zgodovinarji: dr. Ivan Sedej, Andrej Pavlovec, Janez Mesesnel, dr. Zoran Kržišnik in mnogi drugi zelo različno razlagali to umetniško dejavnost ljudi različnih poklicev, ki niso imeli formalne »slikarske izobrazbe«. Dodaten me je motilo še to, da so prav likovnike delili na šolane in nešolane, pisateljev in igralcev pa ne; ti so bili le dobri ali slabi.

Za naivce, vem, so jih prvi poimenovali Francozi, sosedje Hrvati in Srbi so ta pojem posvojili, Slovenci pa smo ga s kančkom nelagodnosti sprejeli in hkrati to slikarstvo/slikarje označevali tudi s pojmi, kot so amaterizem, laičnost, in imeli te slikarje za samouke, samorastnike, ljubitelje – zadnja dva pojma sta se mi kmalu zdela najustreznejša oznaka za to slikarstvo.

Ob Ivanovi petdesetletnici, 1975, ko so me povabili k besedi ob otvoritvi njegove razstave (zakaj ravno mene, ne vem), sem del tega razmišljanja tudi izrekel.

Dal sem vedeti, da je to slikarstvo najprej:

- specifična, a vredna kulturno-umetniška dejavnost. Bil je to pravi odgovor na podivjano abstraktnost, ki je izgubljala sleherni stik s predmetnim svetom, naravo, oblikami življenja. Slike teh umetnikov so stopile med ljudi, v stanovanja – kultivirale so svet, v katerem živimo.
- Je družbeni, sociološki fenomen. To slikarstvo je družbo diferenciralo in hkrati integriralo. Takrat se je pojavil pojem »žirovska slikarska šola«. Žiri poslej niso bile le razvito industrijsko središče Gorenjske, ampak tudi kraj, v katerem ob tradicionalnem klekljanju nastajajo vsečne slikarske mojstrovine. To dejstvo je Žiri naredilo nekaj posebnega.
- In končno, pojav naivnega slikarstva je bil tudi politični fenomen. V zaukazani tedanji kolektivizem je kulturno vstopil individualizem, naši žirovski slikarji so postali osebnosti, ki znajo afirmirati sebe, svoj kraj, tudi Slovenijo – njih dela so v kratkem postala zaželen izvozni artikel, kar so zaznali tudi nekateri tedanji vidni politiki, npr. izobraženi pravnik Stane Dolanc.

Tedaj in danes ne najdem zadovoljivega odgovora na vprašanje, zakaj ne lokalna skupnost ne Republika Slovenija nista znali ali hoteli slediti sosedom Hrvatom, ki so čez noč ustvarili Hlebine, katerih slikarstvo je bilo res – posebna vrsta sicer – zanimiva balkanska naiva.

Temeljna razloga sta po mojem mnenju dva:

- Slovenci smo zakrknjeni egalitaristi, težko sprejemamo razlike. Ti naši štirje mušketirji pa so bili nekaj posebnega. Janez Sedej je bil nesporni »primus« (že po karakterju ni mogel biti le »prvi med enakimi«), začetnik žirovske šole, krajinar perfekcionista. Takrat je krožila šala, da po Janezovih slikah lahko gozdarji na Mrzlem vrhu izračunajo lesno maso ... Jože Peternelj je bil družbeno angažiran poslovnež. Vse je delal z jasnim namenom. Konrad Peternelj je bil tekmovalec, vedno je hotel zmagovati. Ivan Gluhodedov pa je bil uglajen, z nikomer sprt ljubitelj vsega lepega.
- Slovenci tedaj nismo imeli slovenskega akademika Hegedušiča, za vso politiko sprejemljivega vplivnega človeka, ki bi Žiri razglasil za »slovenske Hlebine«.

V Žireh, potem ko je usahnil val omalovaževanja, češ: »Kej bo ta ...«, in kasnejša tipična vaška nevoščljivost, postanejo naši rojaki – slikarji spoštovani soobčani. Temu so svoje prispevale tudi razstave, npr. Gluhodedova, ob okroglih obletnicah, ki so ju, če se ne motim, kar dvakrat uvedle človeško tople in profesionalne besede likovnega pedagoga in akademskega slikarja Staneta Kosmača. K zavedanju tega fenomena je veliko prispeval novinar in publicist Miha Naglič, posebej s člankom *Genius loci* iz leta 1996. Oba sva namreč opazila, da je v loškem gospostvu neverjetno veliko likovnih ustvarjalcev – o tem sem sam v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja povedal, da ima loško gospostvo največ slikarjev na kvadratni kilometer. To je bilo tedaj kar slišano.

Tudi danes, si upam reči, ni kaj bistveno drugače. Tako je npr. pred nekaj meseci v dvorani Svobode razstavljal rojak Tomi Albreht, ki je obetaven samorastniški oz. ljubiteljski slikar.

Da je spominjanje na Jožeta Peternelja, dinastijo Sedejev in Ivana Gluhodedova tako, kot mora biti, je veliko prispevala tudi arh. Betka Poljanšek Koman. Izoblikovala je spominske plošče iz pravega kamna, s pravim »tiskom« in v pravi formi. Arhitektka tudi sicer pušča sled v Žireh.

Doživljanje slikarstva je res močno individualno, potrjuje se misel, da imajo »vsake oči svojega malarja«.

To kaže tudi naslednje:

Iz rojaka, velikega poznavalca slikarstva in velikega esteta, dr. Lojzeta Gostiša sem skušal velikokrat izvleči, kaj misli o naših samorastnikih, ljubiteljskih slikarjih. Tišina, niti besede ni

izrekel, je pa vedno in na široko razpredal o prof. Maksimu Sedeju, ki ga je imel nadvse v čislih. Očitno je Gostiša nadvse cenil »zagrebško šolo«, iz katere je izšel tudi prof. France Mihelič (tudi iz loškega gospostva) in je bil Gostiši neke vrste »muza« pri mnogih umetnostnozgodovinskih premislekih.

Nisem umetnostni zgodovinar, a si upam zapisati, da vsaj naše žirovsko ljubiteljsko slikarstvo zasluži monografijo. Upam, da se najde rojakinja/rojak, ki bo zmogel in hotel ugrizniti v to kislo-sladko jabolko. Žirovke/Žirovci bomo morda tako le dojeli, da smo v nekem specifičnem času imeli orače, ki so samozavestno orali ledino. Leha je ostala, na njej ta čas ni kaj prida obetavne rasti, a nekaj je je vendar.

Naj se razraste!

Ivan Gluhodedov je prvi sin, če se ne motim, političnega emigranta, wranglovca, Ukrajince ruske narodnosti /o tem priča priimek na -ov, op. ur./ – to pišem tudi zaradi t. i. ukrajinske in migrantske krize. Preživel je vojno in sovjetsko revolucijo. Rešil se je z begunci s preobteženo ladjo in bil med tistimi, ki jih je iz pragmatičnih razlogov sprejela Karadžordževićeva Jugoslavija. Po »razrezu« je z nekaj sotrpini prišel v Žiri. Izučil se je, mislim, da pri mojstru Mačku, za čevljarja in ta poklic opravljal do smrti. Kaj je bil v »prejšnjem življenju«, ne vem, menda o tem ni govoril. Gorje vojne in revolucije mu je vzelo besedo, morda celo spomin. Govoril je v našem narečju z, takrat smo rekli, ruskim naglasom. Bil je uglajen možak, nizke rasti, ki se je trudil povsem asimilirati. Poznal sem ga.

Njegovi otroci so Žirovke in Žirovci, vsi so uspešni v svojih poklicih. Slikarska nadarjenost pri Gluhodedovih je očetova dediščina, sin Ivan jo je najbolj razvil.

Antropologi pravijo, da je v sleherniku med nami usedlina preteklih življenj. Pri Ivanovem slikarstvu je zaznati navezanost na naravo. Rumena žitna polja, brezmejne travne površine, velike reke Ukrajine so domovale v Ivanovi podzavesti in se predelale v miniaturne lepote bodečih než, lilij, gob ... Poslovil se je od krajinarstva in zaplaval v morje tihožitij. Predal se je množstvu kompozicij, brezmejnim barvnim možnostim – to je povsem ustrezalo njegovi humanistični naravi. Ivan je opustil krajinarstvo. Tudi sam mislim, da se je v 17., 18. in 19. stoletju krajinarstvo izpelo, tihožitja ne, kombinacij predmetov in rož je še vedno neskončno. Zato je Ivanovo »malanje«, kot je svoje delo poimenoval, vedno živ original.

Naša žirovska slikarska šola je spominjanja vredna. Spominske plošče tem slikarskim inovatorjem so bile zame moralna obveza.

Gospodarska, politična in kulturna elita je bila temu ustvarjanju v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja dokaj naklonjena, delno seveda po »službeni dolžnosti«. Sedanje gospodarske, politične in kulturne elite ta kreacija ne zanima več. (dokaz: obisk otvoritev razstav). Ti ljudje so po večini prepričani, da se je zgodovina začela z njimi, pogoltnost pa, da je edini motor napredka.

To sem zapisal zato, ker če bo človeštvo hotelo preživeti, bo moralo temeljito menjati etiko in moralo, nato šele lahko pride drugačna življenjska praksa.

Upam le, da še ni prepozno.

Spomin na Ivana nam je lahko na tej poti potrebne prenove žlahtna spodbuda.

Žiri, 19. 9. 2019

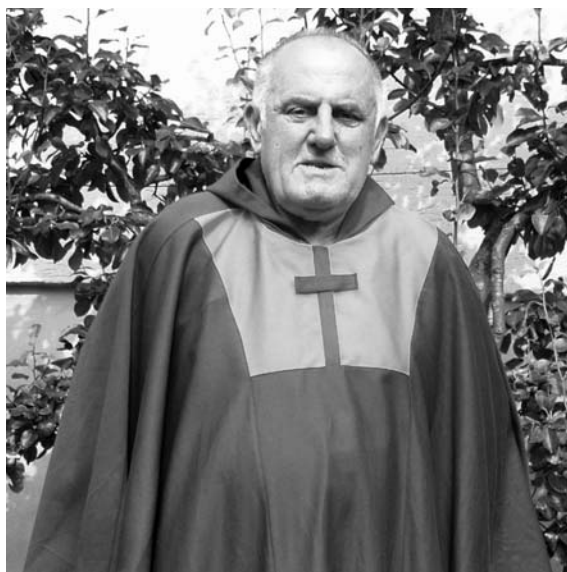
Uredniški pripis. To je dopolnjeno besedilo nagovora, ki ga je imel avtor na odprtju spominske razstave Ivana Gluhodedova v Galeriji Svobode 20. septembra 2019. Pred tem je na slikarjevi hiši na začetku Jezerske ulice skupaj z domačimi odkril spominsko ploščo.

Kontekst članka Mihe Nagliča, ki ga v tem besedilu omenja Viktor Žakelj, je razložen v knjigi Žirovski besednjak pod geslom Genius loci na strani 145–146.

Franc Temelj

Le spomini še živijo

Anton Beovič 1942–2019

Anton Beovič kot šmarnični romar / Foto: Franc Temelj

Čeprav je bila predzadnja februarjska nedelja 2019 topla in sončna, ni bila ena tistih, ki s slutnjo pomladi pobožajo dušo. Tisto nedeljo smo se na pokopališču na Dobračevi poslovili od prijatelja Toneta. Pravijo, da so spomini drva, s katerimi kurimo v starosti. Tonetu sem hvaležen za mnoga taka drva, ki dajejo prijetno toploto.

Ko sem se po končani srednji šoli zaposlil v Kladivarju, je bil moj šef. Na božično jutro se je po svoji navadi usedel za mizo, prižgal cigareto, naredil požirek kave in rekel: »Danes je pa prevelik praznik, da bi delali.« Tisto dopoldne sva ugotovila, da naju zanima preveč stvari, da bi jih lahko »obdelala« v službi. Tako sva jih začela tudi zunaj nje. Po skupnih iskanjih sledi brekovških fužin in cerkve sv. Katarine v Hlevišah so se najine prijateljske vezi začele močnejše spletati.

Ko sva se na eno izmed prostih sobot vrnila z Blegoša, mi je rekel: »Enkrat me boš pa še na Triglav peljal.« In sem ga, in sicer po klasični poti iz Vrat, čez vrh na Dolič in po dolini Sedmerih triglavskega jezera v Bohinju. Pa ne, da bi preizkušal njegove telesne zmogljivosti, o teh nisem dvomil, ampak zato, da bi mu goro predstavil v vsej njeni veličastnosti in lepoti. Toda nanj so največji vtisi pustili takrat še stoječi zidovi opuščene italijanske kasarne Morbegna. »Vae victis«, je bil njegov komentar, ko si je ogledoval zidovje in zmajeval z glavo, in kadar je obujal spomine na to turo, je govoril samo o njej. Narava ga je zanimala bolj praktično, saj se je raje odpovedal ponujeni karieri v Ljubljani, da je lahko v svojih župnah ugotavljal, ali mu bo figa, ki jo je posadil, tudi rodila, ali se bo fižol namesto po fižolovkah ovijal tudi po koruzi, in podobne preizkuse. Seveda pa se ni mogel ločiti od svojih kozic, saj so postale pravi zaščitni znak njegovega doma. Tudi to, da je bila včasih kozjereja manjvredno početje, ga ni odvrnilo od njih. Toda kdor je kdaj poskusil njegov sir, zorjen v olivnem olju, ali klobase, ga je lahko razumel.

Seveda mi potepanje po naših hribih Tone ni ostal dolžan. Vzpon na Mosor, odkrivanje opuščene vasi dalmatinske Zagore, iz katerih so izhajali njegovi starši, ter gostovanja pri sorodnikih, vse to je bilo zame posebno doživetje. Čeprav je bilo to v času, ko je na Hrvaškem divjala vojna, je to moj najlepši spomin na morje.

Takrat, ko smo na Tonetovo željo skupaj z njegovo ženo Ireno bolj iskali pot na Brezje, kakor romali, nihče še pomislil ni, da bodo to zametki čez nekaj let ustanovljenega romarskega društva ŠmaR. Prva resna romarska preizkušnja pa je bilo petdnevno romanje na Ptujsko goro. Nihče še ni prav vedel, kako se obleči in kaj bi bilo najprimernejše obuti, to pa smo občutili na različne

načine. Nobeno jutro še nismo vedeli, kje se bomo zvečer ustavili, še manj pa, kje spali. Večina gostiln ob poti, kjer bi se lahko okrepčali, je bila zaprtih. Skratka, bilo je eno samo garanje in odpovedovanje, a smo kljub temu vztrajali do konca. Kot ljubitelja železnic sva potem s Tonetom sklenila, da se bomo domov vrnili z vlakom. Tone je na postaji kupil vozovnico, in ko smo se posedli po kupeju, mi jo je dal, rekoč: »Ti jo hrani, jaz jo lahko zgubim.« Skrbno jo shranim v žep, in ko je prišel sprevodnik, mu jo ponudim. Ta jo nekaj časa gleda, potem pa pravi, da z njo ne bomo prišli daleč. Jaz sem se začel nekaj pregovarjati, ker le ni popustil, pa pogledam Toneta. Ko sem videl, kako drži roko pred usti, da se ne bi videlo, kako sladko se smehlja, mi je bilo takoj jasno, da nekaj res ni v redu. Tone je namreč na sedežu, na katerega se je usedel, pobral že uporabljeno vozovnico, saj jo je nekdo pustil kar tam, in jo dal meni.

Čeprav so mu vsa romanja veliko pomenila, je rekel, da je bil Camino edino, kar res šteje. Skoraj mesečno pešačenje po neskončnih španskih ravninah, ko smo se v poletni vročini kalili v strpnosti in vzdržljivosti, je vsem nam vtisnilo neizbrisen pečat. Njemu pa še posebno.

Če po nedeljski dopoldanski maši ni prišel h Katrniku, smo se spraševali, ali je šel na morje ali je bolan. Zadnje leto je bilo predvsem slednje. In vse prehitro je prišlo sobotno popoldne, ko smo skupaj z Ireno in Martino pri njem doma še veselo klepetali ob polni mizi in se kot po navadi poslovili z besedami, da se kmalu spet kaj vidimo. Žal se nismo nikoli več, saj je čez nekaj dni odšel še zadnjič v bolnišnico. Midva pa sva se imela še toliko pogovoriti ...

Čudna so pota Gospodova in včasih težko razumljiva.

V SPOMIN

LOJZE GOSTIŠA (1923–2019),

UMETNOSTNI ZGODOVINAR

Matjaž Kmecl

Hvala, Lojze Gostiša! In čast Tvojemu delu!

Nagovor ob odkritju spominske plošče v Žireh

Žirovec Lojze Gostiša je bil v mnogočem nenačuden mož: najbolj zgovorno ga označuje anekdotično dejstvo, da je diplomiral pri osemdesetih in doktoriral pri štiriinosemdesetih letih. Prej ni mogel, ni utegnil. Že zelo mlad se je znašel naravnost iz učiteljske šole pri partizanih; po koncu vojne pa se je zdel toliko bister in pripraven, da ga niso pustili nazaj v šole, in je moral »služiti« kot zaupni (so)varuh slovenske likovne dediščine, razobešene v vladnih in drugih oblastvenih prostorih – za kar se je zdel po svojih nagnjenjih in talentih nadvse pripraven. V tej vlogi se je znašel med eminentnimi umetnostnimi zgodovinarji in umetniki – Izidorju Cankarju, Francetu Steletu, Emilijanu in Anici Cevc, Špelci Čopič, Miri in Francetu Miheliču, Marjanu Tršarju in drugimi; ob njih je tudi dograjeval in širil svoje znanje. V njem pa je že tako in tako gospodaril žirovski »duh kraja« – »genius loci« z veliko občutljivostjo za »podobarstvo« in vse z njim povezano.

Z Lojzetom Gostišo sem začel izrecno sodelovati šele dolgo potem; leta 1989, ko je vsa Evropa praznovala dvestoletnico francoske revolucije, smo se mi na pragu dokončnih osamosvojitvenih dogodkov odločili slovesno pospominjati tristoletnice Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske* (1689) – pač kot najzgodnejšega identifikacijskega popisa naših osrednjih pokrajin, s Kranjsko v prvi vrsti. Lojze Gostiša je iz družbe eruditov vedel, da je Valvasor nekaj let pred smrtjo vse svoje spise prodal zagrebški nadškofiji. Najprej jih je sicer v odkup ponujal kranjskim deželnim stanovom, pa so jih zavrnili (hvalabogu, ker se pri njih ne bi bili ohranili). V zagrebški nadškofijski knjižnici so se z manjšimi izgubami ohranili do danes, tako da smo iz njih lahko pripravili resnično sijajno razstavo. Pri republiškem vodstvu SZDL so ustanovili poseben Valvasorjev odbor, tam so poskrbeli tudi za potreben denar, Lojze Gostiša pa je kot preverjeni organizator podobnih dogodkov (že prej npr. o Plečniku) dobil nalogo, da zamisel uresniči. Ljubljanski nadškof Alojzij Šuštar je s svojimi osebnimi zvezami pomagal prepričati vodstvo zagrebške nadškofije, še posebej vodstvo njihove knjižnice, da so za potrebe te razstave, ki naj bi bila v Narodni galeriji, dovolili začasno prenesti občutljivo in dragoceno gradivo v Ljubljano. Dogodek naj bi učinkoval slovesno in z ustreznim, predosamosvojitveno uglašnim pompom: na svoj način naj bi govoril, kaj vse smo o sebi identifikacijsko vedeli že nekaj stoletij. Javnost je razstavo potem v resnici dožela s svojevrstno, skoraj slovesno osuplostjo. Zlepa kdo si ni poprej predstavljal bogastva in zgovornosti polihistorjevih raziskav, popisov in zbranega gradiva.

Ko je bil dogodek mimo, je bil prav Lojze Gostiša tisti, ki je predlagal nadaljevanje dela v istem sestavu in v enakih formalnih okvirih. Ti so se seveda z osamosvojitvijo in spremembo družbenega sistema morali spremeniti – in tako je kar samopobudno reč prenesel pod okrilje SAZU, odbor smo presnovali v ‚fundacijo‘, njega osebno je Akademija imenovala za ‚svetovalca‘ in mu dala delovni prostor – za vse drugo, tudi za finance, je poskrbel sam. Njegov cilj je bil jasen: rešiti s sodobno reprodukcijsko tehniko Valvasorjevo delo občutljive unikatnosti in rokopisnosti – in tako je poskrbel za sijajne ponatise domala vseh polihistorjevih del – od znamenite knjige grbov (v njej je zbranih 2700 domačih in evropskih grbov) do imenitne skicirke za topografijo vojvodine Kranjske – in seveda celotne zbirke evropske grafike zadnjih treh stoletij (do Valvasorjevega časa), kakor jo je polihistor zbral na svojih potovanjih, tako imenovane *Iconothecae Valvasorianae*; Valvasorjev osebni prispevek v njej, marsikomu se zdi celo najdragocenejši, je – sicer nedokončana – upodobitev kranjskega rastlinstva in živalstva. Šlo je za orjaški projekt, 7700 grafik! Vse to je Lojze Gostiša postopoma znosil iz Zagreba in spet vrnil tja, potem ko je navezal tesne, skoraj prijateljske vezi s kustosom Metropolitanske knjižnice v Zagrebu prof. Magičem. S številnimi sodelavci je poskrbel k slehernemu listu za primeren strokovni komentar v več jezikih. Danes velja izjemno obsežna, v belo vezana zbirka za eno najdragocenejših protokolarnih daril Slovenske akademije znanosti in umetnosti, in seveda tudi države Slovenije. Ob tem pa še: poskrbel je za bibliografski popis Valvasorjeve knjižnice, za faksimilni natis t. i. *Kronike bratovščine svetega Dizme*, ki velja za naš kronski umetnostni dokument 18. stoletja; kasneje tudi za faksimilni natis in prevod Valvasorjevih poslednjih del – *Topografije salzburške Koroške* in *Topografije lamberskih gradov*. Poleg valvasoriane je poskrbel še za dokončanje in natis lastne obsežne monografije o slikarju Francetu Miheliču, s katerim je dolga leta prijateljeval – in o njem ter njegovi soprogi Miri Mihelič nabral množico anekdotičnega, življenjepisnega gradiva. Vse življenje si je namreč pisal dnevnik, ki ga je pred smrtjo zapustil NUK-u (zaradi občutljivosti mnogih zapisov mu je obenem dodal časovno zaporno klavzulo), enega najzanimivejših delov pa je – skupaj z intervjujem, ki ga je z njim opravil Miha Naglič, in izbrano fotodokumentacijo – samozaložniško natisnil v posebni publikaciji z naslovom *Beleške in zapisi* (2017).

Vse to je počel z velikansko, skoraj religiozno energijo. Seveda so mu za njegove dosežke podelili kup javnih priznanj (gorenjsko Prešernovo nagrado, nagrado Izidorja Cankarja, Schwentnerjevo nagrado, Trubarjevo priznanje, ljubljansko in žirovsko občinsko priznanje, visoko državno odlikovanje) – vseh se je po otroško čisto in obenem nerodno veselil. Poglavitna pa mu je bila zavest, da je vse postoril tako, kakor bi bilo vseh njegovi pokojni materi; na njen grob ji je vztrajno hodil poročat o vsem – o svoji diplomi, svojem doktoratu, o vseh pomembnih založniških in strokovnih dosežkih, o vsakem posebej. Ponosen je bil tudi na svojo pisateljsko vnukinjo Bronjo (Žakelj). In na to, da je bil Žirovec; da je k *slavi* (po Valvasorju) svojega kraja prispeval časten delež.

Poslej o njegovem delu govori tudi spominska plošča na kraju, kjer je nekoč stala njegova rojstna hiša.

Hvala, Lojze Gostiša! In čast Tvojemu delu!

Pripis urednika. To je besedilo nagovora, ki ga je imel 26. septembra 2019 akademik prof. dr. Matjaž Kmecl ob odkritju spominske plošče dr. Lojzetu Gostiši na Ambasadi, na stavbi, ki stoji na mestu njegove rojstne hiše pri Maticu. Ploščo, ki jo je oblikovala arhitektka Beta Poljanšek Koman, sta odkrila skupaj z županom Janezom Žakljem. Po odkritju smo si v Kinu Žiri ogledali dokumentarni film Amirja Muratovića Ljubljansko jutro, benečanski večer (2013). Film govori o življenju in delu Izidorja Cankarja, Gostiša pa je v njem eden glavnih pričevalcev. Po projekciji sem se z akademikom dr. Milčkom Komeljem, pri katerem je Gostiša doktoriral, pogovarjal Miha Naglič. Bil je res lep večer, Lojze bi ga bil vesel.

Viktor Žakelj

Dedi in vnukinja

V spomin Lojzetu Gostiši (1923–2019)

Dedi Lojze in vnukinja Bronja na njegov 95. rojstni dan, 7. junija 2018. Torto in to fotografijo je spekel Memet Biljali.

Žerovc?» Ni se ustavil, jaz ne odgovoril.

Kasneje mi akademik Matjaž Kmecl pove, da je Gostiša predan umetnostni zgodovini in je vedno služil oblastem. »Zanimiv mož,« še doda.

Ne vem, kdaj in ob kakšni priložnosti sva začela komunicirati; morda tedaj, ko se je lotil Valvasorja. Za tega genija sem vedel. Moj znanec, profesor Janko Moder, mi je večkrat rekel, da je njegova *Slava* neprevedljiva. Kasneje se je prevoda lotila družina Debenjakovih, pobudniki pa so bili podjetniki iz Velikih Lašč. Vprašan sem bil, kaj mislim o prevajalcih: »Odlični so, so edini, ki bi znali biti temu kos.«

Lojze se je lotil Valvasorjeve zbirke grafik. Imena: SZDL, Milan Kučan, Alojzij Šuštar, Matjaž Kmecl, Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Lojzetov sorodnik Anton Majzelj (Lojzetova denarnica) na naši strani in Metropolitanska knjižnica na hrvaški strani, so projektu zagotavljali uspeh.

Rezultat: *Iconotheca Valvasoriana* – 17 knjig. Gigantsko delo. Neverjetno. Premalo je, če rečemo »kapo dol«!

Počasi začne to delo sedati v slovensko zavest, intenzivneje šele potem, ko postane protokolaro darilo in doseže vse pomembnejše svetovne knjižnice.

Poznam delo Turgenjeva *Očetje in sinovi*, ne poznam pa nobenega literarnega dela, ki bi na ta način govorilo o dedijih/babicah in vnukih/vnukinjah. Prav ta odnos me že dolgo vznemirja, imam namreč vnuke in tudi leta, ko človek začne razmišljati o rodu, o svojem koncu in o tem, kar vere, tako ali drugače, obetajo svojim vernikom (za nekaj molitev in obilo vdanosti svojim cerkvam) – večno življenje.

Kaj je mit in kaj realnost?

Najprej ni bila beseda, bili sta materija in energija – obe sta večni, pravi moja privzgojena naravoslovna pamet. Naši geni, ki so materija, so tudi v naših vnukih in vnukinjah ..., preko njih edino živimo večno. To je realnost, vse drugo je mit.

Lojzeta Gostišo dolgo nisem poznal. Nekoč izvem, da je Žirovec. Slučajno. Ko sem bil podpredsednik SZDL Slovenije, je hodil k mojim mladim prijateljem na Komensko. Bil je sloke postave, vedno je imel temno, ne preobloženo aktovko. Kadar me je srečal, je rekel: »Kak je,

V Žireh in na Gorenjskem to promovira Miha Naglič.

Dr. Lojze Gostiša je bil tiha, garaška enigma. Poznam pol ducata ljudi, ki smo ga, nekateri bolj, drugi manj, poznali – jaz sem ga redno obiskoval vse do dan, dva pred smrtjo. Če bi nam bilo naloženo, naj napišemo njegov izčrpnější CV, bi imeli težave, ne vem, ali bi zmogli.

O sebi ni govoril (moja izkušnja), še največ je o sebi povedal, če ga je kaj ali kdo razhudil. Tedaj je pokazal svoj temperament, in ko je vihar minil, se je umaknil v svojo školjko. Zanimivo pa je, da je o ljudeh, s katerimi smo se družili, hotel vedeti vse, zagotovo tudi o meni.

Pogosto npr. me je vprašal: »Kakšnega nazora pa je Miha?« (Njega je zelo cenil.)

Vedno sem mu odgovoril: »Ne vem, boš moral kar njega vprašati.« Nekaj je zamomljal po žirovsko in utihnil.

Čeprav visoko izobražen umetnostni zgodovinar in strog esteta, je po jeziku in mišljenju ostal preprost, na Žiri izredno navezan Žirovec, sin svoje neizmerno ljubljene mame, h kateri je, žal ilegalno, tudi legel k večnemu počitku.

Mladi Lojze verjetno ni kazal podjetniških talentov in zato so ga, mislim, da je to bila kar mama, poslali na učiteljske. Koliko letnikov je končal in kdaj se je pridružil partizanom, ne vem. Vem pa, da je bilo nekje pod Blegošem odločilno srečanje s takrat že uveljavljenim partizanom, intelektualcem, Bogdanom Osolnikom. Na podlagi tistega, kar vem, je ta žlahtni človek nazorsko in politično oblikoval tega nadobudnega Žirovca.

Bogdan je med vojno prihajal tudi v Žiri h Gostiševim. Lojze je vedel povedati, da so domobranci ob nekem Bogdanovem obisku z minometi obstreljevali hišo, na srečo je niso zadeli. Ta in druga dejstva so trajno zaznamovala Lojzeta, ki pa je kljub temu po vojni terjal tudi skrb za otroke padlih domobrancev.

Po osvoboditvi je bil ves čas povezan z zbiranjem, razstavljanjem in promocijo slovenskih likovnih del. Delal je z Matijo Mačkom in zanj, ki je bil in ostaja enigma in edini Slovenec, ki mu je Tito zaupal. Ne le srečeval, ampak tudi iskreno prijateljeval je z vidnimi slovenskimi izobraženci, npr. s slikarjem prof. Francetom Miheličem, ki mu je kasneje posvetil izjemno monografijo, in ne vem, ali ima tako še kak drug slovenski likovni ustvarjalec.

Za razumevanje Gostiševe narave in nazorske opredelitve velja povedati, da so nanj odločilno vplivali kristjani Kocbekovega kova: arhitekt Jože Plečnik, pisatelj, diplomat in umetnostni zgodovinar, ki je izstopil iz »stanu«, kot se reče, prof. dr. Izidor Cankar, zakonca Anica in Emilijan Cevc in mnogi drugi. Lojze, slikovito rečeno, je pil pri različnih studencih, spoznal je, da je vera eno, Cerkev nekaj drugega, ločil je marksizem od boljševizma, kar vse mu je omogočalo globoko razumevanje likovne umetnosti, ki ji je, ne vem, zakaj, posvetil svoje moči.

Večkrat sem ga vprašal, kaj meni o žirovskem ljubiteljskem slikarstvu, izvirnem samorastništvu, dolgo grobo poimenovanem »naivno«. Nikoli ni rekel nobene, je pa izjemno cenil prof. Maksima Sedeja iz zagrebške šole, kamor sodi tudi prof. France Mihelič, ki je tudi iz loškega gospostva. Očitno mu samorastništvo oz. ljubiteljsko slikarstvo ni bilo blizu, a sem cenil, da ga ni diskvalificiral.

Pri njem sem nekako slučajno izvedel, da ima vnukinjo Bronjo. Njenega očeta Janeza poznam, njene mame Mite nisem poznal.

Da sta se njuna hčerka Bronja in dedi Lojze po dolgih letih dejansko spoznala in zblížala, imata zasluge rojaka Memet Biljali in Nejko Podobnik. Čustva, pripadnost rodu, kar je bilo desetletja zakopano, je nenadoma kot svetopisemski Kristus vstalo od mrtvih. To vstajenje je brezmejno osrečilo tako Bronjo kot Lojzeta. Začelo se je njuno novo življenje.

Ko je Bronja napisala knjigo, jo je Lojze verjetno v strahu in s ponosom hkrati dal v branje slavistu, akademiku dr. Matjažu Kmeclu, ki mu je bil leta intelektualna avtoriteta. Meni je ni dal, prepričan je bil, da bi bilo moje mnenje povsem nepomembno. Matjaž mi je povedal, da

gre za dobro pisanje. To je verjetno povedal tudi Lojzetu. Čutil sem, da je Lojze ob tem doživel vnebovzetje: ima vnukinjo pisateljico, ki je nadgradila njegov – brez dvoma – pisateljski talent.

Sedaj nekaj o Bronji, ki jo le fizično poznam, že drugič pa jo ta čas ponovno spoznavam ob branju njene knjige *Belo se pere na devetdeset*.

Naslov jo simbolno povezuje s prezgodaj umrlo mamo, ki jo je, tako kot Lojze svojo, neskončno ljubila.

Takoj na začetku spoznaš, da ima Bronja Lojzeta za junaka, partizana, čigar sliko ima skrito pod posteljo. Ker iz medijev izve, da Lojze pozna Kardelja in ker Kardelj pozna Tita, sklepa, da njen junak pozna tudi Tita, ki je zanjo heroj, je zaslužen, da sta ona in njena družina srečni. Oče Janez se s tem ne strinja, a to ne doseže Bronje. Vse pove stavek njene ljubljene mami, ki ob Titovi smrti reče: »Zapomni si, Bronja, nič več ne bo, kot je bilo.« Preroška misel neozdravljivo bolne mami.

Bronja ni bila deležna trde vzgoje, o kaki nazorski ali politični torturi ni bilo govora. Njeni sorodniki in prijatelji (teh je bilo veliko) so bili tozadevno različni. S t. i. končnimi vprašanji drug drugega niso obremenjevali. Živeli so vsak v svojem svetu za danes in še za kak dan več. Teto Heleno je doživljala kot svojo »rezervno mamo«, teta Anita je bila zanjo uganka, stric Franci ji je bil človeško blizu, imela ga je za dobrega pametnega moža, strica Jožeta so ji predstavili kot znanstvenika, bolj ali manj odtujenega od dnevnih skrbi. Babi Dada pa je bila osišče razširjene družine, vse je razumela, vsem je bila v oporo. Smrt vnuka Roka jo je vrgla iz tira. Njena trpeča smrt je pokazala, kaj je vsem pomenila, predvsem pa Bronji, ki je, tedaj že kot zrela ženska, s trpljenja polno preteklostjo, boleče spremljala njeno odhajanje.

Oče Janez je bil povsem predan športu. Kakih drugih interesov ni kazal. Njegov jezik je bila jugoslovenščina, najbolj priljubljen stavek pa »Opa bato«. Stavek je uporabil ob različnih priložnostih, torej je bil zanj večpomenski. Svojo Mito je imel zelo rad. Njena smrt ga je močno prizadela, povsem ga je spremenila.

Ko zbolí Bronja, povsem zlomljen ne verjame v njeno ozdravitev. Želi, da je te nove muke čim prej konec. A Bronja ne ostane sama. V oporo ji je neuničljiva Dada, prijatelj in zdravniki sorodniki po očetovi plati. Oče Janez je ozdravitve vesel, a v ozdravitev povsem ne verjame. Spet postane hladna školjka, ki spretno skriva svojo notranjost.

Dedija Lojzeta ni na pogrebu svoje edinke. Bronja ne more verjeti, išče ga med množico, a njega ni. Išče opravičila za njegovo odsotnost. Sizifovo delo. Da ga ni bilo na pogrebu, se meni, če smem, zdi nedopustno, nemoralno, posurovelo. A vprašanje, zakaj ga ni bilo, me je dolgo vznemirjalo.

Kako je mogel ta šolani človek, z bogatimi življenjskimi izkušnjami, poln neizmerne ljubezni do svoje matere, tudi poklicno uspešen, tako rekoč zavreči svojo Mito, le zato, ker po njegovem ni izbrala pravega moža? In iz ljubečega zakona rojeno vnukinjo Bronjo, ki ga neizmerno ljubi in si želi, da bi jo dedi nežno objel, se z njo poigral in pomoževal? Zame, če sem oseben, ki imam ženo, sinova in vnuke, ki imajo radi svoje starše, dedija in babici, je to nepojmljivo.

Je to posledica vojne, me razjeda.

Lojze in Janez, če uporabim žal že povsem izrabljeno terminologijo, sta se tozadevno spravila le na površju, njuna sprava pa ni segla globlje, tudi ne v jedro družine, ki sta ji tako ali drugače pripadala. Če je tako, je bil ta njun, sicer pogubni odnos, resnično le zapoznala tragika *Krsta pri Savici*, ki jo je izpel Prešeren, in preko Trubarja ter medvojne in povojne bratomorije živi še danes. To je ris, iz katerega Slovenci ne moremo in ne moremo in to tudi zato, ker ga jalovi del politike, zlasti slovenska politična desnica, vztrajno perpetuira, dela torej večnega.

In tu vmes je Bronja, bistro, čuteče bitje, ki je ljubljena in ljubi, ima razumevajočo Dado in brata Roka, ki je športni plezalec, kar Dado in njo zelo skrbi.

Ko ga siva stena v pogorju Jalovca zavrne, sta njegovi skrbnici Bronja in Dada padli v brezno, in za Dado ni bilo več vrnitve. Poslej je le še vegetirala, do svoje mučne smrti.

Ko sem bil pred leti z ženo v kapelici v Tamarju, kjer so izpisana imena tistih, ki jih je v tem delu Julijcev večna nepremagljiva Narava zavrnila, preberem: Rok Žakelj.

Skoraj bi omedlel. Časovni stroj v glavi spomin zavrti nazaj, vse do mojega sošolca Janeza. Se človeku lahko zgodi še kaj hujšega: izgubil je ljubljeno ženo, hčerka je nevarno zbolela, in nato na srečo tako rekoč čudežno ozdravela. In potem sin Rok, športnik kot oče, umre v najplemenitejšem športu – alpinizmu. Preveč za slehernega človeka.

»Ubogi Janez,« pravim ženi in objeta stopiva iz kapele.

Bronja se pobere in začne novo, povsem samostojno življenje. Kakšna moč se skriva v tem bistrem, nežnem bitju! Zaradi takih bitij je naša človeška vrsta, bi znal reči Darwin, obstala.

Življenje ji teče dalje. Ni ji z rožicami poslano. Problemi so drugačni, a so – z voljo in pametjo – tudi rešljivi. Še naprej išče svojega dedija.

Najde ga. Ostarel in skrušen stoji s svojo polnokrvno Bronči ob grobu hčerke Mite, do katere je bil desetletja nečloveško surov. Solze kesanja in sreče mu polzijo po razjedenem zgaranem obrazu. Srce lomi spono, v glavi brni. Zakrknjeni Lojze se učlovečuje. Postaja ljubeč oče svoje Mite, vnukinja Bronči je našla, kar je desetletja iskala. Žale so bile tistikrat kraj srečnega dogodka.

Bronjina sin in hčerka te spremembe ne razumeta, dokaz, da sta otroka novega časa.

Oče Janez razume. Pravi, da je to »Lepo, lepo«.

Lojze bi moral po odvezo še na Dadin grob, si mislim, potem bi bil osvobojen vseh grehov, ki jih je zakrivil!

Bronji bi dal vse, kar je prigaral, a nima več kaj dati. Ona je srečna, ker je mami pripeljala očeta in dobila iskanega dedija.

Dovolj za eno življenje in tudi za to, da ta ekselentna slovenska pisateljica, Žirovka, napiše nov roman, kako je iskala in našla svojega dedija?

23. 9. 2019

Izbral Miha Naglič

Žirovski fragmenti v spominih Lojzeta Gostiše

Na prvi junijski dan 2019 je v enem od krajev na širnem Ljubljanskem barju, ki se tako lepo vidijo od cerkve v Smrečju, umrl slovenski umetnostni zgodovinar, žirovski rojak, simpatizer Žirovskega občasnika in moj prijatelj Lojze Gostiša. V sebi čutim dolžnost, da se tudi v ŽO poslovim od njega. Kako? Namesto nekrologa se odločim za objavo izbranih odlomkov iz njegove zadnje knjige – lepe bele knjižice, na kateri piše: Lojze Gostiša, Beležke in zapisi, 2017. Zelo osebna in »interna« izdaja, nima niti imena izdajatelja niti kraja izdaje, kaj šele CIP-a. Lojzeto-va žena Nevenka, ki je bila svoj čas višja bibliotekarka v NUK-u, bi ga spričo te bibliotekarske nediscipline gotovo okregala. Lojze je knjižico naredil, da bi jo pred svojim odhodom s tega sveta podaril prijateljem in tistim, ki jih taka dela res zanimajo. Jaz pa tu iz nje izberem nekaj

odlomkov, ki se neposredno tičejo Žirovcev in Žirov. V njih je Lojze zapisal svoje spomine na mamo in očeta, hčerko Mito, strica Matevža, Maksima Sedeja, Franceta Miheliča, Vlasta Kopača ... Lojze je v svoj izbor uvrstil tudi besedilo, v katerem ga je Viktor Žakelj predlagal za častnega občana Žirov.

Vse to je iz navedene knjižice. Sam pa sem pripisal še nekaj svojih spominov na srečevanja z Lojzetom in njegovo biografijo.

Sicer pa na Lojzeta Gostišo bolj kot vse drugo spominjajo njegova dela. Najlepši, čeprav zaradi njegovega včasih nedoumljivega ravnanja nekoliko temni spomenik, pa mu je v romanu *Belo se pere* na devetdeset postavila njegova vnukinja Bronja Žakelj. Z njo je Lojze dosegel tisto, česar Slovenci kot narod ne zmoremo – spravo.

Lojze, bil si poosebljenje nemirnega duha, zdaj pa v miru počivaj.

Odlomki iz knjižice *Beležke in zapisi, 2017*

O očetu

5. maj 1954

V začetku leta 1943 so mojega ata vpoklicali v nemško vojsko, poleg njega še dva žirovska domačina. Nihče od njih ni pomislil, da bi se odzval okupatorjevemu vpoklicu. Poiskali so »zvezo« in zvečer so jih v gostilni Pri županu pričakali partizani. Mojega ata, Maistrovega borca iz prve svetovne vojne, tedaj najstarejšega partizanskega borca žirovske občine, so odvedli v Dolomitski odred in ga v začetku leta 1944 premestili na Oblastni komite KPS za Gorenjsko. S prihodom Bogdana Osolnika se je namreč Oblastni komite KPS za Gorenjsko preimenoval v Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte. Bogdan Osolnik je bil nadvse popularna osebnost. Ko so najavljali mitinge in napovedali govornika Bogdana Osolnika, so bile dvorane napolnjene. Belogardistični postojanki v Rovtah in pri Sv. Treh kraljih sta vestno spremljali njegovo gibanje. Ko se je ob neki priliki zadrževal v Žireh, prvi osvobojeni vasi na Gorenjskem, in se poslavljajal od moje mame, je od Sv. Treh kraljev priletela granata na naše gospodarsko poslopje.

7. avgust 1956

Ata. Mineva štiriintrideset let od vajine poroke. Tri dni po vašem pogrebu in pet dni, odkar ste še z zadnjim vzdihljajem povedali: »Obdelano je!« in izdihnili. Štirideset let »mladega mošta«, kipečega življenja, polnega garanja, tegob, neugnane mladostne sle in s spolnimi registri moči izpetega smeha, ki je bil v Poljanski dolini vse do Logatca simbol Maticovega Lojza. In spet treznega, v preudarnem ritmu kmečke govorice tehtnega življenja, spremljanega s toplino, z radostjo in z žalostjo. Vse to je niz življenja let vzelo, se kot kipenje pognalo navzgor, nato počasi pojenjavalo in se 2. avgusta 1956 spočilo. Dragi ata! »Obdelano je.« Kar ste mogli, ste »obdelali«. Vrsta je na meni.

18. september 1956

Po osvoboditvi se moj ata ni nikdar duhovno oddaljil od resnice, v katero je verjel, ko je šel v NOB. Razni »majski hrošči« so ga po osvoboditvi obletavali, žalili in zaničevali, ker ni vstopil v novoustanovljeno zadrugo, ki pa je že po letu dni propadla. Zaprl se je sam vase. Ko si ni znal več pomagati, je začel piti. Prva svetovna vojna. Udeležil se je kot šestnajstleten mladenič. Trajala je štiri leta. Druga svetovna vojna, dve leti in pol. To so bremena, ki upognejo še tako močan hrbet kmečkega človeka. Dragi ata! Danes, po vaši smrti, na žalost prepozno, se čutim jaz, vaš sin, obsojanja vrednega človeka. Po osvoboditvi vam nisem znal privoščiti tople besede, kakršna je plala med nama v partizanih. Zame, političnega aktivista, ste bili po osvoboditvi samo človek, ki noče razumeti današnjega političnega časa. Danes sem prepričan, da ste kot zapuščen človek gledali čas s prav takšno ljubeznijo, kakor ga je gledal vaš sin. Odpustite mu.

3. november 1960

Pozimi je moj ata vsak dan, razen v nedeljo, napregel ob treh zjutraj in odpeljal trame na železniško postajo v Logatec. Ložiral je vedno v gostilni Končan, nedaleč od hotela Kramar, kamor je vse pogosteje zahajal. Usodno za mojo mamo. Jeseni 1922 jo je odpeljal v Žiri in poročil. Til Ulenspiegel je pripisal: »Nakarci je še mati pricurnila par kapljic in testo je začelo vzhajati.«

Lojze Gostiša st., Lojzetov oče, kot intendant Pokrajinskega komiteja OF za Gorenjsko, fotografiran v Cerknem, 1944.

Terezija Gostiša, fotografiral jo je sin Lojze na nekem izletu.

O mami

28. maj 1958

Malokdaj mi je mama pripovedovala o svoji mladosti. In vendar. Stara je bila šestnajst let, ko je šla bosa služiti za deklo v hotel Kramar v Logatcu. Zaupali so ji živino v hlevu, katere je bila vajena že od doma. Prav takšno delo je namreč opravljala njena družina »gostačev« za kmeta Globokarja v Cestah. Skrb nad njo je imela gospa Kramarjeva, ki je zanjo vse bolj in bolj skrbela. Sčasoma jo je iz hleva pritegnila v kuhinjo.

9. september 1983

Rojstni dan moje mame. Devetinosemdeset let njenega – razen otroštva – zgaranega življenja. Voščil sem ji s šopkom rož. Vedel sem, da pri hiši ni bilo poletja v maminem vrtu brez okrasnega cvetja. Njena ljubezen so bile dalije. Z ihtečim glasom me je objela, kakor bi slutila, da je to njen zadnji rojstni dan, in rekla: »Ne pust‘ me umret‘ kot faliran študent. Odlož‘ vsa druga dela in študiraj.«

O hčerki Miti (Mihaeli)

23. december 1957

Zadnji ponedeljek pred novim letom so bili Mirini otroci in Miheličev Taci pri nama z Nevenko na večerji. Pridružila se jim je tudi moja Mita. Zbrana družina zadovoljnih otrok. Zakaj ne bo z njimi tudi jutri tako?

6. februar 1964

Četrtek. Ob 8 h je dr. Luka Novak operiral Nevenko. Opoldne mi poroča o poteku operacije: tumor na genitalijah. Obvestil sem Nevenkino mamo in sestro Nado in Jelko.

Dnevi pred operacijo so bili za naju oba polni sreče. Nevenka je bila kakor v najlepših najinih časih, ko sva se dobivala ob bregovih Save. Bila je veselo sveža in sijoča. Večer pred operacijo mi je rekla: »Če se meni kaj zgodi, potem vedi, da sem te imela rada, da te ni imel še nihče tako rad. Če boš imel po moji smrti kako prijateljico, vedi, da ti jo priporočam, samo glej, da te ne bo izkoriščala. V tem primeru je bolje, da prijateljice nimaš. In končno, bodi s svojo materjo in s hčerjo Mito boljši, kakor si bil doslej.« Kako preprosta, pretresljivo ljubeča izpoved. Kakšna veličina je v teh besedah, koliko ljubezni. Takšna je moja Nevenka. Morda sem šele v tem kriznem trenutku spoznal, kako jo ljubim.

O stricu Matevžu

1. junij 1957

Stric Matevž, polbrat mojega ata, je bil narednik vodnik v pokoju, član Sokolskega društva in velik nacionalist. Opravljal je pisarniške posle nekemu čevljarskemu mojstru. Domačinom je pisal razne prošnje in pritožbe. V svoji mladosti je namreč obiskoval gimnazijo v Idriji. Imeli so ga za nekakšnega strica Dolefa iz Jurčičevega Desetega brata. Delo je v najlepšem pomenu besede opravljal dobro. A to le do prvega v mesecu. Takrat pa se je »zgubil«. Mama mi je rekla: »Pejd' pogledat, kam je šel stric Matevž.« Našel sem ga v nekem obcestnem jarku. Nisem vedel, kaj naj z njim storim. Prosil sem ga, naj vstane, a zaman. Šele ko si je zadal »samokomando«: Mato, diži se! in to nekajkrat ponovil, se je trudoma postavil na svoje »trhle« noge in počasi odklamaturil proti domu.

O Mihelah

21. julij 1959

Z Nevenko sva obiskala moje starše v Žireh. Nekaj ur pred najinim odhodom se je brez pozdrava prikazala Mihela, moja ločena žena. Najbolj grobo možno in za mojo mamo skrajno žaljivo je vpila nanjo: Kje imate Mihelco? Poiščite jo! Ko je moja hči prišla, sta se z mojo mamo objeli in zajokali. Mihela je Mito pograbila in odvlekla.

O Maksimu Sedeju

28. oktober 1960

Na likovni akademiji France Mihelič nadomešča Maksa Sedeja, ki je z Ankico in z malo Nevenko odpotoval v Italijo. Danes je Mihelič poslal (nekoliko naveličan tega nadomeščanja) šolskega sluga Martina na Sedejevo stanovanje, rekoč: »Pojdite, Martin, k Sedeju domov in ga vprašajte, če se je že vrnil iz Italije.«

S Francetom Miheličem pri Janezu Sedeju

23. julij 1959

S Francetom sva se odpeljala nekam v Škofjeloško pogorje. Med potjo sem mu v Žireh pokazal svojo rojstno hišo. Predstavil sem mu tudi slikarja samouka Janeza Sedeja, sorodnika akademskega slikarja Maksima Sedeja. Presenečenje je izrazil nad njegovo tako imenovano virtuosno risbo. V Poljanski dolini se najin pogovor ni mogel izogniti pisatelju Ivanu Tavčarju, njegovi Visoški

kroniki, tragediji od Kalanov do zadnjega prebivalca gradu Visoko, partizanskega zdravnika dr. Igorja Tavčarja, s sinovoma, ki sta postala žrtev igre z očetovim orožjem.

Vlasto Kopač

3. januar 1955

Z arhitektom Tonetom Bitencem, Plečnikovim asistentom, sva že dokaj let prijateljela. Spoznala sva se, ko mi je posredoval načrte spomenikov narodnoosvobodilnega boja za članek profesorja arhitekta Dušana Grabrijana v Likovnem svetu 1951. Nocoj, ko je še dišalo po novoletnih praznikih, sva sedela ob peči njegove domačije v Šentvidu. Beseda je dala besedo in že sva bila pri Plečniku. Tone je molčal, le na obrazu mu je zaigral prijazen nasmešek. »Slišal sem,« pravi, »da je Plečnik leta 1943 dobil naročilo za izdelavo projekta insignij za vrhovnega komandanta bele garde, generala Rupnika.« »In!« sem mu vpadel v besedo, »je naročilo sprejel?« »Ne,« pravi Tone. Naročilo je po službeni dolžnosti pozneje dobil in izvedel arhitekt mesta Ljubljane, preživela žrtev nemškega taborišča. »V tem času,« pravi Tone, »ko je pred nami že blestel ideal svobode, je okupator z domačimi izdajalci poslal univerzitetnim profesorjem in članom Slovenske akademije znanosti in umetnosti Božično protikomunistično spomenico 1943 v podpis. Edina, ki spomenice nista podpisala, sta bila Blaž Arnič in Jože Plečnik.« Vprašal sem ga za Plečnikov odnos do prikrite, ilegalne dokumentarne tehnike Komunistične partije Slovenije v njegovem seminarju. »Dokumentarno tehniko,« pravi, »je vodil tvoj (mislim je mene) sovaščan, Matevžkov iz Nove vasi 27, moj kolega, arhitekt Vlasto Kopač. Plečnikov asistent, obsojen v dachavskem procesu na smrt, pomiloščen na dvajsetletno zaporno kazen, do smrti utrujeno, a nedolžno življenje, ki ga je arhitekt Vlasto Kopač dvignil do monumentalnosti.«

Lojze, Žirovec v Ljubljani

29. avgust 1962

Ljubljana med italijansko okupacijo 1942–1943. Obiskoval sem peti letnik učiteljskega. Starši so živeli v Žireh na nemškem okupacijskem področju. Stanoval sem v Plečnikovem »Peglezu« na Poljanski cesti. Gospodinja me je poslala na dolensko mejo mesta Ljubljane po krompir. Breme nahrbtnika s kupovino me je prisililo, da sem od Rakovnika do Magistrata uporabil tramvaj. Ko sem stopil na stopnico, sem zakašljal in pljunil kri. Odprta kaverna je naznanila začetek tuberkuloze – pri dvajsetih letih življenja!

Predlog za častnega občana

25. februar 2016

Predlog za razglasitev dr. Lojzeta Gostiša za častnega občana Občine Žiri

»Dr. Lojze Gostiša je naš rojak. Rojen je bil leta 1923 pri Gostiševih v Žireh, kjer je preživel svojo mladost. Tudi zanj težka vojna leta je preživel kot partizan, po vojni pa se je povsem predal preučevanju svetovnega in domačega slikarstva ter vzdrževanju stikov z vidnimi slovenskimi intelektualci, predvsem umetniki. Mnogim je bil prijazen sobesednik tudi v času njihovih težav, ki so izvirale bodisi iz njih samih ali iz konteksta dinamičnih, pogosto protislovnih povojnih razmer. Njemu gre zasluga, da so mnoga dela slovenskih slikarjev ostala, se po potrebi restavrirala in so danes del narodnega bogastva.

Razvil se je v enega najuglednejših umetnostnih zgodovinarjev. Knjižnici Ivana Tavčarja, Enota Žiri, je podaril svoj celotni knjižni opus, ki šteje približno 45 del. Gre za visoko profesionalna dela, pisana v izbrušenem jeziku. Preučeval in pisal je o najvidnejših slovenskih umetnikih, kot so Jože Plečnik, Izidor Cankar, France Mihelič, njegovo kronsko delo pa zadeva Janeza Vajkarda Valvasorja. Njegovo remek delo je Iconotheca Valvasoriana, ki je našla pot v vse velike svetovne knjižnice in je že nekaj časa najbolj iskano protokolarno darilo Republike Slovenije.

Vseh teh njegovih del praviloma ni financirala država, ampak je moral dr. Lojze Gostiša skupaj s somišljeniki in prijatelji pridobiti sponzorska oz. donatorska sredstva. Pri tem je potrjeval svojo visoko prirojeno poslovnost.

Lojze Gostiša sodi med tiste naše rojake, ki se povsem istovetijo s krajem svojega rojstva, torej z Žirmi in Žirovci. To potrjuje tudi dejstvo, da je, racionalen, kot je, že vse postoril, da ga položimo v domačo, žirovsko zemljo.

Spoštovani gospod župan, svetnice in svetniki, predlagam, da dr. Lojzeta Gostiša, dobitnika tudi mnogih prestižnih strokovnih in državnih priznanj oz. odlikovanj, razglasite za častnega občana naše občine.«

Viktor Žakelj

Dodatek: Lojze in Miha

Skušam se spomniti, kdaj sva se z Lojzetom osebno spoznala, pa se ne morem. Bil je med prvimi podpornimi naročniki Žirovskega občasnika. Povedali so mi, da me je iskal enkrat v letih 1983–1985, ko sem živel večinoma v Parizu. Najbolj pa mi je ostalo v spominu, kako nas je tri Žirovce povabil na odprtje velike Plečnikove razstave na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani, 20. novembra 1986. Katere tri? Esada, Nejka Podobnika in mene. Zakaj prav nas tri, ne vem in tudi ni važno, tak je bil pač njegov osebni izbor. Po svečanem odprtju razstave je bil Lojze, ki se je sicer kot hudič križa izogibal javni pozornosti, upravičeno jezen, ker njega kot najbolj zaslužnega za ta podvig govorniki sploh niso omenili. Pa je rekel slikarju Andreju Jemcu, umetnostnemu zgodovinarju Juretu Mikužu in meni, ko smo po odprtju stali v krogu in se pogovarjali: »Pejmo mi kam drugam!« In nas je povabil na večerjo k Mikiju v Pen klub. In takih povabil je bilo v naslednjih treh desetletjih še veliko. Po svečani podelitvi doktoratov v tisti imenitni dvorani Univerze v Ljubljani, v kateri je nekoč zasedal kranjski deželni zbor, nas je prav te tri Žirovce, ki nam je ob tej priložnosti dodal še svojega odvetnika in mojega sošolca Daneta Veharja, povabil na kosilo v restavraciji dvorca Zemono pri Vipavi.

Največkrat pa sva šla na kosilo sama. Tak je bil Lojzetov način druženja z ljudmi, ki jih je cenil ali za nekaj potreboval. Doma je bil iz žirovske gostilne in kultura druženja v dobrih gostilnah mu je bila privzgojena. Mene je imel za svojega »agenta za zvezo« z Žirmi in Žirovci. V Žireh sam ni bil dejaven, a je bil na svoje žirovsko poreklo neskončno navezan. Tudi govoril je tako, da se je v njegovi govorici pogosto zaslislala melodija žirovskega narečja in mnoge od njegovih besed. Ko sva tako sedela za mizo pri Čadu, Gorjancu, Zgornjem Kirnu, Žabarju in še marsik-

je, me je kar naprej spraševal po tem in onem. Kako gre Alpini, kakšen je župan, kaj je novega nasploh in še posebej ... Več kot to pa so mi pomenile njegove omembe drugih, nežirovskih zadev, aktualnih ali preteklih. Teh pa je bilo nešteto.

V letih, ko se je pred svojim 84. letom (torej pred 2007) pripravljaj na svoj doktorat, je tudi mene nenehno spodbujal, naj doktoriram in mi kot najboljšo možnost omenjal ISH (Institutum Studiorum Humanitatis – Fakulteta za podiplomski humanistični študij), kjer je bil takrat eden glavnih profesorjev najin prijatelj Jure Mikuž. Ali pa me je nagovarjal, naj se lotim pisanja ene od velikih slovenskih zgodb. Največkrat je omenjal sago Hribarjevih, povezano z enkratno zgodbo Izidorja Cankarja in Niče Hribar. To je poznal v detajle in me je vabil, da me vanjo zapelje ... Pa se ni zgodilo nič od tega, nisem človek tolikšne energije, kot jo je premogel Lojze.

Tudi sam sem ga večkrat k čemu nagovarjal. Največkrat, da bi naredila intervju o njegovem življenju in delu. Bolj o življenju kot o delu, ki je objavljeno in zato javno že poznano. A o sebi in o podrobnostih svojega zasebnega in intimnega življenja ni hotel povedati skoraj ničesar. Včasih mu je mimogrede ušla kaka podrobnost, a premalo za zgodbo. Leta 2003, ko so trije od »velikih« Žirovcev obhajali svoje visoke okrogle obletnice – Vlasto Kopač 90 let, Lojze Gostiša 80, Zdravko Mlinar 70 – sem vsem trem predlagal intervju v ŽO za tisto leto. (Glej ŽO 33, 2003, str. 9–140.) Vlasto in Zdravko sta vanj privolila, intervju z Zdravkom Mlinarjem je daleč najdaljši, kar sem jih kdaj naredil. Kaj pa Lojze? »Izmazal« se je tako, da je naredil »umišljeni intervju« z rojakom Maksimom Sedejem. Intervju je pravi biser, krasi ga tudi barvna priloga Sedejevih slik, a ni intervju z Lojzetom ...

Marsikaj bi še lahko pripisal, a naj za zdaj zadostuje. Spodaj dodajam samo še njegovo biografijo. Napisal sem jo že ob njegovi 90-letnici (2013) in jo po njegovi smrti samo dopolnil.

Iconotheca Valvasoriana, dr. Lojze Gostiša in Miha Naglič v galeriji Muzeja Žiri, 12. februarja 2009 / Foto: Polona Mlakar Baldasin

Lojze Gostiša (1923–2019)

Umetnostni zgodovinar Lojze Gostiša se je rodil 7. junija 1923 pri Maticu v Stari vasi (Žiri); na kraju, kjer je stala njegova rojstna hiša, nekoč priznana gostilna, je zdaj Ambasada v centru Žirov, v njej je tudi sedež Občine Žiri. Njegovo življenjsko delo je v tem, da je v zadnjih petih desetletjih slovenski javnosti predstavil prikrite ali širši javnosti v onem času še premalo poznane opuse Jožeta Plečnika, Izidorja Cankarja, Franceta Miheliča in Janeza V. Valvasorja. Leta 1968 je v Narodni galeriji postavil razstavo o arhitekturi tedaj v pozabo odrinjenega Jožeta Plečnika in tako sprožil celo vrsto poznejših razstav in publikacij, s katerimi so tega arhitekta znova odkrili doma in po svetu. Njegovo največje avtorsko delo je trilogija o slikarju Francetu Miheliču (1994, 1997, 1999) in z njo povezana vrsta razstav. Od 300-letnice Slave vojvodine Kranjske (1989) naprej se je vse več posvečal tudi Valvasorju. Iconotheca Valvasoriana (2008), faksimilni natis Valvasorjeve grafične zbirke, shranjene v zagrebški nadškofijski Biblioteki Metropolitani, je izšla v 17 knjigah velikega formata, v njih je 7752 grafik in risb evropskih mojstrov 15., 16. in 17. stoletja. To je eden največjih knjižnih (uredniških, avtorskih in tiskarskih) podvigov na Slovenskem sploh. S podaritvijo enega kompleta te zbirke Muzeju Žiri se je rojak Gostiša po svoje vrnil v svoj domači kraj. Na imenitni slovesnosti v prenovljeni stavbi Muzeja Žiri, na kateri se je ta podaritev zgodila, mu je 12. februarja 2009 župan Bojan Starman na predlog občinskega svetnika Viktorja Žaklja izročil priznanje Občine Žiri. Istega leta je prejel tudi najvišje priznanje stanu, ki mu pripada: 18. maja mu je Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo na slovesnosti v Narodni galeriji v Ljubljani podelilo nagrado Izidorja Cankarja, »za raziskovalno in organizacijsko delo na umetnostnozgodovinskem področju«. Upravičeno. Gostiša je namreč največkrat delal tako, da je naredil vse sam, od začetka do konca. Raziskal je opus avtorja, o njem napisal knjigo, jo sam oblikoval in nadziral tisk, sam zbral potrebna sredstva in poskrbel za distribucijo; če je šlo za slikarja, je postavil tudi razstavo in ob njej izdal monografijo. Leta 2010 sta sledili še dve priznanji: 14. januarja mu je predsednik republike podelil visoko državno odlikovanje, red za zasluge, maja mu je ljubljanski župan podelil nagrado glavnega mesta Ljubljana. Leta 2016 pa je za zasluge v založništvu in knjigotrštvu prejel še Schwentnerjevo nagrado in Trubarjevo priznanje, za bogat in pedantno urejeni pisni in slikovni arhiv, ki ga je podaril rokopisnemu oddelku NUK. Tako je v letih 2009–2016 slovenska in žirovska skupnost, ki je več kot pol stoletja njegovo delo komaj opažala, počastila Lojzeta Gostišo s celo vrsto priznanj, ki se jim je sicer naš rojak ves čas izogibal. In ne nazadnje: nekaj zelo posebnega se je zgodilo 26. junija 2007, ko je prorektor Univerze v Ljubljani promoviral devet novih doktorjev znanosti, med njimi pa je bil pri 84 letih tudi žirovski rojak – dr. Lojze Gostiša. Svoja zadnja leta je preživel v Deosovem Centru starejših v Notranjih Goricah, tu je umrl 1. junija 2019. Pokopan je v družinskem grobu Gostiševih (Maticovih) na Dobračevi, pokopališču mesta in občine Žiri. Tako se je izpolnilo, za kar se je odločil že za življenja – da se po smrti vrne v svoj rojstni kraj.

ODMEVI NA ŽIROVSKI BESEDNJAK

Alojz Demšar

Žirovski besednjak v Ljubljani

Uvod v predstavitev Nagličeve knjige *Žirovski besednjak*,
Knjigarna Konzorcij, 16. oktobra 2019 ob 18. uri

Pozdravljam vas na predstavitvi knjige *Žirovski besednjak* avtorja Mihe Nagliča. Knjiga ima podnaslov *Izbrane besede (vseh je petsto), kakor jih v njihovem žirovskem kontekstu razume, razlaga in (po)doživlja avtor te knjige*. *Žirovski besednjak* je izšel maja letos pri založbi Pegaz International v Ljubljani.

Predstavljam vam Miho Nagliča, avtorja *Žirovskega besednjaka*; Petro Leben Seljak, ki je skupaj s Tončko Stanonik rokopis prebrala, dopolnila in popravila, Petra bo pogovor z Nagličem tudi vodila, in Naceta Nagliča, njegova založba je knjigo izdala. Stane Kosmač je knjigo likovno oblikoval, Tina Benedičič je besedilo lektorirala, Andreja Mlinar, dolgoletna vodja te knjigarne, je pripomogla, da je predstavitev tukaj, na slovenski knjižni točki nič. Moje ime je Lojze Demšar. Kot se za *Žirovski besednjak* spodobi, smo vsi iz Žirov ali iz žirovske diaspore.

Pozdravljam tudi člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti Zdravka Mlinarja in Milčka Komelja.

Miha Naglič se je rodil leta 1952 v Stari vasi. Stare vasi danes ni več, pa ni izumrla, postala je osrednji del mesta Žiri. Po osnovni šoli v Žireh je maturiral na Gimnaziji Poljane v Ljubljani. Študiral je filozofijo in sociologijo na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze. Diplomiral je leta 1978 pri profesorju Božidarju Debeljaku, njegovo diplomsko delo ima naslov *Napredek v zgodovini : pojem napredka pri Heglu in v marksizmu, obravnavan s posebnim ozirom na dvojnost človekovega načina prebivanja v zasebnosti in skupnosti*. Med letoma 1983 in 1985 je bil s štipendijo francoske vlade na študijskem izpopolnjevanju v Parizu na Univerzi Pariz 8 v pariškem okrožju St. Denis in na École des Hautes Études en Sciences Sociales.

Po končanem študiju v Ljubljani se je vrnil v Žiri. Najprej je s prijatelji iz študentskih let pripravljaval kulturne prireditve, nato pa je ta krog leta 1980 izdal prvo številko *Žirovskega občasnika*. *Žirovski občasnik* je zbornik za vsa vprašanja na Žirovskem, prinaša predvsem domoznanske, družboslovne, kulturne in umetniške prispevke. Do konca leta 2018 je Miha Naglič uredil 48 števil zbornika in 24 knjig v zbirki Knjižnica ŽO. Napisal in uredil je še številna dela z žirovsko tematiko. Morda njegova prizadevanja najbolje odraža naslov knjige iz leta 2002: *Kultivirati svoj rovt*. Rovti so bili samotne kmetije, ki so nastale s krčenjem gozda v 16. in začetku 17. stoletja v našem hribovju. Rovtar bi lahko svojo borno hribovsko posest neprenehoma malo-

dušno primerjal z bogatimi grunti v ravnini. Toda ne, on je ruval parobke, sekal robidovje in kopal in gnojil pusto zemljo. Miha pa je po svojem žirovskem rovtu sejal kulturo in zavedanje o naši samobitnosti. Ne sam, spodbudil je tudi druge. In Žiri so danes na kulturnem zemljevidu Slovenije. Po Nagličevi zaslugi in po zaslugi drugih žirovskih ustvarjalcev.

V Žirovskem besednjaku je precej zgodovine. Naglič je bil 24 let predsednik Muzejskega društva Žiri, ki upravlja tudi žirovski muzej. V tem času je to postal moderen muzej z odličnimi stalnimi in občasnimi razstavami. V člankih in knjigah pa je pod njegovim uredništvom izšlo precej del, ki so razjasnila marsikaj iz žirovske zgodovine.

Knjigo je Naglič posvetil okroglima obletnicama: 50. obletnici Muzejskega društva Žiri in 40-letnici izhajanja Žirovskega občasnika, ki bosta prihodnje leto. Obe instituciji sta tudi v zrelih letih v dobri kondiciji tudi in predvsem po zaslugi Mihe Nagliča.

Nagliča poznamo po prispevkih v Naših razgledih, Sobotni prilogi Dela in v Gorenjskem glasu. V prilogi Gorenjskega glasa Snovanja, ki jo ureja in zanjo piše že od leta 2005, je približal kulturo tudi mnogim, do katerih nikoli ne bi prišla. V Glasovih prejah se je v javnih intervjujih pogovarjal z mnogimi osebnostmi iz gospodarstva, politike, umetnosti, športa. Pogovori so bili tudi objavljeni. V Gorenjskem glasu predstavlja in ocenjuje knjige v rubriki Knjige in knjigoljubi.

Zakaj tako obširna predstavitev avtorja Žirovskega besednjaka? Na to nam Naglič odgovori v prvem odstavku Predgovora: »In tako sem se odločil, da svoje 40-letno udejstvovanje na Žirovskem sklenem s to knjigo, z Žirovskim besednjakom«. *Žirovski besednjak* ni knjiga o Nagličevem delu, je knjiga o Žireh in o vezeh, ki Žiri povezujejo s svetom. Je knjiga o žirovski zgodovini, geografiji, geologiji, etnologiji, kulturi in umetnosti, industriji in obrti, šolah, o pomembnih dogodkih in o nesrečah, ki so Žiri doletele. Pa tudi o delu in prostem času Žirovcev, o njihovem narečju, navadah, razvadah in običajih, o dosežkih in razhajanjih, vojni in miru. To ni biografski leksikon, so pa opisani arhitekti, zdravniki, duhovniki, znanstveniki ..., ki so izšli iz Žirov ali v Žiri prišli. Lahko beremo o domačih in tujih mestih in o državah in njihovih vezeh z Žirmi. V prihodnost so usmerjena gesla algoritem, globalizacija, glokalizacija.

V knjigi navedena dejstva so točna in podprta s citati, interpretacija dejstev pa odraža Nagličevo širino in neodvisno razmišljanje. *Žirovski besednjak* je napisan berljivo, mestoma sočno. Le upamo lahko, da bomo lahko v prihodnje vzeli v roke še kakšen Besednjak, Nagličev ali od koga drugega.

Predstavitel knjige *Žirovski besednjak* v knjigarni Konzorcij v Ljubljani, 16. 10. 2019. Levo uvodničar Alojz Demšar, za njim Petra Leben Seljak, ki je pogovor vodila in Miha Naglič. Med poslušalci sta bila tudi akademika Zdravko Mlinar in Milček Komelj. / Foto: Rok Klemenčič

Zdravko Mlinar

Sociolog o Žirovskem besednjaku

Sociološke refleksije o »Žirovskem besednjaku« in njegovem avtorju – lokalnem kulturnem animatorju

K predstavitvi knjige Mihe Nagliča *Žirovski besednjak*, 2019, poskušam pristopiti s sociološkega vidika. Sociologija je hkrati tisto, kar je nama z avtorjem skupnega (ne – »si deliva«, ampak kot – v angleščini – sharing). Oba sva Žirovca, vendar je tu velika razlika, saj je moje pristno izkustvo omejeno le na prvih 15 let življenja. S sociološkega zornega kota pa se mi tu ponuja možnost določene posplošitve številnih podrobnosti v smislu, da poleg posameznih dreves *prepoznavamo* tudi *gozd kot celoto*.

Obračun ob polstoletju delovanja Muzejskega društva Žiri in 40 letih Žirovskega občasnika je kar primeren izziv in možnost, da postavim v ospredje širši kontekst, iz katerega izhaja in v okviru katerega lahko vrednotimo delo – *Žirovski besednjak*. Pri tem gre za naslednje:

- Za časovno razsežnost, ki je s tem že najbolj poudarjena, zadeva pa tako pogled nazaj, retrospektivo, kot tudi morebitna vprašanja, ki zadevajo pogled naprej, v prihodnost.
- *Prostorski kontekst* obravnav, ki ga avtor upošteva tako v lokalnem kot v širšem, svetovnem, globalnem merilu.
- Knjiga na skoraj brezštevilne načine, čeprav bolj implicitno kot izrecno, vključuje soprisotnost ter povezovanje in *prežemanje laičnega (nepoklicnega) in profesionalnega delovanja*, kar je bila tudi izrazita usmeritev Žirovskega občasnika nasploh.
- Nenazadnje mislim, da moramo posvetiti posebno pozornost *glavnemu akterju* in gonilni sili kulturnega delovanja v Žireh, tj. avtorju kot *kulturnemu animatorju*.

Časovna razsežnost: iz preteklosti za sedanost in prihodnost

Avtor že v predgovoru izpostavlja žirovsko *zagledanost v preteklost* in pravi, da ji podlega tudi sam, vendar je hkrati zelo kritičen do tega. Preteklosti torej ne jemlje kot nekaj, kar bi samó sprejemali, ampak jo tudi kritično ocenjuje, ob tem ko v svojem lastnem okolju prepozna, da le-ta dostikrat *nezavedno zamejuje* naša prizadevanja in pogled naprej. Kot najbolj pomembno se zdi prav to, da hkrati z izredno privrženostjo spoznavanju in ohranjanju lokalne kulturne dediščine vseskozi izraža tudi zanimanje za tisto, kar je *novega in kar šele prihaja*. Vzemimo npr. njegovo publicistično delovanje, s katerim kritično ocenjuje dogajanje v današnjem svetu, ali pa povsem delovne osebne izkušnje, ko mu računalnik in internet odpirata možnosti, da lahko iz svoje ozke doline spremlja ves svet.

Zgodovinarji se praviloma dosledno omejujejo na *obravnavo preteklosti*. Znameniti nemški zgodovinar Reinhart Koselleck pa je vendarle že nakazal, kako sedanost predstavlja stičišče preteklosti in prihodnosti s tem, ko je v ospredje postavil – *izkušnje in pričakovanja*. Miha Naglič si je pridobil bogate izkušnje in hkrati osebno nakazuje *odprtost do prihodnosti*, tudi še v starejših letih, ko jo lahko gradi na teh izkušnjah.

Prostorski okviri: lokalno in globalno

Avtor je že v predgovoru zapisal: »Je Žirovski besednjak le žirovski? Kolikor vem, prav takega nima noben drugi večji kraj na Slovenskem. Tudi v pisanju te knjige sem ponovno spoznal, da smo Žirovci bolj vpeti v širša, slovenska in globalna dogajanja, kot si mislimo sami ali kot si mislijo drugi od nas, češ da smo tam nekje na koncu sveta, Bogu za hrbtom. Zato – zaradi naše posebnosti, neločljive od univerzalnosti tega sveta – zna biti ta knjiga relevantna in zanimiva tudi za druge in ne le za Žirovce in upam, da bo segla čez naša intelektualna obzorja.« Avtorjeva pozornost do lokalnih posebnosti mu torej ne preprečuje, da le-te postavlja v globalno-družbeni kontekst. S tem se vključuje v razprave o globalizaciji, pri katerih je najprej prevladovala miselnost, da globalizacija že sama po sebi pomeni tudi *vse večjo uniformnost*, ki briše vse razlike, vso življenjsko in fizično raznovrstnost med posameznimi kraji.

Dejansko pa večja dostopnost do *lokalnih posebnosti* lahko vključuje tudi *povečano* senzibilnost in *vrednotenje* le-teh. Npr. Rupnikova linija ni le nepomemben preostanek zgodovine za vsakdanje življenje v Žireh, ampak postane tudi atrakcija za vojaške zgodovinarje *z vsega sveta* (podobno sem – v svoji raziskavi na Koprskem – ugotavljal za plezališče na Kraškem robu pod Črnim Kalom, v Ospu, Osapski dolini).

Obravnavanje te teme je avtor v knjigi predstavil že v *geslih globalizacija in glokalizacija*, pri čemer se sklicuje tudi na moj prispevek, že skoraj pred tremi desetletji: »Žiri po vsem svetu, in ves svet v Žireh«. Tudi po preteku tega časa globalizacija ni več »nekaj tam zunaj«, je »*tu med nami*«. Kot je povzel moja misel: gre za »*podomačenje sveta in posvetovljenje domačega*«.

Če to ostaja splošni, sociološko prepoznan dolgoročni trend, pa je seveda hkrati izziv za Žirovce – in nasploh za lokalne skupnosti – da se nenehno preverja, koliko dejanske spremembe sledijo ali odstopajo od tega trenda.

Miha Naglič se je ob svoji temeljni pozornosti do lokalnih posebnosti v ŽO nenehoma izkazoval s pritegovanjem rojakov in drugih osebnosti z vsega sveta, kot npr. Maje Bogataj, ki je po svojem študiju na Harvardu v ZDA pri nas postala vodilna strokovnjakinja za intelektualno lastnino, rojaka Ivana Cankarja, strokovnjaka za računalništvo, ki je deloval na Finskem, nedavno tudi – vzeto nekoliko širše – Šentjoščana Jureta Leskovca, profesorja na *Univerzi Stanford*, ki ima korenine tudi v Račevi idr.

Torej bi bilo napačno sklepati, da več žirovskih *posebnosti* že samo po sebi pomeni večjo *zaprto*st, ampak jo lahko uveljavljamo tako, da pomeni *več izzivov* za njihovo uveljavljanje v širšem prostoru in celo v svetovnem merilu.

Prežemanje laičnega in profesionalnega delovanja

Avtor je kot filozof in sociolog že s svojim profesionalnim izhodiščem v lokalno žirovsko okolje *vnašal* določeno širino, tako kot jo – odlično – izraža tudi v svoji knjigi, v Žirovskem besednjaku. Ta knjiga značilno izraža prav prežemanje *strokovnega*, družboslovnega in *doživiljajskega*, izkustvenega sveta, kakršnega ne more doseči nobena od značilnih obravnav, ki se zamejujejo na eno ali drugo stran. V tem smislu knjiga predstavlja nekakšno predhodnico teme, ki prav danes v evropskem merilu stopa v ospredje, pod imenom »*citizen science*«, kar lahko še najustrezneje prevedemo kot *nepoklicna znanost*, *nepoklicna* znanstvena raziskovalna dejavnost prebivalcev v lokalnem okolju. To sicer za nas ni povsem nova tema, saj sem npr. že pred štirimi desetletji pisal »*prebivalci* (samoupravljalci) kot *raziskovalci*«. Miha Naglič pa je

v ŽO vseskozi odpiral prostor za nepoklicne raziskovalce v domačem okolju, kot so npr. Franc Jan, Janez Jereb, Milena Miklavčič in vrsta drugih.

Tako v lokalnem merilu presegamo okvire uradne znanosti in poleg uradno priznanega (eksplicitnega) znanja prispevamo k uveljavljanju *domačega izkustva*, ki dostikrat ostaja le na ravni »*tihega znanja*«.

Kaj pa o gonilni sili, avtorju kot kulturnem animatorju?

Kot smo ugotavljali že ob njegovi šestdesetletnici v knjigi z naslovom *Žirovski enkratnik* (Olga Vončina, ur. 2012; moj prispevek *Spodbude iz doline na koncu sveta*), je avtor s svojo angažiranostjo dajal prednost reševanju krajevnih problematike pred interesi z vidika lastne profesionalne kariere. Ob tem je kar nekaj časa doživljal veljavnost latinskega pregovora: *Nihče ni* (sprejet kot) *prerok v svojem domačem okolju*. Zapozneno pa je vendarle tudi to okolje prepoznalo njegov prispevek s priznanjem, ko je postal častni občan žirovske občine. Ob tem, ko je zaključil svoje predsedovanje Muzejskemu društvu, pa hkrati vidimo, da v Žireh in širšem prostoru, ki sledi njegovim usmeritvam, ne bo zamrlo poslanstvo, ki si ga je zastavil.

Uredniški pripis. Avtor je to besedilo predstavil v nagovoru na predstavitvi knjige Miha Nagliča *Žirovski besednjak*, ki je bila v Knjigarni Konzorcij v Ljubljani 16. oktobra 2019 ob 18. uri.

LIKOVNA PRILOGA

AKADEMSKA KIPARKA

KATJA BOGATAJ

Stane Kosmač

Tokrat smo se odločili predstaviti mlado akademsko kiparko Katjo Bogataj, žirovsko rojakinjo. Verjamem, da je mnogi Žirovci in drugi bralci Žirovskega občasnika ne poznajo dovolj, predvsem pa ne njenih del, ki v Žireh žal še niso bila predstavljena. S predstavitvijo v Žirovskem občasniku bomo nekaj prispevali k njeni širši prepoznavnosti. Zanimajo jo raznovrstne ustvarjalne prakse in likovna področja, ki nimajo vedno neposredne zveze s kiparstvom, govorijo pa o njenem zanimanju za široko likovno in izpovedno raznovrstnost. Ukvarja se, če lahko tako rečem, s klasičnim portretnim kiparstvom v glini, s subtilnim oblikovanjem ženskih in moških aktov, prav tako v glini, njene so tudi skulpture iz kamna in varjenega jekla, preizkusila se je z modnim oblikovanjem oblačil, pravzaprav oblikovanjem celostnih skulptur - podob, ki skupaj z manekenkami – od obutve, oblačil do pokrival, frizur in make upa – delujejo ekstravagantno in vizualno atraktivno ali pa, odvisno od namena in naročnika, elegantno in glamurozno. Je avtorica ali soavtorica nekaterih instalacij, ki ambientalno v prostoru s kiparskimi, arhitekturnimi, slikarskimi in video elementi ter različnimi materiali pripoveduje in komentira aktualne in psihološko vznemirljive zgodbe iz travmatiziranega sodobnega življenja. Kot avtorica video filmov in umetniške fotografije se loteva vsebin, ki jo ustvarjalno vznemirjajo, in še kaj bi se našlo. Katja je mlada umetnica s širokim ustvarjalnim pogledom in praksami, ki neutrudno išče nove izrazne izzive in nas nagovarja s širokim in raznovrstnim spektrom izpovednih možnosti. Lahko le upamo, da se bo s samostojno razstavo kmalu predstavila tudi v Žireh.

»Za Katjo Bogataj je značilna svojevrstna natančnost pri realizaciji, po drugi strani pa njena dela izražajo senzibilnost, angažiranost ter zavzetost do sodobnih vsebin in aktualnih tem. V svojih kombiniranih oziroma »večmedijskih« delih je razširila umetniško polje in kiparski jezik v svoje sfere. Preko razstav razvija samosvojo poetiko in oblikuje prepoznavnost lastne avtorske pisave. Je tudi članica Združenja umetnikov Škofje Loke. Za seboj ima več skupinskih in nekaj samostojnih projektov.«

Alen Ožbolt

Akadska kiparka Katja Bogataj je končala študij kiparstva na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani. Diplomirala je pod mentorstvom profesorja Alena Ožbolta z intermedijsko instalacijo »Strah in Negativne emocije« z naslovom razstave Zapredenost. Leta 2010 je dobila tudi priznanje za posebne dosežke na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje ter 2011 skupinsko študentsko Prešernovo nagrado Univerze v Ljubljani za instalacijo Čakajoči.

Na lizbonski akademiji (Academy of Faculdade de Belas-Artes da Universidade de Lisboa Portugal) pod mentorstvom profesorja José Manuel da Silva Teixeira končuje magistrsko nalogo, v kateri raziskuje kinetično umetnost z naslovom Dynamism, Representation of movement and animation in 20th century sculpture – OM.4.

Modna kreacija HUDIČEVO SRCE, 2001

Prva nagrada za najboljšo modno kreacijo na tekmovanju modnih oblikovalcev »Zlati vulkan« v Mariboru.

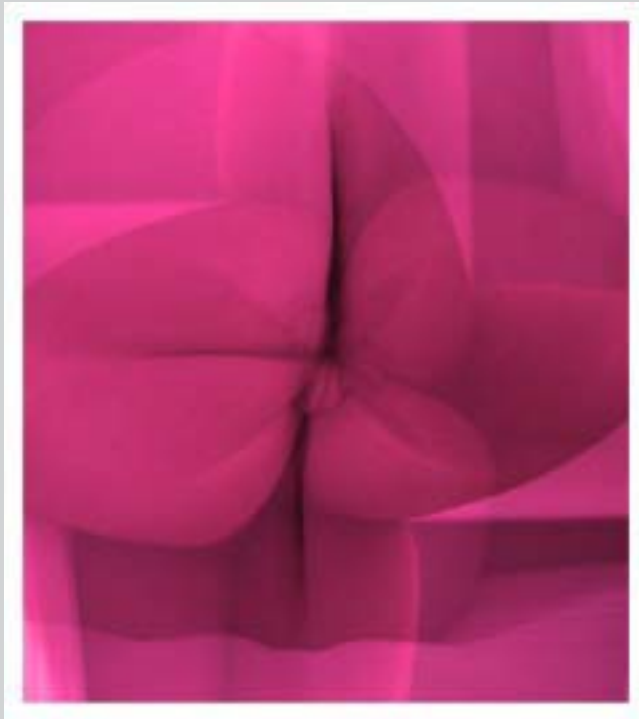
TORN, železna konstrukcija z mavcem, 170 × 44 cm, 2007

4 ELEMENTI, železna skulptura, 2010
Skulptura v javnem prostoru: kmetija Hlebec, Kog, Slovenija

IVAN CANKAR: NJEGOVE GLOBOKE ŽELJE IN HKRATI PREKLETSTVA, železna skulptura, 112 × 86 × 135 cm, 2018

ROZA, digitalna fotografija
95,1 × 85 cm, 2019

UJET V GLOBALNEM SISTEMU,
ONA&ON, digitalna fotografija,
120 × 50, 2014

ZAPREDENOST, intermedijska instalacija

Tehnika: Lesena klančina, železna konstrukcija, železni obroč, kokon, filc, koprena, video, zvok, 320 × 520 × 750 cm, 2015

Skulpture ENJOY, žgana glina, cca 60 × 40 cm, 2016

POEZIJA

Patricia Goodrich

Tri pesmi

Kdo je Patricia Goodrich? Rodila se je leta 1943 v ZDA, je pesnica in vizualna umetnica. Med njenimi pesniškimi zbirkami najdemo naslove *Red Mud* (2009), *Verda's House* (2010), *How the Moose Got To Be* (2012) in *Woman With a Wandering Eye* (2014). Njene pesmi so se pojavile v številnih revijah in antologijah. Prevedene so bile v kitajski, litovski in romunski jezik. Je prejemnica štipendij Fundacije Andyja Warhola, Atlantskega centra za umetnost in kiparskega simpozija Makole. Njene slovenske korenine so v Žireh, od koder so v ZDA emigrirali njeni stari starši po materini strani. Podatke o njenem poreklu nam je posredoval Brane Lahajnar. Pesnica je daljna sorodnica njegove žene Silve.

Več o pesnici na njeni spletni strani: <http://www.patriciagoodrich.com/>

V tej številki ŽO pa za njeno prvo pesniško srečanje z rojaki Žirovci objavljamo tri pesmi v izvirniku in slovenskem prevodu: Medved, Celice in Leva zadnja taca. Objavljene so na spletni strani založbe Beletrina, ki vsako leto prireja festival Dnevi poezije in vina. Patricia Goodrich je bila med gosti tega festivala leta 2015; 27. avgusta zvečer je na Vrazovem trgu na Ptujju brala svoje pesmi.

Glavni vir te objave: <http://www.stihoteka.com/avtorji/patricia-goodrich>

Patricia Goodrich na Bledu. Fotografiral jo je njen daljni sorodnik in žirovski rojak Rudi Pišek.

V Žireh rojena Američana Max in Frances Burnick s hčerko Frances, ki je postala mama Patricie Goodrich.

Medved

Sinoči so se vrnili medvedje,
 čeprav je bila sama noč brez zvezd.
 Videla sem jih z razdalje –
 dva mladiča tesno skupaj
 in medvedka so vzniknili iz podrasti –
 a njihova prisotnost je zadostovala,
 da je moje telo otrdelo
 kot dlake, ki ščitijo
 njihove zgrbljene vratove.

Ko sem bila mlada,
 so se približali vsako noč,
 dokler se nisem zbala groze,
 ki je čakala za zaprtimi očmi.
 Rjavi medvedje so vreli iz rek,
 orjaške šape so prebadale ribe,
 dokler niso zaznale mene.
 Črni medvedje so ležali po pobočjih v zasedi.
 Obkoljena, sem morala potovati.
 Ni bilo druge možnosti.
 Zbudila sem se pretresena, izčrpana
 od svojega boja.

Pravijo, da medveda ne moreš loviti dolgo,
 ne da bi on začel loviti tebe.
 Kroži, prihuli se od zadaj.
 Kljub svoji velikosti se giblje
 zvijačno, po tihem.
 Leta so minila, odkar
 so izgubili mojo sled ... zakon
 in otroci so prikrili stopinje ...
 a zdaj so me ponovno izvohali.
 Zdaj so medvedje nazaj.

Morda je njihov povratek sporočilo
 kakšnega nemirnega čipevaškega duha,
 zavezanega prelomljenim sporazumom.
 Morda medved živi v meni,
 vsa tista leta, ko sem bila varna,
 pregnan na kakšno skrivno mesto.
 Morda sem postala šibka.
 Morda zaznava rane
 in se zdim kot plen.
 Slišala sem, da je, če
 medveda odreš,
 njegov gol obod videti človeški.

Bear

*The bears came back last night
 although the night itself was starless.
 I saw them from a distance —
 two cubs close
 and a sow emerging from the brush —
 but their presence was enough
 to make my body go stiff
 like the hairs that guard
 their humpback necks.*

*When I was young,
 they came near every night
 till I feared the terror
 that waited behind closed eyes.
 Brown bears sprung from rivers,
 huge paws spearing fish
 until they spotted me.
 Black bears laid hillside ambush.
 Surrounded, I had to travel.
 There was no other way.
 I'd wake shaken, exhausted
 by my flight.*

*They say you can't hunt bear long
 before he's hunting you.
 He circles, creeping up behind.
 Despite his size, he moves
 with stealth, quietly.
 Years have lapsed since
 they lost my trail ... marriage
 and children covered track ...
 but now they have my scent again.
 Now the bears are back.*

*Perhaps their appearance is a message
 from some restless Chippewa spirit
 bound to broken treaties.
 Perhaps the bear lives within,
 banished to some secret place
 all those years I was secure.
 Perhaps I've grown weak.
 Perhaps he senses wounds,
 and I seem a likely prey.
 I've heard that if you
 strip the fur of bear away,
 the naked frame looks human.*

Celice

Včasih si zamišljam:
Moja noga gori, odvržena
v kakšno bolnišnično sežigalnico,
upepeljena bo pred mano;
in kako v tem trenutku
nikdar nisem znala razločiti.
Mislim, zdi se,
da bi tudi razvezana
čutila njeno bolečino,
da bi tiste zavržene celice
klicale k svojim sestrskim krvničkam
v svojih gorečih trenutkih, in
jaz bi se pogrešala, vsaj malo.
A sem vsa tukaj,
ugibajoč, kako se lahko počutim celo,
pa vendar del tega telesa,
v katerega sem se
vživela, ugibajoč,
koliko lahko odrežeš,
pa si še cel.

Cells

*I think about it sometimes:
My leg being burned, tossed
into some hospital incinerator,
gone to ash ahead of me;
and how at that moment
I never knew the difference.
I mean, it would seem
that even disconnected
I would have felt its pain,
that those cells wretched away
would call to sister corpuscles
in their burning moments, and
I would miss myself, at least a little.
But I'm all here,
wondering how I can feel complete
and yet a part of this body
to which I've grown
accustomed, wondering
how much can you cut off
and still be whole.*

Leva zadnja taca

Sobotno popoldne
sedeč na sosedovem kavču
moj oče položi roko
čez moja zakrčena ramena,
moj hrbet vzravnal, moje oči
išoč točko, v katero naj gledam,
tako nelagodno
v tej nedomačni bližini.
Je rekel, da me ima rad,
ali zgolj, da bo zadavil
vsakega prasca, ki bo svoje roke
položil name?
Imela sem jih dvanajst.
In verjela sem mu.
Nenazadnje, kolikokrat
je odrezal levo zadnjo taco,
tisto za srečo, zajcu
in mi jo dal,
ker sem bila njegova pridna punčka?

Left Hind Foot

*A Sunday afternoon
sitting on a neighbor's couch,
my father draped an arm
over my stiff shoulder,
my back erect, my eyes
looking for a place to look,
so uncomfortable with
the unfamiliar closeness.
Did he say he loved me,
or just that he'd kill
any bastard who laid
his hands on me?
I was twelve.
And I believed him.
After all, how many times
had he cut the left hind foot,
the lucky one, off a rabbit
and given it to me
for being his good girl?*

Avtorji tega zvezka

ALEŠ BIZJAK (1973), univ. dipl. inž. strojništva, magister poslovanja in organizacije, direktor družbe Poclain Hydraulics, d. o. o., Žiri, živi v Škofji Loki

KATJA BOGATAJ (1983), akademska kiparka, živi v Žireh

MILKA BOKAL (1952), profesorica slovenščine, raziskovalka leksikologinja v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani v pokoju, doma iz Žirov (Dobračeva), živi v Srednji vasi pri Polhovem Gradcu

Dr. ALOJZ DEMŠAR (1955), kemik, upokojeni redni profesor na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo (FKKT) Univerze v Ljubljani, doma iz Žirov (Ledinica), živi v Ljubljani

VINCENCIJ DEMŠAR (1941), zgodovinar in politik, nekdanji poslanec Državnega zbora RS, živi v Škofji Loki

ALEŠ DOLENC (1960), univ. dipl. ekonomist, direktor družbe M Sora d.d., Žiri, živi v Žireh

ALOJZIJ PAVEL FLORJANČIČ (1940), geolog, publicist in urednik, živi v Škofji Loki

OTO GIACOMELLI (1942), ekonomist, smučarski skakalec in trener smučarskih skokov, športni novinar in komentator, doma iz Žirov, živi v Ljubljani

PATRICIA GOODRICH (1943), pesnica in vizualna umetnica, po starših svoje matere žirovskega rodu, živi v Pensilvaniji, ZDA

MAJA JUSTIN JERMAN (1959), profesorica slovenščine na Gimnaziji Jurija Vege v Idriji, živi v Žireh

Akademik prof. dr. MATJAŽ KMECL (1934), literarni zgodovinar, pisatelj in politik

Mag. ANDRAŽ KOPAČ (1972), bil direktor Alpine in UKC Ljubljana, živi v Žireh

STANE KOSMAČ (1950), akademski slikar, učitelj na Osnovni šoli Žiri, v pokoju, živi v Žireh

Dr. PETRA LEBEN SELJAK (1959), fizična antropologinja, doma iz Škofje Loke, živi v Žireh

Akademik dr. ZDRAVKO MLINAR (1933), sociolog, doma iz Žirov, živi v Ljubljani

MIHA NAGLIČ (1952), urednik, publicist in kulturni delavec, živi v Žirovnici, južno od Žirov

JANEZ POTOČNIK (1934), Potočnikov z Dobračeve, zdaj živi v Škofji Loki

ANDREJ SELJAK (1931), Kralevec iz Žirovnice, živi v Kaliforniji, ZDA

Akademikinja ddr. MARIJA STANONIK (1947), literarna zgodovinarica, etnologinja in upokojena redna profesorica za slovensko književnost, doma iz Žirov (Dobračeva), živi v Ljubljani in Žireh

TONČKA STANONIK (1949), profesorica slovenščine, pisateljica, doma iz Žirov (Nova vas), živi v Ljubljani

MIHA ŠIMNOVEC, novinar v športni redakciji časnika Delo

FRANC TEMELJ (1952), fotograf in muzealec, živi v Žireh in Škofji Loki

Dr. JEDERT VODOPIVEC TOMAŽIČ (1953), kemičarka in konservatorica, vodja Centra za konserviranje in restavriranje v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani

Dr. JURE VOLČJAK, zgodovinar, vodja Sektorja za varstvo najstarejšega arhivskega gradiva v Arhivu Republike Slovenije

OLGA VONČINA (1970), dipl. ekonomistka, višja svetovalka za proračun v Občini Žiri, živi v Žirovnici (občina Idrija)

GREGOR ŽAKELJ (1976), samostojni grafični oblikovalec, doma iz Žirov, živi v Ljubljani

Mag. JANEZ ŽAKELJ (1964), mikrobiolog, župan Občine Žiri, živi v Žireh

Mag. VIKTOR ŽAKELJ (1943), ekonomist in publicist, živi v Žireh

ŽIROVSKI OBČASNIK (1980–)

Zbornik za vsa vprašanja na Žirovskem, letnik XL (2019), zvezek 41, številka 49

Ustanovitelj

DPD Svoboda Žiri (Literarna sekcija) in Muzejsko društvo Žiri

Zbornik izhaja občasno, najmanj enkrat letno, ob stalni denarni podpori Občine Žiri in nekaterih podjetij.

Glavni in stalni pokrovitelj

Občina Žiri, Alpina, d. o. o., Etiketa tiskarna, d. d., M Sora, d. d., Poclairn Hydraulics, d. o. o. – vse v Žireh

Predstojnik uredniškega sveta: akademik dr. Zdravko Mlinar

Uredniški odbor: dr. Alojz Demšar, Stane Kosmač, dr. Petra Leben Seljak, Miha Naglič, Nace Naglič, Tončka Stanonik, Franc Temelj

Glavni in odgovorni urednik: Miha Naglič

Pomočnica glavnega urednika: dr. Petra Leben Seljak

Oblikovalec: Stane Kosmač

Lektorica: Tončka Stanonik

Stalni sodelavci – uredniški svet

Milka Bokal, Metka Debeljak, Aleš Dolenc, Tone Eniko, Ajda Erznožnik, dr. Spomenka Hribar, Vladka Jan, Janez Jereb, Maja Justin Jerman, Joži Kacin, Milan Kopač, Tomaž Kosmač, Tone Košir, dr. Franc Križnar, Tomaž Kržišnik, Helena Maček, mag. Matjaž Mazzini, Milena Miklavčič, Andrej Mlakar, Anton Mlakar, Polona Mlakar Baldasin, dr. Anton Mlinar, Stanko Mlinar, dr. Zdravko Mlinar, Nejko Podobnik, Beta Poljanšek Koman, Lojze Potočnik, dr. Tadeja Primožič, Janez Ramoveš, Izidor Rejc, ddr. Marija Stanonik, Maja Vehar, Olga Vončina, Helena Zorjan, Anton Žakelj, mag. Viktor Žakelj

Nekdanji sodelavci

Karel Bernik (1912–1993), Marijan Dolenc (1930–1981), **dr. Lojze Gostiša (1923–2019)**, Rado Jan (1925–2008), Vladimir Kavčič (1932–2014), Franc Kopač (1953–2008), Vlasto Kopač (1913–2006), Janko Majnik (1918–2000), mag. Branko Mlinar (1923–2010), Peter Naglič (1922–2017), Matevž Pečelin (1948–2008), Jože Peternelj Mausar (1927–2013), Konrad Peternelj Slovenec (1936–2000), Slobodan Poljanšek (1944–2003), Ivan Reven (1925–2017), dr. Ivan Sedej (1934–1997), Vladimir Simončič Vlastja (1911–2000), Alfonz Zajec (1932–2017), Anton Žakelj (1907–2006)

Naslov uredništva

Žirovski občasnik, SI - 4226 Žiri, p. p. 51

E-pošta: miha.naglic@siol.net

Naslov pooblaščenega izdajatelja in založnika

Pegaz International, d. o. o. Ljubljana, Aljaževa ulica 10, 1000 Ljubljana

E-pošta: pegaz.int@siol.net

Cena tega kompleta: 29 EUR

Naklada: 350 izvodov

Elektronski prelom: Pegaz CDT, d. o. o., Ljubljana

Tisk: Studio Print, d. o. o., Ljubljana

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji sami. Redakcija tega zvezka sklenjena oktobra 2019.

ISSN 0351-5966

Žirovski občasnik je več kot časnik – je cela knjiga!

OBČINA ŽIRI

Loška cesta 1, 4226 Žiri

Tel. 04 50 50 700, faks: 04 51 05 444,

e-pošta: obcina.ziri@ziri.si, spletna stran: www.ziri.si

Osnovni podatki o občini:

površina 49 km², 5209 občanov, 2607 moških in 2602 žensk,
18 naselij (mesto Žiri in 17 vasi), 47 ulic, okoli 1400 hišnih števil,
v njih okoli 1700 gospodinjstev

Občinski praznik

25. junij

Župan

mag. JANEZ ŽAKELJ

Občinski svetniki

BOŽIDAR CANKAR, IDA FILIPIČ PEČELIN, MATEJ GREGUROVIČ, MAJA
JUSTIN JERMAN, MITJA KOZAMERNIK, DRAGO KRAMPERŠEK, VESNA
KRANJC, BERNARDA LUKANČIČ, MARIJANA MODRIJAN, MARTIN
OBLAK, SAŠO PEČELIN, JOŽE PETROVČIČ, PETER PODOBNIK, JOŽE
STANONIK, MATEJA VELKAVRH

Občinska uprava

Šteje 16 zaposlenih, od tega 4 v okviru režijskega obrata, ki izvaja gospodarske
javne službe vodooskrbe, zbiranja in čiščenja odpadnih voda ter ravnanja
z odpadki, samostojno pa izvajamo tudi pokopališko službo.

Direktor občinske uprave

MATIJA PODOBNIK

Pogled na industrijsko cono mesta Žiri z južne strani. / Foto: Darjan Kacin, jeseni 2019

Pogled na osrednji del mesta in njegovo industrijsko cono s severne strani. / Foto: Darjan Kacin, jeseni 2019

Listina, s katero je cesar Ferdinand I. leta 1840 tedanji občini Žiri podelil sejmske pravice. Listino je v letu 2018 pridobilo Muzejsko društvo Žiri. / Foto: Arhiv Republike Slovenije

Pogled na novo telovadnico, ki jo je Občina Žiri zgradila v letih 2018-2019. / Foto: Darjan Kacin, jeseni 2019. Vsi posnetki so narejeni s pomočjo drona.

M SORA70

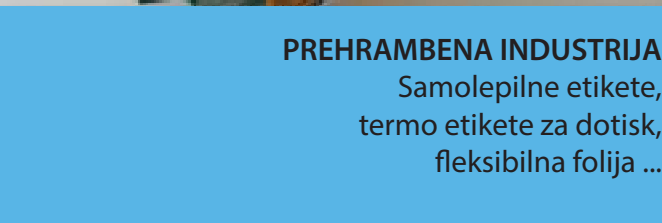
let tradicije in inovativnosti

M SORA d.d. | Industrijska 13 | Žiri | 04 50 50 230 | okna@m-sora.si | www.m-sora.si

FARMACIJA, KEMIČNA INDUSTRIJA

Večslojne etikete, varnostne etikete, etikete z vloženo zloženko, etikete z brajlovo pisavo ...

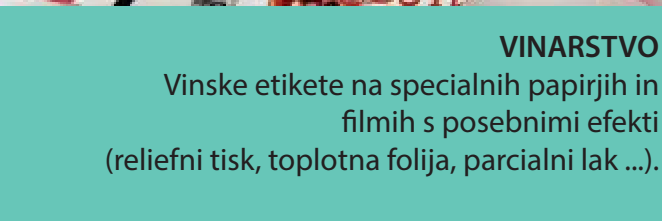
PREHRAMBENA INDUSTRIJA

Samolepilne etikete, termo etikete za dotisk, fleksibilna folija ...

INDUSTRIJA PIJAČ

Ovojne etikete, samolepilne etikete ...

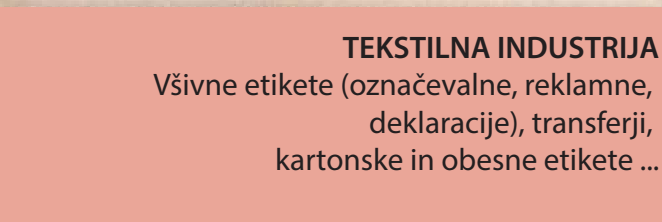
VINARSTVO

Vinske etikete na specialnih papirjih in filmih s posebnimi efekti (reliefni tisk, toplotna folija, parcialni lak ...).

AVTOMOBILSKA INDUSTRIJA

Samolepilne, termolepilne etikete, vživne etikete (airbag) ...

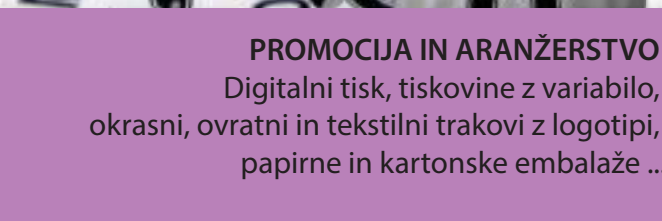
TEKSTILNA INDUSTRIJA

Všivne etikete (označevalne, reklamne, deklaracije), transferji, kartonske in obesne etikete ...

ŠPORT IN MODA

Tisk števil in sponzorjev za športne drese, transferji za športna in modna oblačila ter opremo ...

PROMOCIJA IN ARANŽERSTVO

Digitalni tisk, tiskovine z variabilo, okrasni, ovratni in tekstilni trakovi z logotipi, papirne in kartonske embalaže ...

Always Good Times

AMPHIBIO 18 TI2

_STABILNOST IN OPRIJEM
_LAHKOTNO ZAVIJANJE
_VSESTRANSKOST

elan

◆ ■ MARMOR HOTAVLJE
since 1721

**Rešitve
v kamnu.**

J A H T E | V I L E | P O H I Š T V O

Širok nabor hidravličnih ventilov

- Za odprte in zaprte tokokroge
- Zasnovani za delovanje z visokim tlakom in tokom
- Optimirani za delovanje s Poclain Hydraulics sistemi

> Ventili za zaprte tokokroge

Ventili za zagotavljanje
oprjema koles

- Ventili za preprosto in enostavno
- "Push-to-lock" ventili
- "Overload" ventili

Ventili za prosti tek

Ventili za izpiranje
tokokroga

> Ventili za odprte tokokroge

Protipovratni ventili

Tlačni ventili

Tokovski ventili

Patni ventili

> Ventili za zavore

Ventili za predrženje zavne
(zaslobovanje in dolgotrajni zavoji)

Ventili za polnjenje
akumulatorja

Kompaktni multi-funkcijski ventili
(podoben zavore in polnjenje
akumulatorja)

> Namenski krmilni bloki

Ventili za odprte in zaprte tokokroge so lahko
integrirani v kompakten blok, ki celovito
izvaja željeno funkcijo hidravličnega krmiljenja

**Lahko
noč,
skrbi.**

Triglav komplet

Združite
zavarovanja
cele družine
in prihranite
do 50 %.

Vse bo v redu.

triglav

www.triglav.si

**Malice
Kosila
Pikniki
Poročna slavlja
Organizacija poroke
v kulturnem središču
"stare Žiri"**

RESTAVRACIJA

Sklednik d.o.o., Strojarska ulica 16, 4226 Žiri

T: 0599 68 336 / F: 0599 68 338 / M: 041 375 370
restavracija@sklednik.si / sklednik@sklednik.si
www.sklednik.si

... udobje po vaši meri

Izberite si svojo! Sedežno garnituro ŽAKELJ.
Izdelamo jo v vaši velikosti in iz materiala in barve po vašem izboru.

www.zakelj.si | T: 04/51 70 550

LESKO ALU FLAT

LESKO
okna - vrata **Žiri**

LESENA IN ALU/LES OKNA | VHODNA VRATA ZA HIŠE

LESKO Žiri d.o.o., Pot v Skale 10, 4226 Žiri
04 510 50 50 | www.lesko.si | info@lesko.si

PETER KOZINA

NIKA AMBROŽIČ URBAS

WWW.PEKO.SI

Breeze

NOVA GENERACIJA LAHKIH POHODNIŠKIH ČEVLJEV

LAHKOTNOST

ZANESLJIVOST

HITROST

alpina®

www.alpinasports.com